

Savitribai Phule Pune University

RULES AND REGULATIONS

for

UG Choice Based Credit System for BA Programme

under the Faculty of Humanities

Effective from June 2019

Prof.(Dr.) Vijay Khare
Dean, Faculty of Humanities
Savitribai Phule Pune University (SPPU)

Background/Preamble:

Education plays an enormously significant role in the building of a nation. There are quite a large number of educational institutions, engaged in imparting education in our country. Majority of them have entered recently into semester system to match international educational pattern. However, our present education system is churning out youth who have to compete locally, regionally, nationally as well as globally. The present alarming situation necessitates transformation and/or redesigning of system, not only by introducing innovations but also developing learner-centric approach.

Majority of Indian higher education institutions have been following the system which obstructs the flexibility for the students to study the subjects/courses of their choice and their mobility to different institutions. There is need to allow the flexibility in education system, so that students depending upon their interests can choose inter-disciplinary, interdisciplinary and skill-based courses. This can only be possible when choice based credit system (CBCS), an internationally acknowledged system is adopted. The choice based credit system not only offers opportunities and avenues to learn core subjects but also explores additional avenues of learning beyond the core subjects for holistic development of an individual. The CBCS will undoubtedly facilitate benchmarking of our courses with best international academic practices.

Preface:

Considering the change in nature of higher education and input given by new education policy, SPPU has been implementing all Under-graduate programmes under the Faculty of Humanities from June 2019. As per the decisions by the authorities of Savitribai Phule Pune University, the Faculty of Humanities has prepared choice based credit system and its structure. The revised course is of 132 credits and 1 credit is equivalent to 15 hours. Assessment in credit system consists of:

- a) in-semester continuous assessment
- b) end-semester assessment for the oral/presentation at the end of the semester

The Faculty of Humanities has shouldered the idea of incorporating latest advances and equips the subjects /syllabus contents with latest and relevant topics and know-hows. Accordingly the new structure and syllabi are being introduced, to be implemented from the academic year 2019-20 from First Year and it will continue for subsequent years.

1. All UG programmes, under the Faculty of Humanities shall be offered with credit system.
2. All the BA programmes running under the Faculty of Humanities will be of three years duration.
3. The total no. of credits required for the completion of the programme is 132 credits.
4. One credit is equivalent to 15 hours.
5. A student is required to earn 132 credits in a minimum period of six semesters
6. The final CGPA will be calculated on the basis of 132 credits.
7. There is a 15 week of teacher-student interaction during the semester.
8. The 15 week is divided into 12 weeks teaching and 3 weeks for continuous assessment including preparation time to students during the semester (for theory course).
9. Advantages of the Choice based credit system:
10. Shift in focus from the teacher-centric to student-centric education.

12. CBCS allows students to choose inter-disciplinary, intra-disciplinary courses, skill oriented papers (even from other disciplines according to their learning needs, interests and aptitude) and more flexibility for students.

I. Implementation of UG course structure:

1. For first year: student has to select 6 core courses offered by the college/institute.
 - i) F.Y. B.A. – Semester – I student has to select among 6 Core Courses, a total of 18 credits (Compulsory English included)
 - ii) F.Y. B.A. – Semester – II student has to select among 6 Core Courses, a total of 18 credits (Compulsory English included)
2. For second year: student has to select 5 subjects among the courses offered by the college/institute.
 - i) S.Y. B.A.- Semester -III student has to select among 5 courses, a total of 22 credits (2 Core Courses, 1 Ability Enhancement Compulsory Course (AEC), 2 Skill Enhancement Courses (SEC), 2 Discipline Specific Elective Courses (DSE) and Compulsory English)

- ii) S.Y. B.A.- Semester -IV student has to select among 5 courses, a total of 24 credits (2 Core Courses, 1 Ability Enhancement Compulsory Course (AEC), 2 Skill Enhancement Courses (SEC), 2 Discipline Specific Elective Courses (DSE) and Compulsory English)
3. For third year: student has to select 6 different subjects among the subjects offered by the college/institute.
- i) T.Y. B.A.- Semester -V student has to select among 5 courses, a total of 25 credits [2 Core Courses, 1 Ability Enhancement Compulsory Course (AEC) MIL (Language/Communication), 2 Skill Enhancement Courses (SEC), 2 Discipline Specific Elective Courses (DSE), 2 Generic Elective (GE) and Compulsory English]
 - ii) T.Y. B.A.- Semester -VI student has to select among 5 courses, a total of 25 credits [2 Core Courses, 1 Ability Enhancement Compulsory Course (AEC) MIL (Language/Communication), 2 Skill Enhancement Courses (SEC), 2 Discipline Specific Elective Courses (DSE), 2 Generic Elective (GE) and Compulsory English]
- 4. CGPA will be calculated on the basis of total 132 credits only
 - 5. Each theory credit is equivalent to 15 clock hours of teaching
 - 6. There are 15 weeks of teacher-student interaction during the semester.
 - 7. The 15 weeks are divided into 12 weeks teaching and 3 weeks for continuous assessment including preparation time to students during the semester (for theory course).
 - 8. Each theory lecture for FY, SY, TY is of 50 mins.
 - 9. Exam pattern : University assessment 70% and continuous internal assessment 30%
 - 10. For Internal Examination minimum two tests per paper of which one has to be written test of 10 marks.
 - 11. Methods of assessment for internal exams: seminars. Viva-voca, projects, surveys, field visits, tutorials, assignments, group discussions.

II. Outlines of Choice Based Credit System [Detailed description of the courses]

- a) **Core Course (14 for honours courses; 4 discipline specific papers each for regular courses):** The papers under this category are going to be taught uniformly across all universities with 30% deviation proposed in the draft. The purpose of fixing core papers

is to ensure that all the institutions follow a minimum common curriculum so that each institution/university adheres to common minimum standard. Also the course designed for papers under this category aim to cover the basics that a student is expected to imbibe in that particular discipline. A course, which should compulsorily be studied by a candidate as a core requirement is termed as a Core Course.

b) **Elective Course:** Generally a course which can be chosen from a pool of courses and which may be very specific or specialized or advanced or supportive to the discipline/subject of study or which provides an extended scope or which enables an exposure to some other discipline/subject/domain or nurtures the candidates proficiency/skill is called and Elective Course.

- i) **Discipline Specific Elective (DSE) Course:** (4 for Honours courses and 2 each for regular courses): Elective course offered under the main discipline/subject of study is referred to as a Discipline Specific Elective. The list provided under this category are suggestive in nature and each university has complete freedom to suggest their own papers under this category based on theory, expertise, specialization, requirements, scope and need. The University/institute may also offer discipline related Elective courses if interdisciplinary nature (to be offered by main discipline/subject of study)
- ii) **Dissertation/Project:** An elective course designed to acquire special/advanced knowledge, such as supplement study/support study to a project work and a candidate studies such a course on his own with an advisory support by a teacher/faculty member id called dissertation/project.

P.S.: A Core Course offered in a discipline/subject may be treated as an elective by other discipline/subject and vice-versa and such electives may also be referred to as Generic Elective.

c) **Ability Enhancement Courses (AEC):** The Ability Enhancement (AE) Courses may be of two kinds: Ability Enhancement Compulsory Courses (AECC) and Skill Enhancement Courses (SEC). "AECC" courses are the courses based upon the

is to ensure that all the institutions follow a minimum common curriculum so that each institution/university adheres to common minimum standard. Also the course designed for papers under this category aim to cover the basics that a student is expected to imbibe in that particular discipline. A course, which should compulsorily be studied by a candidate as a core requirement is termed as a Core Course.

b) **Elective Course:** Generally a course which can be chosen from a pool of courses and which may be very specific or specialized or advanced or supportive to the discipline/subject of study or which provides an extended scope or which enables an exposure to some other discipline/subject/domain or nurtures the candidates proficiency/skill is called and Elective Course.

- i) **Discipline Specific Elective (DSE) Course:** (4 for Honours courses and 2 each for regular courses): Elective course offered under the main discipline/subject of study is referred to as a Discipline Specific Elective. The list provided under this category are suggestive in nature and each university has complete freedom to suggest their own papers under this category based on theory, expertise, specialization, requirements, scope and need. The University/institute may also offer discipline related Elective courses if interdisciplinary nature (to be offered by main discipline/subject of study)
- ii) **Dissertation/Project:** An elective course designed to acquire special/advanced knowledge, such as supplement study/support study to a project work and a candidate studies such a course on his own with an advisory support by a teacher/faculty member id called dissertation/project.

P.S.: A Core Course offered in a discipline/subject may be treated as an elective by other discipline/subject and vice-versa and such electives may also be referred to as Generic Elective.

c) **Ability Enhancement Courses (AEC):** The Ability Enhancement (AE) Courses may be of two kinds: Ability Enhancement Compulsory Courses (AECC) and Skill Enhancement Courses (SEC). "AECC" courses are the courses based upon the

English/Hindi/MIL Communication. These are mandatory for all disciplines. SEC courses are value-based and/or skill-based and are aimed at providing hands-on training, competencies, skills, etc.

i) Ability Enhancement Compulsory Courses (AECC): Environmental Science, English Communication/Hindi Communication/ MIL Communication.

ii) Skill Enhancement Courses (SEC) (minimum 4 for regular courses): These courses may be chosen from a pool of courses designed to provide value-based and/or skill-based knowledge and should contain both theory and lab/hands-on/training/field work. The main purpose of these courses is to provide students life-skills in hands-on mode so as to increase their employability. The list provided under this category are suggestive in nature and each University has complete freedom to suggest their expertise, specialization, requirements, scope and need.

d) **Practical/tutorials:** (One each with every core and discipline/generic specific elective paper). The list of practical provided is suggestive in nature and each university has the freedom to add/subtract/edit practical from the list depending on their faculty and infrastructure available. Addition will however be of similar nature.

e) **Introducing Research Component in Under-Graduate Courses Project work/dissertation** is considered as a special course involving application of knowledge in solving/analyzing/exploring a real life situation/difficult problem. A project/Dissertation work would be of 6 credits. A project/Dissertation work may be given in lieu of a discipline specific elective paper.

III. Eligibility for Admission:

First Year – B.A.: Higher Secondary School Certificate (10+2) or its equivalent Examination with English as a passing subject.

Admissions will be given as per the selection procedure /policies adopted by the respective college keeping in accordance with conditions laid down by SPPU.

Reservation and relaxation will be as per the Government rules.

IV. **Medium of instruction:** Marathi/English

V. **Award of Credits:**

- i) Each course having 3 credits shall be evaluated out of 70 marks and student should secure at least 28 marks (40%) in continuous assessment as well as term end exam to earn full credits of that course.
- ii) Each course having 3 credits shall be evaluated out of 70 marks as student should secure at least 28 marks (40%) and in continuous assessment student should secure minimum 12 marks.

VI) **Evaluation Pattern:**

- i) The course carrying 100 marks shall be evaluated with continuous Assessment (CA) and University Evaluation (UE) mechanism.
- ii) Continuous assessment shall be of 30 marks while university evaluation shall be of 70 marks. To pass in a course of 3 credits, a student has to secure minimum 40 marks, provided that he should secure minimum 28 marks in University Evaluation (UE) and 12 marks (40%) in continuous assessment.
- iii) For internal examination minimum two tests per paper of which one has to be a written test of 10 marks.
- iv) Methods of assessment for internal exams: seminars, viva-voce, projects, surveys, field visits, tutorials, assignments, group discussion etc. (on approval of the head of the centre).
- v) There shall be revaluation of the answer scripts of semester-end examination of theory papers only but not of internal assessment papers as per ordinance no 134 A and B.

VII) ATKT Rules:

- i) Minimum 80% core courses have to be qualified in the Ist and IInd semester, then only will the student be allowed in the IIIrd semester (2nd year B.A).
- ii) Minimum 36 credits have to be earned by the students in the 1st year. Then students will be allowed in the 3rd year which means students have to clear all the compulsory courses of 1st year.

VIII) Completion of Degree Course:

A student who earns 132 credits, shall be considered to have completed the requirements of the B.A. degree program and CGPA will be calculated for such student, on the basis of only 132 credits. The following percentage to grade and grade point is given in the below table:

Percentage to Grade and Grade Points

Sr. No.	Grade Letter	Grade Point	Marks
1	O (Outstanding)	10	$90 \leq \text{Marks} < 100$
2	A+ (Excellent)	9	$75 \leq \text{Marks} < 89$
3	A (Very Good)	8	$60 \leq \text{Marks} < 74$
4	B+ (Good)	7	$55 \leq \text{Marks} < 59$
5	B (Above average)	6	$50 \leq \text{Marks} < 54$
6	C (Average)	5	$45 \leq \text{Marks} < 49$
7	D(Pass)	4	$40 \leq \text{Marks} < 44$
8	F (Fail)	0	$\text{Marks} < 40$
9	Ab (Absent)		

Prof.(Dr.) Vijay Khare
Dean, Faculty of Humanities
Savitribai Phule Pune University (SPPU)

Savitribai Phule Pune University, Pune
Faculty of Humanities

Structure of Choice Based Credit System for Undergraduate Programme to be implemented from Academic year 2019-20

Semester	Core Courses (CC)	Ability Enhancement Compulsory Course (AEC)	Skill Enhancement Course (SEC)	Discipline Specific Elective Courses (DSE)	Generic Elective(GE)	Total Credit
I	Compulsory English (3)					18
	CC-1 A (3)					
	CC-2 A(3)					
	CC-3 A(3)					
	CC-4 A(3)					
CC-5 A(3)						
II	Compulsory English (3)					18
	CC-1 B(3)					
	CC-2 B(3)					
	CC-3 B(3)					
	CC-4 B(3)					
CC-5 B(3)						
III	Compulsory English (3)	Environment Science (2)	SEC 1 A(2)	DSE 1 A(3)		22
	MIL 2 (3)		SEC 2 A (2)	DSE 2 A (3)		
	CC-1 C(2)					
	CC-2 C(2)					
IV	Compulsory English (3)	Environment Science (2)	SEC 1 B (2)	DSE 1 B(3)		24
	MIL 2 (3)		SEC 2 B (2)	DSE 2 B(3)		
	CC-1 D(2)					
	CC-2 D(2)					
CC-3 D (2)						
V	Compulsory English (3)	MIL (2) (Language/ Communication)	SEC 1 C (2)	DSE 1 C(3)	GE 1 A(4)	25
	CC-1 E(2)		SEC 2 C (2)	DSE 2 C(3)	GE 2 A (2)	
	CC-2 E(2)					
VI	Compulsory English (3)	MIL (2) (Language/ Communication)	SEC 1 D (2)	DSE1 D(3)	GE 1 B(4)	25
	CC-1 F(2)		SEC 2 D (2)	DSE 2 D(3)	GE 2 B(2)	
	CC-2 F (2)					
Total Credit	72	08	16	24	12	132

Sem. III: SEC 2 A (2): Value based / skill based

Sem. IV: CC-3 D (2): Minor Study Project of CC 1 D (2) & CC 2 D (2) One credit for each subject.

Sem. IV: SEC 2 B (2): Value based / skill based / field work of SEC 1 B (2)

Sem. V: SEC 2 C (2): Value based / skill based

Sem. VI: SEC 2 D (2): Value based / skill based field work of SEC 1 D (2)

GE: Beyond discipline of choice

Sem. V & VI: GE 1 A (4) & GE 1 B (4) is Inter Disciplinary.

Sem. V & VI: GE 2 A (2) & GE 2 B (2) is discipline of choice.

शैक्षणिक विभाग
गणेशखिंड, पुणे-४११ ००७
दूरध्वनी क्र. : ०२०-२५६०१२५७/५८/५९
ई-मेल : boards@pun.unipune.ac.in
संकेतस्थळ : www.unipune.ac.in
संदर्भ क्र. : सीबीएच/६९०

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
(पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ)

Savitribai Phule Pune University
(Formerly University of Pune)

Academic Section
Ganeshkhind, Pune - 411 007
Phone : 020-25601257/58/59
E-mail : boards@pun.unipune.ac.in
Website : www.unipune.ac.in

दिनांक : २१०७/२०१९

परिपत्रक क्र.१३०/२०१९

विषय :- मानवविज्ञान विद्याशाखेअंतर्गत बी.ए. (Choice Based Credit System) पदवी अभ्यासक्रमाच्या प्रथम वर्ष कला विषयांच्या सुधारित अभ्यासक्रमाबाबत.....

विद्यापीठ अधिकार मंडळाने घेतलेल्या निर्णयानुसार सर्व संबंधितांस या परिपत्रकाद्वारे कळविण्यात येते की, मानवविज्ञान विद्याशाखेअंतर्गत प्रथम वर्ष बी.ए. व प्रथम वर्ष बी.कॉम. (Choice Based Credit System) खालील विषयांच्या सुधारित अभ्यासक्रमास शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून मान्यता देण्यात येत आहे.

बी.ए. विषय : मराठी, इंग्लिश, हिंदी, संस्कृत, जर्मन, फ्रेंच, अर्थशास्त्र, इतिहास, मानसशास्त्र, राज्यशास्त्र, मानवशास्त्र, तत्वज्ञान, समाजशास्त्र, संरक्षण व सामरिकशास्त्र, संख्याशास्त्र, भूगोल, गणित इ.

बी.कॉम. विषय : मराठी, इंग्लिश, हिंदी, संस्कृत, ऊर्दू, अरेबिक, पर्शियन, जर्मन, फ्रेंच इ.

बी.एस्सी. विषय : मानसशास्त्र, संरक्षण व सामरिकशास्त्र.

सदरचा अभ्यासक्रम हा सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या www.unipune.ac.in या संकेतस्थळावर Syllabi या शीर्षकाखाली उपलब्ध आहे.

मा. प्राचार्य, सर्व संलग्न कला व वाणिज्य महाविद्यालये यांना विनंती की, सदर परिपत्रकाचा आशय सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावा.

उपकुलसचिव,
(शैक्षणिक विभाग)

प्रत माहितीसाठी व पुढील योग्य त्या कार्यवाहीसाठी :

१. मा. अधिष्ठाता, मानवविज्ञान विद्याशाखा
२. मा. विभागप्रमुख, सर्व विभाग
३. मा. संचालक, सर्व मान्यताप्राप्त संस्था
४. मा. संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
५. मा. संचालक, स्पर्धा परीक्षा केंद्र
६. उपकुलसचिव, परीक्षा (१,२)
७. सिस्टीम ऑनॅलिस्ट डेटा प्रोग्रेसिंग युनिट
८. उपकुलसचिव, शैक्षणिक प्रवेश विभाग
९. उपकुलसचिव, नियोजन व विकास विभाग
१०. उपकुलसचिव, शैक्षणिक पात्रता विभाग
११. सहा. कुलसचिव (परीक्षा समन्वय)
१२. सहा. कुलसचिव (परीक्षा-एस.अॅण्ड टी. विभाग)
१३. उपकुलसचिव (गोपनीय कक्ष)
१४. मा. संचालक, (परदेशी विद्यार्थी केंद्र)
१५. उपकुलसचिव (सभा दफ्तर)
१६. वरिष्ठ कायदा अधिकारी
१७. जनसंपर्क अधिकारी
१८. कक्षाधिकारी (बहिःस्थ)
१९. सहा. कुलसचिव (संलग्नता)
२०. मा. प्रमुख, विद्यापीठ उपकेंद्र : अहमदनगर, नाशिक.
२१. सहायक कुलसचिव प्र-कुलगुरु कार्यालय

वि. प. क्र. ब ३२ पीए / ३२ / २०१९, दिनांक ११ जून, २०१९

शैक्षणिक विभाग

गणेशखिंड, पुणे-४११ ००७

दूरध्वनी क्र. : ०२०-२५६०१२५७/५८/५९

ई-मेल : boards@pun.unipune.ac.in

संकेतस्थळ : www.unipune.ac.in

संदर्भ क्र : CBS/694

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
(पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ)

Savitribai Phule Pune University
(Formerly University of Pune)

Academic Section

Ganeshkhind, Pune - 411 007

Phone : 020-25601257/58/59

E-mail : boards@pun.unipune.ac.in

Website : www.unipune.ac.in

दिनांक : 22/7/2019

परिपत्रक क्र. १७९/२०१९

विषय: विद्यापीठातील सर्व विद्याशाखांचे प्रथम वर्ष पदवी अभ्यासक्रम सत्र पध्दत (Semester-wise) व पसंती श्रेयांक पध्दतीनुसार (Choice Based Credit System) शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून सुधारित करण्याबाबत...

सर्व संबंधितांना याद्वारे कळविण्यात येते की, विद्यापीठातील सर्व विद्याशाखांचे प्रथम वर्ष पदवी अभ्यासक्रम सत्र पध्दत (Semester-wise) व पसंती श्रेयांक पध्दतीनुसार (Choice Based Credit System) शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून सुधारित करण्यास विद्यापीठ अधिकार मंडळाने मान्यता दिलेली आहे.

सदरचे अभ्यासक्रम सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या www.unipune.ac.in या संकेत स्थळावर Syllabi ↔ Revised Syllabus from the Academic Year 2019 (New Syllabus) या शीर्षकाखाली विद्याशाखेनुसार उपलब्ध आहेत.

मा. प्राचार्य, सर्व संलग्नित महाविद्यालये व मा. संचालक, सर्व मान्यताप्राप्त संस्था यांना विनंती की, सदर परिपत्रकाचा आशय सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावा.

उपकुलसचिव
(शैक्षणिक विभाग)

प्रत माहीतीसाठी व पुढील योग्य त्या कार्यवाहीसाठी:-

१. मा. अधिष्ठाता, विज्ञान व तंत्रज्ञान विद्याशाखा
२. मा. संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ
३. मा. प्राचार्य, सर्व संलग्नित महाविद्यालये
४. मा. उपकुलसचिव, शैक्षणिक प्रवेश विभाग
५. मा. उपकुलसचिव, नियोजन व विकास विभाग
६. मा. उपकुलसचिव, शैक्षणिक पात्रता विभाग
७. मा. उपकुलसचिव, सभा व दफ्तर विभाग
८. सहाय्यक कुलसचिव, परीक्षा समन्वय कक्ष
९. सहाय्यक कुलसचिव, परीक्षा-एस. अॅण्ड टी. विभाग
१०. सहाय्यक कुलसचिव, गोपनीय कक्ष
११. वरिष्ठ कायदा अधिकारी
१२. मा. संचालक, आंतरराष्ट्रीय केंद्र
१३. जनसंपर्क अधिकारी
१४. कक्षाधिकारी (बहिःस्थ)
१५. मा. अधिकारी, सिस्टीम अॅनालिस्ट डेटा प्रोसेसिंग युनिट
१६. सहाय्यक कुलसचिव, मा. प्र-कुलगुरू कार्यालय
१७. प्रमुख, विद्यापीठ उपकेंद्र : अहमदनगर, नाशिक.

शैक्षणिक विभाग
गणेशखिंड, पुणे-४११ ००७
दूरध्वनी क्र. : ०२०-२५६०१२५७/५८/५९
ई-मेल : boards@pun.unipune.ac.in
संकेतस्थळ : www.unipune.ac.in

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
(पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ)

Savitribai Phule Pune University
(Formerly University of Pune)

Academic Section
Ganeshkhind, Pune - 411 007
Phone : 020-25601257/58/59
E-mail : boards@pun.unipune.ac.in
Website : www.unipune.ac.in

संदर्भ क्र. : सीबीसीएस/८४४

दिनांक : २५ सप्टेंबर, २०१९

परिपत्रक क्र. २४७/२०१९

विषय : प्रथम वर्ष कला — वाणिज्य या विषयाच्या (पसंतीनुसार श्रेयांक पध्दत) सुधारित अभ्यासक्रमास शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून सुरू करण्यास मान्यता देण्याबाबत...

विद्यापीठ अधिकार मंडळाने घेतलेल्या निर्णयानुसार सर्व संबंधितांस कळविण्यात येते की, मानवविज्ञान विद्याशाखेतील प्रथम वर्ष कला — वाणिज्य या विषयाच्या (पसंतीनुसार श्रेयांक पध्दत) सुधारित अभ्यासक्रमास शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून मान्यता देण्यात येत आहे.

सदर अभ्यासक्रम विद्यापीठाच्या www.unipune.ac.in या संकेतस्थळावर Syllabi > Revised syllabus from the Academic Year 2019 > Faculty - Humanities या शीर्षकाखाली उपलब्ध करण्यात आला आहे.

मा. प्राचार्य, विद्यापीठाशी संलग्न सर्व महाविद्यालय यांना विनंती की, सदर परिपत्रकाचा आशय सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावा.

उपकुलसचिव
(शैक्षणिक विभाग)

प्रत माहिती व पुढील योग्य त्या कार्यवाहीसाठी :

१. मा. अधिष्ठाता, वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्याशाखा
२. मा. सहयोगी अधिष्ठाता, वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्याशाखा
३. मा. अधिष्ठाता, मानवविज्ञान विद्याशाखा
४. मा. प्राचार्य, सर्व संलग्न महाविद्यालये
५. मा. विभागप्रमुख, वाणिज्य विभाग
६. मा. संचालक, परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ
७. मा. संचालक, स्पर्धा परीक्षा केंद्र
८. मा. संचालक, आंतरराष्ट्रीय विद्यार्थी केंद्र
९. मा.प्रमुख, विद्यापीठ उपकेंद्र : अहमदनगर, नाशिक
१०. मा. उपकुलसचिव, परीक्षा (१ व २)
११. मा. उपकुलसचिव, शैक्षणिक प्रवेश विभाग
१२. मा. उपकुलसचिव, नियोजन व विकास विभाग
१३. मा. उपकुलसचिव, शैक्षणिक पात्रता विभाग
१४. मा. उपकुलसचिव, सभा व दफ्तर विभाग
१५. वरिष्ठ कायदा अधिकारी
१६. सहायक कुलसचिव, मा. प्र-कुलगुरू कार्यालय
१७. सहायक कुलसचिव, गोपनीय कक्ष, परीक्षा विभाग
१८. सहायक कुलसचिव, परीक्षा समन्वय विभाग
१९. सहायक कुलसचिव, परीक्षा — एस. अॅण्ड टी. विभाग
२०. पध्दती विश्लेषक, व्यवस्थापन व माहिती विभाग
२१. सहायक कुलसचिव, संलग्नता विभाग
२२. जनसंपर्क अधिकारी
२३. कक्षाधिकारी, बहिस्थ विभाग

टिपणी क्र.— व्ही.सी./३९९८ दि. २५.९.२०१९

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

(पूर्वीचे पुणे विद्यापीठ)

फॅक्स ०२०-२५६०१२०६

website : www.unipune.ac.in

गणेशखिंड,

पुणे - ४११ ००७

email : dyrst@pun.unipune.ac.in

संदर्भ : परीक्षा/९५५

अत्यंत तातडीचे

दिनांक : ५ ऑगस्ट, २०१९

सप्टेंबर

प्रति,

मा. संचालक/प्राचार्य,

सर्व संलग्नित कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालये/मान्यताप्राप्त संस्था

पुणे, अहमदनगर, नाशिक जिल्हा

विषय : शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून प्रथम वर्ष कला, वाणिज्य व विज्ञान अभ्यासक्रमाच्या पदवी स्तरावरील परीक्षेस सत्र पध्दत व श्रेयांक पध्दतीनुसार निकाल जाहीर करण्याबाबत..

संदर्भ : १. परीक्षा विभागाचे परिपत्रक क्र.परीक्षा/समन्वय/८०, दिनांक ११ जानेवारी, २०१०.
२. शैक्षणिक विभागाचे परिपत्रक क्र.१७९/२०१९, दिनांक २२/७/२०१९.

महोदय/महोदया,

उपरोक्त संदर्भ क्र.१ च्या पत्रान्वये कला, वाणिज्य व विज्ञान अभ्यासक्रमाच्या पदवी स्तरावरील सर्व प्रथम वर्षाच्या परीक्षा व निकालाची प्रक्रिया महाविद्यालयांकडे वर्ग करण्यात आलेल्या आहेत. तसेच संदर्भ क्र. २ च्या पत्रान्वये शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पदवी अभ्यासक्रमाच्या प्रथम वर्षास सत्र पध्दत व श्रेयांक पध्दत सुधारित करण्याबाबत निर्णय घेण्यात आलेला आहे.

यासंदर्भात कळविण्यात येते की, संदर्भ क्र.१ च्या निर्णयानुसार सर्व प्रथम वर्ष कला, वाणिज्य व विज्ञान अभ्यासक्रमाच्या परीक्षा आयोजनाची व निकाल जाहीर करण्याची सर्व जबाबदारी महाविद्यालयांकडे सोपविण्यात आलेली असल्याने संदर्भ क्र. २ च्या पत्रान्वये शैक्षणिक वर्ष २०१९-२० पासून सुधारित करण्यात आलेल्या प्रथम वर्ष कला, वाणिज्य व विज्ञान पदवी अभ्यासक्रमाच्या सत्र पध्दत व श्रेयांक पध्दतीनुसार आयोजित करण्यात येणा-या परीक्षांच्या आयोजनाची व निकाल जाहीर करण्याची संपूर्ण जबाबदारी महाविद्यालयांनी यापूर्वीप्रमाणेच पार पाडावयाची आहे.

सर्व परीक्षांचे सत्रनिहाय निकाल हे महाराष्ट्र विद्यापीठ अधिनियम, २०१६ कलम ८९ मधील तरतूदीनुसार पाठयक्रमाच्या परीक्षांच्या अखेरच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत आणि उशिरात उशिरा म्हणजेच पंचेचाळीस दिवसांच्या आत घोषित करून विद्यापीठाच्या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात येणा-या लिंकवर अद्ययावत करणे आवश्यक आहे. याबाबतची सविस्तर कार्यपध्दती सोबत जोडली आहे.

आपणांस विनंती की, सदर पत्राचा आशय आपल्या महाविद्यालयातील सर्व संबंधित शिक्षक, शिक्षकेतर सेवक, व इतर सर्व संबंधितांच्या निदर्शनास आणून द्यावा.

कळावे,

आपला

(डॉ.अरविंद दि.शाळीग्राम)

प्रभारी संचालक
परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ

सोबत : वरीलप्रमाणे

**प्रथम वर्ष परीक्षा महाविद्यालयाकडे वग कल्यानतरच्या कामाकाजाचा कायपध्दता
(सुधारीत)**

प्रथम वर्ष कला, वाणिज्य व विज्ञान या अभ्यासक्रमाच्या सर्व परीक्षा शैक्षणिक वर्ष २०१०-२०११ पासून महाविद्यालयांकडे सोपविण्याबाबत निर्णय घेण्यात आलेला असून, सदर परीक्षेसंदर्भात करावयाच्या कामकाजाबाबतच्या सविस्तर सूचना/कार्यपध्दती खालीलप्रमाणे राहिल.

(१) विद्यापीठाने करावयाची कामे :

- परीक्षांची कार्यक्रमपत्रिका (Schedule of Examinations) जाहीर करणे.
- महाराष्ट्र विद्यापीठ कायदा २०१६, कलम ४८ (३) अन्वये सभांचे आयोजन करून प्राशिकांच्या नियुक्त्या करणे.
- प्राशिकांच्या सभा आयोजित करून प्रश्नसंच तयार करून घेणे.
- परीक्षेचे वेळापत्रक जाहीर करणे.
- प्रश्नपत्रिकांची छपाई करून, त्या संबंधित महाविद्यालयांना वेळेत पोहोचविणे.
- परीक्षा निकोप वातावरणात पार पाडण्यासाठी दक्षता पथकांची नेमणूक करणे.
- विद्यार्थ्यांचे परीक्षा अर्ज ऑनलाईन भरून घेणे, त्यांना आसन क्रमांक व कायम नोंदणी क्रमांक (PRN) देणे, परीक्षेचे प्रवेश पत्र (Hall Ticket) तयार करून त्याची सॉफ्टकॉपी महाविद्यालयांना छपाईसाठी पाठविणे.
- प्रथम वर्षाच्या परीक्षा व त्यांच्या उत्तरपत्रिका तपासण्याचे कामकाज द्वितीय व तृतीय वर्षाच्या परीक्षा सुरु होण्याच्या आधी पूर्ण करण्यासाठी, प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष परीक्षांची कार्यक्रमपत्रिका त्यानुसार तयार करणे.

(२) महाविद्यालयांनी करावयाची कामे :

- शैक्षणिक पात्रता तपासून विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या नियमाप्रमाणे विद्यार्थ्यांना प्रवेश देणे.
- विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या सूचनांचे पालन करून सत्रपूर्तीची (Term Grant) कार्यवाही करणे.
- सर्व पात्र विद्यार्थ्यांचे परीक्षा अर्ज भरून घेऊन विद्यार्थ्यांना विद्यापीठाकडून आलेल्या आसन क्रमांक व समरीनुसार ऑनलाईन प्रवेशपत्र देणे. परीक्षेची बैठक व्यवस्था करणे, इत्यादि.
- परीक्षेसाठी महाविद्यालयाचे नाव व अनुक्रमांक असलेल्या उत्तरपत्रिका छापून घेणे व त्याचा वापर परीक्षेसाठी करणे.
- परीक्षा आयोजनासाठी नियमानुसार संबंधितांच्या नेमणूका करणे.
- परीक्षा आयोजनासाठी अंतर्गत वरिष्ठ पर्यवेक्षक तसेच बहिःस्थ वरिष्ठ पर्यवेक्षक नियुक्त करणे. संबंधित प्राचार्यांनी अन्य संस्थेच्या महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांशी संपर्क साधून वरिष्ठ महाविद्यालयातील कमीत कमी पाच वर्षांचा शिकविण्याचा अनुभव असलेल्या शिक्षकास बहिःस्थ वरिष्ठ पर्यवेक्षक म्हणून नियुक्त करणे. अंतर्गत वरिष्ठ पर्यवेक्षकास पाच वर्षे शिकविण्याची अट शिथिलक्षम राहिल.
- परीक्षेच्या वेळापत्रकानुसार परीक्षेचे आयोजन करणे.
- महाविद्यालय आवारात केंद्रिय मूल्यमापनाव्दारे उत्तरपत्रिका संबंधित पात्र विषय शिक्षकांकडून तपासून घेणे.
- संबंधित महाविद्यालयाने विद्यापीठ नियमानुसार परीक्षेचा निकाल ३० दिवसांच्या मुदतीत जाहीर करणे व विद्यापीठ संकेतस्थळावर दिलेल्या प्रणालीत अद्ययावत करणे.
- गुणपत्रकांवर महाविद्यालयाचे नाव, आय.डी.क्रमांक, तसेच विद्यापीठाच्या लॉगोसह छापून घेणे व त्या विद्यार्थ्यांना निकालानंतर देणे.
- तपासलेल्या उत्तरपत्रिका निकाल जाहीर झालेल्या तारखेपासून सहा महिन्यांपर्यंत जतन करून ठेवणे.

- फेरतपासणी व पुनर्मूल्यांकन तसेच उत्तरपत्रिकेची छायांकित प्रत, विद्यापीठ नियमाप्रमाणे शुल्क आकारून देणे.
- विद्यापीठ परीक्षेसाठी केंद्र मान्यतेचा प्रस्ताव नियमातील तरतूदीनुसार सादर करणे.
- परीक्षांचे आयोजन, मूल्यमापन, स्टेशनरी, इत्यादि विविध कामांसाठी करावा लागणारा खर्च महाविद्यालयाने परीक्षा शुल्क व इतर शुल्कातील महाविद्यालयाच्या हिश्यातून करावयाचा आहे. महाविद्यालयाच्या हिश्याची रक्कम महाविद्यालयाने ठेवून घ्यायची असून उरलेल्या विद्यापीठाच्या हिश्याची रक्कम विद्यापीठाकडे पाठवावयाची आहे.

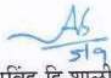
विद्यापीठाचा हिस्सा व महाविद्यालयाचा हिस्सा याची रक्कम ही विद्यापीठाने त्या त्या वेळी निर्गमित केलेल्या परिपत्रकानुसार सर्व महाविद्यालयांना लागू राहिल.

परीक्षा अर्जाची किंमत, परीक्षा शुल्क, केंद्रिय मूल्यमापन शुल्क व गुणपत्रक शुल्क या सर्व शुल्कांची, सर्व विद्यार्थ्यांची, विद्यापीठाच्या हिश्याची एकत्रित रक्कम विद्यापीठाच्या खात्यावर ऑनलाईन (RTGS/NEFT द्वारे) जमा करावयाची आहे.

ज्या महाविद्यालयामध्ये मान्यताप्राप्त प्राचार्य नाहीत, आवश्यक त्या प्रमाणात मान्यताप्राप्त प्राध्यापकांची पदे भरलेली नाहीत व परीक्षा घेण्यासाठीच्या पायाभूत सुविधा उपलब्ध नाहीत अशा महाविद्यालयांना परीक्षा केंद्र असणार नाही. अशा महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची सोय लक्षात घेवून नजिकच्या महाविद्यालयामध्ये परीक्षेची सर्व व्यवस्था सोपविण्यात येईल. संबंधित महाविद्यालयांनी याची नोंद घेवून त्यानुसार विद्यापीठ कार्यालयास वेळीच कळविणे आवश्यक आहे.

वरील कार्यपध्दतीचा अवलंब करून परीक्षा व तद्संबंधित इतर कामे व्यवस्थित पार पाडण्यात यावीत, व विद्यापीठास सहकार्य करावे, ही विनंती.

पुणे
दिनांक : 5 / 9 / 2019

(डॉ. अरविंद दि.शाळीग्राम)
प्रभारी संचालक
परीक्षा व मूल्यमापन मंडळ

F. Y. B. A Compulsory English
(w. e. f. 2019-2020)
(Choice Based Credit System)
70:30-Pattern
(70-Semester-End Exam & 30-Internal Evaluation)

Prescribed Text: *Literary Gleam: An Anthology of Prose and Poetry* (Board of Editors-Orient BlackSwan)

Objectives:

- a) To expose students to the best examples of prose and poetry in English so that they realize the beauty and communicative power of English
- b) To instill human values and develop the character of students as responsible citizens of the world
- c) To develop the ability to appreciate ideas and think critically
- d) To enhance employability of the students by developing their linguistic competence and communicative skills
- e) To revise and reinforce structures already learnt in the previous stages of learning.

Semester-I

Prose:

1. Engine Trouble — R. K. Narayan
2. On Saying 'Please' — A. G. Gardiner
3. The Gift of the Magi — O. Henry

Poetry:

1. A Red, Red Rose — Robert Burns
2. Leave this Chanting and Singing — Rabindranath Tagore
3. The Felling of a Banyan Tree — Dilip Chitre

Grammar:

1. Articles
2. Prepositions
3. Verbs
Regular and Irregular Verbs
Auxiliary Verbs: Primary and Modal
4. Punctuation

Communication Skills:

1. Greeting and Taking Leave

2. Introducing Yourself
3. Introducing People to One Another
4. Making Requests and Asking for Directions
5. Making and Accepting Apology

Semester- II

Prose:

1. In Sahyadri Hills, A Lesson in Humility — Sudha Murthy
2. The Model Millionaire — Oscar Wilde
3. The Eyes are not Here — Ruskin Bond

Poetry:

1. My Heart Leaps Up — William Wordsworth
2. Ozymandias — P. B. Shelley
3. Success is Counted Sweetest — Emily Dickinson

Grammar:

1. Tenses
2. Subject–Verb Agreement
3. Vocabulary

Communication Skills

1. Inviting and Accepting/Declining Invitations
2. Making a Complaint
3. Congratulating, Expressing Sympathy and Offering Condolences
4. Making Suggestions, Offering Advice and Persuading

- Each semester shall have 3 credits for teaching. Each credit is equal to 15 hours, so this course shall have 45 teaching hours. In addition to that there shall be three hours allotted to internal evaluation. Changes as per the university guidelines shall be communicated from time to time.

F. Y. B. A- Optional English (General Paper-1)
(w. e. f. 2019-2020)
(Choice Based Credit System)
70:30-Pattern
(70-Semester-End Exam & 30-Internal Evaluation)

Prescribed Text: *Initiations: Minor Literary Forms & Basics of Phonology* (Board of Editors- Orient BlackSwan)

Objectives:

- a) To expose students to the basics of literature and language and develop an integrated view about language and literature in them
- b) To acquaint them with minor forms of literature in English and help them to appreciate the creative use of language in literature
- c) To introduce them to the basics of phonology of English so that they can pronounce better and speak English correctly.
- d) To prepare students to go for detailed study and understanding of literature and language
- e) To enhance the job potential of students by improving their language skills

Semester - I

Prose Pieces:

1. A Lesson My Father Taught Me - A.P.J. Abdul Kalam
2. Toasted English - R. K. Narayan

Short Stories:

1. The Romance of a Busy Broker - O. Henry
2. The Open Window - Saki

Poetry:

1. Sonnet 29: 'When in disgrace with Fortune and men's eyes' - William Shakespeare
2. The World is too much with Us - William Wordsworth
3. The Listeners - Walter de la Mare
4. No Men are Foreign - James Kirkup

Language Studies:**Introduction to the Sounds of English: Part - I**

(Discrepancy between English Spelling and Pronunciation, Phonetic Symbols and Transcription, The Concept of Phoneme and Minimal Pairs.)

Semester - II**Short Stories:**

1. The Doll's House - Katherine Mansfield
2. The Thief - Ruskin Bond

Poetry:

1. I remember; I remember - Thomas Hood
2. Where the Mind is without Fear - Rabindranath Tagore
3. The Mountain and the Squirrel - R. W. Emerson
4. Up - Hill - Christina Rossetti

One Act Plays:

1. The Monkey's Paw - W.W. Jacobs
2. Swansong - Anton Chekhov

Language Studies:**Introduction to the Sounds of English: Part - II**

(The Concept of Syllable, Monosyllabic and polysyllabic Words, The Concept of Word Stress and Different Standards of Pronunciation i.e. British Received Pronunciation, General American English and General Indian English.)

- Each semester shall have 3 credits for teaching. Each credit is equal to 15 hours, so this course shall have 45 teaching hours. In addition to that there shall be three hours allotted to internal evaluation. Changes as per the university guidelines shall be communicated from time to time.

Question paper Pattern (2019-20)

(Choice Based Credit System)

F Y B A Compulsory English: Text: LITERARY GLEAM: A SELECTION OF PROSE AND POETRY

(70-Semester-End Exam & 30-Internal Evaluation)

SEMESTER-I Hours: Three Marks: 70

Q. 1) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -1**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -2**)

Marks 14

Q. 2) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -3**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Poem - 1**)

Marks 14

Q. 3) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Poem -2**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Poem -3**)

Marks 14

Q.4) Objective Questions on Grammar and Punctuation as under:

- a. Use correct articles in the blank space in the sentences given below. (3 out of 5)
- b. Fill in the blanks with correct preposition given in the brackets. (3 out of 5)
- c. Look at the underlined verbs in the sentences below and specify whether it is a regular verb or irregular verb: (3 out of 5)
- d. Look at the underlined auxiliaries in the sentences below and specify whether it is a primary or a modal auxiliary: (3 out of 5)
- e. Punctuate and rewrite the following sentence correctly. **Marks 14**

Q.5) Practical Questions on Communication Skills: 1, 2, 3, 4, 5.

Marks 14

Total Marks: 70

SEMESTER - II

Question Paper Format

Q. 1) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -1**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -2**)

Marks 14

Q. 2) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -3**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Poem - 1**)

Marks 14

Q. 3) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Poem -2**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Poem -3**)

Marks 14

Q.4) Objective Questions on Grammar and Vocabulary as under:

a. Fill in the blanks with correct tense form of the verb given in the brackets.

(6 out of 9)

b. Fill in the blanks using the appropriate form of the verb given in the brackets.

(4 out of 6)

c. Practical questions on vocabulary (e. g. Give synonyms/antonyms of the following words, Give a list of words related to computer/mobile/wild animals etc.)

(4 out of 6)

Marks 14

Q.5) Practical Questions on Communication Skills: 1, 2, 3, 4.

Marks 14

Total Marks: 70

Pattern for Internal Evaluation in both the semesters:

1. Internal Mid-Semester Examination – 20

2. Home Assignments/Tutorials/Oral/Lecture Notes/Project - – 10

TOTAL – 30 Marks

F Y B A -Optional English (General Paper-1)

Text: INITIATIONS: MINOR LITERARY FORMS & BASICS OF PHONOLOGY

(70-Semester-End Exam & 30-Internal Evaluation)

SEMESTER-I Hours: Three

Marks: 70

Question Paper Format

Q. 1) A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -1**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Prose piece -2**)

Marks 14

Q. 2 **A.** Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Short Story -1**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Short Story -2**)

Marks 14

Q. 3) Attempt any 02 out of the 04 given questions:

(Questions on the **Poems for the I st sem**)

Marks -14

Q. 4) Explain with reference to context (Any 2 out of 4)

(**Questions on Poems for the Ist sem**)

:

Marks 14

Q.5) A. Write short notes: (any 2 out of 4) :

Marks 10

B. Practical questions on phonology (any 4 out of 6) :

Marks 04

(**Questions on topics from Introduction to the Sounds of English Part –I**)

Total Marks: 70

SEMESTER - II

Hours: Three

Marks: 70

Question Paper Format

Q. 1 **A.** Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Short Story -1 from II nd Sem**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **Short Story -2 from IInd Sem**)

Marks 14

Q.2 Attempt any 02 out of the 04 given questions:

(Questions on the **Poems for the II nd Sem**)

Marks -14

Q. 3 Explain with reference to context (Any 2 out of 4)

(**Questions on Poetry for the II nd Sem**)

:

Marks 14

Q. 4 A. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **the First One Act Play**)

B. Attempt any One from the following questions:

(Two questions on **the Second One Act Play**)

Marks 14

Q.5) A. Write short notes: (any 2 out of 4) :

Marks 10

B. Practical questions on phonology (any 4 out of 6) :

Marks 04

(**Questions on topics from Introduction to the Sounds of English Part –II**)

Total Marks: 70

Pattern for Internal Evaluation in both the semesters:

1. Internal Mid-Semester Examination – 20

2. Home Assignments/Tutorials/Oral/Lecture Notes/Project/Seminar/G D – 10

TOTAL – 30 Marks

प्रथम वर्ष कला / वाणिज्य
प्रथम अयन एवं द्वितीय अयन

कोर्स न.	प्रथम अयन / द्वितीय अयन
प्रथम वर्ष कला (F.Y.B.A.) (सामान्य)	
1 A	हिंदी पाठ्यचर्या (सामान्य)
1 B	हिंदी पाठ्यचर्या (सामान्य)
प्रथम वर्ष वाणिज्य (F.Y.B.com) (सामान्य)	
1 A	हिंदी पाठ्यचर्या (सामान्य)
1 B	हिंदी पाठ्यचर्या (सामान्य)
प्रथम वर्ष कला (F.Y.B.A.) (सामान्य)	
1 A	प्रयोजनमूलक हिंदी (सामान्य)
1 B	प्रयोजनमूलक हिंदी (सामान्य)

प्रथम वर्ष कला (F.Y.B.A.) (सामान्य)
(प्रथम अयन)

पाठ्यचर्या : वैकल्पिक हिंदी प्रश्नपत्र – 1 A

3 कर्मांक

उद्देश्य :

1. छात्रों को हिंदी काव्य साहित्य का परिचय देना।
2. हिंदी कहानी साहित्य से अवगत कराना।
3. हिंदी भाषा द्वारा संवाद कौशल विकसित करना।
4. मौलिक लेखन की ओर रुझान बढ़ाना।
5. विज्ञापन लेखन कौशल विकसित करना।
6. अनुवाद संबंधी जानकारी देना।
7. हिंदी कंप्यूटिंग का परिचय देना।

	प्रथम सत्र/प्रथम अयन
इकाई – I	काव्य साहित्य : जूही की कली – निराला मैं नीर भरी दुख की बदली – महादेवी वर्मा कालिदास – नागार्जुन रोटी और संसद – धूमिल धार – अरुण कमल
इकाई – II	कहानी साहित्य : एक टोकरी भर मिट्टी – माधवराव सप्रे ईदगाह – प्रेमचंद जिंदगी और गुलाब के फुल – उषा प्रियंवदा युद्ध – शानी मिसेस डिसूजा के नाम पत्र – अलका सरावगी
इकाई – III	साहित्येतर पाठ्यक्रम : संवाद कौशल, सूत्रसंचालन, समूह चर्चा हिंदी कंप्यूटिंग : यूनिकोड (Unicode) की जानकारी। इंटरनेट की सामान्य जानकारी हिंदी सॉफ्टवेयर की जानकारी।

अंक विभाजन – पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन – 30 (लघुत्तरी परीक्षा – 20, शोध परियोजना/समूह परियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन– 10)

सत्रांत परीक्षा – 70

सत्रांत परीक्षा – प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2019–20 से आगे)

समय 3 घंटे

अंक 70

प्रश्न : 1	प्रथम इकाई (काव्य) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 2	द्वितीय इकाई (कहानी) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 3	संसदर्भ व्याख्या	
	अ) काव्य (प्रथम इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
	आ) कहानी (द्वितीय इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
प्रश्न : 4	संवाद कौशल और सूत्रसंचालन पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 5	यूनिकोड/इंटरनेट और हिंदी सॉफ्टवेअर पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. साहित्य विविधा – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, परिदृश्य प्रकाशन, मुंबई
2. कंप्यूटर व सूचना प्रौद्योगिकी शब्दकोश – विनोद कुमार मिश्र
3. समाचार एवं प्रारूप लेखन – डॉ. रामप्रकाश, डॉ. दिनेशकुमार गुप्त
4. प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख
5. कविता की संगत – विजय कुमार

प्रथम वर्ष कला (F.Y.B.A.) (सामान्य)
(द्वितीय अयन)

पाठ्यचर्या : वैकल्पिक हिंदी प्रश्नपत्र – 1 B

3 कर्मांक

उद्देश्य :

1. छात्रों को हिंदी काव्य साहित्य का परिचय देना।
2. हिंदी कहानी साहित्य से अवगत कराना।
3. निबंध लेखन कौशल को विकसित करना।
4. छात्रों को विज्ञापन लेखन से अवगत करना।

	द्वितीय सत्र/द्वितीय अयन
इकाई- I	काव्य साहित्य : आदमी को प्यास लगती है – ज्ञानेंद्रपति रोशनी के उस पार – ओमप्रकाश वाल्मीकि उतनी दूर मत ब्याहना बाबा – निर्मला पुत्तुल किताबें झाँकती हैं – गुलज़ार नींव की ईंट हो तुम दीदी – उदयप्रकाश
इकाई -II	गद्य विधा : सरजू भैया – रामवृक्ष बेनीपुरी (रेखाचित्र) भय – आ. रामचंद्र शुक्ल (निबंध) एक बूंद सहसा उछली – अज्ञेय (यात्रा वर्णन) अकबरी लौटा – अन्नपूर्णानंद वर्मा (व्यंग्य) प्रतिशोध – डॉ. रामकुमार वर्मा (एकांकी)
इकाई -III	साहित्येतर पाठ्यक्रम : लेखन कौशल : स्ववृत्त लेखन निबंध लेखन विज्ञापन लेखन : (दैनिक पत्र-पत्रिकाओं के लिए) वाक्य शुद्धिकरण (संज्ञा, सर्वनाम, विशेषण क्रिया के संबंध में)

अंक विभाजन – पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन – 30 (लघुत्तरी परीक्षा – 20, शोध परियोजना/समूह परियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन- 10)

सत्रांत परीक्षा – 70

सत्रांत परीक्षा – प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2019–20 से आगे)

समय 3 घंटे

अंक 70

प्रश्न : 1	प्रथम इकाई (काव्य) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 2	द्वितीय इकाई (कहानी) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 3	संसदभ व्याख्या	
	अ) काव्य (प्रथम इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
	आ) कहानी (द्वितीय इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
प्रश्न : 4	अ) स्ववृत्त लेखन पर दो में से कोई एक प्रश्न	अंक 05
	आ) विज्ञापन पर दो में से कोई एक प्रश्न	अंक 05
प्रश्न : 5	अ) वाक्य शुद्धिकरण (आठ में से छह)	अंक 06
	आ) निबंध लेखन (तीन में से एक विषय पर)	अंक 12

संदर्भ ग्रंथ ग्रंथ :

1. साहित्य विविधा – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, परिदृश्य प्रकाशन, मुंबई
2. चौथा खम्भा प्राइवेट लिमिटेड – दिलीप मंडल
3. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. रवींद्रनाथ श्रीवास्तव
4. प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख
5. विशुद्ध हिंदी भाषा – डॉ. सदानंद भोसले
6. देवनागरी लिपि – संपा. डॉ. शहाबुद्दीन शेख

प्रथम वर्ष वाणिज्य (F.Y.B.com) (सामान्य)
(प्रथम अयन)

पाठ्यचर्या : वैकल्पिक हिंदी प्रश्नपत्र – 1 A

3 कर्मांक

उद्देश्य :

1. छात्रों को हिंदी काव्य साहित्य का परिचय देना।
2. हिंदी कहानी साहित्य से अवगत कराना।
3. हिंदी भाषा द्वारा संवाद कौशल विकसित करना।
4. मौलिक लेखन की ओर रुझान बढ़ाना।
5. विज्ञापन लेखन कौशल विकसित करना।
6. हिंदी कंप्यूटिंग का परिचय देना।

	प्रथम सत्र/प्रथम अयन
इकाई – I	काव्य साहित्य : स्वदेश के प्रति – सुभद्राकुमारी चौहान हो गई पीर – दुष्यंत कुमार पिता के जूते – अशोक वाजपेयी पेड़ की पुकार – शंभुनाथ सिंह उदास तुम – धर्मवीर भारती
इकाई – II	कहानी साहित्य : भोलराम का जीव – हरिशंकर परसाई उसने कहा था – चंद्रधर शर्मा गुलेरी व्यथा का सरगम् – अमृतराय जंगल दाह – स्वयंप्रकाश सबसे कठिन काम – मधु कांकरिया
इकाई – III	साहित्येतर पाठ्यक्रम : अंक तथा गणितीय चिह्नों का देवनागरी में लेखन हिंदी कंप्यूटिंग : यूनिकोड (Unicode) की जानकारी। इंटरनेट की सामान्य जानकारी हिंदी सॉफ्टवेयर की जानकारी।

अंक विभाजन – पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन – 30 (लघुत्तरी परीक्षा – 20, शोध परियोजना/समूह परियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन– 10)

सत्रांत परीक्षा – 70

सत्रांत परीक्षा – प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2019–20 से आगे)

समय 3 घंटे

अंक 70

प्रश्न : 1	प्रथम इकाई (काव्य) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 16
प्रश्न : 2	द्वितीय इकाई (कहानी) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 16
प्रश्न : 3	संसदर्भ व्याख्या	
	अ) काव्य (प्रथम इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
	आ) कहानी (द्वितीय इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
प्रश्न : 4	यूनिकोड, इंटरनेट, हिंदी सॉफ्टवेअर पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 5	अंक तथा गणितीय चिह्नों पर बारह में से दस प्रश्न	अंक 10

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. साहित्य सौरभ – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, परिदृश्य प्रकाशन, मुंबई
2. कंप्यूटर व सूचना प्रौद्योगिकी शब्दकोश – विनोद कुमार मिश्र
3. हिंदी कहानी का विकास – मधुरेश
4. आधुनिक कविता यात्रा – रामस्वरूप चतुर्वेदी
5. कम्प्यूटरी सूचना प्रणाली विकास – राम बन्सल
6. जनसंचारिकी सिद्धांत और अनुप्रयोग – डॉ. राम लखन मीणा

प्रथम वर्ष वाणिज्य (F.Y.B.com) (सामान्य)
(द्वितीय अयन)

पाठ्यचर्या : वैकल्पिक हिंदी प्रश्नपत्र – 1 B

3 कर्मांक

1. छात्रों को हिंदी काव्य साहित्य का परिचय देना।
2. हिंदी कहानी साहित्य से अवगत कराना।
3. हिंदी भाषा द्वारा संवाद कौशल विकसित करना।
4. विज्ञापन लेखन के प्रकारों को अवगत करना।
5. अनुवाद का स्वरूप से अवगत करना।
6. पारिभाषिक शब्दावली से अवगत कराना।

	द्वितीय सत्र/द्वितीय अयन
इकाई – I	काव्य साहित्य : अब की लौटा तो – कुंवरनारायण कलगी बाजरे की – अज्ञेय माँझी का पूल – केदारनाथ सिंह बापू के प्रति – सुमित्रानंदन पंत माँ के लिए एक कविता – कात्यायनी
इकाई – II	कहानी साहित्य : पहलवान की ढोलक – फणीश्वरनाथ रेणु सलाम – ओमप्रकाश वाल्मीकि बच्चे का सपना – शेखर जोशी बोलनेवाली औरत – ममता कालिया चिट्ठी – अखिलेश
इकाई – III	साहित्येतर पाठ्यक्रम : संवाद कौशल अनुवाद: स्वरूप, परिभाषा, व्यावहारिक पक्ष पारिभाषिक (कार्यालयीन) 100 शब्दावली।

अंक विभाजन – पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन – 30 (लघुत्तरी परीक्षा – 20, शोध परियोजना/समूह परियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन– 10)

सत्रांत परीक्षा – 70

सत्रांत परीक्षा – प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2019–20 से आगे)

समय 3 घंटे

अंक 70

प्रश्न : 1	प्रथम इकाई (काव्य) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 16
प्रश्न : 2	द्वितीय इकाई (कहानी) पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 16
प्रश्न : 3	संसदभ व्याख्या	
	अ) काव्य (प्रथम इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
	आ) कहानी (द्वितीय इकाई) पर दो में से एक	अंक 07
प्रश्न : 4	संवाद कौशल और अनुवाद पर चार में से कोई दो प्रश्न	अंक 14
प्रश्न : 5	पारिभाषिक शब्द (बारह में से दस)	अंक 10

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. साहित्य सौरभ – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, परिदृश्य प्रकाशन, मुंबई
2. अनुवाद : स्वरूप और क्षेत्र – डॉ. गोपाल राय
3. प्रिंट मीडिया लेखन – हरीश हरोड़ा
4. राजभाषा विविधा – डॉ. माणिक मृगेश
5. व्यावहारिक हिंदी – रविन्द्रनाथ श्रीवास्तव, भोलानाथ तिवारी
6. भाषा शिक्षण – डॉ. रवीन्द्रनाथ श्रीवास्तव
7. फणीश्वरनाथ रेणु के कालजयी चरित्र : मनोविश्लेषण – विजय अवस्थी

प्रथम वर्ष कला (F.Y.B.A.) (सामान्य)

(प्रथम अयन)

पाठ्यचर्या : प्रयोजनमूलक हिंदी – 1 A

3 कर्मांक

उद्देश्य :

1. छात्रों को हिंदी काव्य साहित्य से परिचित कराना।
2. हिंदी कहानी साहित्य का परिचय देना।
3. हिंदी भाषा में संप्रेषण कौशल विकसित करना।
4. हिंदी भाषा द्वारा संवाद कौशल का विकास करना।
5. मौलिक लेखन की ओर रुझान बढ़ाना।
6. विज्ञापन लेखन की कला अवगत कराना।
7. हिंदी भाषा का विशुद्ध लेखन कौशल विकसित करना।
8. हिंदी कंप्यूटिंग का सामान्य परिचय देना।

	प्रथम सत्र/प्रथम अयन
इकाई – I	प्रयोजनमूलक हिंदी : अर्थ, परिभाषा, स्वरूपगत विशेषताएँ। प्रयोजनमूलक हिंदी और सामान्य हिंदी में अंतर।
इकाई – II	प्रयोजनमूलक हिंदी व्यवहार क्षेत्र : बैंक, बीमा, सूचना एवं प्रौद्योगिकी, जनसंचार माध्यम। हिंदी भाषा के विविध रूप : बोली भाषा, राजभाषा,
इकाई – III	हिंदी भाषा के विविध रूप : संपर्क भाषा, राष्ट्रभाषा। कार्यालयी हिंदी (राजभाषा) के प्रमुख कार्य : प्रारूपण, संक्षेपण, टिप्पण, प्रतिवेदन।

अंक विभाजन – पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन – 30 (लघुत्तरी परीक्षा – 20, शोध परियोजना/समूह परियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन– 10)

सत्रांत परीक्षा – 70

सत्रांत परीक्षा – प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2019–20 से आगे)

समय 3 घंटे

अंक 70

तीनों इकाईयों पर विकल्प के साथ दो प्रश्न पुछे जाएंगे। कुलमिलाकार छह प्रश्न होंगे। (प्रत्येक प्रश्न के लिए दस अंक होंगे।)	60
सातवाँ प्रश्न टिप्पणी का होगा। चार टिप्पणी पूछी जाएगी। इनमें से दो के उत्तर लिखने होंगे।	10

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. प्रयोजनमूलक हिंदी : विविध आयाम – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, परिदृश्य प्रकाशन, मुंबई
2. प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख,
3. प्रयोजनमूलक हिंदी – विनोद गोदरे
4. सामयिक प्रयोजनमूलक हिंदी – पृथ्वीनाथ पाण्डेय
5. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. गोरख थोरात
6. पत्रकारिता : मिशन से मीडिया तक – अखिलेश मिश्र
7. चौथा खम्भा प्राइवेट लिमिटेड – दिलीप मंडल
8. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. रवींद्रनाथ श्रीवास्तव
9. राजभाषा हिंदी – कैलाशचंद्र भाटिया
10. राजभाषा के संदर्भ में हिंदी में आंदोलन का इतिहास – डॉ. उद्यनारायण दूबे

प्रथम वर्ष कला (F.Y.B.A.) (सामान्य)
(द्वितीय अयन)

पाठ्यचर्या : प्रयोजनमूलक हिंदी – 1 B

3 कर्मांक

1. छात्रों को विज्ञापन लेखन से परिचित कराना।
2. दृश्य श्रव्य की संकल्पना से अवगत कराना।
3. हिंदी भाषा में संप्रेषण कौशल विकसित करना।
4. हिंदी कंप्यूटिंग से अवगत कराना।

द्वितीय सत्र/द्वितीय अयन	
इकाई-I	विज्ञापन लेखन : विज्ञापन का स्वरूप, विज्ञापन के प्रकार, विज्ञापन के माध्यम, विज्ञापन का महत्व।
इकाई -II	श्रव्य : रेडियो- विज्ञापन का स्वरूप, शैली एवं विशेषताएँ, निर्माण प्रक्रिया। अनुवाद : स्वरूप, परिभाषा एवं महत्व, अनुवाद के गुण। अंक तथा गणितीय चिहनों का देवनागरी में लेखन।
इकाई -III	पारिभाषिक शब्दावली (कार्यालयीन) 100 शब्द। हिंदी कंप्यूटिंग : यूनिकोड (Unicode) की जानकारी। इंटरनेट की सामान्य जानकारी। हिंदी सॉफ्टवेअर की जानकारी।

अंक विभाजन – पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन – 30 (लघुत्तरी परीक्षा – 20, शोध परियोजना/समूह परियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन- 10)

सत्रांत परीक्षा – 70

सत्रांत परीक्षा – प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2019-20 से आगे)

समय 3 घंटे

अंक 70

तीनों इकाईयों पर विकल्प के साथ दो प्रश्न पूछे जाएंगे। कुलमिलाकार छह प्रश्न होंगे। (प्रत्येक प्रश्न के लिए दस अंक होंगे।)	60
सातवाँ प्रश्न टिप्पणी का होगा। चार टिप्पणी पूछी जाएँगी। इनमें से दो के उत्तर लिखने होंगे। # (एक टिप्पणी पारिभाषिक शब्द पर होगी पांच पारिभाषिक शब्द पूछे जाएंगे। अंक होंगे पांच।) # (एक टिप्पणी अंक तथा गणितीय चिहनों का देवनागरी में लेखन पर होगी। इसमें तीन अंक तथा दो गणितीय चिह्न पूछे जाएँगे। अंक होंगे पांच)	10

संदर्भ ग्रंथ सूची :

1. प्रयोजनमूलक हिंदी : विविध आयाम – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, परिदृश्य प्रकाशन, मुंबई
2. प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
3. प्रयोजनमूलक हिंदी (भाषिक संरचना, व्याकरण एवं अनुवाद) – डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद।
4. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. पुरुषोत्तम वाजपेयी, चन्द्रलोक प्रकाशन, कानपुर
5. नये जनसंचार माध्यम और हिंदी – संपा. सुधीश पचौरी, अचला शर्मा
6. हिंदी व्याकरण – पं. कामताप्रसाद गुरु
7. प्रयोजनमूलक हिंदी की नयी भूमिका – कैलाशनाथ पांडेय
8. अनुवाद : स्वरूप और क्षेत्र – डॉ. गोपाल राय
9. राजभाषा हिंदी – कैलाशचंद्र भाटिया
10. भाषा और प्रौद्योगिकी – डॉ. विनोद कुमार प्रसाद
11. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. गोरख थोरात
12. अनुवाद विज्ञान – डॉ. भोलानाथ तिवारी
13. रेडियो लेखन – मधुकर गंगाधर
14. प्रिंट मीडिया लेखन – हरीश हरोड़ा

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

F. Y. B. A. मराठी

मराठी विषयाचा पुनर्रचित अभ्यासक्रम- जून २०१९ पासून

Choice Based Credit System [CBCS]

निवड आधारित श्रेयांक पद्धत

सत्र	विषयाचे नाव
नियमित अभ्यासक्रम	
पहिले	मराठी साहित्य : कथा आणि भाषिक कौशल्यविकास [CC-1 A]
दुसरे	मराठी साहित्य : एकांकिका आणि भाषिक कौशल्यविकास [CC-1 A]
पर्यायी अभ्यासक्रम	
पहिले	व्यावहारिक व उपयोजित मराठी - भाग १ [CC-1 A]
दुसरे	व्यावहारिक व उपयोजित मराठी - भाग २ [CC-1 A]

F. Y. B. A. मराठी विषयाचा पुनर्रचित अभ्यासक्रम- जून २०१९ पासून

१. Title of the course: B.A. (मराठी)

२. Preamble of the syllabus:

उच्च शिक्षणासाठी प्रवेश घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक पार्श्वभूमी ही ज्ञानरचनावादाची आहे. या विद्यार्थ्यांचे पूर्वानुभव, पूर्वज्ञान हे जिज्ञासा, निरीक्षण, प्रयोग, सर्जनशीलता, उपाययोजना व समस्या निराकरण अशा अध्ययन – अध्यापन सूत्रांतून निर्माण झाले आहे.

हा अभ्यासक्रम तयार करित असताना काही आधारभूत तत्त्वे स्वीकारली आहेत. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची उद्दिष्टे प्रत्यक्षात आणताना, विद्यार्थीकेंद्री, आंतर्विद्याशाखीय, रोजगाराभिमुख, कौशल्याधिष्ठीत असे भाषा व साहित्याचे अभ्यासक्रम अनुसरणे, निर्माण करणे आवश्यक आहे. तसेच जीवन कौशल्य विकासासाठी भाषा, साहित्य, कला ही माध्यमे अधिक परिणामकारकतेने समजावून घेणे आवश्यक झाले आहे. साहित्यिक क्षमता, भाषिक क्षमता वाढीसाठी, जीवनाच्या आकलनासाठी आणि प्रगल्भतेसाठी विद्यार्थी सिद्ध करणे; ही आजची गरज बनली आहे.

उद्दिष्टे :

१. मराठी भाषा, मराठी साहित्य आणि मराठी संस्कृती यांचे अध्ययन करणे.
२. साहित्यविषयक आकलन, आस्वाद आणि मूल्यमापन क्षमता विकसित करणे.
३. साहित्याभ्यासातून जीवनविषयक समज विकसित करणे.
४. मराठी भाषेची उपयोजनात्मक कौशल्ये विकसित करणे.

मराठी विषयाचा अभ्यासक्रमाची पुनर्रचना खालील क्रमाने करण्यात येणार आहे.

१. First Year B.A. 2019-20.
२. Second Year B.A. 2020-21.
३. Third Year B.A. 2021-22.

B. A. (मराठी) हा पुनर्रचित अभ्यासक्रम तीन वर्षांचा आणि सहा सत्रांत विभागलेला निवड आधारित श्रेयांक पद्धतीचा (Choice Based Credit System) [CBCS] आहे. हा अभ्यासक्रम F. Y. B. A. (सत्र १ आणि सत्र २), S. Y. B. A. (सत्र ३ आणि सत्र ४), T. Y. B. A. (सत्र ५ आणि सत्र ६) अशा १३२ श्रेयांकांचा आहे.

३. Pattern: निवड आधारित श्रेयांक पद्धत (Choice Based Credit System) [CBCS]

४. Eligibility : (Circular No. 100 of 2017)

Faculty of Humanities

(1) Arts & Fine Arts Bachelor's Degree

1. First Year B.A.

- (a) Higher Secondary School Certificate (10+2) or its equivalent Examination with English as a passing subject.
- (b) Three Years Diploma Course (after S.S.C. i.e. 10th Standard), of Board of Technical Education conducted by Government of Maharashtra or its equivalent.
- (c) Three Years Diploma in Pharmacy Course (after S.S.C. i.e. 10th), of Board of Technical Education conducted by Government of Maharashtra or its equivalent.
- (d) S.S.C. of 10 years or 11 years with English and Indian Air Force Educational Test for promotion to the rank of Corporal.
- (e) Trained Teachers Certificate Course, of Inter-State Board of Anglo Indian Education, New Delhi.
- (f) Intermediate Commerce/Arts examination from the Recognized Board of Secondary Education, M.P. Bhopal with 4 subjects including General English.
- (g) Diploma in Education with English, of Bureau of Government of Maharashtra.
- (h) MCVV (minimum competency Vocational Course Government of Maharashtra)

५. Examination:

१. Pattern of examination:

१. Semester

२. Pattern of the question paper:

विद्यापीठ सत्र परीक्षा	७० गुण
अंतर्गत मूल्यमापन	३० गुण
एकूण	१०० गुण

२. Standard of passing: उत्तीर्ण होण्यासाठी विद्यापीठ सत्र परीक्षेत ७० पैकी २८ गुण अनिवार्य, अंतर्गत मूल्यमापनामध्ये ३० पैकी १२ गुण अनिवार्य.

३. Award of class:

1. Percentage to Grades and Grade Points

The following formula may be used to convert marks (%) into letter grades.

Let \bar{X} = mean of % age marks of all student appeared in the paper.

σ = Standard deviation

m = % of marks obtained

Letter grade	Numerical grade	Formula
O (outstanding)	10	$m \geq \bar{X} + 2.5 \sigma$
A+ (Excellent)	9	$\bar{X} + 2.0 \sigma \leq m < \bar{X} + 2.5 \sigma$
A (Very Good)	8	$\bar{X} + 1.5 \sigma \leq m < \bar{X} + 2.0 \sigma$
B+ (Good)	7	$\bar{X} + 1.0 \sigma \leq m < \bar{X} + 1.5 \sigma$
B (Above average)	6	$\bar{X} \leq m < \bar{X} + \sigma$
C (Average)	5	$\bar{X} - 0.5 \sigma \leq m < \bar{X}$
D (Pass)	4	$\bar{X} - \sigma \leq m < \bar{X} - 0.5 \sigma$
F (Fail)	0	$m < \bar{X} - \sigma$
Ab (Absent)	0	

* Minor variations may be adjusted by the individual institution.

६ Structure of Course:

Year	Semester	Core Courses (CC)	Discipline Specific Elective Courses (DSE)	Generic Elective(GE)
F.Y.B.A.	1	CC – 1 A (3)		
	2	CC – 1 B (3)		
S.Y.B.A.	3	CC – 1 C (2)	DSE 1 A (3) DSE 2 A (3)	
	4	CC – 1 D (2) CC – 3 D (1)	DSE 1 B (3) DSE 2 B (3)	
T.Y.B.A.	5	CC – 1 E (2)	DSE 1 C (3) DSE 2 C (3)	
	6	CC – 1 F (2)	DSE1 D (3) DSE 2 D (3)	GE 2 B (2)

७ Work Load:

१. १ श्रेयांक : १५ तास
२. १ तास : ६० मिनिट
३. १ सत्र : ३ श्रेयांक

८ Subject wise Detail Syllabus & Recommended books:

F.Y.B.A. (प्रथम वर्ष कला)

निवड आधारित श्रेयांक पद्धत (Choice Based Credit System)

पहिले सत्र

विषयाचे नाव : मराठी साहित्य : कथा आणि भाषिक कौशल्यविकास [CC-1 A]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. कथा या साहित्यप्रकाराची ओळख करून देणे.
२. कथा या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप, घटक आणि प्रकार यांची ओळख करून देणे.
३. विविध साहित्यप्रवाहांमधील कथा या साहित्यप्रकारातील निवडक कथांचे अध्ययन करणे.
४. भाषिक कौशल्यविकास करणे.

पहिले सत्र :

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	कथा : स्वरूप आणि वाटचाल कथा : घटक कथा : प्रकार (रचनाप्रकार आणि प्रवाह)	१	१५
२	अभ्यासपुस्तक : समकालीन मराठी कथा अक्षरबंध प्रकाशन, पुणे संपादक : प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे, प्रा. डॉ. दिलीप पवार, प्रा. डॉ. संदीप सांगळे	१	१५
३	भाषिक कौशल्यविकास नैसर्गिक : आकलनासह श्रवण अर्जित : संभाषण, वाचन, लेखन, इ-संवाद कौशल्य प्रगत : सारग्रहण, सारांशलेखन	१	१५

संदर्भ ग्रंथ

१. मराठी साहित्य : प्रेरणा आणि स्वरूप, संपादक डॉ. गो. मा. पवार, डॉ. म. द. हातकणंगलेकर
२. साहित्यमूल्य आणि अभिरुची, डॉ. गो. मा. पवार
३. काही साहित्यिक : काही साहित्यकृती, डॉ. भीमराव कुलकर्णी
४. साहित्य अध्यापन आणि प्रकार, वा. ल. कुलकर्णी गौरव ग्रंथ, संपादक श्री. पु. भागवत, डॉ. सुधीर रसाळ
५. कथा : संकल्पना आणि समीक्षा, सुधा जोशी, मौज प्रकाशन
६. मराठी कथा : विसावे शतक, संपादक के. ज. पुरोहित, सुधा जोशी

७. व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे.
८. व्यावहारिक मराठी, डॉ. कल्याण काळे, डॉ. दत्तात्रय पुंडे, निराली प्रकाशन, पुणे.
९. व्यावहारिक मराठी, डॉ. लीला गोविलकर, डॉ. जयश्री पाटणकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
१०. व्यावहारिक मराठी, डॉ. सयाजीराजे मोकेशी, प्रा. रंजना नेमाडे
११. व्यावहारिक, उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमांची कार्यशैली, संपादक डॉ. संदीप सांगळे, डायमंड पब्लिकेशन, पुणे.
१२. मराठी भाषेची संवाद कौशल्ये (पुस्तक क्र.१ ते ८) य. च. म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१३. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
१४. नवभारत, व्यावहारिक मराठी विशेषांक, ऑगस्ट – सप्टेंबर, १९८२, प्राज्ञ पाठशाला, वाई.
१५. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये, य. च. म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१६. कहाणी वर्तमानपत्राची, चंचल सरकार, अनुवाद, दिनकर गांगल, नॅशनल बुक ट्रस्ट.
१७. वैखरी, भाषा आणि भाषा व्यवहार, अशोक केळकर
१८. प्रसारमाध्यमे आणि मराठी भाषा, संपादक डॉ. भास्कर शेळके.
१९. व्यावहारिक मराठी भाषा, शरदिनी मोहिते
२०. व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी, डॉ. मनोहर रोकडे
२१. व्यासपीठ, डॉ. महादेव वाळुंज, अक्षरमानव प्रकाशन, पुणे.
२२. मराठी भाषा उपयोजन आणि सर्जन, प्रा. सुहासकुमार बोबडे
२३. पारिभाषिक संज्ञा कोश (इंग्लिश - मराठी) डॉ. स्नेहल तावरे.
२४. भाषांतर मीमांसा, कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
२५. व्यावहारिक मराठी, संपादक डॉ. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
२६. उपयोजित मराठी, डॉ. केतकी मोडक, प्रा. सुजाता शेणई, संतोष शेणई
२७. व्यावहारिक मराठी, प्रकाश परब, मिथुन प्रकाशन, १८८९,डोंबिवली (पूर्व)
२८. भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासनाने प्रकाशित केलेले विविध कोश
२९. साहित्यिक गौरी देशपांडे, महादेव वाळुंज.
३०. बाबुराव बागुलांच्या कथेतील दलित स्त्री, राजाभाऊ भैलुमे.
३१. दलित व दलितेतरांची कथा : एक अभ्यास, श्रीराम गडकर
३२. <https://www.maayboli.com/node/62738>

३३. https://m.maharashtratimes.com/editorial/samwad/predictive-reviews-of-rural-problems/amp_articles/68120291.cms
३४. <https://marathi.pratilipi.com/>
३५. <https://www.youtube.com/watch?v=uMMRRXj-54Q&feature=youtu.be>
३६. https://mr.m.wikipedia.org/wiki/%E0%A4%97%E0%A5%8C%E0%A4%B0%E0%A5%80_%E0%A4%A6%E0%A5%87%E0%A4%B6%E0%A4%AA%E0%A4%BE%E0%A4%82%E0%A4%A1%E0%A5%87
३७. <https://www.bbc.com/marathi/india-43021905>
३८. <https://www.loksatta.com/lekh-news/indian-women-authors-gauri-deshpande-chaturang-anniversary-issue-1761601/>
३९. https://mr.m.wikipedia.org/wiki/%E0%A4%AD%E0%A4%BE%E0%A4%B8%E0%A5%8D%E0%A4%95%E0%A4%B0_%E0%A4%9A%E0%A4%82%E0%A4%A6%E0%A4%A8%E0%A4%B6%E0%A4%BF%E0%A4%B5

दुसरे सत्र

विषयाचे नाव : मराठी साहित्य : एकांकिका आणि भाषिक कौशल्यविकास [CC-1 A]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. एकांकिका या साहित्यप्रकाराची ओळख करून देणे.
२. एकांकिका या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप, घटक आणि प्रकार यांची ओळख करून देणे.
३. मराठी साहित्यातील निवडक एकांकिकांचे अध्ययन करणे.
४. भाषिक कौशल्यविकास करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	एकांकिका : स्वरूप एकांकिका : घटक एकांकिका : संहितामूल्य व प्रयोगमूल्य	१	१५
२	अभ्यासपुस्तक : मराठी एकांकिका (विठ्ठल तो आला आला – पु. ल. देशपांडे, हंडाभर चांदण्या – दत्ता पाटील) पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे संपादक : प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे, प्रा. डॉ. बाळकृष्ण लळीत, प्रा. डॉ. भास्कर ढोके	१	१५
३	भाषा उपयोजनाची विविध आविष्कार रूपे संवादलेखन कल्पनाविस्तार घोषवाक्य लेखन भाषांतर	१	१५

संदर्भ ग्रंथ

१. एकांकिका वाटचाल, संपादक श्री. रं. भिडे व इतर, सोमय्या पब्लिकेशन, मुंबई, १९६९.
२. निवडक मराठी एकांकिका, संपादक सुधा जोशी, साहित्य अकादमी, दिल्ली, १९८३.
३. निवडक एकांकिका, वि.भा. देशपांडे, १९७७.
४. सर्वोत्कृष्ट मराठी एकांकिका, प्रभाकर नारायण परांजपे, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, १९४८.
५. मराठी एकांकिका तंत्र व विकास, श्री. रं. भिडे, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे.
६. एकांकिका विचार आणि सर्वोत्तम एकांकिका, जयंत पवार व इतर, नेहरू सेंटर प्रकाशन, मुंबई १९९३.
७. टॅक्स फ्री आणि इतर एकांकिका (प्रस्तावना), चंद्रशेखर फणसळकर, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे १९९५.
८. समग्र एकांकिका भाग १ व २, विजय तेंडुलकर, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००४.
९. चतुरंग सवाई एकांकिका, संपादक चतुरंग परिवार, १९८८-२०१२ रौप्यमहोत्सवी वाटचाल विशेषांक.
१०. <https://www.youtube.com/watch?v=0fnZMG8zdpk>

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप : पहिले आणि दुसरे सत्र

विद्यापीठ सत्र परीक्षा		
वेळ : ३ तास	घटकनिहाय प्रश्न तपशील	गुण : ७०
प्रश्न क्रमांक		गुण
प्रश्न १ ला	२ पैकी १ प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी १५० शब्दांपर्यंत (घटक १)	१०
प्रश्न २ रा	४ पैकी २ प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी १५० शब्दांपर्यंत (घटक २)	२०
प्रश्न ३ रा	२ पैकी १ प्रश्नाचे उत्तर प्रत्येकी ३०० शब्दांपर्यंत (घटक २)	२०
प्रश्न ४ था	४ पैकी २ प्रश्नांची उत्तरे प्रत्येकी १५० शब्दांपर्यंत (घटक ३)	२०
सत्र परीक्षा एकूण गुण		७०
अंतर्गत मूल्यमापन		
लेखी परीक्षा (घटक २)		२०
प्रकल्प / गटचर्चा / गृहपाठ / चर्चासत्र / उपक्रम सहभाग / अभ्यासभेट (घटक ३)		१०
अंतर्गत मूल्यमापन एकूण गुण		३०
सत्र परीक्षा आणि अंतर्गत मूल्यमापन एकूण गुण		१००
अंतर्गत मूल्यमापनाचे नियोजन महाविद्यालयाने करावे. विद्यापीठाच्या निर्देशानुसार विहित मुदतीत गुण विद्यापीठाकडे पाठवावे.		
विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यमापनविषयक लेखन / तपशील विद्यापीठाच्या निर्देशानुसार, विहित कालावधीपर्यंत महाविद्यालयाकडे जमा असणे आवश्यक आहे.		

F.Y.B.A. (प्रथम वर्ष कला)

निवड आधारित श्रेयांक पद्धत (Choice Based Credit System)

पहिले सत्र

पर्यायी अभ्यासक्रम

विषयाचे नाव : व्यावहारिक व उपयोजित मराठी भाग १ [CC-1 A]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. संज्ञापनातील भाषेची भूमिका, विविध भाषिक आविष्कारांचे स्वरूप समजावून घेणे. भाषिक कौशल्यांची क्षमता विकसित करणे.
२. भाषिक कौशल्यांचे विविध आविष्कार आणि संपर्कमाध्यमे यांचा परस्परसंबंध समजावून घेणे व उपयोजन करणे.
३. मराठीचा कार्यालयीन, व्यावसायिक कामकाजात भाषेचे उपयोजन, गरज व स्वरूप या विशेषांची माहिती करून घेणे.
४. कार्यालयीन, व्यावसायिक भाषाव्यवहारासाठी आवश्यक लेखनकौशल्याचे संपादन व उपयोजन करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	१. जीवन व्यवहारातील भाषेचे स्थान : भाषा स्वरूप व व्याख्या, आविष्करणाचे प्रकार, मौखिक व लिखित.जीवनक्षेत्रे व भाषा उपयोजन २. भाषिक कौशल्ये : १. नैसर्गिक - आकलनसह श्रवण, २. अर्जित - संभाषण, वाचन व लेखन	१	१५
२	१. अर्जलेखन- विनंती अर्ज, नोकरीसाठी अर्ज, तक्रार अर्ज, माहितीच्या अधिकारातील अर्ज. २. निबंध लेखन - वर्णनात्मक, चर्चात्मक आणि ललित (प्रत्यक्ष निबंधलेखन करणे अपेक्षित)	१	१५
३	प्रगत भाषिक कौशल्ये : १. सारांश लेखन २. सारग्रहण ३. भाषांतर (प्रत्यक्ष लेखन करणे अपेक्षित)	१	१५

दुसरे सत्र
पर्यायी अभ्यासक्रम

विषयाचे नाव : व्यावहारिक व उपयोजित मराठी भाग १ [CC-1 A]

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	संवाद लेखन : १. विविध माध्यमांसाठी होणारे संवाद. २. सुचविलेल्या प्रसंगावर आधारित संवाद लेखन ३. ई-संवाद (ई-मेल)	१	१५
२	भाषांतर : १. भाषांतर म्हणजे काय ? भाषांतर शास्त्र की कला ? २. भाषांतराची आवश्यकता, भाषांतर करताना येणाऱ्या अडचणी. ३. भाषांतर आणि रूपांतर, लक्ष्यनिष्ठ आणि मूलनिष्ठ भाषांतर. ४. इंग्लिश उताऱ्याचे मराठी अथवा हिंदी भाषांतर.	१	१५
३	उपयोजित मराठीची आविष्कार रूपे : १. टिप्पणी लेखन २. इतिवृत्त लेखन ३. घोषणा पत्रक ४. हस्तपत्रक ५. घडीपत्रक ६. स्मरणपत्र ७. स्मरणिका निर्मितीचा आराखडा ८. आशयलेखन (Content Writing) ९. जाहिरात लेखन.	१	१५

संदर्भ ग्रंथ

१. व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे.
२. व्यावहारिक मराठी, डॉ. कल्याण काळे, डॉ. दत्तात्रय पुंडे, निराली प्रकाशन, पुणे.
३. व्यावहारिक मराठी, डॉ. लीला गोविलकर, डॉ. जयश्री पाटणकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
४. व्यावहारिक मराठी, डॉ. सयाजीराजे मोकाशी, प्रा. रंजना नेमाडे
५. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
६. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये, य.च.म.मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
७. कहाणी वर्तमानपत्राची, चंचल सरकार अनुवाद, दिनकर गांगल, नॅशनल बुक ट्रस्ट
८. द्विभाषी व्यावहारिक शब्दकोश (इंग्लिश - मराठी) गणेश ओतुरकर
९. प्रसारमाध्यमे आणि मराठी भाषा, संपादक डॉ. भास्कर शेळके.

१०. व्यावहारिक मराठी भाषा, शरदिनी मोहिते
११. भाषांतर मीमांसा, डॉ. कल्याण काळे
१२. व्यावहारिक, उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमे, संपादक डॉ. संदीप सांगळे
१३. व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी, डॉ. मनोहर रोकडे
१४. मराठी भाषा उपयोजन आणि सर्जन, प्रा. सुहासकुमार बोबडे
१५. उपयोजित मराठी, डॉ. केतकी मोडक, प्रा. सुजाता शेणई, संतोष शेणई
१६. व्यावहारिक मराठी, प्रकाश परब
१७. व्यावहारिक मराठी, संपादक डॉ. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
१८. निबंध : शास्त्र व कला, डॉ. प्र. न. जोशी
१९. निबंध व लेखन, निर्मला किराणे.
२०. भाषांतरमीमांसा, संपादक डॉ. रमेश वरखेडे, य. च. म. मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप : पहिले आणि दुसरे सत्र

विद्यापीठ सत्र परीक्षा		
वेळ : ३ तास	घटकनिहाय प्रश्न तपशील	गुण : ७०
प्रश्न क्रमांक		गुण
प्रश्न १ ला	४ पैकी २ प्रश्नांची उत्तरे लिहिणे. (घटक १)	२०
प्रश्न २ रा	४ पैकी २ प्रश्नांची उत्तरे लिहिणे. (घटक २)	२०
प्रश्न ३ रा	४ पैकी २ प्रश्नांची उत्तरे लिहिणे. (घटक ३)	३०
सत्र परीक्षा एकूण गुण		७०
अंतर्गत मूल्यमापन		
लेखी परीक्षा		२०
प्रकल्प / गटचर्चा / गृहपाठ / चर्चासत्र / उपक्रम सहभाग / अभ्यासभेट		१०
अंतर्गत मूल्यमापन एकूण गुण		३०
सत्र परीक्षा आणि अंतर्गत मूल्यमापन एकूण गुण		१००
अंतर्गत मूल्यमापनाचे नियोजन महाविद्यालयाने करावे. विद्यापीठाच्या निर्देशानुसार विहित मुदतीत गुण विद्यापीठाकडे पाठवावे.		
विद्यार्थ्यांचे अंतर्गत मूल्यमापनविषयक लेखन / तपशील विद्यापीठाच्या निर्देशानुसार, विहित कालावधीपर्यंत महाविद्यालयाकडे जमा असणे आवश्यक आहे.		

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

(formerly University of Pune)

F.Y.B.A. in Economics

SYLLABUS

(Credit and Semester System)

(To be implemented from the Academic Year, 2019-20)

F.Y.B.A. Economics

G-1 Indian Economic Environment

Annexure –II

1) Title of the course:

Class: F.Y.B.A.

Subject: Economics.

Title: Year of Implementation: From June - 2019

2) Preamble of the syllabus:

The proposed curriculum is with an objective to enhance the existing syllabus, make it contextual as well as applicable and to incorporate all the latest changes in the national economy. The board examined the short comings of the existing syllabus and expressed the need to change it. While doing so the board analyzed other curricula of existing universities in respective subjects in terms of content, relevance, quality and pattern of teaching that has been synthesized in the present proposal. While framing the draft of syllabus, guidance from industrial experts and professionals was sought.

The present era is that of structural transformation especially within the country. Moreover fast changing international scenario and approach of other countries towards our human resource makes it mandatory for the educational system to impart latest knowledge to our students, so that they are prepared to merge themselves in the challenging economic and corporate environment.

Hence, a change in the paper and restructuring of syllabus becomes imperative. The syllabus needs to be holistic in nature. It should be contextual and clear the basics of economics but at the same time it should teach application of the theories in day to day life.

In the modern world, competition is an inseparable part of our lives. To inculcate a competitive spirit among the students, the syllabus should include all the recent advancement with in and out of the country with its pros and cons.

3) Objectives of the paper

- To familiarize the students with the recent developments in the Indian Economy
- To provide the students with the background of the Indian Economy with focus on contemporary issues like economic environment.
- To help the students to prepare for varied competitive examinations
- To enable students to understand and comprehend the current business scenario, agricultural scenario and other sectorial growth in the Indian context. To make the student aware of the developments such as MSMEs, Digital Economy, E-Banking, BPO & KPO, etc.

Programme Outcome:

- Ability to develop an understanding of the economic environment and the factors affecting economic environment.
- Ability to develop awareness on the various new developments in the different sectors of an economy – agriculture, industry, services, banking, etc.
- Ability to compare and contrast Indian Economy with other world economies.
- At the end of the course, the student should be able discuss and debate on the various issues and challenges facing the Indian Economic Environment.

4) Introduction:

Semester system with the pattern of 70:30

5) Eligibility:

Students who have passed 12th standard from any stream with minimum 35% of marks in all the subjects. (as per the rule of affiliating SPPU)

6) Examination:

A) Pattern of examination: 70:30

i) Internal university examination of 70 marks with internals of 30 marks

ii) Pattern of question paper: pattern for 70 marks

- Question Number 1: 8 questions to be answered out of 10 with total marks 16
- Question Number 2: 4 questions to be answered out of 6 with total marks of 16
- Question Number 3: 3 questions to be answered out of 4 with total marks of 18
- Question Number 4: 2 questions to be answered out of 3 with total marks of 20

iii) Duration for 70 marks: 3 Hrs

iv) Pattern for 30 marks:

- Internal exam (20 marks)
- PPT (oral or poster)/ Project work/Assignments/visits (10 marks)

v) Unit wise classification of marks

Unit	Name of the Chapter	Distribution of marks
Semester 1		
Unit 1	Introduction	23
Unit 2	Agricultural Environment	23
Unit 3	Industrial Environment	24
Total		70
Semester 2		
Unit 1	Service Sector Environment	20
Unit 2	Banking Environment	25
Unit 3	Overview of Indian economy	25
Total		70

B) Standard of Passing:

To pass, the candidate must obtain at least 40% in individual subjects, in internal assessment and in university examination each in all the papers.

C) ATKT rules

As per the rules of SPPU, a student can have maximum two papers as backlog and go to second year.

D) Award of Class:

- Those successful candidates who obtained 40 % and above of the total aggregate marks in all subjects for internal assessment and university examination taken together at one and same sitting, shall be placed in Pass Class.
- Those successful candidates who obtained 50 % and above of the total aggregate marks in all subjects for internal assessment and university examination taken together at one and same sitting, shall be placed in Second Class.
- Those successful candidates who obtained 55 % and above of the total aggregate marks in all subjects for internal assessment and university examination taken together at one and same sitting, shall be placed in Higher Second Class.

iv. Those successful candidates who obtained 60 % and above of the total aggregate marks in all subjects for internal assessment and university examination taken together at one and same sitting, shall be placed in First Class.

v. Those successful candidates who obtained 70 % and above of the total aggregate marks in all subjects for internal assessment and university examination taken together at one and same sitting, shall be placed in First Class with

E) External students:

The students who appear for the examinations without attending any college and take admission in the university as external students will be considered as external students.

F) Setting of question paper/pattern of question paper

Question papers will be set by the panel of paper setters appointed by Savitribai Phule Pune University.

G) Verification/ revaluation

Verification and or revaluation will be done by panel appointed by Savitribai Phule Pune University.

7) Structure of the course

a) Compulsory paper:

Only one paper will be given without and optional subject

b) Optional paper

No subjects are optional.

c) Medium of instructions:

Medium of instruction for the paper will be both Marathi and English.

Structure of the entire course

BA Economics			
FY	G1	Indian Economic Environment	2019-20
SY	G2	Financial System	2020-21
SY	S1	Micro Economics	2020-21
SY	S2	Macro Economics	2020-21
TY	G3	Public Finance	2021-22
TY	S3	International Economics	2021-22
TY	S4	Economics of Development	2021-22

8) Equivalence of previous syllabus with the proposed syllabus

The revised syllabus has changes in the name of the paper, topics and sub topics offered as compared to the old syllabus. The paper will make the syllabus more comprehensive and modified to suitably align with the changing Indian scenario. The paper will set an apt background for students to comprehend knowledge of economics in their academic career and apply the knowledge in their life.

9) University terms

Academic calendar of the affiliating university will be followed.

10) Subject wise detail syllabus

Semester 1		
Units	Name and sub titles of the Chapter	No of lectures
Unit 1	Introduction	16
	1.1 Meaning, Factors affecting Economic Environment- Economic, Political, Technological, Social & Cultural	08
	1.2 Challenges to Indian Economy: Natural Resources, Energy Resources, Education, Health, Environment	04
	1.3 Comparison of Indian Economy with the World Economy- Population, Agriculture, Industry and Service Sector	04
Unit 2	Agricultural Environment	16
	2.1 Role of Agriculture in Indian Economy	04
	2.2 Challenges to Indian Agriculture-Productivity, Rural Credit, Marketing, Rural Entrepreneurship	08
	Recent Trends in Indian Agriculture: Cropping pattern, Technology, Crop Insurance, Water Management, Agri-Business	04
Unit 3	Industrial Environment	16
	3.1 Role of Industry in Indian Economic Development	04
	3.2 Industrial Policy Resolution, 1991- Liberalization, Privatization and Globalization (LPG)	03
	3.3 Challenges to Indian Industry-Labour & Employment, Regional Imbalance, Finance, Technology	03
	3.4 Micro, Small and Medium Enterprises (MSME)- Definition & Role	03
	3.5 Recent trends in Indian Industry- Indian Multinationals & New Policies	03
Semester 2		
Unit 1	Service Sector Environment	12
	1.1 Role and Growth of Service Sector in Indian Economy	02

	1.2 Challenges to Indian Service sector- Business-based & Knowledge-based Sector, Education sector, Health sector, Insurance, Tourism, Banking	06
	1.3 Recent Trends in Indian Service Sector- Digital Economy, E-Commerce, E- Finance	04
Unit 2	Banking Environment	18
	2.1 Banking- Definition, Functions, Changing Structure of Banking in India- New Private Banks, Small Banks, Payment Banks	08
	2.2 Bank Accounts- Types, Procedure and Operation of Accounts	05
	2.3 Recent Trends in Indian Banking Environment- E-Banking, E- Wallets, Bank Mergers and Amalgamations	05
Unit 3	Overview of Indian economy	18
	3.1 Challenges of Indian Economy- Poverty, Employment, Inequality, Informal Sector	09
	3.2 Policy Measures (Two-Three recent Programmes)- Poverty Alleviation Programmes; Employment Generation Programmes; Agriculture Development Programmes, Skill Development Programmes	09

11) Recommended books

Semester I: Basic Reading List

- Agrawal A.N., Problems of Development & Planning, (Latest Edition)
- Ashwani Mahajan, 'Indian Economy' S. Chand & Company Ltd., New Delhi.
- Cherunilam Francis, 'Business Environment-Text and Cases' Himalaya Publishing House(Latest Edition)
- Faisal Ahmed 'Business Environment: Indian and Global Perspective' PHL Learning Pvt. Ltd. (Latest Edition)
- Fernando A.C. (2014) 'Business Environment' Pearson Education,
- Misra & Puri, 'Business Environment', Himalaya Publication House, Mumbai. (Latest Edition)
- Misra & Puri, 'Indian Economy', Himalaya Publication House, Mumbai. (Latest Edition)

Recommended Reading

- Asian Development Bank (2009) 'Urban Poverty in India' BS Books

- Amit Kumar (2013) 'SMEs in India in post-1990s Era: Challenges and Opportunities, LAP Lambert Academic Publishing
- Das Keshab (2011) 'Micro and Small Enterprises in India: The Era of Reforms' Routledge India
- Gopal and Suman Banhri (2013) Indian Economy Performance and Policies. Pearson Publication Delhi.
- C.S.Prasad(2006) 'Sixtyyears of IndianAgriculture'New Century Publication, NewDelhi
- Indian Institute of Banking and Finance (2011) 'Small and Medium Enterprises in India' Taxmann
- Jaya PrakashPradhan (2008) 'Indian Multinational in the World Economy: Implications for Development', Bookwell Publications
- JagdishBhagwati, ArvindPangariay (2013) 'Reforms and Economic Transformation in India' OUP
- MohantyPrasanna (2014) 'Cities and Public Policy' Sage Publications
- Prakesh B.A. (2011) The Indian Economy Since 1991 Economic Reforms and performance, Pearson Publication Delhi.
- Thorat S. K (2008) 'Reservation in Private Sectors' Rawat Publications, ND

Semester II: Basic Reading List

- Agrawal A.N., Problems of Development & Planning, (Latest Edition)
- Ashwani Mahajan, 'Indian Economy' S. Chand & Company Ltd., New Delhi.
- Cherunilam Francis, 'Business Environment-Text and Cases' Himalaya Publishing House(Latest Edition)
- Faisal Ahmed, 'Business Environment: Indian and Global Perspective' PHL Learning Pvt. Ltd. (Latest Edition)
- Fernando A.C. (2014) 'Business Environment' Pearson Education,
- Misra& Puri, 'Business Environment', Himalaya Publication House, Mumbai. (Latest Edition)
- Pathak, Bharati [2009] 'The Indian Financial System', 'Pearson Education Publication, New Delhi.

Recommended Reading

- Bhasin, Niti (2006) “Banking Developments in India 1947 to 2007” New Century Publications.
- Bhadane Jaywant R. (2018) ‘Cashless India and Digital Economy’ International Publications, Kanpur
- Dasgupta Sukti, Sher Singh Verick (2016) ‘Transformation of Women at Work in Asia: An Unfinished Development Agenda, Sage
- Paul Justin (2010) ‘Business Environment-Text and Cases’ Tata McGraw Hill
- Khanna Tarun (2008) ‘Billions of Entrepreneurs: How India and China are Reshaping their Future and Yours’ Penguin India
- Kapila Uma (ed) Indian Economy Since Independence, Academic Foundation(2003)
- Panagariya Arvind (2010) ‘India: The Emerging Giant’ Oxford University Press
- Sobhan Rehman (2010) ‘Challenging the Injustice of Poverty: Agendas for inclusive Development in South Asia’ Sage
- Samanta R.K. (2000) “New Vista in Rural Development Strategies and Approaches” B.R. Publishing Corporation New Delhi
- Spana Newar, Tanvi Gaur (2015) ‘Economic Environment in India, Think Tank Publications, Jaipur

12) Qualification of teachers:

Qualification of teachers as per norms of SPPU will be masters in Economics and SET/NET/Ph.D.

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

(formerly University of Pune)

F. Y. B. A. Political Science

Syllabus

(Semester & Choice Based Credit System)

(To be implemented from the Academic Year, 2019-20)

Savitribai Phule Pune University
F. Y. B. A. Political Science
(CBCS pattern to be implemented from 2019-2020)
G-1 General Paper
INTRODUCTION TO INDIAN CONSTITUTION
Total Credits : 03

Objectives

The contents of this course are designed with the following objectives:

1. To acquaint students with the important features of the Constitution of India and with the basic framework of Indian government.
2. To familiarize students with the working of the Constitution of India.

Semester-I	Period
Unit 1: Making of the Indian Constitution	12
a) Historical Background	
b) Constituent Assembly	
c) Preamble	
d) Salient Features	
Unit 2: Fundamental Rights, Duties and Directive Principles	12
a) Fundamental Rights	
b) Fundamental Duties	
c) Directive Principles of State Policy	
Unit 3: Federalism	12
a) Salient Features of Indian Federalism	
b) Centre –State Relations	
c) Issues of Conflict (Water and Border Issues)	
Unit 4: Constitutional Amendments: Scope and Limitations	12
a) Constitutional Provisions	
b) Major Constitutional Amendments (42, 44 & 86)	
c) Basic Structure of the Indian Constitution	
Semester- II	
Unit5: Legislature	12
a) Union Legislature – Structure, Powers and Role	
b) State Legislature – Structure, Powers and Role	
Unit6: Executive	12
a) Union Executive – i) President and Vice President– Powers, Functions and Role	
ii) Prime Minister - Powers, Functions and Role	
iii) Council of Minister – Powers and Functions and Role	
b) State Executive- i) Governor - Powers, Functions and Role	
ii) Chief Minister – Powers, Functions and Role	
iii) Council of Minister – Powers and Functions and Role	

Unit7: Judiciary**12**

- a) Supreme Court : Powers and Functions
- b) High Court : Powers and Functions
- c) Judicial Review and Judicial Activism

Unit8: Electoral System**12**

- a) Election Commission:Composition, Functions and Role
- b) Chief Election Commissioner
- c) Electoral reforms

References:

- 1) Austin Granville, 1999, *The Indian Constitution: Cornerstone of a Nation*, Oxford, Oxford University Press.
- 2) Austin Granville, 2003, *Working a Democratic Constitution: The Indian Experience*, Delhi, Oxford University Press.
- 3) आवटे श्रीरंजनव राही श्रुती गणेश, 2019, *आपलं आयकार्ड*, पुणे, द युनिक अॅकॅडमी पब्लिकेशन,
- 4) Basu D.D., 2018, *Introduction to the Constitution of India*, New York, LexisNexis.
- 5) Brass Paul., 1994, *The Politics of Indian Since Independence*, Cambridge, Cambridge University Press,
- 6) बाचल वि. म., 2004, *भारतीय राज्यघटना आणि राजकीय व्यवहार*, पुणे, के सागर पब्लिकेशन.
- 7) भोळे भा.ल., 2015, *भारतीय गणराज्याचे शासन आणि राजकारण*, नागपूर, पिंपळापुरे प्रकाशन,.
- 8) चपळगावकर नरेंद्र, 2002, *राज्यघटनेचे अर्धशतक*, मुंबई, मौज प्रकाशन.
- 9) जाधव तुकारामवशिरापूरकर महेश, 2012, *भारतीय राज्यघटना व घटनात्मक प्रक्रिया*, पुणे, द युनिक अॅकॅडमी पब्लिकेशन
- 10) घांग्रेकरचिं. ग . 1997, *भारतीयराज्यघटना*, नागपूर, मंगेश प्रकाशन.
- 11) Jha Rajesh, 2012, *Fundamentals of Indian Political System*. Delhi, Dorling Kindersley (India) Pvt Ltd, Pearson Education Society.
- 12) कांबळे बाळ, वकील अलिम वदेवरे पी. डी., 2012, *भारताची राज्यघटना, राजकारण व कायदा*, पुणे, डायमंड प्रकाशन.
- 13) कश्यप सुभाष, (अनुवाद न. ब. पाटील) , 2001, *आपली संसद*, नॅशनल बुक ट्रस्ट इंडिया.
- 14) नांदेडकर व. गो., 2011, *भारतीय राज्यघटना आणि राज्यव्यवहार*, पुणे, डायमंड प्रकाशन.
- 15) पाटील बी.बी., 2016, *भारतीय शासन आणि राजकारण*, कोल्हापूर, फडके प्रकाशन.
- 16) साठे सत्यरंजन, 1998, *भारताच्या राज्यघटनेची ५० वर्षे*, पुणे, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन.
- 17) व्होरा राजेंद्र व पळशीकर सुहास, 2010, *भारतीय लोकशाही: अर्थ आणि व्यवहार*, पुणे, डायमंड प्रकाशन.

Savitribai Phule Pune University
F. Y. B. A. Political Science
(CBCS pattern to be implemented from 2019-2020)
G-1 General Paper (Optional)
AN INTRODUCTION TO THE CONSTITUTION OF UNITED STATES OF
AMERICA
Total Credits : 03

Objectives

To acquaint students with the important features of the Constitution of the United States of America and the basic framework of government of the USA

Semester – I	Period
Unit: 1 Making of the U.S. Constitution	12
a) Historical Background	
b) Preamble	
c) Salient Features	
Unit: 2 Federal System	12
a) Features	
b) State Autonomy	
c) Relations between the Federal Government and the States	
Unit: 3 Fundamental Rights	12
a) Nature of Fundamental Rights	
b) Development of Fundamental Rights	
Unit: 4 Constitutional Amendments	12
a) Constitutional Provisions	
b) Important Amendments (15 & 22)	

Semester - II

Unit: 5 Legislature	12
a) Structure	
b) Powers	
c) Role	
Unit: 6 Executive	12
a) President: Powers and Functions	
b) Vice President: Powers and Functions	
c) Secretary: Powers and Functions	
Unit: 7 Judiciary	12
a) Structure i) Federal Court ii) State Court	
b) Powers and Functions	
c) Judicial Review	
Unit: 8 Federal Election Commission	12
a) Structure	
b) Functions	
c) Role	

Readings

1. काळे अशोक, 1984, अमेरिकेची राज्यव्यवस्था, नागपूर विश्वभारती प्रकाशन.
2. पळशीकर सुहास व सुमंतयशवंत, 1988, अमेरिकेचे शासन, पुणे, निराली प्रकाशन
3. Wheare.K.C, 1980, Federal Government, 4th edn., Oxford and New York, Oxford University Press.
4. Wilson. James., 2014, *American Government*, 14th edn., Wadsworth Publishing Boston Massachusetts, USA.
5. घांग्रेकर चिं. ग. व धनवटे अरुण, 1996, आधुनिक राजकीय व्यवस्था, (इंग्लंड-अमेरिका-स्विट्झर्लंड) नागपूर, मंगेश प्रकाशन

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

(formerly University of Pune)

F.Y.B.A. HISTORY

Syllabus

(Semester & Choice Based Credit System)

(To be implemented from the Academic Year, 2019-20)

F.Y.B.A. HISTORY

Under the Faculty of Humanities

Total Credits: 03

Semester-I Early India: From Prehistory to the Age of the Mauryas

Objectives:

The history of Early India is a crucial part of Indian history. It is a base for understanding the entire Indian history. The course is aimed at helping the student to understand the history of early India from the prehistoric times to the age of the Mauryas. It attempts to highlight the factors and forces behind the rise, growth and spread of civilization and culture of India along with the dynastic history. It also attempts to help the students to understand the contribution of Early Indians to polity, art, literature, philosophy, religion and science and technology. It also aims to foster the spirit of enquiry among the students by studying the major developments in early Indian history.

Unit I: Early India: Sources and Prehistory [12]

- (a) Importance of Early History
- (b) Sources and Tools of historical reconstruction – Archaeology (Material remains), Epigraphy (Inscriptions), Numismatics (Coins), Literary Sources, Foreign Accounts
- (c) Palaeolithic, Mesolithic, Neolithic and Chalcolithic Cultures: A Brief Review

Unit II: Harappan Culture: Bronze Age Civilization [12]

- (a) Geographical Extent, Town Planning, Trade, Religious Practices
- (b) Art, Crafts and Technology: Pottery, Seals, Beads, Images, Terracotta Figurines
Metallurgy, Script and Decline

Unit III: Vedic Culture, Religious Protest: Jainism and Buddhism [12]

- (a) Vedic and Later Vedic Culture: Original home, Tribal Polity, Social Divisions, Rituals and Philosophy
- (b) Jainism and Buddhism: Causes of Origin, Doctrines, Contributions and Importance

Unit IV: Emergence of the Mahajanpadas and the Age of the Mauryas

[12]

- (a) The Mahajanpadas, Rise and Growth of the Magadhan Empire
- (b) The Age of the Mauryas: Chandragupta, Ashoka and his policy of Dhamma
- (c) The Mauryan Administration, Economy, Decline and Significance

Semester-II

Early India: Post Mauryan Age to the Rashtrakutas

Objectives:

The history of India after the Mauryas is very important to understand the developments in early India after the Mauryas, which finally led to the transition to medieval India. The course is aimed at introducing the students to the developments in different parts of India through a brief study of regional kingdoms up to the tenth century C.E. It attempts to highlight the consequences of the foreign invasions, particularly on the polity, economy, society and art and architecture. The attempt is also to instill the spirit of enquiry among the students.

Unit I: Central Asian Contacts and the Age of the Shung-Satvahanas [12]

- (a) The Indo-Greeks, The Shakas, The Parthians, The Kushanas: Economy, Society, Religion and Culture
- (b) The Age of Shung-Satvahanas: Polity and Administration, Society, Economy, Culture

Unit II: Early History of South India [12]

- (a) Period of Sangam Literature –Society and Culture, early polities
- (b) Economy: Towns, Trade and Crafts

Unit III: North India: Gupta and Harshvardhan [12]

- (a) The Gupta Empire – Brief Political History, Administration, Society, Trade, Science and Technology
- (b) Harshvardhan: Administration, Religion, Education

Unit IV: Regional Kingdoms: A Brief History [12]

- (a) The Chalukyas, Pallavas, Pandya - Struggle for Supremacy over Peninsular India
- (b) Rashtrakutas, Palas, Parmaras- Tripartite Struggle
- (c) Literature, Religion, Art and Architecture

Savitribai Phule Pune University Pune

Syllabus in History for FYBA under CBCS from the Academic Year 2019-20

Under the Faculty of Humanities

Total Credits: 03

Semester-I Early India: From Prehistory to the Age of the Mauryas

प्रारंभिक भारत: प्रागैतिहासिक काळ ते मौर्यकाळ

उद्दिष्टे:

प्रारंभिक भारताचा इतिहास हा एकूणच भारतीय इतिहासाचा अतिशय महत्वाचा भाग आहे. कारण तो संपूर्ण भारतीय इतिहासाचे योग्य आकलन करण्यासाठी मूलाधार आहे. हा पेपर विद्यार्थ्यांना प्रागैतिहासिक काळ ते मौर्य काळापर्यंतच्या इतिहासाचे आकलन होण्याच्या उद्देशाने तयार केलेला आहे. भारतीय सभ्यता आणि संस्कृती तसेच राजकीय घराणी यांच्या उदय आणि विकासाला कारणीभूत असणाऱ्या घटकांवर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. विद्यार्थ्यांना राजकीय व्यवस्था, कला, साहित्य, तत्वज्ञान, धर्म, विज्ञान आणि तंत्रज्ञान या विविध महत्वाच्या बाबींसाठी प्रारंभिक काळातील भारतीयांनी दिलेल्या योगदानाचा परिचय करून देण्याचा उद्देश आहे. प्रारंभिक भारतीय इतिहासाच्या अभ्यासाद्वारे विद्यार्थ्यांमधील जिज्ञासू वृत्तीला चालना देण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

घटक I: प्रारंभिक भारत: साधने आणि प्रागैतिहासिक काळ

[12]

- (अ) प्रारंभिक इतिहासाचे महत्व
- (ब) इतिहासाची साधने – पुरातत्वीय (भौतिक अवशेष), आलेख (शिलालेख, गुफालेख इ.), नाणकशास्त्र (नाणी), वाङ्मयीन साधने, परकीय प्रवासवर्णने
- (क) पुरापाषाण युग, मध्यपाषाण युग, नवाश्म युग आणि ताम्रपाषाणयुगीन संस्कृती : संक्षिप्त आढावा

घटक II: हडप्पा संस्कृती : कांस्ययुगीन सभ्यता

[12]

- (अ) भौगोलिक विस्तार, नगररचना, व्यापार आणि धार्मिक रीतीरिवाज
- (ब) कला, हस्तकला आणि तांत्रिक ज्ञान : मृदभांडी, मुद्रा, मणी, प्रतिमा, मातीच्या शोभेच्या मूर्ती, धातुकाम, लिपी आणि ज्ञान

घटक III: वैदिक संस्कृती, धार्मिक विद्रोह : जैन आणि बौद्ध धर्म

[12]

- (अ) वैदिक उत्तर-वैदिक काळातील संस्कृती: मूळ स्थान, जमातींची राज्यव्यवस्था, सामाजिक विभागणी, धार्मिक विधी आणि तत्वज्ञान
- (ब) जैन आणि बौद्ध धर्म: उदयाची कारणे, शिकवण, योगदान आणि महत्व

घटक IV: महाजनपदांचा उदय आणि मौर्यकाळ

[12]

- (अ) महाजनपदे, मगधच्या साम्राज्याचा उदय आणि विकास
- (ब) मौर्य काळ : चंद्रगुप्त मौर्य, सम्राट अशोक आणि त्याचे धम्मविषयक धोरण
- (क) मौर्यांचे प्रशासन, अर्थव्यवस्था, ङ्हास आणि महत्व

Reference Books: English

1. Thapar Romila, 'A History of India' Vol. I , Penguin Books, New Delhi, 1990
2. Jha D. N., 'Early India: A Concise History' Manohar Publication, New Delhi, 2010
3. Sharma R. S., 'Rethinking India's Past', Oxford University Press, New Delhi, 2009
4. Thapar Romila, 'Early India: From The Origins To A.D. 1300', Penguin Books, 2002
5. Raychaudhari Hemchandra, 'Political History of Ancient India', University of Calcutta, Calcutta, 1923.
6. Kosambi D. D. 'The Culture And Civilization of Ancient India in Historical Outline' Vikas Publication, New Delhi 1993.
7. Thapar Romila, 'Asoka and the Decline of the Mauryas', Oxford University Press, USA, 1998
8. Mahajan V. D., Ancient India, S. Chand & Company Ltd, New Delhi. Reprinted 2019.

9. Basham A. L. 'The Wonder That Was India, Picador- Pan MacMillan, Reprinted, 2004.
10. Dasgupta Uma, 'History of Science, Philosophy and Culture in Indian Civilization', Longman Pearson, New Delhi. 2011
11. Altekar A. S. 'State and Government in Ancient India', Motilal Banarasidas Publishers, Varanasi, 1949.
12. Mujumdar R. C. 'Ancient India', Motilal Banarasidas Publishers, Varanasi, 1952.
13. Daud Ali, 'Passport to the Past Ancient India', Rosen Central Publication, New York, 2009
14. K.A. Nilakanta Sastri, 'History of South India' Oxford University Press, London, 1958
15. Tripathi Ramashankar, 'History of Ancient India', Motilal Banarasidas Publishers, Varanasi, 1942.
16. Gazetteer of India Vol II
17. Gazetteer of Maharashtra
18. Wheeler, Mortimer, 'The Indus Valley Civilization', Cambridge History of India, 1968.
19. Possehl, G.L., 'The Indus Civilization: A Contemporary Perspective', AltaMira Press, 2002.

Reference Books : Marathi

१. कोसंबी डी. डी., 'प्राचीन भारतीय संस्कृती व सभ्यता' डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २००६.
२. थापर रोमिला, 'अर्ली इंडिया', अनुवाद, प्रा. र. ना. गायधनी व वासंती फडके, केसागर प्रकाशन, पुणे, २००६.
३. झा डी. एन. 'प्राचीन भारत: एक ऐतिहासिक रूपरेखा', अनुवाद, पारधी मा. कृ. केसागर प्रकाशन, पुणे, २००५.
४. मेहता जे. एल., 'हिस्ट्री ऑफ एन्शंट इंडिया' अनुवाद, काळे एम. व्ही. केसागर प्रकाशन, पुणे, २००८.
५. शर्मा आर. एस., 'प्राचीन भारताचा परिचय' अनुवाद, बिंदा परांजपे, ओरीएंट लॉगमन, मुंबई, २००७.
६. रायचौधरी हेमचंद्र, 'प्राचीन भारताचा राजकीय इतिहास', अनुवाद, प्राचार्य सदाशिव आठवले, मधुसूदन बोपडीकर, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २००६.
७. शर्मा आर. एस., 'एन्शंट इंडिया' अनुवाद वासंती फडके, केसागर प्रकाशन, पुणे, २००९.

८. तांबे- काटदरे, ' प्राचीन भारत' केसागर प्रकाशन, पुणे, २००४.

९. गायधनी र. ना. ' प्राचीन भारताचा इतिहास' अनिरुद्ध पब्लिशिंग हाउस, पुणे, १९९७.

१०. कोलारकर एस. जी. 'प्राचीन भारताचा राजकीय सामाजिक सांस्कृतिक इतिहास- आरम्भापासुन १२०५ पर्यंत'
श्री मंगेश प्रकाशन नागपूर.

११. कुलकर्णी ए. आर. 'प्राचीन भारत: संस्कृती आणि इतिहास', स्नेहवर्धन प्रकाशन पुणे.

१२. गॅझेटीअर ऑफ महाराष्ट्र

१३. शिरगावकर शरावती, 'अशोक आणि मौर्यांचा इतिहास', महाराष्ट्र ग्रंथनिर्मिती मंडळ.

Semester-II

Early India: Post Mauryan Age to the Rashtrakutas

प्रारंभिक भारत : उत्तर- मौर्यकाळ ते राष्ट्रकुट काळ

उद्दिष्टे:

मौर्येत्तर भारताचा इतिहास हा मौर्य काळानंतरच्या घडामोडी आणि त्यामुळे भारताची मध्ययुगीन काळाकडे झालेली वाटचाल समजावून घेण्यासाठी महत्वाचा आहे. हा पेपर विद्यार्थ्यांना मौर्य काळानंतरच्या प्रादेशिक राज्यांच्या इतिहासाची थोडक्यात ओळख करून देण्याच्या उद्देशाने तयार केलेला आहे. राजकीय व्यवस्था, अर्थव्यवस्था, समाज, कला आणि स्थापत्य यावरील परकीय आक्रमणामुळे झालेले परिणाम यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न यामध्ये केलेला आहे. विद्यार्थ्यांमधील जिज्ञासा वृत्तीला चालना देण्याचाही प्रयत्न याद्वारे करण्यात आला आहे.

घटक I: मध्य आशियाशी संबंध आणि शुंग-सातवाहन काळ

[12]

- (अ) भारतीय ग्रीक, शक, पार्थियन, कुषाण: अर्थव्यवस्था, समाज, धर्म आणि संस्कृती
- (क) शुंग-सातवाहन काळ: राजकीय व्यवस्था आणि प्रशासन, समाज, अर्थव्यवस्था, संस्कृती

घटक II: दक्षिण भारताचा प्रारंभिक इतिहास

[12]

- (अ) संगम साहित्याचा कालखंड : समाज, संस्कृती आणि प्रारंभिक राजकीय व्यवस्था
- (ब) अर्थव्यवस्था, शहरे, व्यापार आणि हस्तकला

घटक III: उत्तर भारत: गुप्तसाम्राज्य आणि हर्षवर्धन

[12]

- (अ) गुप्त साम्राज्य: संक्षिप्त राजकीय इतिहास, प्रशासन, समाज, व्यापार, विज्ञान आणि तंत्रज्ञान
- (ब) हर्षवर्धन: प्रशासन, धर्म आणि शिक्षण

घटक IV: प्रादेशिक राज्ये: संक्षिप्त इतिहास

[12]

- (अ) चालुक्य, पल्लव, पंड्या – द्वीपकल्पीय भारतावरील प्रभुत्वाचा संघर्ष
- (ब) राष्ट्रकुट, पाल, परमार – त्रिपक्षीय संघर्ष
- (क) साहित्य, धर्म, कला आणि स्थापत्य

Reference Books: English

1. Jha D. N. 'Revenue System in Post Maurya and Gupta Times', Punthi Pustak, Calcutta, 1967.
2. Thapar Romila, 'A History of India' Vol. I , Penguin Books, New Delhi, 1990
3. Thapar Romila, 'Early India: From The Origins To A.D. 1300', Penguin Books, 2002
4. Sharma R. S., 'Rethinking India's Past', Oxford University Press, New Delhi, 2009
5. Basham A. L. 'The Wonder That Was India, Picador- Pan MacMillan, Reprinted, 2004.
6. Raychaudhari Hemchandra, 'Political History of Ancient India', University of Calcutta, Calcutta, 1923.
7. Kosambi D. D. 'The Culture And Civilization of Ancient India in Historical Outline' Vikas Publication, New Delhi, 1993.
8. Altekar A. S. 'State and Government in Ancient India', Motilal Banarasidas Publishers, Varanasi, 1949.
9. Jha D. N., 'Early India: A Concise History' Manohar Publication, New Delhi, 2010
10. Mujumdar R. C. 'Ancient India', Motilal Banarasidas Publishers, Varanasi, 1952.
11. Mahajan V. D., Ancient India, S. Chand & Company Ltd, New Delhi. Reprinted 2019.
12. Tripathi Ramashankar, 'History of Ancient India', Motilal Banarasidas Publishers, Varanasi, 1942.
13. Daud Ali, 'Passport to the Past Ancient India', Rosen Central Publication, New York, 2009
14. Dasgupta Uma, 'History of Science, Philosophy and Culture in Indian Civilization', Longman Pearson, New Delhi. 2011
15. Gazetteer of India Vol. II
16. Gazetteer of Maharashtra

Reference Books : Marathi

१. झा डी. एन., 'मौर्योत्तर व गुप्तकालीन राजस्व पद्धती' अनुवाद देगलूरकर गो. बं. डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २००६.
२. थापर रोमिला, 'अर्ली इंडिया', अनुवाद, प्रा. र. ना. गायधनी व वासंती फडके, केसागर प्रकाशन, पुणे, २००६.
३. कोसंबी डी. डी., 'प्राचीन भारतीय संस्कृती व सभ्यता' डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २००६.
४. झा डी. एन. 'प्राचीन भारत: एक ऐतिहासिक रूपरेखा', अनुवाद, पारधी मा. कृ. केसागर प्रकाशन, पुणे, २००५.
५. रायचौधरी हेमचंद्र, 'प्राचीन भारताचा राजकीय इतिहास', अनुवाद, प्राचार्य सदाशिव आठवले, मधुसूदन बोपडीकर, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २००६.
६. शर्मा आर. एस., 'प्राचीन भारताचा परिचय' अनुवाद, बिंदा परांजपे, ओरीएंट लॉगमन, मुंबई.
७. शर्मा आर. एस., 'एन्शंट इंडिया' अनुवाद वासंती फडके, केसागर प्रकाशन, पुणे, २००९.
८. मेहता जे. एल., 'हिस्ट्री ऑफ एन्शंट इंडिया' अनुवाद, काळे एम. व्ही. केसागर प्रकाशन, पुणे.
९. तांबे-काटदरे, 'प्राचीन भारत' केसागर प्रकाशन, पुणे, २००४.
१०. कोलारकर एस. जी. 'प्राचीन भारताचा राजकीय सामाजिक सांस्कृतिक इतिहास- आरम्भापासून १२०५ पर्यंत' श्री मंगेश प्रकाशन नागपूर.
११. गायधनी र. ना. 'प्राचीन भारताचा इतिहास' अनिरुद्ध पब्लिशिंग हाउस, पुणे, १९९७.
१२. कुलकर्णी ए. आर. 'प्राचीन भारत: संस्कृती आणि इतिहास', स्नेहवर्धन प्रकाशन पुणे.
१३. मोरवंचीकर आर. एस., 'सातवाहनकालीन महाराष्ट्र' प्रतिमा प्रकाशन, पुणे. १९९३.
१४. गॅझेटीअर ऑफ महाराष्ट्र

Savitribai Phule Pune University

(Formerly University of Pune)

Three Year B.Sc. Degree Program in Geography

(Faculty of Science & Technology)

F.Y.B.A. (Geography)

Choice Based Credit System Syllabus

To be implemented from Academic Year 2019-2020

Title of the Course: B.A. (Geography)

Preamble for the Syllabus:

Savitribai Phule Pune University has decided to change the syllabi of various faculties from June,2019. Taking into consideration the rapid changes in arts & Humanities aches in different areas of Geography and related subjects board of studies in Geography with concern of teachers of Geography from different colleges affiliated to Savitribai Phule Pune University has prepared the syllabus of F.Y.B.A. Geography. To develop the syllabus the U.G.C. Model curriculum is followed.

Preamble: This paper intends to acquaint the students with various dimensions of Physical Geography, and its challenges. The students of Geography,F.Y.B. A.should understand the current issues in Physical geography. Specifically Physical geography focused on Lithosphere, Fluvial Cycle, Atmosphere, Hydrosphere.

Objectives:

- I. To introduce the students to the basic concepts in Physical geography.
- II. To introduce latest concept in Physical geography
- III. To acquaint the students with the utility and application of Physical geography in different regions and environment.
- IV. IV. To make the students aware about Earth system (Lithosphere, Atmosphere, Biosphere and Hydrosphere)

Course Outcome:

Upon successful completion of this course, the student will be able to:

- i) The geographical maturity of students in their current and future courses shall develop.
- ii) The student develops theoretical, applied and computational skills.

Course Structure**F. Y. B. A. GEOGRAPHY**

Sr. No.	Semester	Course No	Name of the Course	Category
1	Semester I	Gg- 110 (A)	Physical Geography	Geography DSE - 1
2	Semester – II	Gg- 110 (B)	Human Geography	Geography DSE - 2

S. Y. B. A. GEOGRAPHY

Paper Code	Semester	Paper	Subject
Gg: 210(A)	III	G2	Environmental Geography I OR Economic Geography -I
Gg: 220(A)	III	S1	Geography of Maharashtra - I OR Population Geography – I
Gg: 201(A)	III	S2	Practical Geography – I (Scale and Map Projections)
Gg: 210(B)	IV	G2	Environmental Geography II OR Economic Geography -II
Gg: 220(B)	IV	S1	Geography of Maharashtra - II OR Population Geography – II
Gg: 201(B)	IV	S2	Practical Geography – II (Cartographic Techniques, Surveying and Excursion / Village / Project Report)

T. Y. B. A. GEOGRAPHY

Paper Code	Semester	Paper	Subject
Gg: 310(A)	V	G3	Geography of Disaster Management-I OR Geography of Tourism- I
Gg: 320(A)	V	S3	Geography of India -I OR Geography of rural development -I
Gg: 301(A)	V	S4	Practical Geography – I (Techniques of Spatial Analysis)
Gg: 310(B)	VI	G3	Geography of Disaster Management-II OR Geography of Tourism -II
Gg: 320(B)	VI	S3	Geography of India -II OR Geography of rural development -II
Gg: 301(B)	VI	S4	Practical Geography – II (Techniques of Spatial Analysis, Surveying and Excursion / Village / Project Report)

Equivalence of Previous syllabus along with new syllabus:

	Old course	New Course
Paper I	Gg-110 Elements of Geomorphology	Gg-110(A) Physical Geography
Paper II		Gg-110(B) Human Geography

Details of Syllabus:

Semester I
Physical Geography

Sr. No	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1.	Introduction to Physical Geography	1)Definitions of Physical Geography 2)Nature and scope of Physical Geography 3)Branches of Physical Geography 4) Introduction about the Earth system (Lithosphere, Atmosphere, Hydrosphere and Biosphere)	12	03
2	Lithosphere	1) Interior of the earth 2)Wegner's Continental Drift Theory 3) Davis Concept of Cycle of erosion	12	
3	Atmosphere	1) Structure of the atmosphere 2)Heat Balance 3)Pressure belts and wind system 4) Forms and types of Precipitation	12	
4	Hydrosphere	1) Hydrological cycle 2) General structure of ocean floor 3)Waves and Tides 4) Field Visit (Not more than one day) for observations geographical places and landforms.	12	

Reference Books

- 1) Clyton K., (1986), Earth Crust, AdusBook , London.
- 2) Davis W. M., (1909), Geographical Essay, Ginnia Co.
- 3) Dayal P., (1996), Text Book of Geomorphology, Shukla Book Depot, Patna.
- 4) Kale V.S. and Gupta A., (2015), Introduction of Geomorphology, University Press, PVT Kolkata.
- 5) Kale V.S. and Gupta A., (2001), Elements of Geomorphology, Oxford Univ. Press.
- Monkhouse, (1951), Principle of Physical Geography, McGraw Hill Pub – New York.
- 6) Pitty A. F., (1974), Introduction to Geomorphology, Methuen London.
- 7) Singh Savindra, (2000), Physical Geography, PrayagPustakBhavan, 20-A, University Road, Allahabad – 211002.
- 8) Steers J. A., (1964), The Unstable Earth Some Recent Views in Geography, Kalyani Publishers, New Delhi.
- 9) Swaroop Shanti, (2006), Physical Geography, King Books, NaiSarak, Delhi –110006.
- 10) Wooldridge S. W. and Morgan R. S., (1959), The Physical Basis of Geography and Outline of Geomorphology, Longman Green and Co. London.
- 11) More, Pagar&Thorat, (2014), Elements of Climatology & Oceanography, (Marathi), Atharv Publication, Pune
- 12) S MUKHERJEE, UNDERSTANDING PHYSICAL GEOGRAPHY, ORIENT BLACKSWAN (PVT)LTD

Semester II**DSE (Discipline Specific Elective) - II Geography**
Human Geography

Sr. No	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Credits
1.	Introduction to Human Geography	1)Definitions of Human Geography 2) Nature and scope of Human Geography 3) Branches and importance of Human Geography	12	03
2	Population	1)Factors affecting on distribution of population 2) Theory of demographic transition 3) Composition of Indian population (Gender and literacy)	12	
3	Settlements	1) Types and pattern of rural Settlements 2)Urbanisation in India 3) Urbanisation in Maharashtra	12	
4	Agriculture	1)Types of Agriculture 2) Factors affecting on Agriculture activity 3) Problems of Indian agriculture	12	

Reference Books

1. Chandna, R.C. (2010) Population Geography, Kalyani Publisher.
2. Hassan, M.I. (2005) Population Geography, Rawat Publications, Jaipur
3. Daniel, P.A. and Hopkinson, M.F. (1989) The Geography of Settlement, Oliver & Boyd, London.
4. Musmade Arjun, Sonawane Amit and Jyotiram More, Population & Settlement Geography, (2015), Diamond Publication Pune.
- 5 Jyotiram More and Musmade Arjun(2015) Regional Geography of India .Diamond Publication Pune.
6. Johnston R; Gregory D, Pratt G. et al. (2008) The Dictionary of Human Geography, Blackwell Publication.
7. Jordan-Bychkov et al. (2006) The Human Mosaic: A Thematic Introduction to Cultural Geography. W. H. Freeman and Company, New York.
8. Kaushik, S.D. (2010) Manavi Bhugol, Rastogi Publication, Meerut.
9. Maurya, S.D. (2012) Manav Bhugol, Sharda Pustak Bhawan. Allahabad.
10. Sudepta Adhikari (2016) Orient Blackswan PVT, New Delhi.
12. Sumitra Ghosh (2015), Introduction of Settlement Geography. Orient Blackswan PVT Kolkata.
13. Ghosh B.N. : Fundamentals of Population Geography
14. Hussin M. : Human Geography 1994
15. Money D.S. : Human Geography

16. Perpillou A.V. : Human Geography, Longman, London- 1986
17. Robinson H. : Human Geography, 1976
18. Mishra & Puri : Indian Economy 2004
19. India- 2008 : Govt. of India
20. Hassan Mohammed I. : Population Geography, 2005
21. Bhende Asha & Kanitkar Tara : Principles of Population studies
22. Perillouav : Human Geography, 1986
23. Singh, R.Y. : Geography of Settlement, 1998
24. Singh, Gopal : Mapwork & Practical Geography, 1999
25. Sawant S.B. Athavale A.S. and Musmade A H, Population Geography, Mehata publishing house, Pune
26. Chandana R.C. : Geography of Population, Kalyani Pub. Ludhayana 1988
- 27) S MUKHERJEE, UNDERSTANDING PHYSICAL GEOGRAPHY, ORIENT BLACKSWAN (PVT)LTD

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

(formerly University of Pune)

F. Y. B. A. Sociology

Syllabus

(Semester & Choice Based Credit System)

(To be implemented from the Academic Year, 2019-20)

Savitribai Phule Pune University

F. Y. B. A. Sociology

(w.e.f. June 2019-20)

Total Credits : 03

Semester – I

Introduction to Sociology

Semester – II

Sociology: Social Institutions and Change

F. Y. B. A. Sociology

(CBCS pattern to be implemented from 2019-2020)

G-1 General Paper

Total Credits : 03

Semester – I

Introduction to Sociology

Objectives:

1. To understand the social context of emergence of Sociology.
2. To introduce basic sociological concepts and subject matter and perspectives of Sociology
3. To familiarize students with new avenues in Sociology.

I. Emergence of Sociology as a Discipline. (16)

- a. Emergence of Sociology - Western and Non-Western background, Enlightenment (French and industrial Revolution)
- b. Definitions, Nature (Scientific and Humanist) and subject matter of Sociology.
- c. Sociological Imagination: Beyond Commonsense
- d. Diverse fields and career opportunities in Sociology.

II. Basic Concepts in Sociology. (12)

- a. Society: Definitions, Characteristics and Changing Types of Society (Gathering and Hunting, Agriculture, Industrial and Neo Liberal).
- b. Groups, associations and Social Networks – Concepts and Characteristics

III. Culture, Inequality and Social Exclusion (20)

- a. Culture -Definition, Characteristics, Aspects.
- b. Types of Culture –Folk, Mass, Popular, Subculture, Counter Culture.
- c. Ethnocentrism, Xenophobia, Multiculturalism and hybridization
- d. Social stratification and Social Inequality – Concept and Bases (caste, class, gender, ethnicity and age)
- e. Social Exclusion – Meaning and Dimensions (Economic, Political, Occupational and Cultural)

Semester - II

Sociology: Social Institutions and Change

Objectives:

1. To acquaint students with basic institutions of Society with its newer dimensions.
2. To develop critical understanding of the functioning of social institutions.
3. To acquaint students with the concept and current versions of social change.

I. Social Institutions -I (18)

- a. Family and kinship, Marriage – meaning, forms and changing trends. (Singlehood, cohabitation, Mixed Family, Gay- Lesbian Marriages).
- b. Polity: Meaning Forms. (Monarchy, Democracy, Totalitarianism, Authoritarianism, Neo-liberal state)
- c. Economy: Meaning, History and Models. (Capitalism, Socialism, Mixed Economy, Neo liberal)

II. Social Institutions -II (18)

- a. Religion: Meaning, Forms, Secularization
- b. Education – Meaning, Forms (Formal , Non-formal and Role), Challenges in Higher Education
- c. Media – Meaning, Types (Print, Electronic, Social Media and Role) Relevance of Mass Media in Contemporary Society

III. Social Change (12)

- a. Social change : Concept and Characteristics
- b. Technology, State, Civil Society and Social movement.
- c. Modernization, Development and Globalization

Essential Readings:

1. Macoinis, J. J.,Plummer, K.(2014). *Sociology –A Global Introduction*, New Delhi .Pearsons.
2. Scott, J. (2006). *Sociology- Key Concepts*. New York: Routledge Publication.
3. Haralambos,M., Heald, R.M. (2001). *Sociology: Themes and Perspectives*. New Delhi: Oxford University Press.
4. Haralambos, M., Holborn, M. (2007). *Sociology: Themes and Perspectives*.London: Harper Collins Publication.
5. Tischler, Whitten and Hunter, ‘*Introduction to Sociology*’, Holt, Rinehart and Winston, 1983
6. Bhasin, K. (2000). *Understanding Gender?* New Delhi: Kali for Women.
7. Ahuja, R. (2011). *Society in India*. Jaipur:Rawat Publication.
8. Zygmunt, B. (1990). *Thinking Sociologically*. Blackwell.
9. Dasgupta, S., Shah Paulomi, ‘*The Introduction to Sociology*’, Pearson Publication, 2012
10. Ritzer George, ‘*Globalization: A Basic Text*’, 2nd Edition, 2015
11. साळुंखे, स. (2006). समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना. पुणे : नरेंद्र प्रकाशन.
12. मारुलकर, वि. (2007). समाजशास्त्र परिचय. कोल्हापुर : फडके प्रकाशन.
13. गगनग्रास, ज्यो., येवले, सु.(2013).‘समाजशास्त्राचा परिचय. पुणे : निराली प्रकाशन.
14. शाह, घ. (2017). सामाजिक चळवळ. पुणे : सेज भाषा.
15. तांबे, श्रुती. लिंगभाव समजून घेताना, लोकवाङ्मय गृह प्रकाशन
16. आहुजा, रा.(2007). *भारतीय समाज*. जयपुर:रावत पब्लिकेशन.
17. पंडित, न. (2001) ‘जागतिकीकरण आणि महाराष्ट्र’, लोकवाङ्मय गृह प्रकाशन
18. सोमण, मा. शं., सावळे, सं.(2016). समाजशास्त्रीय विचार. पुणे:डायमंड प्रकाशन.

Reference Books:

1. Giddens, A. (2009). *Sociology (Sixth Edition)*. London: Polity Press.
2. Giddens, Anthony, Duneier Mitchell and Appelbaum Richard P. Carr Deborah. ‘*Essentials of Sociology*’, W. W. Norton and Company. New York. 2017
3. Horton and Hunt, (1976). *Sociology*. Tokyo:MacGraw Hill.
4. Rawat, H.K. (2007). *Sociology*. Jaipur:Rawat Publications.
5. Vidyabhushan and Sachdeva, (2003). *Introduction to Sociology*. New Delhi:KitabMahal.
6. Rao, M.S.A. (1978). *Social Movements in India* (Vol.I& II).New Delhi: Manohar.
7. Deshpande, S. (2006). *Contemporary India, Sociological Perspectives*. Penguin Pub
8. Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory*’, 8th Edition, Mac Grew Hill,
9. Handbook of Sociology, Oxford Publication
10. खातू, ग.(2004). ‘जागतिकीकरण: परिणाम आणि पर्याय, अक्षर प्रकाशन.
11. सिंग, ही.(2019). *जातिव्यवस्थेची नवी समीक्षा*. नवी दिल्ली : सेज भाषा

S. Y. B. A.

Compulsory English (Core Course-CC)

(Choice Based Credit System-70:30-Pattern)

(w. e. f- 2020-2021)

(03 Credit Course)

Preamble:

The course aims at contributing to the overall personality development of the students. They have to be good human beings before anything else. This laudable aim involves instilling essential human values like tolerance, understanding, sympathy, respecting the differences, living in harmony with nature, protecting the environment etc. In our prose and poetry selections we have kept these considerations in mind. We offer an adequate mix of British, American, Indian and other writers and poets because we want our students to be responsive to an era of globalization but at the same time they have to be rooted in Indian culture and ethos.

Our students have to develop into responsible citizens of the world. They have to become confident and face the challenges of life successfully. Effective use of language is necessary for success in all walks of life. Hence we have focused on enhancing the linguistic skills of the students by concentrating on essential aspects of grammar and enrichment of vocabulary. Apart from the professional and technical qualifications of the employees, the present day employers generally look for certain soft skills which relate to some positive personality traits, attitudes and social skills. Hence the course includes units on some essential soft skills. The course is thus a value oriented and a skill-based course.

Objectives:

- a) To expose students to the best examples of literature in English and to contribute to their emotional quotient as well as independent thinking.
 - b) To instill universal human values through best pieces of literature in English
 - c) To develop effective communication skills by developing ability to use right words in the right context.
 - d) To enhance employability of the students by developing their basic soft skills
 - e) To revise and reinforce the learning of some important areas of grammar for better linguistic competence.
- **Each** semester shall have 3 credits for teaching. Each credit is equal to 15 hours, so this course shall have 45 teaching hours. In addition to that there shall be 03 hours allotted to internal evaluation. **(3x15=45+3=48)**. It is equally applicable to all papers/courses.
 - **Considering** the choice-based credit system (CBCS) and the semester pattern, both Semesters-III & IV will have a uniform evaluation pattern of 100 marks each. There will be an 'Internal Examination' for 30 marks and 'Semester-end Examination' for 70 marks.
 - **The Internal** Examination for 30 marks will be conducted at college level.
 - a) Assignment/group discussion/tutorial/seminar/oral/project for 10 marks
 - b) A Mid-semester Written Test for 20 marks

Semester-III

Prescribed Text: *Panorama: Values and Skills through Literature* (Board of Editors- Orient BlackSwan)

Unit-I- Prose 12 Clock Hours

1. A Simple Philosophy- **Seathl**
2. The Homecoming- **Rabindranath Tagore**
3. The Verger- **Somerset Maugham**

Unit-II- Poetry 12 Clock Hours

1. The Palanquin Bearers- **Sarojini Naidu**
2. On the Grasshopper and the Cricket- **John Keats**
3. Pied Beauty- **George Manley Hopkins**

Unit-III- Grammar 10 Clock Hours

1. The Passive Voice
2. Direct and Indirect Speech
3. Negative Sentences

Unit-IV- Vocabulary 06 Clock Hours

1. One-word substitutes
2. Idioms
3. Suffixes and prefixes

Unit-V- Soft Skills 05 Clock Hours

1. Leadership skills
2. Teamwork skills

Semester-IV

Prescribed Text: *Panorama: Values and Skills through Literature* (Board of Editors- Orient BlackSwan)

Unit-I- Prose 12 Clock Hours

1. The Chicago Speech- **Swami Vivekananda**
2. The Lottery Ticket- **Anton Chekhov**
3. The Open Window- **Saki (H. H. Munro)**

Unit-II- Poetry 12 Clock Hours

1. On Another's Sorrow- **William Blake**
2. Laugh and Be Merry- **John Masefield**
3. The Rock and the Bubble- **Louisa May Alcott**

Unit-III- Grammar

10 Clock Hours

1. Question tags
2. Simple, Compound and Complex sentences
3. Degrees of Comparison

Unit-IV- Vocabulary

06 Clock Hours

1. Collocations: Words that go together
2. Phrasal Verbs
3. Commonly Confused Words

Unit-V- Soft Skills

05 Clock Hours

1. Problem-solving skills
2. Time management

S. Y. B. A.

Skill Enhancement Course-SEC-1A

(Old General English-G-2)

(Choice Based Credit System-70:30-Pattern)

(w. e. f- 2020-2021)

(03 Credit Course)

Title of the Paper: Advanced Study of English Language

Prescribed Text: *Linguistics: An Introduction-* (Ed. Board of Editors, Orient BlackSwan)

Preamble:

Language is basically a skill-based subject. The present course is a skill enhancement course. Effective use of language involves multiple skills, namely listening, speaking, reading and writing. In order to acquire these skills and become efficient users of language our students need to be conversant with different aspects of language. Thus the students need to know phonological aspects of language like correct pronunciation, stress, tone groups, intonation patterns etc. The basics of morphology acquaint students with the structure of words and word formation processes. Morphology combined with lexical semantics contributes to the enrichment of vocabulary and helps the students to use right words in a right place in their communication. English in India is a second language and in a second language learning situation, developing insight into the process of sentence formation is very important. Syntax part of the course takes care of this crucial aspect in the development of language skills. Mere correctness of language is not enough. We have to use language appropriately in a given context. Grounding in pragmatics contributes to the language skills of students by helping them produce contextually appropriate utterances. The sociolinguistics part of the course focuses on language variation because language is not a monolithic phenomenon. Awareness of diversity in language use can make the learner a better user of language. The course thus enhances the linguistic and communicative skills of the students.

Objectives of the Course:

- a) To familiarize students with the various components of language.
 - b) To develop overall linguistic competence of the students.
 - c) To introduce students to some advanced areas of language study.
 - d) To prepare students to go for detailed study and understanding of language.
 - e) To enhance communicative skills of students by developing insight into the working of language
- **Each** semester shall have 3 credits for teaching. Each credit is equal to 15 hours, so this course shall have 45 teaching hours. In addition to that there shall be 03 hours

allotted to internal evaluation. (3x15=45+3=48). It is applicable to all other papers/courses.

- **Considering** the choice-based credit system (CBCS) and the semester pattern, both Semesters-III & IV will have a uniform evaluation pattern of 100 marks each. There will be an 'Internal Examination' for 30 marks and 'Semester-end Examination' for 70 marks.
- **The Internal Examination** for 30 marks will be conducted at college level.
 - c) Assignment/group discussion/tutorial/seminar/oral/project for 10 marks
 - d) A Mid-semester Written Test for 20 marks

Semester-III

Course Content-

1. Phonetics and Phonology part from- **Linguistics: An Introduction**
2. Morphology part from- **Linguistics: An Introduction**
3. Sociolinguistics part from- **Linguistics: An Introduction**

(Following topics from **chapter – 1, 2, 3 and 4 of the prescribed book**)

1. Phonology:

15 Clock Hours

1. Organs of speech, speech mechanisms,
2. Description and classification of consonants and vowels,
3. Concept of syllable,
4. Word accent, sentence accent,
5. Tone groups, placement of nuclear/tonic accent,
6. Concept of intonation, uses/types of tones

2. Morphology:

15 Clock Hours

1. What is morphology?
2. Concept of morpheme, allomorph, zero allomorph, types of morphemes (free and - bound), Prefixes and Suffixes (class-changing and class-maintaining),
3. Inflectional and Derivational suffixes, borrowings

3. Sociolinguistics:

15 Clock Hours

1. National varieties of English: British, American and Indian
2. Regional and social dialects, standard dialect, concept of register, formal and informal styles
3. Pidgins and Creoles, code-switching and code mixing

Semester-IV

Prescribed Text: *Linguistics: An Introduction-* (Ed. Board of Editors, Orient BlackSwan

Course Content-

1. Syntax part from- **Linguistics: An Introduction**
2. Semantics part from- **Linguistics: An Introduction**
3. Pragmatics part from- **Linguistics: An Introduction**

(Following topics from **chapter – 5, 6 and 7 of the prescribed book**)

1. Syntax: **15 Clock Hours**

1. Concept of Phrase, Phrase structure rules/ types of Phrases: Noun phrase, Adjective phrase, Adverb phrase, Prepositional phrase and Verb phrase.
2. Concept of Clause, Parts of Clauses: Subjects and objects, complements and Adverbials, Concept of Subject –verb Concord, Clause patterns.
3. Types of Sentences: Structural Classification - Simple Sentence, Compound Sentence and Complex sentence
4. Types of Sentences: Functional Classification - (affirmatives/interrogatives/imperatives) Wh –questions, Yes-No Questions, Tag Questions, Negative Sentences, Do-support, Imperatives

2. Semantics: (Introductory) **15 Clock Hours**

1. What is Semantics? Difference between Denotative and Connotative meaning
2. Lexical relations: Synonymy, Antonymy, Homonymy, Homography and Homophony, Polysemy, Difference between Homonymy and Polysemy, Superordinate terms and Hyponymy, Metonymy.

3. Pragmatics: (Introductory) **15 Clock Hours**

1. What is Pragmatics?
2. Speech Acts: Types
 - a. Austin’s typology - locutionary, illocutionary, perlocutionary.
 - b. Searle’s typology – the six types
 - c. Direct and Indirect Speech Acts
3. The Co-operative Principle and Its Maxims
4. The Politeness Principle and Its Maxims

Reference Books:

1. Study of Language: An Introduction – George Yule, (CUP, 1985)
2. English Grammar for Today: A New Introduction – Margaret Deuchar, Geoffrey Leech, Robert Hoogenraad (Palgrave Macmillan, 1982)
3. Semantics – F.R. Palmer (CUP, 1981)
4. Pragmatics - George Yule, (OUP, 2000)
5. Modern Linguistics: An Introduction - Verma and Krishnaswamy (OUP, 1989)
6. Pragmatics and Discourse: A Resource Book for Students - Joan Cutting, (Routledge, 2002)
7. Structure and Meaning in English – Graeme Kennedy (Pearson, 2011)
8. Making Sense of English: A Textbook of Sounds, Words and Grammar – M.A. Yadugiri (New Delhi: Viva Books Pvt. Ltd., 2006)

S. Y. B. A.

Discipline Specific Course (DSC-1A)

(Old Special Paper-I)

(Choice Based Credit System-70:30-Pattern)

(w. e. f- 2020-2021)

(3 Credit Course)

Title of the Paper: Appreciating Drama

Preamble:

Drama is an age-old form of literature. Moreover, it is a performing art form. It has been undergoing several transformations in its form and performance till date. In this sense, the world of drama has been exploring and exposing very many distinguishing theoretical, literary and theatrical dimensions. At the backdrop of the very dynamics of drama, the syllabus prescribed under this paper attempts to give justice to the multi-dimensional aspects of drama. The course contents and the evaluation patterns are radically designed to keep pace with the age of technology and to empower the learners for futuristic academic avenues.

Objectives:

1. To introduce Drama as a major form of literature
 2. To introduce minor forms of Drama
 3. To acquaint and enlighten students regarding the literary and the performing dimensions of drama
 4. To acquaint and familiarize the students with the elements and the types of Drama
 5. To encourage students to make a detailed study of a few sample masterpieces of English Drama from different parts of the world
 6. To develop interest among the students to appreciate and analyze drama independently
 7. To enhance students' awareness regarding aesthetics of Drama and to empower them to evaluate drama independently
- **45 clock hours to be equally shared for teaching both the units.**

Semester-III

Course content-

UNIT-I- Theory of Drama:

1. Drama, the Literary Form
2. Drama, the Performing Art Form
3. Elements of Drama:
 - i) Literary Elements: (Theme, Plot, Characters, Diction, Conflict, Setting etc.)
 - ii) Theatrical Elements: (Stage directions, Light effects, Music, Costumes, Stage property, Makeup etc.)
4. Types of Drama: (Tragedy, Comedy, Tragicomedy, Problem play, Absurd drama)
5. An Introduction to Minor Forms of Drama: (e.g. One-act-play, Skit, Street play, a short Radio play, Pantomime etc.)

UNIT-II- A Midsummer Night's Dream by William Shakespeare

- **45 clock hours to be equally shared for teaching both the units.**

Semester-IV

Title of the Paper: Appreciating Drama

UNIT-I- Arms and the Man by George Bernard Shaw

UNIT-II- The Fire and the Rain by Girish Karnad

- **45 clock hours to be equally shared for teaching both the units.**

Select Bibliography:

1. Abrams M.H. 1957. A Glossary of Literary Terms. Madras: Macmillan India Press.
2. Anandlal. 2004. Ed. The Oxford Companion to Indian Theatre. New Delhi: Oxford University Press.
3. Berthold M. 1999. The History of World Theatre. New York: Continuum.
4. Briggs J. & Jefferson N.C. 2003. Encyclopedia of Stage Lighting. : McFarland
5. Brown J.R. 1972. Theatre Language. London: The Penguin Press.
6. Craig E.G. 1911. On the Art of the Theatre. London: William Heinemann Ltd.
7. Crook T. 1999. Radio Drama. Routledge; 1st Edition
8. Dharwadkar A. 2005. Theatres of Independence. New Delhi: Oxford

University Press

9. Hughes M. 2013. A History of Pantomime
10. Jagadale U.S. 2014. Communication in Drama: A Pragmatic Approach. PartridgeIndia.
11. Mamet D. 1994. Goldberg Street: Short Plays and Monologues. Grove Press
12. Pease A. 1998. Body Language. London: Sheldon Press.
13. Srampickal J. 1994. Voice to the Voiceless: the Power of People's Theatre in India. London: Hurst & Company.
14. Stanislavski C. 1981. Creating a Role. London: Methuen Publishing Ltd.
15. Zuber O. 1980. Ed. The Languages of Theatre. Oxford: Pergamon Press

EVALUATION PATTERN

Each semester shall have 3 credits for teaching. Each credit is equal to 15 hours, so this course shall have 45 teaching hours. In addition to that there shall be 03 hours allotted to internal evaluation. **(3x15=45+3=48)**. It is applicable to all other papers/courses.

The Internal Examination for 30 marks will be conducted in two parts.

1) Practical Examination for 10 marks:

The practical examination aims at testing practical applications of the course contents. Hence, the evaluation pattern has to be a practical one. The following choice-based modes of evaluation can be considered in this concern.

(Modes of evaluation: Dramatic performances, Group discussions, Seminars, Project presentations, Library work, Oral examination etc.)

In Semester-III, the practical examination aims at testing practical applications of Unit-I: 'Theory of Drama' on the basis of the above-mentioned choices of evaluation modes.

In Semester-IV, the practical examination aims at testing practical applications of Unit-I: **Arms and the Man** on the basis of the above-mentioned choices of evaluation modes.

2) A Mid-semester Written Test for 20 marks:

Being a written test, it aims at testing the theoretical subject knowledge of the students, on the basis of the semester-wise syllabus given below.

For Semester-III the syllabus for the test will be **Unit-I: 'Theory of Drama'**.

For Semester-IV the syllabus for the test will be **Unit-I: Arms and the Man**.

S. Y. B. A

Discipline Specific Course (DSC-2A)

(Old Special Paper-II)

(Choice Based Credit System-70:30-Pattern)

(w. e. f- 2020-2021)

(03 Credit Course)

Title of the Paper: Appreciating Poetry

Rationale:

Poetry has been the oldest form of literature and continues to be an important part of art and culture. It conveys a thought, describes a scene, or narrates a story in a concentrated, lyrical arrangement of words. It can be structured with rhyming lines and meter or can also be freeform that follows no formal structure. Poetry on the level of content offers a huge variety of aesthetic and worldly experiences. It offers new perspectives to look at the usual matters. The present course is designed in line with such liberating and enriching nature of poetry. This is an introductory course and it is intended that students learn the basics of poetry through its theory and the practical application of some of the terms related to poetry. Given its elementary nature this course cannot afford to be ambitious in its scope and selection of poems. Poems are not necessarily selected from different nationalities and cultures and no specific theme is maintained in the selection of poems. However it is seen in the selection that students get exposed to a variety of experiences through poems of different mold and that their aesthetic and human sensibilities get enriched.

Objectives:

1. To acquaint students with the terminology in poetry criticism (i.e. the terms used in appreciation and critical analysis of poems)
 2. To encourage students to make a detailed study of a few sample masterpieces of English poetry
 3. To enhance students awareness in the aesthetics of poetry and to empower them to read, appreciate and critically evaluate poetry independently
- **Each** semester shall have 3 credits for teaching. Each credit is equal to 15 hours, so this course shall have 45 teaching hours. In addition to that there shall be 03 hours allotted to internal evaluation. **(3x15=45+3=48)**. It is applicable to all other papers/courses.
 - **Considering** the choice-based credit system (CBCS) and the semester pattern, both Semesters-III & IV will have a uniform evaluation pattern of 100 marks each. There will be an 'Internal Examination' for 30 marks and 'Semester-end Examination' for 70 marks.

- **The Internal** Examination for 30 marks will be conducted at college level.
 - e) Assignment/group discussion/tutorial/seminar/oral/project for 10 marks
 - f) A Mid-semester Written Test for 20 marks

Semester-III

Course Content-

Prescribed Text: *Mirage: An Anthology of English Poetry* Ed. Board of Editors, Orient Blackswan

A) Theory of Poetry 20 Clock Hours

- (a) What is poetry? Significant development in the art of poetry during major periods
- (b) Elements of poetry: Rhythm, Meter, Sound Structure, Stanza Forms,
- (c) Figures of Speech, Symbols, Imagery, Simile, Metaphor, Personification and other Poetic Devices like Repetition and Contrast.
- (d) Types of Poetry: Elegy, Sonnet, Dramatic Monologue, Lyric, Ode, Ballad

B) Poems: 25 Clock Hours

1. The Nightingale- **Philip Sidney**
2. Sonnet 3- **William Shakespeare**
3. The Sun Rising- **John Donne**
4. London- **William Blake**
5. Ode on a Grecian Urn- **John Keats**
6. To a Skylark- **P. B. Shelley**

Semester-IV

Prescribed Text: *Mirage: An Anthology of English Poetry* Ed. Board of Editors, Orient Blackswan

Poems: 45 Clock Hours

1. My Last Duchess- **Robert Browning**
2. Sailing to Byzantium- **W. B. Yeats**
3. Futility- **Wilfred Owen**
4. A Bird Came Down the Walk- **Emily Dickinson**
5. Talking in Their Sleep- **Edith M. Thomas**
6. What Is Life- **John Clare**
7. Sympathy- **Paul Laurence Dunbar**
8. The Awakening- **James Weldon Johnson**
9. The Wind- **Amy Lowell**
10. Freedom- **Rabindranath Tagore**
11. Caged Bird- **Maya Angelou**
12. Failure of Communication- **Judith Wright**

Select Bibliography:

1. Abrams M.H. 1957. *A Glossary of Literary Terms*. Madras: Macmillan India Press.
2. Drew Elizabeth. 1959. *Poetry- A Modern Guide to Its Understanding and Enjoyment*. Dell Publishing Co.
3. Lennard John. 2005. *The Poetry Handbook: A Guide to Reading Poetry for Pleasure and Practical Criticism*. OUP.
4. Moon Brian. 2001. *Studying Poetry: Activities, Resources and Texts*. NCTE.
5. Oliver Mary. 1994. *A Poetry Handbook*. Harcourt Brace & Company.
6. Williams Rhian. 2009. *The Poetry Tool Kit: The Essential Guide to Studying Poetry*. Bloomsbury
7. Wolosky Shira. 2001. *The Art of Poetry: How to Read Poem*. OUP.

(S.Y.B.A)

Skill Enhancement Course-(SEC-2A)
(w.e.f-2020- 2021)

“Mastering Communication Skills”

[Two Credit Course (2x15=30 Hours)]

Objectives:

1. Enhancing the skill of using English for everyday communication
2. To acquaint the students with the verbal and nonverbal communication
3. To create opportunities to access exposure of speaking in various contexts
4. To acquaint and familiarize the students with soft skills
5. To develop interest among the students to interact in English

Suggestions to Teachers:

1. It is a learner-centric course.
2. The course aims at developing skill among the students.
3. Learning can be facilitated through interactive and informal guiding sessions.
4. Participation and up-gradation of the students' performance needs to be encouraged.
5. Practicals, Exercises, Activity monitoring, Projects, Seminars, Presentations, Group Discussions are some of the activities that the teachers are expected to encourage.
6. Relevant and innovative ideas of both the students and the teachers are always appreciable for a successful completion of this course
7. The concerned faculty/teachers have to maintain the record of the students (Given in the Evaluation pattern) as the credits to the students need to be given on the basis of preserved record.

SEMESTER-III

Course content:

- A) Introducing Yourself and Others
- B) Joining and Leaving Conversation
- C) Accepting/Declining Invitations
- D) Asking/Giving/Refusing Permission
- E) Digital Literacy for effective communication
- F) Project Presentation

SEMESTER-IV

Course content:

- A) Asking/Giving/Refusing Information
 - B) Agreeing/Partial Agreeing/Disagreeing
 - C) Complaining and Apologizing
 - D) Vocabulary Building
 - E) Delivering a Speech
 - F) CALL and MALL for effective communication (CALL-Computer-assisted Language Learning & MALL- Mobile-assisted Language Learning)
-

EVALUATION PATTERN

At the end of both the semesters, an activity-based evaluation of the skill development is to be conducted using ANY ONE of the following evaluation modes.

1. Submission of a Project
2. Seminar
3. Group Discussion
4. Mock Interviews
5. Presentations
6. Any other mode of evaluation relevant to the course contents

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे
Savitribai Phule Pune University, Pune

हिंदी पाठ्यक्रम
Hindi Syllabus

संबंध महाविद्यालयों के लिए
For Affiliated colleges

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला / बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान
(तृतीय एवं चतुर्थ अयन)
Third & Fourth Semester

शैक्षिक वर्ष
Academic year

2020-2021

अनुक्रम
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला/बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान
तृतीय एवं चतुर्थ अयन (Third & Fourth Semester)
शैक्षिक वर्ष 2020-21 से

कोर्स नं.	तृतीय एवं चतुर्थ अयन	क्रेडिट	पृष्ठ क्रमांक
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला			
CC-1C (G-2)	आधुनिक काव्य, कहानी तथा व्यावहारिक हिंदी (तृतीय अयन)	3	03
CC-1D (G-2)	आधुनिक हिंदी व्यंग्य साहित्य तथा व्यावहारिक हिंदी (चतुर्थ अयन)	3	05
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला – प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)			
CC-1C (G-2)	प्रयोजनमूलक हिंदी : अनुप्रयोग (तृतीय अयन)	3	07
CC-1D (G-2)	जनसंचार माध्यम और हिंदी (चतुर्थ अयन)	3	09
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (हिंदी विशेष)			
SEC-2A	अनुवाद स्वरूप एवं व्यवहार (तृतीय अयन)	2	11
SEC-2B	माध्यम लेखन (चतुर्थ अयन)	2	12
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (हिंदी विशेष)			
DSE-1A (S-1)	काव्यशास्त्र (सामान्य) (तृतीय अयन)	3	14
DSE-1B (S-1)	साहित्य के भेद (चतुर्थ अयन)	3	16
DSC-2A (S-2)	मध्ययुगीन काव्य तथा उपन्यास साहित्य (तृतीय अयन)	3	18
DSC-2B (S-2)	मध्ययुगीन काव्य तथा नाटक साहित्य (चतुर्थ अयन)	3	21
बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान (सामान्य) General			
AECC-2A	हिंदी काव्य तथा कहानी साहित्य (तृतीय अयन)	2	26
AECC-2B	हिंदी काव्य तथा कहानी साहित्य (चतुर्थ अयन)	2	28

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : CC-1C (G-2) आधुनिक काव्य, कहानी तथा व्यावहारिक हिंदी

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को काव्य साहित्य से परिचित कराना।
2. छात्रों को कहानी साहित्य से परिचित कराना।
3. छात्रों को हिंदी कारक-व्यवस्था समझाना।
4. शब्द युग्म का अर्थ लिखकर प्रत्यक्ष वाक्य में प्रयोग समझाना।
5. संक्षेपण लेखन का प्रत्यक्ष बोध कराना।
6. सर्जनात्मकता का विकास कराना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	काव्य साहित्य : 1) नाच – अज्ञेय 2) देश कागज पर बना नक्शा नहीं होता – सर्वेश्वरदयाल सक्सेना 3) एकलव्य से संवाद 1 – अनुज लुगुन 4) हॉकी खेलती लडकियाँ – कात्यायनी 5) कूड़ा बीनते बच्चे – अनामिका। उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	कहानी साहित्य : 1) धरती अब भी घूम रही है – विष्णु प्रभाकर 2) दूसरे – कमलेश्वर 3) सजा – मन्नू भंडारी 4) सलाम – ओमप्रकाश वाल्मीकि 5) छावनी में बेघर – अल्पना मिश्र उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ
इकाई- III	साहित्येतर पाठ्यक्रम : 1) हिंदी कारक व्यवस्था। 2) शब्द युग्म (50) अर्थ लिखकर वाक्य में प्रयोग। 3) संक्षेपण।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. 'हिंदी साहित्य और भाषा' – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, राजकमल प्रकाशक, नई दिल्ली।
2. हिंदी व्याकरण – पं. कामताप्रसाद गुरु, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली।
3. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, नई दिल्ली।
4. प्रयोजनमूलक हिंदी की नयी भूमिका – कैलाशनाथ पांडेय, लोकभारती प्रकाशन, नई दिल्ली।

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : CC-1D (G-2) आधुनिक हिंदी व्यंग्य साहित्य तथा व्यावहारिक हिंदी

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को व्यंग्य पाठ से परिचित कराना।
2. छात्रों को कहानी व्यंग्य पाठ का बोध कराना।
3. साक्षात्कार कला से अवगत कराना।
4. भाषा का मोबाइल तंत्र समझाना।
5. पल्लवन कला से अवगत करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	काव्य पाठ (व्यंग्य) : 1) तीनों बंदर बापू के – नागार्जुन 2) बात बतंगड – काका हाथरसी 3) विद्वान लोग – उदय प्रकाश 4) कितनी रोटी – अशोक चक्रधर 5) देश के लिए नेता – शैल चतुर्वेदी। उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	कहानी पाठ (व्यंग्य) : 1) प्रेम की बिरादरी – हरिशंकर परसाई 2) अफसर – शरद जोशी 3) सावधान! हम इमानदार हैं – लतिफ घोंघी 4) मुख्यमंत्री का डंडा – सुदर्शन मजीठिया 5) झोले – सुभाष काबरा उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ
इकाई- III	साहित्येतर पाठ्यक्रम : 1) साक्षात्कार।	15 तासिकाएँ

	2) भाषा से संबंधित अॅप्स।	
	3) पल्लवन।	

संदर्भ ग्रंथ :

1. 'हिंदी साहित्य और भाषा' – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, राजकमल प्रकाशक, नई दिल्ली।
2. प्रयोजनमूलक हिंदी के विविध रूप – डॉ. राजेंद्र मिश्र, राकेश शर्मा, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली।
3. प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर।
4. स्वातंत्र्योत्तर हिंदी व्यंग्य का मूल्यांकन – डॉ. सुरेश माहेश्वरी, विकास प्रकाशन, कानपुर।

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester) : वैकल्पिक

पाठ्यचर्या : CC-1C (G 2) प्रयोजनमूलक हिंदी : अनुप्रयोग

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. प्रयोजनमूलक हिंदी के उपायोजन क्षेत्र का परिचय कराना।
2. कार्यालय हिंदी का व्यवहार ज्ञान देना।
3. सरकारी पत्राचार से परिचित कराना।
4. प्रयोजनमूलक हिंदी अनुप्रयोग में सहयोग देना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	प्रयोजनमूलक हिंदी : उपयोजन के प्रमुख क्षेत्र : 1) दूरसंचार, 2) रेल्वे, 3) बैंक, 4) खेल जगत, 5) कृषि, 6) जीवन विमानिगम, 7) प्रशासनिक, 8) मनोरंजन, 9) सूचना एवं प्रौद्योगिकी, 10) पर्यटन, 11) पत्रकारिता क्षेत्र। 12) प्रयोजनमूलक हिंदी के उपयोजन में आनेवाली समस्याएँ।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	कार्यालयी हिंदी : प्रारूपण, संक्षेपण, पल्लवन, टिप्पण।	15 तासिकाएँ
इकाई- III	सरकारी पत्राचार : सरकारी पत्र, अर्धसरकारी पत्र, परिपत्र, ज्ञापन, सूचना, अधिसूचना, निविदा।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. प्रयोजनमूलक हिंदी प्रयुक्ति और अनुवाद – डॉ. माधव सोनटक्के
2. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. विनोद गोदरे
3. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. तेजपाल चौधरी
4. प्रयोजनमूलक हिंदी आधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख
5. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. रामप्रकाश/डॉ. दिनेश गुप्त
6. कामकाजी हिंदी – कैलाशचंद्र भाटिया
7. सरकारी कार्यालयों में हिंदी का प्रयोग – गोपिनाथ श्रीवास्तव
8. प्रयोजनमूलक हिंदी के आधुनिक आयाम – डॉ. राणा
9. प्रयोजनमूलक हिंदी और कार्यालयी हिंदी – कृष्णकुमार गोस्वामी

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester) : वैकल्पिक

पाठ्यचर्या : CC-1D (G 2) जनसंचार माध्यम और हिंदी

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को जनसंचार माध्यमों से परिचित कराना।
2. सृजनात्मक लेखन कौशल विकसित कराना।
3. माध्यम लेखन से अवगत कराना।
4. श्रव्य-दृश्य माध्यमों की भाषा से अवगत कराना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	जनसंचार माध्यम : अवधारणा एवं विभिन्न प्रकार जनसंचार माध्यमों की भाषा, मुद्रित माध्यमों की भाषा, श्रव्य माध्यमों की भाषा, दृश्य माध्यमों की भाषा।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	सृजनात्मक लेखन : लेखाआलेख लेखन, कविता लेखन, कहानी लेखन, नाटक लेखन।	15 तासिकाएँ
इकाई- III	माध्यम लेखन : फीचर लेखन, पटकथा लेखन, डॉक्यूड्रामा, रेडियो वार्ता लेखन, रेडियो संवाद लेखन, मुद्रित विज्ञापन की भाषा।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. भाषा प्रौद्योगिकी एवं भाषा प्रबंधन – सूर्यप्रकाश दीक्षित
2. प्रयोजनमूलक हिंदी प्रयुक्ति और अनुवाद – डॉ. माधव सोनटक्के

3. संप्रेषण और रेडियो शिल्प – विश्वनाथ पांडे
4. प्रयोजनमूलक हिंदी आधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख
5. वाणी संचार रेडियो प्रसारण – डॉ. सुनिल केशव देवधर

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : SEC-2A अनुवाद स्वरूप एवं व्यवहार

2 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. अनुवाद कौशल से छात्रों को अवगत कराना।
2. अनुवाद का स्वरूप समझाना।
3. अनुवाद क्षेत्र से परिचय कराना।
4. हिंदी से मराठी में प्रत्यक्ष अनुवाद कार्य कराना।
5. अंग्रेजी से हिंदी, मराठी में अनुवाद कौशल का विकास कराना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	1. अनुवाद : परिभाषा एवं स्वरूप 2. अनुवाद : प्रक्रिया के सोपान 3. अनुवाद : सहायक सामग्री 4. अनुवाद : अनुवादक के गुण	15 तासिकाएँ
इकाई- II	1. अनुवाद : प्रत्यक्ष व्यवहार 2. मराठी वाक्यों का हिंदी अनुवाद। 3. अंग्रेजी वाक्यों का हिंदी अनुवाद। 4. मराठी परिच्छेद का हिंदी अनुवाद। 5. अंग्रेजी परिच्छेद का हिंदी अनुवाद।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. अनुवाद की रूपरेखा – डॉ. सुरेश कुमार
2. अनुवाद कला – भोलानाथ तिवारी
3. अनुवाद की प्रक्रिया तकनीक और समस्याएँ – डॉ. श्रीनारायण समीर
4. अनुवाद और अनुप्रयोग – डॉ. दिनेश चमोला
5. अनुवाद के भाषिक पक्ष – विभा गुप्ता
6. प्रयोजनमूलक हिंदी – प्रो. माधव सोनटक्के

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : SEC- 2B माध्यम लेखन

2 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को माध्यम लेखन से परिचित कराना।
2. सृजनात्मक लेखन कौशल विकसित कराना।
3. माध्यम लेखन से अवगत कराना।
4. श्रव्य-दृश्य माध्यमों की भाषा से अवगत कराना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	माध्यम लेखन – सैद्धांतिक पक्ष 1. माध्यम का स्वरूप 2. अवधारणा 3. महत्व एवं उद्देश्य 4. माध्यम एवं विधा परिचय : i) मुद्रित माध्यम ii) श्रव्य माध्यम iii) दृश्य-श्रव्य माध्यम iv) नव-माध्यम : कंटेंट लेखन, ब्लॉग लेखन।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	माध्यम लेखन : फीचर लेखन 1. फीचर की परिभाषा एवं अवधारणा। 2. सामग्री संकलन स्रोत। 3. फीचर के तत्व – विषय वस्तु, प्रस्तावना, शीर्षक, विवेचन, छायांकन। 4. फीचर लेखन के गुण : i) विश्वसनीयता ii) सरसता एवं सहजता iii) रोचकता एवं संक्षिप्तता iv) प्रासंगिकता v) प्रचलित शब्दावली का प्रयोग। 5. फीचर और अन्य विधा में भेद : समाचार, आलेख। 6. फीचर के विभिन्न प्रकार : समाचार फीचर, घटना परक फीचर, सांस्कृतिक फीचर, चिंतन परक फीचर, साहित्यिक फीचर, फोटो फीचर। 7. रेडियो फीचर, टेलीविजन फीचर।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. भाषा प्रौद्योगिकी एवं भाषा प्रबंधन – सूर्यप्रकाश दीक्षित
2. प्रयोजनमूलक हिंदी प्रयुक्ति और अनुवाद – डॉ. माधव सोनटक्के
3. संप्रेषण और रेडियो शिल्प – विश्वनाथ पांडे
4. प्रयोजनमूलक हिंदी आधुनातन आयाम – डॉ. अंबादास देशमुख
5. वाणी संचार रेडियो प्रसारण – डॉ. सुनिल केशव देवधर
6. फीचर लेखन : स्वरूप और शिल्प – डॉ. मोहन प्रभाकर
7. फीचर लेखन – पी. के. आर्य
8. रूपक लेखन – ब्रजभूषण सिंह
9. फीचर लेखन – विजय कुलश्रेष्ठ
10. मीडिया लेखन – मोहन सुमित
11. रेडियो वार्ता शिल्प – सिद्धनाथ कुमार
12. टेलीविजन लेखन सिद्धांत और प्रयोग – कुमुद नागर
13. हिंदी फीचर : स्वरूप और विकास – डॉ. सुनील डहाले
14. साहित्य और सिनेमा – संपा. पुरुषोत्तम कुंदे
15. सिनेमा और फिल्मांतरीत हिंदी साहित्य – डॉ. गोकुळ क्षीरसागर
16. हिंदी साहित्य और फिल्मांकन – डॉ. रामदास तोंडे
17. साहित्य और सिनेमा – डॉ. जालिंदर इंगले।

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : DSC – 1A (S-1) काव्यशास्त्र (सामान्य)

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. भारतीय काव्यशास्त्र का परिचय देना।
2. काव्य परिभाषा, तत्व आदि अवगत कराना।
3. काव्य के तत्व, शब्द-शक्तियों का परिचय देना।
4. रस का स्वरूप समझाना।
5. भारतीय काव्यशास्त्र में रुचि पैदा करना तथा आलोचनात्मक दृष्टि को विकसित कराना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	काव्य परिभाषा (संस्कृत, हिंदी, अंग्रेजी) काव्य हेतु- प्रतिभा, व्युत्पत्ति, अभ्यास, समाधि। काव्य प्रयोजन (भारतीय)	15 तासिकाएँ
इकाई- II	काव्य के तत्व – भाव तत्व, बुद्धि तत्व, कल्पना तत्व, शैली तत्व। शब्द-शक्ति – परिभाषा स्वरूप, शब्द-शक्तियों का सोदाहरण परिचय – अभिधा, लक्षणा, व्यंजना।	15 तासिकाएँ
इकाई- III	रस- परिभाषा, स्वरूप रस के अंग- स्थायी भाव, विभाव, अनुभाव, संचारी भाव। रसों का सोदाहरण परिचय – शृंगार, वीर, हास्य, करुण।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. काव्यशास्त्र – भगीरथ मिश्र
2. भारतीय काव्यशास्त्र – डॉ. योगेंद्रप्रताप सिंह
3. भारतीय काव्यशास्त्र – विश्वंभरनाथ उपाध्याय
4. भारतीय साहित्यशास्त्र – आ. बलदेव उपाध्याय
5. शास्त्रीय समीक्षा के सिद्धांत (खंड 1 और 2) – डॉ. गोविंद त्रिगुणायत
6. काव्यशास्त्र की भूमिका – डॉ. नगेंद्र

7. भारतीय काव्यशास्त्र – सत्यदेव चौधरी
8. सुबोध काव्यशास्त्र – डॉ. जालिंदर इंगले
9. सुबोध काव्यशास्त्र – डॉ. मधुकर देशमुख।

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : DSC-1B (S-1) साहित्य के भेद

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को साहित्य के भेद से अवगत कराना।
2. छात्रों को पद्य भेद से अवगत कराना।
3. महाकाव्य, खंडकाव्य और मुक्तक काव्य का परिचय कराना।
4. नाटक का स्वरूप समझाना।
5. छात्रों में नाट्य अभिनय की रुचि विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	काव्य के विविध भेद। पद्य के भेद : प्रबंधकाव्य और मुक्तकाव्य का स्वरूप। प्रबंध काव्य के भेद : महाकाव्य और खंडकाव्य, मुक्तक काव्य का परिचय।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	गद्य के भेद : कहानी, उपन्यास, निबंध का तात्त्विक परिचय। कहानी और उपन्यास में अंतर।	15 तासिकाएँ
इकाई- III	दृश्य काव्य : नाटक की परिभाषा और तत्व। एकांकी : परिभाषा और तत्व। नाटक के भेद : रेडियो, दूरदर्शन नाटक, मंचीय नाटक।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. काव्यशास्त्र – भगीरथ मिश्र
2. भारतीय काव्यशास्त्र – डॉ. योगेंद्रप्रताप सिंह
3. नाट्यलोचन – डॉ. माधव सोनटक्के
4. भारतीय साहित्यशास्त्र – आ. बलदेव उपाध्याय
5. रंगदर्शन – नेमिचंद्र जैन
6. हिंदी नाटक : उद्भव और विकास – दशरथ ओझा
7. समीक्षा शास्त्र – डॉ. दशरथ ओझा

8. हिंदी आलोचना के आधार स्तंभ – डॉ. रामेश्वरलाल खंडेलवाल
9. आलोचना:प्रकृति और परिवेश – डॉ. तारकानाथ बाली
10. आ. शुक्ल के समीक्षा सिद्धांत – डॉ. रामलाल सिंह
11. इतिहास और आलोचना – डॉ. नामवर सिंह
12. आधुनिक आलोचना के बीज शब्द – बच्चन सिंह
13. हिंदी आलोचना – विश्वनाथ त्रिपाठी
14. हिंदी नाट्य विमर्श – डॉ. सदानंद भोसले

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : DSC – 2 A (S-2) मध्ययुगीन काव्य तथा उपन्यास साहित्य

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. कबीर के साहित्य का परिचय देना।
2. मीराबाई के काव्य से अवगत कराना।
3. भारतीय उपन्यास की अवधारणा समझाना।
4. उपन्यास कृति का मूल्यांकन कला विकसित करना।
5. साहित्य कृतियों प्रस्तुत जीवनमूल्यों को आत्मविस्तृत करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	<p>कबीर के 20 दोहे</p> <p>i) गुरुदेव को अंग</p> <ol style="list-style-type: none">1. सतगुरु की महिमा अनंत, अनंत किया उपगार। लोचन अनंत उघाड़िया, अनंत दिखावणहार।।2. पीछें लागा जाइ था, लोक वेद के साथी। आगैं थै सतगुरु मिल्या, दीपक दिया हाथी।3. जाका गुर भी अंधला, चेला खरा निरंध। अंधा अंधा ठेलिया, दून्धूँ कूप पडंत।।4. माया दीपक नर पतंग, भ्रमि भ्रमि इवै पडंत। कहै कबीर गुर ग्यान थै, एक आध उबरंत।।5. सतगुर हम सूँ रीझि करि, एक कहया प्रसंग। बरस्या बादल प्रेम का, भीजि गया सब अंग।। <p>ii) विरह को अंग</p> <ol style="list-style-type: none">1. बहुत दिनन की जोवती, बाट तुम्हारी राम। जिव तरसै तुझ मिलन कूँ मनि नाही विश्राम।।2. यहु तन जालौँ मसि करौँ, लिखौँ राम का नाउँ। लेखणिं करूँ करंक की, लिखि लिखि राम पढाउँ।।3. अंषडियाँ झाई पड़ी, पंथ निहारि निहारि। जीभडियाँ छाला पड़या, राम पुकारि पुकारि।।4. परबति, परबति मैं फिरया, नैन गँवाये रोइ। सो बूटी पाऊँ नहीं, जातैं जीवनि होइ।।5. सुखिया सब संसार है, खायैं अरु सोवै। दुखिया दास कबीर है, जागै अरु रोवै।।	15 तासिकाएँ

	<p>iii) माया को अंग</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. कबीर माया पापणी, फंध लै बैटि हाटि । सब जग तौ फंधै पड़या, गया कबीरा काटि ॥ 2. कबीर माया मोहनी, जैसी मीठी खाँड । सतगुर की कृपा भई, नहीं तौ करती भांड ॥ 3. माया मुईन मन मुवा, मरि मरि गया सरीर । आसा तिष्णाँ नाँ मुई, यौ कहि गया कबीरा ॥ 4. कबीर सो धन संचिए, जो आगँ कूँ होई । सीस चढ़ाए पोटली, ले जात न देख्या कोई ॥ 5. कबीर माया मोह की, भई अँधारी लोइ । जे सूते ते मुसि लिये, रहे बसत कूँ रोइ ॥ <p>iv) निंदा को अंग</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. निंदक नेड़ा राखिये, आँगणि कुटी बँधाइ । बिन साबण पाँणी बिना, निरमल करै सुभाइ ॥ 2. कबीर आप ठगाइये, और न ठगिये कोइ । आप ठग्याँ सुख रूपजैँ, और ठग्या दुख होइ ॥ <p>v) कथनी बिना करनी को अंग</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. पोथी पढ़ि पढ़ि जग मुवा, पंडित भया न कोइ । एकै अषिर पीव का, पढै सु पंडित होइ ॥ <p>vi) भेष को अंग</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. तन को जोगी सब करै, मन कों बिरला कोइ । सब सिधि सहजै पाइए, जे मन जोगी होइ ॥ 2. माला फेरत जुग भया, पाय न मन का फेर । कर का मनका छाँड़ि दे, मन का मनका फेर ॥ <p>अध्यनार्थ विषय :</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कबीर का व्यक्तित्व ● कबीर की प्रगतिशीलता ● कबीर की भक्तिभावना ● कबीर का समाजसुधार ● कबीर की भाषा ● भावपक्ष, शिल्पपक्ष का अध्ययन । 	
इकाई- II	<p>मीराबाई के 10 पद (आरंभ के 10 पद)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. मण थें परस हरि रे चरण ॥ 2. तनक हरि चितवां म्हारी ओर ॥ 3. म्हारो गोकुल रो ब्रजवासी ॥ 4. हे मा बड़ी बड़ी अखियान वारो, सांवरो मो तन हेरत हंसिके ॥ 5. हेरी मा नंद को गुमानी म्हारे मनड़े बस्यो ॥ 	<p>15</p> <p>तासिकाएँ</p>

	<p>6. थारो रूप देख्यां अटकी ।। 7. निपट बंकट छब अंटके ।। 8. म्हा मोहणो रूप लुभाणी ।। 9. संवरा नंद नंदन, दीठ पड्यां माई ।। 10. आली री म्हारे णेणां बाण पड़ी ।।</p> <p>अध्यनार्थ विषय :</p> <ul style="list-style-type: none"> ● मीराबाई का व्यक्तित्व, कृतित्व ● मीराबाई की भक्ति ● मीराबाई की प्रगतिशीलता ● मीराबाई की भाषा ● भावपक्ष, शिल्पपक्ष का अध्ययन । 	
इकाई- III	<p>उपन्यास : स्वरूप, तत्व । उपन्यास कृति : एक पत्नी के नोटस – ममता कालिया लेखक का व्यक्तित्व एवं कृतित्व कथ्यगत अध्ययन, शिल्पगत अध्ययन ।</p>	<p>15 तासिकाँ</p>

संदर्भ ग्रंथ :

1. कबीर ग्रंथावली – संपा. श्यामसुंदरदास, नागरीप्रचारिणी सभा, वारणसी
2. एक पत्नी के नोटस – ममता कालिया, किताबघर प्रकाशन, नई दिल्ली
3. कबीर – हजारीप्रसाद द्विवेदी, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली ।
4. मीराबाई की पदावली – संपा. परशुराम चतुर्वेदी, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली ।
5. साहित्य और मानवीय संवदेना – डॉ. सदानंद भोसले, विकास प्रकाशन, कानपुर ।

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : DSC -2B (S-2) मध्ययुगीन काव्य तथा नाटक साहित्य

3 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. रहीम के काव्य का बोध कराना।
2. बिहारी की काव्य अभिव्यंजना समझाना।
3. हिंदी नाटक और रंगमंच से अवगत कराना।
4. छात्रों में अभिनय गुण विकसित कराना।
5. नाट्यालोचना से अवगत कराना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	<p>रहीम के 20 दोहे</p> <p>i) भक्ति</p> <ol style="list-style-type: none">1. समय दशा कुल देखि कै, सबै करत सनमान। रहिमन दीन अनाथ को, तुम बिन को भगवान॥2. रहिमन को कोड का करै, ज्वारी, चोर, लबार। जो पति राखनहार है, माखन चाखनहार॥3. जेहि रहीम तन मन लियो, कियो हिए बिचभौन। तासों दुख सुख कहन की, रही बात अब कौन॥4. गहि सरनागति राम की, भव सागर की नाव। रहिमन जगत उधार कर, और न कछु उपाव॥ <p>ii) संगति का प्रभाव</p> <ol style="list-style-type: none">1. जो रहीम उत्तम प्रकृति, का करि सकत कुसंग। चंदन विष व्यापत नहीं, लपटे रहत भुजंग॥2. मूढ मंडली में सुजन, ठहरत नहीं बिसेषि। स्याम कंचन में सेत ज्यों, दूरि कीजिअत देखि॥3. यह रहीम निज संग लै, जनमत जगत न कोय। बैर, प्रीति, अभ्यास, जस होत होत ही होय॥4. रहिमन उजली प्रकृत को, नहीं नीच को संग	15 तासिकाएँ

करिया बासन कर गहे, कालिख लागत अंग ॥

iii) दीनता और बड़प्पन

1. जे गरीब पर हित करै, ते रहीम बड़ लोग ।
कहा सुदामा बापुरो, कृष्ण मितार्ई जोग ॥
2. थोड़ो किए बड़ेन की, बड़ी बड़ाई होय ।
ज्यों रहीम हनुमंत को, गिरिधर कहत न कोय ॥
3. दीन सबन को लखत है, दीनहिं लखै न कोय ।
जो रहीम दीनहिं लखै, दीनबंधु सम होय ॥
4. रहिमान देखि बड़ेन को, लघु न दीजिये डारि ।
जहाँ काम आवें सुई, कहा करे तरवारि ॥

iv) नीति

1. खैर, खून खॉसी, खुसी, वैर, प्रीति, मद-पान ।
रहिमान दाबे न दबै, जानत सकल जहान ॥
2. रूठें सुजन मनाइए, जो रूठें सो बार ।
रहिमान फिर फिर पोहिए, टूटे मुक्ताहार ॥
3. दानों रहिमान एक से, जौ लौं बेलत नाहिं ।
जान परत हैं काक पिक, ऋतु बसंत के माहिं ।
4. बिगरी बात बनै नहीं, लाख करो किन कोय ।
रहिमान फोट दूध को, मथे न माखन होय ॥

v) संत महिमा

1. तरुवर फल नहिं खात हैं, सरवर पियहिं न पान ।
कहि रहीम, पर-काज हित, संपति संचहिं सुजान ॥
2. मथत-मथत माखन, दही-मही बिलगाय ।
रहिमान सोई मीत है, भीर परे ठहराय ॥
3. रहिमान वे नर मर चुके, जे कहूँ माँगन जाहिं ।
उनते पहले वे मरे, जिन मुख निकसत नाहिं ॥
4. दुरदिन परे रहीम कहि, भूलत सब पहचानि ।
सोच नहीं वित-हानि को, जो न होय हित हानि ॥

	<p>अध्यनार्थ विषय :</p> <ul style="list-style-type: none"> ● रहीम का व्यक्तित्व, कृतित्व ● रहीम की भाषा ● रहीम की भक्तिभावना ● रहीम के काव्य की प्रासंगिकता ● भावपक्ष, शिल्पपक्ष का अध्ययन। 	
इकाई- II	<p>बिहारी के 20 दोहे</p> <p>i) नायक-नायिका वर्णन</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. मेरी भव बाधा हरौ राधानागरि सोई। जा तन की झाई परै स्याम हरित दुति होइ।। 2. कहत नटत रीझत खिजत मिलत लजियात। भरे भौन में करत हैं नैननि में सब बात।। 3. नभ लाली चाली निसा चटकाली धुनि कीन। रति पाली आळी अनत आये बनमाली न।। 4. सघन कुंज घन घन तिमिर अधिक अँधेरी राति। तरुन दुरिहै स्याम यह दीप सिखा सी जाति।। 5. सोहत ओढ़े पीत पट स्याम सलौने गात। मनौ नीलमनि सैल पर आतप परयौ प्रभात।। <p>ii) संयोग-श्रृंगार वर्णन</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. प्रीतम दृग मिहिचत प्रिया पानि परस सुख पाय। जानि पिछानि अजान लौं नैकु न होति जनाय।। 2. लटकि लटकि लटकन चलत डटत मुकुट की छाँह। चटक भरयौ नट मिल गयौ अटक भटक मन माँह।। 3. चिरजीवौ जोरी जुरै क्यों न सनेह गंभीर। को घटि ये वृषभानजा वे हलधर के वीर।। 4. मन न धरति मेरौ कहयौ तू आपने सयान। अहे परनि परि प्रेम की परहथ पार न प्रान।। 5. लाल तिहारे विरह की अगनि अनूप अपार। 	15 तासिकाएँ

सरसै बरसै नीरहूँ झरहूँ मिटे न झार ।।

iii) सिख-नख वर्णन

1. अंग अंग नग जगमगत दीप सिखा सी देह ।
दिया बढ़ायेहूँ रहै बढौ उजेरो गेह ।।
2. पहिर न भूखन कनक के कहि आवतु इहि हेत ।
दर्पन के से मोरचा देह दिखाई देत ।।
3. छकि रसाल सौरभ सने मधुर माधुरी गंध ।
ठौर ठौर झौरत झँपत झौर झौर मधु अंध ।।
4. पावस घन अँधियारि में रहयौ भेद नहि आन ।
राति द्यौस जान्यौ परै लखि चकई चकवान ।।
5. दिस दिस कुसमित देखिये उपबन बिपिन समाज ।
मनहु बियोगिनि कौं कियो सर पंजर रितुराज ।।

iv) नवरस-इत्यादि वर्णन

1. नहिं पराग नहि मधुर मधु नहि विकास इहिं काल ।
अली कली ही तें बँध्यौ आगे कौन हवाल ।।
2. कनक कनक तें सौगुनी मादिकता अधिकाइ ।
उहि खाये बौराइ जग इहिं पाये बौराइ ।।
3. जप माला छापे तिलक सरै न एकौ काम ।
मन काचै नाचै बृथा साँचे राम ।।
4. तज तीरथ हरि राधिका तन दुति कर अनुराग ।
जिहिं ब्रज केलि निकुंज मग पग पग होत प्रयाग ।।
5. जगत जनायौ जिहिं सकल सो हरि जान्यौ नाहिं ।
ज्यों आखनि सब देखियै आँख न देखी जाहिं ।।

अध्यनार्थ विषय :

- बिहारी का व्यक्तित्व एवं कृतित्व
- बिहारी की प्रासंगिकता
- बिहारी की अलंकार योजना
- बिहारी की भाषा

	● भावपक्ष, शिल्पपक्ष का अध्ययन।	
इकाई- III	नाटक : स्वरूप, तत्व। नाटक कृति : महाभोज – मन्नू भंडारी लेखक का व्यक्तित्व एवं कृतित्व कथ्यगत अध्ययन, रंगमंचीय अध्ययन, तात्विक मूल्यांकन।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. बिहारी सतसई – संपा. लल्लू जी लाल, नागरी प्रचारिणी सभा, वाराणसी
2. हिंदी काव्य सौरभ – संपा. कन्हैयालाल सहगल, एच. एच. एण्ड कंपनी, नई दिल्ली
3. रंगभाषा – नेमिचंद्र जैन
4. नाटक और रंगमंच – संपा. गिरीश रस्तोगी
5. महाभोज – मन्नू भंडारी, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
6. नाट्यालोचन – डॉ. माधव सोनटक्के
7. हिंदी नाट्य विमर्श – संपा. सदानंद भोसले

बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : AECC-2A हिंदी काव्य तथा कहानी साहित्य

2 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को काव्य साहित्य से अवगत कराना।
2. छात्रों को कहानी साहित्य से अवगत कराना।
3. छात्रों में काव्य लेखन कौशल विकसित करना।
4. छात्रों में कहानी लेखन कौशल विकसित करना।
5. छात्रों में साहित्यालोचन दृष्टि विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	काव्य साहित्य : 1) अकाल और उसके बाद – नागार्जुन 2) कहाँ तो तय था चिरागों हरेक घर के लिए – दुष्यंत कुमार 3) इस को भी अपनाता चल – गोपालदास 'नीरज' 4) पालतू कुत्ता – मालती शर्मा 5) घर – श्रीप्रकाश शुक्ल उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	कहानी साहित्य : 1) उसने कहा था – चंद्रधर शर्मा 'गुलेरी' 2) भिखारन – रविंद्रनाथ टागोर 3) ककडी की कीमत – चतुरसेन शास्त्री 4) कप्तान – शिवरानी देवी 5) बदबू – सूरजपाल चौहान उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. 'साहित्य संगम' – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली।
2. सूरजपाल चौहान कृत 'नया ब्राह्मण' : एक अनुशीलन – डॉ. प्रदीप सरवदे, विनय प्रकाशन, कानपुर।

बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : AECC- 2B हिंदी काव्य तथा कहानी साहित्य

2 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों को काव्य साहित्य से अवगत कराना।
2. छात्रों को कहानी साहित्य से अवगत कराना।
3. छात्रों में काव्य लेखन कौशल विकसित करना।
4. छात्रों में कहानी लेखन कौशल विकसित करना।
5. छात्रों में साहित्यालोचन दृष्टि विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	काव्य साहित्य : 1) झाँसीवाली रानी – सुभद्राकुमारी चौहान 2) मधुशाला – हरिवंशराय बच्चन 3) गीत फरोश – भवानीप्रसाद मिश्र 4) रोटी और संसद – धूमिल 5) भूख – सर्वेश्वरदयाल सक्सेना उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	कहानी साहित्य : 1) पत्नी – जैनंद्र कुमार 2) बेटा – अमृता प्रीतम 3) शर्त – रतन कुमार सांभरिया 4) स्वेटर – अशोक जमनानी 5) ईश्वर का द्वंद – मनोज रुपड़ा उक्त रचनाओं का, कथ्यगत एवं शिल्पगत अध्ययन।	15 तासिकाएँ

संदर्भ ग्रंथ :

1. 'साहित्य संगम' – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे,
राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली।

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

मराठी विषयाचा पुनर्रचित अभ्यासक्रम- जून २०२० पासून

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.) मराठी

निवड आधारित श्रेयांक पद्धत

Choice Based Credit System [CBCS]

सत्र	विषयाचे नाव	संकेतांक	पूर्वीचे नाव
पहिले	भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार : कादंबरी	[CC - 1 C (3)]	नियमित अभ्यासक्रम G2
दुसरे	भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार : ललितगद्य	[CC - 1 D (3)]	
पहिले	व्यावहारिक व उपयोजित मराठी - भाग ३	[CC - 1 C (3)]	पर्यायी अभ्यासक्रम G2
दुसरे	व्यावहारिक व उपयोजित मराठी - भाग ४	[CC - 1 D (3)]	
पहिले	आधुनिक मराठी साहित्य : प्रकाशवाटा	[DSE 1 A (3)]	S1
दुसरे	मध्ययुगीन मराठी साहित्य : निवडक मध्ययुगीन गद्य, पद्य	[DSE 2 A (3)]	
पहिले	साहित्यविचार	[DSE 1 B (3)]	S2
दुसरे	साहित्य समीक्षा	[DSE 2 B (3)]	
पहिले	प्रकाशनव्यवहार आणि संपादन	SEC 2 A (2)	DSE विषयांशी निगडित अनिवार्य
दुसरे	उपयोजित लेखनकौशल्ये	SEC 2 B (2)	

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

नियमित अभ्यासक्रम

पहिले सत्र

विषयाचे नाव

भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार : कादंबरी [CC – 1 C (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. कादंबरी या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप, घटक, प्रकार आणि वाटचाल समजून घेणे.
२. नेमेलेल्या कादंबरीचे आकलन, आस्वाद आणि विश्लेषण करणे.
३. भाषिक कौशल्यविकास करणे.

घटक		तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	अ	१ संगणक आणि मोबाईलवर युनिकोडमधून मराठी मुद्रण. २ कळफलक प्रकार : इनस्क्रिप्ट, फोनेटिक ३ मराठी टंकलेखन आणि युनिकोडचा वापर : गुगल इनपुट, मायक्रोसॉफ्ट इनपुट व इतर साधने	१	१५
	ब	१ कादंबरी : स्वरूप आणि घटक २ कादंबरी : प्रकार आणि वाटचाल		
२		अभ्यासपुस्तक रारंग ढांग – प्रभाकर पेंढारकर मौज प्रकाशन गृह, मुंबई	२	३०

संदर्भ ग्रंथ :

१. साहित्य अध्यापन आणि प्रकार, संपादक श्री. पु. भागवत आणि इतर.
२. आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड ४, ५, ६, संपादक रा. श्री. जोग.
३. आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, अ. ना. देशपांडे
४. मराठी कादंबरी : समाजशास्त्रीय समीक्षा, डॉ. रवींद्र ठाकूर
५. मराठी कादंबरीतील प्रादेशिकता, डॉ. भास्कर शेळके
६. मराठी ग्रामीण कादंबरी, डॉ. रवींद्र ठाकूर
७. मराठी कादंबरीचे पहिले शतक, कुसुमावती देशपांडे
८. कादंबरी आणि मराठी कादंबरी, उषा हस्तक
९. मराठी कादंबरी आस्वादयात्रा, संपादक विजया राजाध्यक्ष
१०. मराठी कादंबरी : तंत्र आणि विकास, प्रा. वा. बापट, ना. वा. गोडबोले
११. मराठी प्रादेशिक कादंबरी : तंत्र आणि स्वरूप, डॉ. मदन कुलकर्णी
१२. मराठी कादंबरी : चिंतन आणि समीक्षा, डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर
१३. कादंबरी : सार आणि विस्तार, डॉ. महेंद्र कदम

१४. कादंबरीविषयी, हरिश्चंद्र थोरात
१५. मराठी कादंबरी : परंपरा आणि चिकित्सा, राजेंद्र सलालकर
१६. मराठी कादंबरी आशय आणि आविष्कार, दत्ता घोलप
१७. सायबर संस्कृती, डॉ. रमेश वरखेडे
१८. उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
१९. ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, टिमोथी जे. ओ लिअरी
२०. <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.mkcl.solar.itmarathi&hl>
२१. <http://www.youtube.com/watch?v=oXAWMH5PDxY>

दुसरे सत्र
विषयाचे नाव

भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार : ललितगद्य [CC – 1 D (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. ललितगद्य या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप, घटक, प्रकार आणि वाटचाल समजून घेणे.
२. नेमलेल्या अभ्यासपुस्तकातील ललितगद्याचे आकलन, आस्वाद आणि विश्लेषण करणे.
३. भाषिक कौशल्यविकास करणे.

घटक		तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	अ	गुगल साधनांचा अध्ययनातील वापर : गुगल फॉर्म, गुगल क्लासरूम, यु ट्यूब.	१	१५
	ब	१ ललितगद्य : स्वरूप आणि घटक २ ललितगद्य : प्रकार आणि वाटचाल		
२		अभ्यासपुस्तक साहित्यरंग संपादक प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे, प्रा. डॉ. दिलीप पवार, प्रा. डॉ. जया कदम अक्षर वाङ्मय प्रकाशन, पुणे	२	३०

संदर्भ ग्रंथ :

१. लघुनिबंध ते मुक्तछंद, वि. शं. चौगुले
२. ग्रंथ संवाद, वि. शं. चौगुले
३. मराठी लघुनिबंधाचा इतिहास, डॉ. आनंद यादव
४. निबंध : शास्त्र व कला, डॉ. प्र. न. जोशी
५. मराठी निबंध, प्रा. म. वि. फाटक
६. प्रतिभा साधन, ना. सी. फडके
७. प्रदक्षिणा खंड १ आणि २
८. आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, म.सा.प.,पुणे.
९. मराठी प्रवासवर्णनाची वाटचाल, नीला पांढरे
१०. प्रवासवर्णन, वसंत सावंत
११. सायबर संस्कृती, डॉ. रमेश वरखेडे
१२. उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
१३. ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, टिमोथी जे. ओ लिअरी
१४. <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.mkcl.solar.itmarathi&hl>
१५. <http://www.youtube.com/watch?v=oXAWMH5PDxY>

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

पर्यायी अभ्यासक्रम

पहिले सत्र

विषयाचे नाव

व्यावहारिक व उपयोजित मराठी - भाग ३ [CC – 1 C (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. उपयोजित व सर्जनशील लेखनाची क्षमता विकसित करणे.
२. मराठी भाषेची कार्यालयीन, व्यावसायिक कामकाजातील गरज, स्वरूप आणि उपयोजन यांची माहिती करून घेणे.
३. कार्यालयीन, व्यावसायिक भाषा व्यवहारासाठी आवश्यक लेखनकौशल्ये प्राप्त करणे.
४. नवसमाजमाध्यमांतील विविध भाषिक आविष्कारांचे स्वरूप समजून घेणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	भाषा आणि जीवनव्यवहार भाषा म्हणजे काय? परिभाषेची आवश्यकता, विविध शब्दकोशांची ओळख, शास्त्रीय, व्यवहार, साहित्य, कार्यालयीन भाषा.	१	१५
२	कार्यालयीन लेखन : औपचारिक : माहितीपत्रक, परिपत्रक, सूचना पत्रक इ. अनौपचारिक : ट्विटर, व्हाट्सअप, चित्रफिती इत्यादी	१	१५
३	स्वपरिचय, अर्ज लेखन, जाहिरात लेखन	१	१५

दुसरे सत्र
विषयाचे नाव

व्यावहारिक व उपयोजित मराठी - भाग ४ [CC – 1 D (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. उपयोजित व सर्जनशील लेखनाची क्षमता विकसित करणे.
२. संगणकाची भाषा आणि त्यातील विविध भाषिक आविष्कारांचे स्वरूप समजून घेणे.
३. विविध कोशांसाठी नोंदलेखन क्षमता विकसित करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	इतिवृत्त आणि टिप्पणी लेखन	१	१५
२	संगणक आणि मराठी : मुक्तस्रोत साधनांचा वापर, युनिकोड टंक ओळख, वर्ड एक्सेल, पॉवर पॉईंट.	१	१५
३	विश्वकोश, ज्ञानकोश, विकिपीडिया लेखन : नोंद म्हणजे काय? नोंदीची उदाहरणे, नोंदीची भाषांतरे, प्रत्यक्ष नोंदलेखन	१	१५

संदर्भ ग्रंथ :

१. संगणक, अच्युत गोडबोले, मौज प्रकाशन, मुंबई.
२. इंटरनेट, डॉ. प्रबोध चोबे, मनोरमा प्रकाशन, मुंबई.
३. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
४. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात, दीपक शिक्रापूरकर, उज्ज्वल मराठे, उत्कर्ष प्रकाशन, पुणे.
५. भाषांतरमीमांसा, कल्याण काळे, अंजली सोमण.
६. व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे.
७. व्यावहारिक मराठी, डॉ. कल्याण काळे, डॉ. दत्तात्रेय पुंडे, निराली प्रकाशन, पुणे.
८. व्यावहारिक मराठी, डॉ. लीला गोविलकर, डॉ. जयश्री पाटणकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
९. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्य, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ नाशिक.
१०. व्यावहारिक मराठी, डॉ. सयाजीराजे मोकेशी, डॉ. रंजना नेमाडे
११. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
१२. प्रसार माध्यमे आणि मराठी भाषा, संपादक, डॉ. भास्कर शेळके
१३. व्यावहारिक व उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमांची कार्यशैली, संपादक, डॉ. संदीप सांगळे
१४. व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी, डॉ. मनोहर रोकडे
१५. मराठी भाषा उपयोजन आणि सर्जन, प्रा. सुहासकुमार बोबडे
१६. व्यावहारिक मराठी, संपादक डॉ. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
१७. भाषांतरमीमांसा, संपादक डॉ. रमेश वरखेडे, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१८. सायबर संस्कृती, डॉ. रमेश वरखेडे
१९. उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
२०. ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, टिमोथी जे. ओ लिअरी
२१. <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.mkcl.solar.itmarathi&hl>

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

पहिले सत्र

विषयाचे नाव

आधुनिक मराठी साहित्य : प्रकाशवाटा [DSE 1 A (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. आत्मचरित्र या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप, संकल्पना समजावून घेणे.
२. आत्मचरित्र या साहित्यप्रकाराच्या प्रेरणा आणि वाटचाल यांची ओळख करून घेणे.
३. ललित गद्यातील अन्य साहित्यप्रकारांच्या तुलनेत आत्मचरित्राचे वेगळेपण समजावून घेणे.
४. नेमलेल्या या आत्मचरित्राचे आकलन, आस्वाद आणि विश्लेषण करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	आत्मचरित्र : संकल्पना, स्वरूप; प्रेरणा आणि वाटचाल ललित गद्यातील अन्य साहित्यप्रकारांच्या तुलनेत आत्मचरित्राचे वेगळेपण	१	१५
२	अभ्यासपुस्तक प्रकाशवाटा - डॉ. प्रकाश आमटे समकालीन प्रकाशन, पुणे	२	३०

संदर्भ ग्रंथ:

१. चरित्र - आत्मचरित्र, अ. म. जोशी
२. चरित्र - आत्मचरित्र, सदा कऱ्हाडे
३. आत्मचरित्र मीमांसा, आनंद यादव
४. मराठीतील आत्मचरित्रपर लेखन, ऊषा हस्तक
५. मराठी वाङ्मय कोश, खंड ४, संपादक, विजया राजाध्यक्ष
६. आत्मचरित्र, मराठी विश्वकोश, खंड २
७. २० व्या शतकातील मराठी आत्मचरित्र, उषा हस्तक

दुसरे सत्र
विषयाचे नाव

मध्ययुगीन मराठी साहित्य: निवडक मध्ययुगीन गद्य, पद्य [DSE 2 A (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. मध्ययुगीन गद्य – पद्य साहित्यप्रकारांची ओळख करून घेणे.
२. नेमलेल्या अभ्यासपुस्तकातील मध्ययुगीन गद्य - पद्यांचे आकलन, आस्वाद आणि विश्लेषण करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	मध्ययुगीन गद्य : महानुभावीय गद्य, बखर, ऐतिहासिक पत्रे; स्वरूप आणि विशेष मध्ययुगीन पद्य : अभंग, भारूड, गवळण, पोवाडा, लावणी; स्वरूप आणि विशेष	१	१५
२	अभ्यासपुस्तक निवडक मध्ययुगीन गद्य, पद्य संपादक प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे, प्रा. डॉ. प्रभाकर देसाई, प्रा. डॉ. प्रकाश शेवाळे प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव	२	३०

संदर्भ ग्रंथ

१. पाच संतकवी, शं.गो.तुळपुळे
२. महाराष्ट्र सारस्वत, वि.ल.भावे,शं.गो.तुळपुळे
३. संत कवी आणि कवयित्री : एक अनुबंध, सुहासिनी इर्लेकर
४. संत साहित्य दर्शन, उषा देशमुख
५. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, ल. रा. नासिराबादकर
६. संत वचनमृत, रा. द. रानडे
७. ज्ञानेश्वरांची जीवननिष्ठा, गं. बा. सरदार
८. संत नामदेव, हे. वि. इनामदार
९. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, अ. ना. देशपांडे
१०. संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, गं. बा. सरदार
११. श्री एकनाथ: वाङ्मय आणि कार्य, न. र. फाटक
१२. तुकाराम दर्शन, सदानंद मोरे
१३. संतसाहित्य आकलन आणि अध्यापन, संपादक वसंत आबाजी डहाके आणि इतर, महाराष्ट्र राज्य माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.
१४. नामदेव गाथा, ह. श्री. शेणोलीकर, साहित्य अकादेमी
१५. महानुभाव आणि वारकरी साहित्य, सुग्राम पुल्ले
१६. महानुभाव आणि वारकरी साहित्याचे अंतरंग, सुग्राम पुल्ले
१७. साहित्याची सामाजिकता, डॉ.सतीश बडवे,शब्दालय प्रकाशन,श्रीरामपूर,अहमदनगर.
१८. मध्ययुगीन साहित्याविषयी, डॉ.सतीश बडवे, मीरा बुक्स व पब्लिकेशन,औरंगाबाद.
१९. संत साहित्य समीक्षेचे बीजप्रवाह, डॉ.सतीश बडवे, गुरुकुल प्रतिष्ठान,पुणे.

२०. मराठी संत कवयित्रींचा इतिहास, डॉ. विद्यासागर पटांगणकर
२१. वारकरी संप्रदाय : साहित्य व तत्त्वज्ञान, डॉ. विद्यासागर पटांगणकर
२२. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, डॉ. विद्यासागर पटांगणकर
२३. तुका झाला पांडुरंग, दीपक बिचे
२४. संत शिरोमणी बाबा नामदेव, दीपक बिचे

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

पहिले सत्र

विषयाचे नाव

साहित्यविचार [DSE 1 B (3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचाराच्या आधारे साहित्याची संकल्पना, स्वरूप आणि प्रयोजनविचार समजावून घेणे.
२. साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया समजावून घेणे.
३. साहित्याची भाषा आणि शैली विषयक विचार समजावून घेणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	<ul style="list-style-type: none">● साहित्याचे स्वरूप आणि प्रयोजन१. साहित्याची संकल्पना (भारतीय, पाश्चात्यांच्या व्याख्या), साहित्यातील अनुभवाचे विशेष : वास्तव आणि कल्पित यांचा संबंध, संवेदनात्मकता, भावनात्मकता, वैचारिकता, सेन्द्रीयत्व, सूचकता, विशिष्ट आणि विश्वात्मकता२. प्रयोजन म्हणजे काय? मम्मटाची प्रयोजने; तसेच इच्छापूती, जिज्ञासातृप्ती, विरेचन, आत्माविष्कार, अनुभवविश्वाची समृद्धी, स्वप्नरंजन, उद्धोधन, प्रचार, मनोरंजन, आनंद या प्रयोजनांचा विचार.	१	१५
२	<ul style="list-style-type: none">● साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया१. प्रतिभा, स्फूर्ती, कल्पना, चमत्कृती यांचे स्वरूप, संकल्पना आणि कार्य; साहित्यिकाचे व्यक्तिमत्त्व : संवेदनक्षमता, शैशववृत्ती, अनुभवसमृद्धी व विद्वत्ता, साहित्यिकाचा जीवनविषयक आणि साहित्य विषयक दृष्टिकोन.	१	१५
३	<ul style="list-style-type: none">● साहित्याची सामाजिकता व भाषा१. साहित्य आणि समाज, जीवनमूल्ये आणि साहित्य मूल्ये, साहित्यवाचनाची प्रक्रिया व आवश्यकता२. साहित्याची भाषा : शब्दार्थाचा वक्रव्यापार; वक्रोक्ती, अलंकार, प्रतिमा, प्रतीक, प्राक्कथा३. शैली विषयक स्थूल चर्चा - लेखक, आशय, साहित्यप्रकार या अनुरोधाने चर्चा	१	१५

संदर्भ साहित्य :

१. साहित्यविचार, डॉ. अ. वा. कुलकर्णी
२. साहित्यविचार, (संपा.) डॉ. द.दि. पुंडे, डॉ. स्नेहल तावरे
३. साहित्यविचार, भालचंद्र खांडेकर
४. भारतीय साहित्यविचार, डॉ. लीला गोविलकर
५. काव्यशास्त्र प्रदीप, डॉ. स. रा. गाडगीळ
६. वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र, म. द. हातकणंगलेकर
७. साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ – रा. ग जाधव
८. साहित्य व सामाजिक संदर्भ – डॉ. अंजली सोमण
९. कविता आणि प्रतिमा - सुधीर रसाळ
१०. साहित्यशास्त्र स्वरूप व समस्या, डॉ. वसंत पाटणकर
११. साहित्य स्वरूप आणि समीक्षा, वा. ल. कुलकर्णी
१२. पाश्चात्य साहित्यविचार, बालशंकर देशपांडे

द्वितीय सत्र

विषयाचे नाव

साहित्य समीक्षा [DSE 2 B(3)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. साहित्य समीक्षेची संकल्पना, स्वरूप यांचा परिचय करून घेणे.
२. साहित्य आणि समीक्षा यांचे परस्पर संबंध समजावून घेणे व अभ्यासणे .
३. साहित्यप्रकारानुसार समीक्षेचे स्वरूप समजावून घेणे व अभ्यासणे .
४. ग्रंथ परिचय, परीक्षण व समीक्षण यातील फरक समजावून घेणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	<ul style="list-style-type: none">● समीक्षा : संकल्पना आणि स्वरूप१. समीक्षा : संकल्पना, स्वरूप आणि प्रयोजन२. समीक्षा : व्याप्ती आणि प्रकार३. साहित्यविचार आणि समीक्षा यातील अनुबंध४. साहित्यव्यवहारातील समीक्षेचे स्थान व कार्य	१	१५
२	<ul style="list-style-type: none">● साहित्य आणि समीक्षा यांचे परस्पर संबंध१. साहित्यकृती आणि वाचक२. साहित्यकृती आणि समीक्षक३. समीक्षेतील साहित्याच्या आकलन, आस्वाद, विश्लेषण, अर्थनिर्णयन, मूल्यमापन आणि शब्दांकन यांचे स्थान व कार्य	१	१५
३	<ul style="list-style-type: none">● समीक्षकाचे गुण व पाळावयाची पथ्ये१. समीक्षकाचे गुण : रसिकता, प्रज्ञा, तुलनाक्षमता, चिकित्सकता, मूल्यविवेक, विश्लेषकता, व्युत्पन्नता, तुलनाक्षमता इ.२. समीक्षकाने पाळावयाची पथ्ये : समीक्षाविषयाचे अवधान व तारतम्य, निकषाचे तारतम्य, व्यक्तिनिष्ठता व वस्तुनिष्ठता यांचे तारतम्य, मांडणी व शैली यांचे तारतम्य, संगती व सुसूत्रता यांचे भान, नेमकेपणा व तार्किकता या संबंधीचा विवेक, वाङ्मयीन मूल्ये व जीवनमूल्ये यांचा परस्परसंबंध आणि त्यांच्या वापराबाबत करावयाचा विवेक.३. भाषिक, साहित्यिक, सांस्कृतिक संकेत आणि मूल्यव्यवहार४. उपयोजित समीक्षा : ग्रंथ परिचय, ग्रंथ परीक्षण, ग्रंथ समीक्षा	१	१५

संदर्भग्रंथ :

१. साहित्य : स्वरूप आणि समीक्षा, वा. ल. कुलकर्णी
२. समीक्षामीमांसा, गंगाधर पाटील
३. मराठीचे साहित्यशास्त्र, मा. गो. देशमुख
४. टीका आणि टीकाकार, वा. भा. पाठक
५. साहित्यविचार आणि सौंदर्यशास्त्र, रा. भा. पाटणकर

६. मराठी समीक्षेची वाटचाल, गो. म. कुलकर्णी
७. सौंदर्यानुभव, प्रभाकर पाध्ये
८. सौंदर्य आणि साहित्य, बा. सी. मर्ढेकर
९. साहित्यातील अधोरेखिते, म. द. हातकणंगलेकर
१०. अब्राह्मणी साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र, शरद पाटील
११. मराठी समीक्षेची सद्यस्थिती, वसंत आबाजी डहाके
१२. मराठी समीक्षेची वाटचाल, नीला पांढरे
१३. साहित्याची भाषा, भालचंद्र नेमाडे
१४. टीकास्वयंवर, भालचंद्र नेमाडे
१५. आधुनिक समीक्षा सिद्धांत, मिलिंद मालशे, अशोक जोशी
१६. समीक्षेतील नव्या संकल्पना, संपा. मनोहर जाधव
१७. साहित्य समाज आणि संस्कृती, दिगंबर पाध्ये
१८. मराठी कादंबरीची उपयोजित समीक्षा, गोमटेश्वर पाटील, दर्या प्रकाशन, पुणे
१९. मराठी कादंबरी समाजशास्त्रीय समीक्षा, रवींद्र ठाकूर, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
२०. साहित्य संशोधन : वाटा आणि वळणे, डॉ. सुधाकर शेलार, अक्षरवाङ्मय प्रकाशन, पुणे.
२१. साहित्य संशोधन व समीक्षा, राजेंद्र सलालकर

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

कौशल्याधिष्ठित अभ्यासक्रम

पहिले सत्र

विषयाचे नाव

प्रकाशनव्यवहार आणि संपादन [SEC 2 A (2)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. प्रकाशनव्यवहार आणि संपादन यासाठी आवश्यक कौशल्ये मिळविणे.
२. प्रकाशनव्यवहार आणि संपादन यासाठी आवश्यक प्रशिक्षण घेणे.
३. प्रकाशनव्यवहार आणि संपादन यासाठी प्रात्यक्षिकासह उपयोजनाची कौशल्ये मिळविणे.
४. प्रकाशन संस्था, जाहिरात संस्था, छापखाने, वृत्तपत्र कार्यालये, वितरण संस्था, ग्रंथ विक्री दुकाने, फ्लेक्स निर्मिती केंद्र, वार्ताहर यांना भेटी देऊन प्रशिक्षण घेणे.

घटक		तपशील	श्रेयांक	तासिका
	१	प्रकाशन संस्था : स्वरूप, कार्यप्रणाली, कॉपीराईट कायद्याची तोंडओळख, ग्रंथविक्री, वितरण, जाहिरात, वाचकसंवाद.		
१	२	ग्रंथनिर्मिती प्रक्रिया, ग्रंथ प्रकार : ललित, माहितीपर, शास्त्रीय, संदर्भग्रंथ इ.; ग्रंथनिर्मिती : संहिता संपादन, संपादकीय संस्कार, लेखक संवाद, मुखपृष्ठ, मुद्रणप्रत, छपाई, ग्रंथ बांधणी.	१	१५
२	१	मुद्रितशोधन : लेखनविषयक नियम, मुद्रितशोधन खुणा, विरामचिन्हे, अवतरणे, संक्षेप, मजकुराची मांडणी, चित्र रेखाटन योजना, सूची, संदर्भग्रंथसूची, परिशिष्टे, दर्शनीय स्वरूप, आकार.	१	१५

संदर्भ ग्रंथ :

- १ पॉप्युलर रीतिपुस्तक, रामदास भटकळ, मृदुला जोशी
- २ सुगम मराठी व्याकरण व लेखन - मो.रा. वाळंबे
- ३ मराठीचे व्याकरण, डॉ. लीला गोविलकर
- ४ मराठी लेखन मार्गदर्शिका, यास्मिन शेख
- ५ मुद्रित-शोधन, य. ए. धायगुडे
- ६ शुद्ध शब्दकोश, डॉ. स्नेहल तावरे
- ७ मराठी शुद्धलेखन नियमावली, डॉ. स्नेहल तावरे
- ८ मराठी लेखन कोश, अरुण फडके
- ९ शुद्धलेखन मार्गप्रदीप, अरुण फडके
- १० उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
- ११ मराठी व्याकरण स्वरूप आणि चिकित्सा, खंडेराव कुलकर्णी

- १२ लेखनमित्र, संपादक, संकलक, संतोष शिंदे आणि लौकिका रास्ते – गोखले
- १३ प्रकाशनविश्व, संपादक मोहन वैद्य
- १४ ए डिक्शनरी ऑफ मराठी अँड इंग्लिश – मोल्स्वर्थ
<https://dsal.uchicago.edu/dictionaries/molesworth/>
- १५ भाषा संचालनालयाने प्रकाशित केलेले विषयवार कोश www.marathibhasha.org
- १६ महाराष्ट्र शब्दकोश – संपादक य . रा . दाते आणि चिं. ग. कर्वे
<https://www.transliterator.org/dictionary/mr.kosh.maharashtra/source>

दुसरे सत्र
विषयाचे नाव
उपयोजित लेखनकौशल्ये [SEC 2 B (2)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. जाहिरात, मुलाखतलेखन आणि संपादन यासाठी आवश्यक कौशल्ये मिळविणे.
२. जाहिरात, मुलाखतलेखन आणि संपादन यासाठी आवश्यक प्रशिक्षण घेणे.
३. जाहिरात, मुलाखतलेखन आणि संपादन यासाठी प्रात्यक्षिकासह उपयोजनाची कौशल्ये मिळविणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	१ जाहिरातलेखन : प्रयोजन, स्वरूप, प्रकार, विविध माध्यमांतील जाहिरातींचे स्थान, जाहिरात कल्पना आणि संहितालेखन, इंटरनेट (माहिती महाजाल) जाहिरात आणि संहितालेखन	१	१५
	२ मुलाखतलेखन : वृत्तपत्रे, नियतकालिके, दृक्श्राव्य माध्यमांसाठी मुलाखतलेखन		
२	१ माहितीपर नोंदी : शास्त्रीय ज्ञानकोश, विविध प्रकारचे ज्ञानकोश (विकिपीडिया, विश्वकोश इ. साठी) नोंदलेखन, विविध माध्यमांसाठी नोंद लेखन, प्रात्यक्षिके इ.	१	१५

संदर्भ ग्रंथ :

१. संगणक, अच्युत गोडबोले, मौज प्रकाशन, मुंबई.
२. इंटरनेट, डॉ. प्रबोध चोबे, मनोरमा प्रकाशन, मुंबई.
३. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
४. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात, शिक्रापूरकर दीपक, मराठे उज्ज्वल, उत्कर्ष प्रकाशन, पुणे.
५. भाषांतरमीमांसा, कल्याण काळे, अंजली सोमण.
६. व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे.
७. व्यावहारिक मराठी, डॉ. कल्याण काळे, डॉ. दत्तात्रेय पुंडे, निराली प्रकाशन, पुणे.
८. व्यावहारिक मराठी, डॉ. लीला गोविलकर, डॉ. जयश्री पाटणकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
९. व्यावहारिक मराठी, डॉ. सयाजीराजे मोकाशी, डॉ. रंजना नेमाडे
१०. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
११. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१२. प्रसार माध्यमे आणि मराठी भाषा, संपादक, डॉ. भास्कर शेळके
१३. व्यावहारिक व उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमांची कार्यशैली, संपादक, डॉ. संदीप सांगळे
१४. व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी, डॉ. मनोहर रोकडे
१५. मराठी भाषा उपयोजन आणि सर्जन, प्रा. सुहासकुमार बोबडे
१६. व्यावहारिक मराठी, संपादक डॉ. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.

१७. भाषांतरमीमांसा, संपादक डॉ. रमेश वरखेडे, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१८. उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
१९. साहित्य संशोधन : वाटा आणि वळणे, डॉ.सुधाकर शेलार, अक्षरवाङ्मय प्रकाशन, पुणे.
२०. जाहिरातविश्व, संपादक, नंदन दीक्षित, शब्द मल्हार प्रकाशन, प्रथम आवृत्ती, २०१९
२१. अक्षरनिष्ठांची मांदियाळी, (ग्रंथ-शोध आणि वाचन-बोध), अरुण टिकेकर, रोहन प्रकाशन, २०१२.
२२. विक्रत्यांचे अंतरंग, कि. मो. फडके, प्रथमावृत्ती, त्रिदल प्रकाशन, १९९७
२३. मुलाखतीचा मंत्र व नोकरीची हमी, भाऊसाहेब निमगिरीकर, श्रीविद्या प्रकाशन, २०१३.
२४. मुद्रणपर्व, दीपक घारे
२५. शब्दस्पर्श, दीपावली, २०१५
२६. पुस्तकांची मुखपृष्ठे आणि मांडणी, संपादक, अस्मिता मराठ
२७. शब्दस्पर्श, वार्षिक विशेषांक २०१७
२८. पुस्तकविक्रीच्या शटरमागे, संपादक, अस्मिता साठे
२९. मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे, शरद गोगटे, राजहंस प्रकाशन, २००८
३०. लेखनकला आणि लेखनव्यवसाय, वा. गो. आपटे, आनंद कार्यालय, पुणे, १९२६
३१. बखर एका प्रकाशकाची, कुलकर्णी पं. अ. , मेनका प्रकाशन, पुणे १९९२
३२. प्रकाशक रा. ज. देशमुख, प्रकाशक, सदानंद भटकळ, संपा. सदानंद भटकळ, मुकुंदराव किलोस्कर आणि जया दडकर
३३. जाहिरातीचं जग, यशोदा भागवत, मौज प्रकाशन, तिसरी आवृत्ती, २०१७
३४. दशक्रियेची चित्रकथा, संजय कृष्णाजी पाटील, साकेत प्रकाशन, पहिली आवृत्ती, २०१९
३५. अलका तू असं लिही, सौ. मालती दांडेकर, वरदा बुक्स, दुसरी आवृत्ती, १९९५
३६. प्रकाशनातील भावे प्रयोग आणि पतंगाची दोरी, ह. अ. भावे, मंदाकिनी भावे, वरदा बुक्स, पहिली आवृत्ती, २०१४
३७. डॉ. आनंदीबाई जोशी, एका लघुपटाची रोजनिशी, अंजली किर्तने, शब्द प्रकाशन, प्रथमावृत्ती मे २००१
३८. स्वातंत्र्यवीर सावरकर चित्रपटकथा व संवाद, भाग पहिला, विश्राम बेडेकर, पॉप्युलर प्रकाशन, पहिली आवृत्ती, १९९१
३९. पत्रकारितेची मूलतत्त्वे, प्रभाकर पाध्ये, अनु. प्र. ना. परांजपे, वसुधा परांजपे, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुनर्मुद्रण, २०१४
४०. वृत्तपत्र व्यवसाय काल आणि आज, डॉ. सुधाकर पवार, प्रकाशक, प्रमोद पवार, प्रथमावृत्ती, मार्च १९८६
४१. गाथा कर्नाटक प्रिंटिंग प्रेसची, सदानंद भटकळ, मूळ ग्रंथ: द कर्नाटक प्रेस सागा, अनु. उषा टाकळकर, पद्मगंधा प्रकाशन, पहिली आवृत्ती, २०१०.
४२. ग्रंथालय संघटन, डॉ. रामेश्वर पवार, दिलीपराज प्रकाशन प्रा. लि, प्रथमावृत्ती २०१५.
४३. ग्रंथ महोत्सव, दिनकर पाटील, संस्कृती प्रकाशन, प्रथमावृत्ती २०११.
४४. वाचन कौशल्य, कृती, गती, आणि प्रगती, मेघमाला राजगुरू, उन्मेष प्रकाश, तृतीय आवृत्ती, मार्च २०१०.
४५. वाटा आणि मुक्काम (आशा बगे, भारत सासणे, सानिया, मिलिंद बोकील), मौज प्रकाशन, पहिली आवृत्ती २००९.

४६. वाचनसमृद्धीचे संदर्भ, नीलिमा भावे, परम मित्र पब्लिकेशन्स, आवृत्ती पहिली जून २०१९.
४७. एका ग्रंथपालाची प्रयोगशाळा, नरेंद्र लांजेवार, साकेत प्रकाशन, पहिली आवृत्ती, २०१२.
४८. वाचन का व कसे? प्रा. वा. शि. आपटे, सरिता प्रकाशन, चतुर्थ आवृत्ती जाने. २००९.
४९. साहित्यसूची, स्तंभलेखन विशेषांक, संपा. मोरेश्वर द. नादुरकर, १९९६.
५०. जनसंवाद आणि जनमाध्यम : सैद्धांतिक संकल्पन, श्रीपाद भालचंद्र जोशी, श्रीमंगेश प्रकाशन, २०००.
५१. राजहंस ग्रंथवेध, निमित्त विस्ताराचा रौप्यमहोत्सव, , संपा. विनया खडपेकर, जून २०१८
५२. व्यक्तिमत्त्व विकास आणि भाषा, डॉ. मधुकर मोकाशी
५३. व्यावहारिक आणि व्यावसायिक लेखन प्रणाली, डॉ. मधुकर मोकाशी
५४. <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.mkcl.solar.itmarathi&hl>
५५. <http://www.youtube.com/watch?v=oXAWMH5PDxY>

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY
(Formerly University of Pune)

S.Y.B.A. Economics Syllabus

(Choice Based Credit System and Semester System)

**Revised Syllabus will be implemented with effect from the
academic year 2020-2021**

Paper	Semester	Title of the Paper
G -2	III & IV	Financial System
S -1	III & IV	Micro Economics
S -2	III & IV	Macro Economics

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY,PUNE
Choice Based Credit System (CBCS) Course Structure

Faculty of Humanities

B.A. Second Year Syllabus

Semester Pattern Effective from 2020-21

Subject: **Economics**

Semester	Core Course	Paper No	Name of Paper	Lectures / week	Total No. of Lectures	CA Marks	ESE Marks	Total	Credits
Semester III	Economics DSE – 1A	S1	Micro Economics - I	4	55	30	70	100	3
	Economics DSE – 2A	S2	Macro Economics- I	4	55	30	70	100	3
	Economics CC-1C	G2	Financial System - I	4	55	30	70	100	3
	SEC-I SEC -2A		Basic Concept of Research Methodology - I	3	45	15	35	50	2
	Total				15	210	105	245	350
Semester IV	Economics DSE – 1B	S1	Micro Economics- II	4	55	30	70	100	3
	Economics DSE – 2B	S2	Macro Economics- II	4	55	30	70	100	3
	Economics CC -1D	G2	Financial System- II	4	55	30	70	100	3
	SEC-II SEC -2B		Basic Concept of Research Methodology - II	3	45	15	35	50	2
	Total				15	210	105	245	350
Grand Total (Sem. III & IV)				30	420	210	490	700	22

SEC = Skill Enhancement Course
CC - Core Course
CA - Continuous Assessment
ESE -End Of Semester Examination

S.Y.B.A. Economics (Revised Syllabus)
Choice Based Credit System (CBCS)

G -2. Financial System

Preamble:

A financial system is a network of financial institutions, financial markets, financial instruments and financial services to facilitate the transfer of funds. It serves as a backbone of any economy. This paper aims to provide knowledge about the financial system in the country. It also aims to introduce international financial institutions operating in the global economy. The present era is the one with huge changes, development and challenges in every sector. This paper on financial system will also highlight some of the important changes taking place in the Indian financial sector.

Objectives (Course Outcomes) of the Paper:

- To understand fundamentals of modern financial system.
- To understand the recent trends and developments in banking system.
- To understand the role of the Reserve Bank of India in Indian financial system.
- To provide the knowledge of various financial and non-financial institutions.
- To provide the students the intricacies of Indian financial system for better financial decision making.

Method of Teaching:

Classroom lectures, Use of ICT, YouTube lectures, Online PPTs, Group Discussions, Teacher driven Power Point Presentations

Semester III
CC-1C - Financial System I

Unit	Name and Contents	Number of Lectures
1	Indian Financial System	12
1.1	Introduction: Meaning, Nature, Role and Importance of Indian Financial System.	
1.2	Structure of Indian Financial System.	
1.3	Characteristics and Functions of Components of Indian Financial System.	
2	Banking in India	10
2.1	Commercial Banks (Public Sector Banks, Private Sector Banks, Foreign Banks): Management, Organization and Functions.	
2.2	Regional Rural Banks and Co-operative Banks: Evolution, Management and Organization, Loan Management, Functions, Problems and Measures to solve the problem.	
3	Financial Markets in India	12
3.1	Classification of Financial Market.	
3.2	Indian Money Market: Features, Functions and Instruments.	
3.3	Indian Capital Market: Features, Functions and Instruments.	
3.4	Foreign Exchange Market: Role and Importance.	
4	Important Financial Institutions	14
4.1	Meaning and Importance of Financial Institutions.	
4.2	Stock Markets: NSE and BSE: Meaning & Functions.	
4.3	Non-Banking Financial Intermediaries: Meaning and Functions.	
4.4	Role and Functions of Financial Institutions in India with reference to UTI, LIC, GIC	

Semester IV
CC -1D - Financial System II

Unit	Name and Contents	Number of Lectures
1	Reserve Bank of India	12
1.1	Structure and Role of RBI in Indian Economy	
1.2	Major Functions of RBI.	
1.3	Monetary Policy: Tools and their Limitations.	
2	Other Financial Regulators in India	10
2.1	SEBI: Role and Functions.	
2.2	IRDA: Role and Functions.	
3	International Financial Institution	14
3.1	Role, Structure, Objectives and Functions of IMF.	
3.2	Role, Structure, Objectives and Functions of World Bank.	
3.3	Role, Structure, Objectives and Functions of Asian Development Bank.	
3.4	Role, Structure, Objectives and Functions of BRICS Bank.	
4	Recent Developments in Indian Financial Sector	12
4.1	Objectives and Outcomes of Changing Landscape of Banking Sector in India.	
4.2	Insolvency and Bankruptcy Code.	
4.3	Alternate Source of Finance.	
4.4	Risk Management in Banking Sector.	

Basic Reading List:

1. The Indian Financial System, Markets, Institutions and Services, Bharati V.Pathak, Kindle Edition.
2. Indian Financial System, Jaydeb Sarkhel, Seikh Salim, McGraw-Hill India Pvt. Ltd. Chennai, 2018.
3. Indian Banking, R. Parmehwaram & S. Natrajan , S. Chand Publishing, Delhi.

4. Non-Banking Financial Companies in India: Functioning & Reforms, Jafor Ali Akhan, New Century Publications, 2010
5. Indian Financial Markets, Ajay Shah, Michael Gorham and Susan Thomas, Elsevier, 2008.
6. The Story of the Reserve Bank of India, Rahul Bajoria, Kindle Editon.

Advanced Reading List:

1. Securities Market and Products: Mr. Sunder Sankaran, Taxman Publication Pvt. Ltd New Delhi.
2. Financial System & Economic Reforms: P. Mohan Rao, Deep & Deep Publication Pvt. Ltd. New Delhi 2008.
3. Indian Banking Towards 21st Century : Chawla A.S. & others, Deep & Deep Publications, New Delhi.
4. Black Money & Indian Economy: Bhadane J R, International Publications, 2018.
5. Financial Institutions And Markets: Jitendra Mahakund and L.M. Bhole, McGraw Hill India, 2017.

S.Y.B.A. Economics (Revised Syllabus)
Choice Based Credit System (CBCS)

S -1. Micro Economics

Preamble

As a foundation course, in this Paper, student is expected to understand the definition, nature and scope of economics, method and approaches to the study of Economics. The chapters incorporated in this Paper deal with the theory of consumer's behavior, theory of demand and supply, analysis of production function, cost and revenue analysis, market structures and the equilibrium of a firm and industry. In addition, the principles of factor pricing and commodity pricing and welfare economics have been included.

Objectives of the Paper:

- To develop an understanding about subject matter of Economics.
- To impart knowledge of microeconomics.
- To clarify micro economic concepts
- To analyze and interpret charts, graphs and figures
- To develop an understanding of basic theories of micro economics and their application.
- To demonstrate that the theories discussed in class will usually be applied to real-life situations.
- To help the students to prepare for varied competitive examinations

Method of Teaching:

Classroom lectures, Use of ICT, YouTube lectures, Online PPTs, Group Discussions, Teacher driven Power Point Presentations

Semester III		
DSE – 1A - Micro Economics I		
Unit	Name and Contents	Number of Lectures
Unit 1	Introduction	10
1.1	Meaning, Nature, Scope, Importance of Micro economics	
1.2	Basic Economic Problems	
1.3	Tools of economic analysis- Functional Relationship, Schedules, Graphs and Equations.	
1.4	Variables- Dependent and Independent Variable, Endogenous and Exogenous	
Unit 2	Theory of Consumer Behavior	14
2.1	Utility – Meaning and Types Cardinal Approach: Law of Diminishing Marginal Utility, Law of Equi-Marginal Utility, Consumer’s Equilibrium	
2.2	Ordinal Approach: Indifference Curve Analysis- Meaning and Definition, Characteristics of Indifference Curve, Consumer’s Equilibrium	
Unit 3	Theory of Demand	12
3.1	Meaning of Demand, Determinants of Demand	
3.2	The Law of Demand & Its Exceptions, Market Demand	
3.3	Elasticity of Demand –Meaning and Types 3.3.1 Price Elasticity of Demand: Meaning, Types, Methods of Measurement 3.3.2 Income Elasticity of Demand: Meaning and Types 3.3.3 Cross Elasticity of Demand: Meaning and Types	
Unit 4	Supply and Production Analysis	12
4.1	Meaning, Definition and Determinants of Supply	
4.2	The Law of Supply	
4.3	Elasticity of Supply: Meaning and Types	
4.4	The Production Function: Meaning and Definition	
4.5	Total, Average and Marginal Production	

4.6	The Law of Variable Proportions	
4.7	The Law of Returns to Scale	
Semester IV DSE – 1B - Micro Economics II		
Unit 1	Cost and Revenue Analysis	8
1.1	Cost Concepts : Fixed Costs, Variable Costs, Total Cost, Average Cost, Marginal Cost, Economic Cost and Accounting Cost, Opportunity Cost	
1.2	Short-Run and Long Run Costs curves	
1.3	Revenue Concept: Total Revenue, Average Revenue & Marginal Revenue	
Unit 2	Market Structure	16
2.1	Meaning & Classifications of Market Structure	
2.2	Perfect Competition: Meaning, Characteristics, Equilibrium of Firm and Industry in Short Run and Long Run	
2.3	Monopoly: Meaning, Characteristics, Short and Long Run Equilibrium. Price Discrimination	
2.4	Monopolistic Competition: Meaning, Characteristics, Short & Long Run Equilibrium of firm and Industry, Selling cost- Meaning	
2.5	Oligopoly: Meaning and Characteristics	
2.6	Duopoly: Meaning and Characteristics	
Unit 3	Factor Pricing	16
3.1	Marginal Productivity Theory Of Distribution	
3.2	Rent: Ricardian Theory of Rent, Modern Theory of Rent, Quasi Rent	
3.3	Wages: Modern Theory of Wages, Supply Curve of Labour	
3.4	Interest: Keynesian Liquidity Preference Theory, Loanable Fund Theory	
3.5	Profit: Risk and Uncertainty Theory, Innovation Theory	
Unit 4	Introduction to Welfare Economics	08
4.1	Welfare Economics: Definition and Meaning	
4.2	Pigovian Welfare Economics	
4.3	Thought of Amartya Sen on Welfare Economics	

Reference Books:

1. Mansfield, E., Microeconomics, W.W. Norton and Company, New York.
2. Koutsoyiannis, A., Modern microeconomics, Macmillan, London.
3. Lipsey & Cristal, Introduction to Positive Economics, Oxford Press.
4. Jack Hirshlifer, Price Theory and Applications, Prentice Hall of India Pvt. Ltd. Delhi
5. Ahuja H.L. : Modern Micro Economics, S. Chand & Company Ltd New Delhi
6. Jhingan M.L., Micro Economic Theory, Virinda Publication, Delhi.
7. K.K. Dewett, Modern Economics Theory, S. Chand Publications, New Delhi.
8. KPM Sundaram and E.N.Sundaram, Micro Economics, S.Chand Publication, New Delhi.
9. Seth M.L. : Micro Economics, Lakshmi NarainAgrawal Publisher

S.Y.B.A. Economics (Revised Syllabus)

Choice Based Credit System (CBCS)

S -2. Macro Economics

Preamble -

Macroeconomics is the branch of economics that deals with the functioning of an economy as a whole. Macroeconomic analysis involves theoretical, empirical as well as policy-related aspects. The theoretical aspect of macroeconomics involves the conceptual as well as theoretical framework of macroeconomics. It deals with various macroeconomic concepts as well as various macroeconomic theories. The theoretical framework of macroeconomics focuses on functioning of an economy in its totality, determination of the level of national income and employment in an economy, role of aggregate demand as well as aggregate supply, role of money, determination of value of money, determination of general price level as well as rate of inflation and business cycles. The empirical aspect of macroeconomics applies macroeconomic theories to the study of real economies and tests the validity of macroeconomic theories. The policy-related aspect focuses on the role of fiscal and monetary policy in achieving macroeconomic objectives with the help of various policy instruments.

This curriculum integrates conceptual, theoretical, empirical and policy-related aspects of macroeconomics. This curriculum introduces the undergraduate students to the field of macroeconomics and enables them to learn the functioning of the economy in a systematic manner.

Objectives –

- To introduce students to the historical background of the emergence of macroeconomics
- To familiarize students with the differences between microeconomics and macroeconomics
- To familiarize students with various concepts of national income
- To familiarize students with keynesian macroeconomic theoretical framework of consumption and investment functions
- To introduce students to the role of money in an economy.
- To introduce students to the conceptual and theoretical frameworks of inflation, deflation and stagflation, Business Cycle .

- To familiarize students with the conceptual and theoretical framework of business cycles
- To introduce students to the role of monetary and fiscal policies in fulfilling the macroeconomic objectives of stability, full employment and growth.
- To introduce students to the various instruments of monetary and fiscal policies

Method of Teaching:

- Classroom lectures, Use of ICT, You Tube lectures, Online PPTs, Group Discussions, Teacher driven Power Point Presentations

Semester III DSE – 2A - Macro Economics I		
Unit	Name and Contents of the Chapter	Number of Lectures
Unit 1	Introduction	12
1.1	Meaning, Nature and Scope of Macro Economics	
1.2	Importance and Limitations of Macro Economics	
1.3	The difference between Micro Economics and Macro Economics	
Unit 2	National Income	12
2.1	Meaning and Importance of National Income	
2.2	Various Concepts of National Income – GDP, GNP, NNP, PCI, Personal Income, Disposable Income	
2.3	Methods of National Income Measurement Difficulties in the Measurement of National Income	
2.4	Circular Flow of National Income	
Unit 3	Theory of Employment and Output	12
3.1	Classical Theory of Employment , Say’s Law of Market.	
3.2	Keynes’ Criticism on Classical Theory	
3.3	Keynesian Theory of Employment – Aggregate Supply Price and	

	Aggregate Demand Price, Employment Determination	
Unit 4	Consumption and Investment	12
4.1	Consumption Function – Meaning, Various Concepts - APC, MPC, Psychological Law of Consumption, Factors Influencing Consumption Function	
4.2	Saving - APS, MPS. Investment – Meaning, Types, Marginal Efficiency of Capital	
4.3	The Concept of Multiplier; The Principle of Acceleration	
Semester IV DSE – 2B - Macro Economics II		
Unit 1	Money	12
1.1	Money – Meaning and Functions	
1.2	Value of Money – Meaning, Quantity Theory of Money, Cash Balance Approach	
1.3	Supply of Money – Various Measures of RBI	
Unit 2	Inflation	12
2.1	Inflation – Meaning, Types, Causes – Demand Pull and Cost Push Inflation, Effects	
2.2	Measures to Control Inflation	
2.3	Deflation – Meaning, Causes and Effects	
2.4	Philips Curve, Stagflation – Meaning	
Unit 3	Business Cycles	12
3.1	Meaning, Features and Phases of Business Cycle	
3.2	Causes and Effects of Business Cycle	
3.3	Keynes’ Theory of Business Cycle	
3.4	Control of Business Cycles – Monetary and Fiscal Controls	

Unit 4	Macroeconomic Policies	12
4.1	Objectives of Macroeconomic Policies	
4.2	Monetary Policy - Meaning, Instruments, Advantages and Limitations	
4.3	Fiscal Policy - Meaning, Instruments, Advantages and Limitations	

Basic Reading List –

- 1 David Colander, Macro Economics, McGraw Hill Education Private Limited (Latest Edition)
2. D. N. Dwivedi, Macro Economics: Theory and Policy, McGraw Hill Education Private Limited (Latest Edition)
3. H. L. Ahuja, Macro Economics: Theory and Policy, S. Chand & Company Limited. (Latest Edition)
4. M. L. Jhingan, Macro Economic Theory, Vrinda Publications Private Limited (Latest Edition)
5. Wavare Anil Kumar & V.Kumbhar ,(2019)Macro Economics,Ruby Publisher, Kolhapur, MS, India.
6. N. Gregory Mankiw, Principles of Macroeconomics, Cengage Learning (Latest Edition)
7. Olivier Blanchard & David Johnson, Macroeconomics, Pearson (Latest Edition)
8. Rudiger Dornbusch, Stanley Fischer & Richard Startz, Macroeconomics, Tata McGraw Hill Education Private Limited (Latest Edition)
9. Sampat Mukherjee, Macroeconomics: A Global Text, New Central Book Agency Private Limited (Latest Edition)
10. Stephen Williamson, Macroeconomics, Pearson (Latest Edition)
11. Kute Santosh & Rithe M. , Macro Economics, Prashant Publication,Jalgaon,MS,India
12. श्रीधर देशपांडे आणि विनायक देशपांडे, समष्टी अर्थशास्त्रीय विश्लेषण, हिमालय पब्लिशिंग हाउस(Latest Edition)

Advanced Reading List

1. Ben Fine & Ourania Dimakou, Macroeconomics: A Critical Companion, Pluto Press (Latest Edition)
2. Brian Snowdon & Howard Vane (2003), The Development of Modern Macroeconomics: A Rough Guide, in Macroeconomics: A Reader, (Ed.) Brian Snowdon and Howard Vane, Routledge

3. Brian Snowdon & Howard Vane, *Macroeconomics: A Reader*, Routledge (Latest Edition)
4. Brian Snowdon & Howard Vane, *Modern Macroeconomics: Its Origins, Developments and Current State*, Edward Elgar (Latest Edition)
4. David Romer, *Advanced Macroeconomics*, McGraw-Hill (Latest Edition)
5. Dilip Nachane, *Critique of the New Consensus Macroeconomics and Implications for India*, Springer (Latest Edition)
6. John McDonald, *Rethinking Macroeconomics: An Introduction*, Routledge (Latest Edition)
7. Michel De Vroey, *A History of Macroeconomics: From Keynes to Lucas and Beyond*, Cambridge University Press (Latest Edition)
8. N. Gregory Mankiw, *Macroeconomics*, Worth Publishers (Latest Edition)
9. Roger Backhouse, *Interpreting Macroeconomics: Explorations in the History of Macroeconomic Thought*, Routledge (Latest Edition)
10. Sampat Mukherjee, *Analytical Macroeconomics: From Keynes to Mankiw*, New Central Book Agency Private Limited

SKILL DEVELOPMENT ACTIVITIES

(Any Three of the following)

(**IMPORTANT NOTES** - At the end of the course three point/ activities each should be selected for each semester (III & IV semester) from the different points given in the appendix.

The important questions and issue in your area should be considered and the issue / activities related to the subject should be given to the student accordingly . Such as Agriculture Sector ,farmers ,Cooperative Sector ,Small Scale Industries etc.)

1. Prepare a chart showing the steps of research.
2. Prepare a chart showing the sampling technique
3. Prepare Charts showing sources of primary data.
4. Prepare a chart showing sources of secondary data.
5. Construct a questionnaire to measure student's attitude towards the purchase of two wheelers / readymade garments etc.
6. Collect the data related to any schemes of your locality and present in front of the students.
7. Construct a questionnaire for collection of primary data on any Social issue.

Savitribai Phule Pune University
Skill Enhancement Course (SEC):
SYBA (Economics)
Basic Concept of Research Methodology

Credits: 02

Periods: 45

Marks: 50

	<p>Course outline: The course will be given in the form of lectures and practical work .Lectures will focus on research, especially with regard to sampling methods, data collection and data preparation. The course will focus on the practical implementation of diverse sample techniques. Students are expected to collect and classify the data.</p> <p>Aims and objectives of course:</p> <ul style="list-style-type: none">• To develop the understanding of the basic concept of research.• To develop the understanding of the basic framework of sampling and data collection..• To develop the understanding of various sampling methods and techniques.• To identify various sources of information for data collection.• To develop the understanding of the conducting survey on various issues. <p>Learning outcomes of course : On completion of the course, the student shall be able to</p> <ul style="list-style-type: none">• Demonstrate his/her understanding of sampling methods and the ability to use collection of data• Identify the appropriate sample techniques for different kinds of research questions• Identify the appropriate source of data in relation to the collection of research data.• Able to classify and present the collected data in the form of graph, bar diagram, chart etc	
--	---	--

Semester III
Skill Enhancement Course (SEC): I

SYBA (Economics) - SEC -2A
Basic Concept of Research Methodology

Unit	Name and Contents	Number of Lectures
Unit 1	Introduction Of Research	10
1.1	Meaning and Definition of Research	
1.2	Types Of Research i)Basic or Pure or Fundamental Research ii)Applied Research iii)Action Research	
1.3	Importance Of Economics Research	
Unit 2	Research Design	10
2.1	Meaning of Research Design	
2.2	Need of Research Design	
2.3	Types of Research Design i)Exploratory Design ii)Descriptive Design iii)Experimental Design	
2.4	Concepts of Hypothesis and Importance	
Unit 3	Data Collection	10
3.1	Meanings and Definition of Data Collection	
3.2	Primary Data	
3.3	Secondary Data Sources	
SKILL DEVELOPMENT ACTIVITIES	SKILL DEVELOPMENT ACTIVITIES Continuous Assessment - (C. A.): To compete any Three Skill Development Activities from the prescribed syllabus, each activity for 05 marks	15
SEMESTER- IV SEC -2B - Skill Enhancement Course (SEC)-II		
Unit 1	Data Analysis	8
1.1	Meaning and Definition of Data Analysis	
1.2	Nature And Importance	
1.3	1.3.1 Graphs	
	1.3.2 Tabulations	

Unit 2	Measures of Central Tendencies	8
2.1	Definition of Mean	
2.2	Definition of Medium	
2.3	Definition of Mode	
2.4	Meaning of Dispersion Definition -Range, Median Deviation, Quartile Derivation, Standard Derivation	
2.5	Concept of Percentages	
2.6	Concepts:- i) Frequency Distribution ii)Cumulative Frequency iii) Class Boundaries iv) Midpoint v) Class Width	
Unit 3	Research Report	14
3.1	Meanings And Objective of Research Report	
3.2	Concepts Of Case Study	
3.3	Characteristics of Good Research Report Writing	
3.4	Objective of Research Report	
3.5	Types Of Research Report	
3.6	Concepts of i)Appendices ii) Review Of Literature iii)Bibliography And References iv)Recommendation v)Hypothesis Testing	
SKILL DEVELOPMENT ACTIVITIES	SKILL DEVELOPMENT ACTIVITIES Continuous Assessment - (C. A.): To compete any Three Skill Development Activities from the prescribed syllabus, each activity for 05 marks	15

Recommended Books:

1. P.H. Karmel and M. Polasek (1978), Applied Statistics for Economists, 4th edition, Pitman.
2. M.R. Spiegel (2003), Theory and Problems of Probability and Statistics (Schaum Series).
3. Cochran, William, G. (2008), Sampling Techniques, Third Edition, Wiley-India, ISBN 978 -81-265-1524-0.Reprint: 2008.
4. Bethlehem, J. (2009), Applied Survey Methods: A Statistical Perspective, Wiley.
5. Khandare V.B. and S.Yadav (2015) ,Statistical Methods,Chinmay Publication,Aurangabad.

6. Uwe Flick (2012), *Introducing Research Methodology: A Beginner's Guide to Doing a Research Project*, Sage Publications.
7. S.P.Gupta (2012), *Statistical Methods*, 42nd edition, Sultan chand and sons.
8. Ranjit Kumar (2014), *Research Methodology: A Step-by-Step Guide for Beginners*, 4th Edition, Sage Publications.

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY
(Formerly University of Pune)

S.Y.B.A. Political Science Syllabus
(CREDIT & SEMESTER SYSTEM)

**Revised Syllabus will be implemented with effect from the
academic year 2020-2021**

Savitribai Phule Pune University
POLITICAL SCIENCE
Syllabus of S.Y.B.A
(CBCS pattern to be implemented from 2020-2021)

PAPER NO.	PAPER TITLE
CORE COURSES (C.C.):	
Semester III CC-1 C (3) And Semester IV CC-1 D (3)	AN INTRODUCTION TO POLITICAL SCIENCE AN INTRODUCTION TO POLITICAL SCIENCE
OR	
Semester III CC-1 C (3) And Semester IV CC-1 D (3)	AN INTRODUCTION TO POLITICAL IDEOLOGIES AN INTRODUCTION TO POLITICAL IDEOLOGIES
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE COURSE (DSE)	
Semester III DSE-1A (3) And Semester IV DSE-1B (3)	WESTERN POLITICAL THOUGHT WESTERN POLITICAL THOUGHT
AND	
Semester III DSE-2A (3) And Semester IV DSE-2B (3)	POLITICAL JOURNALISM POLITICAL JOURNALISM
SKILL ENHANCEMENT COURSE (SEC) (Value / Skill Based Course)	
Semester III SEC 2A (2)	BASICS OF INDIAN CONSTITUTION
Semester IV SEC 2B (2)	BASICS OF INDIAN CONSTITUTION

Savitribai Phule Pune University, Pune
S. Y. B. A. Political Science
(CBCS pattern to be implemented from 2020-2021)
Core Course (C.C.)
AN INTRODUCTION TO POLITICAL SCIENCE

Objectives:

This course is designed to acquaint students with the –

1. Important sub themes of Political Science as a discipline
2. Approaches to study Political Science
3. Basic Concepts and Values in Political Science

	SEMESTER III	PERIOD
	CC-I C (3)	
Unit 1: The Study of Political Science		12
a) Definition		
b) Nature		
c) Scope		
Unit 2: Approaches to Study Political Science		11
a) Normative		
b) Empirical		
c) Feminist		
Unit 3: Basic Concepts		11
a) The State		
b) The Market		
c) The Civil Society		
Unit 4: Democracy		11
a) Representative		
b) Deliberative		
c) Participatory		
	SEMESTER IV	
	CC-I D (3)	
Unit 5: Basic Political Values		12
a) Liberty		
b) Equality		
c) Justice		

Unit 6: Rights	11
a) Definition and Meaning	
b) Types	
c) Challenges	
Unit 7: Ideologies	11
a) Nationalism	
b) Socialism	
c) Fascism	
Unit 8: International Organisations	11
a) United Nations – Structures, Functions and Challenges	
b) Regional – EU, SAARC, OPEC, NATO	
c) MNCs	

Readings:

1. आवारी विलास, २०१९, *राज्यशास्त्र: बदलते प्रवाह व भूमिका*, कानपूर, गरिमा प्रकाशन.
2. Bhargava Rajeev and Ashok Acharya (eds.), 2008, *Political Theory*, Delhi, Pearson .
3. भार्गव राजीव आणि अशोक आचार्य (संपा), बनसोडे हेमंत (अनु.), *राजकीय सिद्धान्त*, नवी दिल्ली, पियरसन प्रकाशन.
4. Christiano Thomas and John Christman (eds.), 2009, *Contemporary Debates in Political Philosophy*, Malden, MA, Wiley-Blackwell.
5. Daniel R Brower, 2005, *The World Since 1945: A Brief History*, Pearson Prentice Hall .
6. गायकवाड संजय, २०१९, *मार्क्स आंबेडकर परिप्रेक्ष्यातून शिक्षण आणि रोजगार*, पुणे, शब्दसंग प्रकाशन.
7. Gaus Gerald F., 2000, *Political Concepts and Political Theories*, Boulder, Westview Press.
8. Goodin Robert, Philip Pettit and Thomas Pogge (eds.), 2007, *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, Oxford, Blackwell.
9. Greenstein Fred I. and Pelsby Nelson W, 1975, *Handbook of Political Science*, Addison Wesley Longman.
10. Gupta Sachdeo and Singh S K, 1987, *Political Theory and Ideology*, Delhi, Ajanta Prakashan.
11. Henry D. Aiken, 1956, *The Age of Ideology*, New York, Mentor.
12. Heywood Andrew, *Political Theory – An Introduction*, 2004, Palgrave Basingstoke.
13. जाधव तुकाराम, २०१७, *राजकीय सिद्धांताची तोंड ओळख*, (Translation of O. P. Gauba, *An Introduction to Political Theory*), Pune, K'Sagar.
14. Kaviraj Suddipta and Khilnani Sunil, 2001, *Civil Society, History and Possibilities*, Cambridge, Cambridge University Press.
15. Mackenzie I, *Political Concepts*, 2005, *A Reader and Guide*, Edinburg, Edinburg University Press.
16. पाटीलबी. बी., २०००, *राजकीय संकल्पना*, कोल्हापूर, फडके प्रकाशन.

17. पेंडसे अरुणा, सहस्रबुद्धे उत्तरा, २००८, *आंतरराष्ट्रीय संबंध: शीतयुद्धोत्तर आणि जागतिकीकरणाचे राजकारण*, Mumbai, Orient Longman Pvt Ltd .
18. रायपूरकर व्ही. आर., २००६, *आंतरराष्ट्रीय संबंध*, नागपुर, श्री मंगेश प्रकाशन.
19. रेगे मे. पु., २००५, *स्वातंत्र्य, समता आणि न्याय*, मुंबई, शांता रेगे.
20. Sheldon Garrett Ward, 2005, *Encyclopaedia of Political Thought*, New Delhi.
21. Varma S. P., 2002, *Modern Political Theory*, New Delhi, Vikas Publication.

Savitribai Phule Pune University, Pune
S. Y. B. A. Political Science
(CBCS pattern to be implemented from 2020-2021)
Core Course (C.C.)
AN INTRODUCTION TO POLITICAL IDEOLOGIES

Objectives:

This course is designed to acquaint students with the –

1. Role of different political ideologies and their impact in politics
2. Close link between an idea and its actual realization in public policy
3. Legacy of all the major ideologies

SEMESTER III CC-1 C (3)	PERIOD
Unit 1: Ideology	12
a) Origin, Meaning, Definition	
b) Nature	
c) Scope	
Unit 2: Nationalism	11
a) Meaning, Definitions and Elements	
b) Progressive and Reactionary	
c) Internationalism	
Unit 3: Democratic Socialism	11
a) Meaning and Nature	
b) Features	
c) Achievements and Limitations	
Unit 4: Fascism	11
a) Principles	
b) Factors responsible for the rise of Fascism	
c) Evaluation	
SEMESTER IV CC-1 D (3)	
Unit 5: Marxism	12
a) Historical Materialism	
b) Marxian State	
c) Neo Marxism	

Unit 6: Phule-Ambekarism	11
a) Equality	
b) Cast & Religion	
c) Democracy	
Unit 7: Gandhism	11
a) Truth and Non-Violence	
b) Theory of Gram Swaraj	
c) Satyagraha	
Unit 8: Feminism	11
a) Meaning and Nature	
b) Liberal Feminism	
c) Feminism in India : Caste and Patriarchy	

Readings:

1. D. Bell, 1960, *The End of Ideology*, New York, The Free Press.
2. देवरे सुरेश, २०२०, राजकीय विचार प्रणाली, (Semester 3, e-Book), Amazon Asia Pacific Hoardings Pvt. Ltd.
3. देवरे सुरेश, २०२०, राजकीय विचार प्रणाली, (Semester 4, e-Book), Amazon Asia Pacific Hoardings Pvt. Ltd.
4. E. Gellner, 1983, *Nations and Nationalism*, Oxford, Blackwell.
5. गायकवाड संजय, २०१९, मार्क्स आंबेडकर परिप्रेक्ष्यातून शिक्षण आणि रोजगार, पुणे, शब्दसंग प्रकाशन.
6. J. Bondurant, 1965, *Conquest of Violence: the Gandhian Philosophy of Conflict*, Berkeley, University of California Press.
7. L. P. Baradat, 1989, *Political Ideologies: Their Origins and Impact*, Englewood Cliffs NJ, Prentice Hall.
8. P. Gay, 1952, *The Dilemma of Democratic Socialism: Eduard Bernstein's challenge to Marx*, New York, Columbia University Press.
9. R. M. Christenson, et al., 1971, *Ideologies and Modern Politics*, London, Thomas Nelson and Sons.
10. R. N. Berki, 1975, *Socialism*, London, John Dent and Sons.
11. R. N. Iyer, 1973, *The Moral and Political Thought of Mahatma Gandhi*, New York, Oxford University Press.
12. Sayyad Yasinbhai Gulabbhai, 2018, *Modern Political Theory*, Kanpur, International Publication.
13. Sir I. Berlin, 1981, "Nationalism: Past Neglect and Present Power" in H. Hardy (ed.) *Against the Current*, Oxford, Oxford University Press.
14. तनपुरे संभाजी आणि भुमकार हनुमंत, २०१७, राजकीय विचार प्रणाली, औरंगाबाद, चिन्मय प्रकाशन.
15. The Liberal Tradition in China, 1983, *Hong Kong and New York*, Chinese University, Hong Kong Press.

Savitribai Phule Pune University, Pune

Proposed Syllabus in History for S.Y.B.A. (Credit System) from the academic Year 2020-21

Under the Faculty of Humanities

Core Course-I (CC- 2C)

Semester -IV- History of the Marathas: (1707-1818) - 3 Credit

Learning Objectives:

1. To understand changed nature of Maratha Polity during the Peshwa Period.
2. To examine the dynamics of Maratha Confederacy and reciprocity.
3. To examine role of Marathas and regionality in National politics of 18th Century India.
4. To study administrative system, society and economy of the Peshawa period

Learning Outcome:

1. Students will be able to analyze the Marathas policy of expansionism and its consequences.
2. They will understand the role played by the Marathas in the 18th century India.
3. They will be acquainted with the art of diplomacy in the Deccan region.
4. It will help to enrich the knowledge of the administrative skills and profundity of diplomacy.

Pedagogy: Lectures/Visual presentation/ Role play/ Critical analysis/Assignments/Tests/Quiz/
e-learning

Unit-I: Consolidation and Expansion of the Maratha Power **12**

- a) Conflict between Maharani Tarabai and Chhatrapati Shahu Maharaj
- b) Rise of the Peshwas: Balaji Vishwanath- Chauthai and Sardeshmukhi
- c) Peshwa Bajirao I: South and North Expedition

Unit-II: Strengthening of the Maratha Power **10**

- a) Peshwa Balaji Bajirao (Nanasaheb)
- b) Third Battle of Panipat: Causes and Consequences
- c) Causes of the defeat of the Marathas

Unit-III: Post Panipat Revival and Downfall **11**

- a) Peshwa Madhavrao I
- b) Barbhai Council: Role of Mahadji Shinde and Nana Phadanvis
- c) Downfall of Maratha Power

- a) Maratha Confederacy
- b) Economic Condition
- c) Society: Caste System and Position of Women

References: English

1. Alavi, Seema (ed.), The Eighteenth Century in India, OUP, New Delhi, 2002
2. Ballhatchet, Kenneth, Social Policy and Social Change in Western India, 1817 – 1830, Oxford University Press, 1957.
3. Chandra, Satish, The Eighteenth Century in India: Its Economy and the Role of the Marathas, the Jats, the Sikhs and the Afghans, Kolkata, K.P. Bagchi, 1986.
4. Desai S.V., Social Life in Maharashtra under the Peshwas, Popular Prakashan, Bombay, 1962.
5. Deshmukh, S, Shivakalin va Peshwakalin Stree Jeevan, Tilak Maharashtra Vidyapeeth, Pune, 1973.
6. Deshmukh, R.G., History of Marathas, Nimesh Agencies, Bombay, 1993.
7. Dighe, V. G., Peshwa Bajirao I and Maratha Expansion, Karnatak Publishing House, Bombay, 1944.
8. Fukazawa, Hiroshi, The Medieval Deccan – Peasants, Social Systems and States – Sixteenth to Eighteenth Centuries, Oxford University Press, New Delhi, 1991
9. Gawali, P. A., Society and Social Disabilities Under the Peshwas, National Publishing House, New Delhi, 1988.
10. Gokhale, B.G., Poona in the Eighteenth Century. An Urban Study, Oxford University Press, 1987.
11. Gordon, Stewart, Marathas, Marauders, and State Formation in Eighteenth Century India, Oxford University Press, Delhi, 1994.
12. Joshi, V.V., The Clash of Three Empires: A Study of British Conquests of India with Special reference to the Marathas, Kitabistan; Allahabad, 1941.
13. Kale, D.V., Social Life and Manners in Bombay Maharashtra (1750-1800), Bombay, 1927.
14. Kotani, Hiroyuki, Western India in Historical Transition – Seventeenth to Early Twentieth Century's, Manohar Publishers & Distributors, New Delhi, 2002.
15. Kulkarni, Madhukar, Peshwaiteel Nyayadaan, Mansanman Prakashan, Pune, 1998.
16. Marshall, P.J. (ed.), The Eighteenth Century in Indian History: Evolution or Revolution? OUP, New Delhi, 2003
17. Mahajan, T. T., Industry, Trade and Commerce During Peshwa Period, Pointer Publishers, Jaipur, 1989.

18. Mahajan, T. T., Maratha Administration in the 18th Century, Commonwealth Publishers, New Delhi, 1990.
19. Nadkarni, R.V., The Rise and Fall of the Maratha Empire, Popular Prakashan, Poona, 1966
20. Pagdi, S. M. Eighteenth Century Deccan. Bombay: Popular Prakashan, 1963.
21. Pawar, A. G., ed. Maratha History Seminar Papers. Kolhapur: Shivaji University, 1970.
22. Ranade, M. G. Rise of the Maratha Power. New Delhi: Publication Division, Govt. of India, 1974.
23. Sardesai, G.S., The New History of the Marathas, Vol II: The Expansion of the Maratha Power, Phoenix Publications, Bombay, 1958.
24. Sardesai, G.S., The New History of the Marathas, Vol III: Sunset Over Maharashtra, Phoenix Publications, Bombay, 1968
25. Sen, Sailendra Nath, Anglo- Maratha Relations 1785 – 96, MacMillan, Delhi, 1974.
26. Sinha, H. N., Rise of the Peshwas, The Indian Press Ltd., Allahabad, 1931.
27. Srinivasan, C. K., Bajirao I, The Great Peshwa, Asia Publishing House, Bombay, 1961.
28. Wink, Andre, Land and Sovereignty in India – Agrarian Society and Politics under the Eighteenth Century Maratha Svarajya, Orient Longman, Hyderabad, 1986.

संदर्भ: मराठी

- १.ओतुस्कर आर. व्ही., पेशवेकालीन सामाजिक व आर्थिक जीवन, खंड १, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे, १९५०
- २.कुलकर्णी अ. रा. आणि ग.ह. खरे (संपा.) मराठ्यांचा इतिहास, खंड १, २ आणि ३, कॉन्टिनेन्टल, पुणे, खंड १:१९८४, खंड २: १९८५, खंड ३: १९८६
- ३.खोबरेकर विठ्ठल गोपाळ, गुजरातेतील मराठी राजवट, पुणे, १९६२
- ४.खोबरेकर विठ्ठल गोपाळ, महाराष्ट्राचा इतिहास, मराठा कालखंड, खंड २ (१७०७-१८१८) (बॉम्बे)मुंबई, १९८८
- ५.गवळी पा. आ., पेशवेकालीन गुलामगिरी व अस्पृश्यता, प्राची प्रकाशन, कोल्हापूर, १९९०
- ६.गवळी पा. आ., पेशवेकालीन महाराष्ट्र- संस्था व संकल्पना, कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद, २०००
- ७.गर्गे स. मा., इतिहासाची साधने- एक शोधयात्रा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
- ८.गायकवाड बी. डी., सरदेसाई, थोरत, हणमने, मराठेकालीन संस्था व विचार, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, १९८७
- ९.चापेकर, ना. गो., पेशवाईच्या सावलीत, लक्ष्मण नारायण चापेकर, पुणे, १९३७
- १०.जोशी एस. एन., मराठेकालीन समाजदर्शन, अ. वि. गृह प्रकाशन, पुणे १९६०

११.देशमुख शारदा, शिवकालीन व पेशवेकालीन स्त्रीजीवन, टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठ, पुणे, १९७३

१२.भावे वा. कृ., पेशवेकालीन महाराष्ट्र, पुनमुद्रित, इंडियन काऊन्सिल ऑफ हिस्टॉरीकल रिसर्च, नवी दिल्ली, १९७६

१३.सरदार गं. बा., संतवाडमयाची सामाजिक फलश्रुती, श्री विद्या प्रकाशन, पुणे, १९८२

१४ .सरदेसाई गो .स .मराठी रियासत, खंड १ते ८, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई

Savitribai Phule Pune University

(Formerly University of Pune)

Three Year B.A. and B.Sc. Degree Program in Geography
(Faculty of Science & Technology)

S.Y.B.A. (Geography)

Choice Based Credit System Syllabus

To be implemented from Academic Year 2020-2021

Choice Based Credit System Syllabus

To be implemented from Academic Year 2020-2021

S. Y. B. A. GEOGRAPHY

Paper Code	Semester	Paper	Subject
Gg: 210(A)	III	G2	Environmental Geography I OR Economic Geography -I
Gg: 220(A)	III	S1	Geography of Maharashtra - I OR Population Geography – I
Gg: 201(A)	III	S2	Practical Geography – I (Scale and Map Projections)
Gg: 210(B)	IV	G2	Environmental Geography II OR Economic Geography -II
Gg: 220(B)	IV	S1	Geography of Maharashtra – II OR Population Geography – II
Gg: 201(B)	IV	S2	Practical Geography – II (Cartographic Techniques, Surveying and Excursion / Village / Project Report)

Equivalence of Previous syllabus along with new syllabus:

Paper	Old Course (2013 Annual Pattern)	New Course (2019 Semester Pattern)
G2	Gg-210 Elements of Climatology and Oceanography OR Gg-210 Geography of Disaster Management	Gg: 210(A)Environmental Geography I OR Gg: 210(A)Economic Geography -I
G2		Gg: 210(B)Environmental Geography II OR Gg: 210(B)Economic Geography -II
S1	Gg-220 Economic Geography OR Gg-220 Tourism Geography	Gg: 220(A)Geography of Maharashtra - I OR Gg: 220(A) Population Geography – I
S1		Gg: 220(B) Geography of Maharashtra – II OR Gg: 220(B) Population Geography – II
S2	Gg-201 Fundamentals of Geographical Analysis	Gg: 201(A)Practical Geography – I (Scale and Map Projections)
S2		Gg: 201(B)Practical Geography – II (Cartographic Techniques, Surveying and Excursion / Village / Project Report)

S.Y.B.A. Geography (G2) Syllabus for Semester III**Name of Subject: Environmental Geography- I, Subject Code: Gg.210 (A)****Objectives:**

1. To create the awareness about dynamic environment among the student.
2. To acquaint the students with fundamental concepts of environment geography for development in different areas.
3. The students should be able to integrate various factors of economic development and dynamic aspect of economic geography.
4. To make aware the students about the problems of environment, their utilization and conservation in the view of sustainable development

Sr. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Introduction to Environmental Geography	<ol style="list-style-type: none"> 1. Definition, Nature and scope of Environmental Geography. 2. Approaches of environmental Geography 3. Importance of Environmental Geography 4. Types of Environment 	12	03
2	Ecosystem	<ol style="list-style-type: none"> 1. Meaning, concept and definition of ecosystem. 2. Structure (Biotic and Abiotic factors)and food chain, Tropic Level, food web, energy flow 3. Types of ecosystem <ol style="list-style-type: none"> a) Equatorial Forest and b) Pond Ecosystem 	12	
3	Biodiversity and its conservation	<ol style="list-style-type: none"> 1. Concept of biodiversity 2. Economic potential of biodiversity 3. Loss of biodiversity and hotspots in India 4. Conservation of biodiversity 	12	
4	Environmental Pollution	<ol style="list-style-type: none"> 1. Concept of Pollution 2. Air pollution-Causes, effects and control measures 3. Water pollution-Causes, effects and control measures 4. Soil pollution-Causes, effects and control measures 	12	

Reference Book:

1. Saxena, 2007, Environmental Geography, Rawat Publications, Jaipur
2. Miller G.T., 2004, Environmental Science Working with the Earth, Thomson Books Cole, Singapore
3. Saxena H.M., 2004, Environmental Geography, Rawat Publications, Jaipur
4. Odum E.P. et al. 2005, Fundamentals of Ecology, Cengage Learning, India
5. Sharma P.D. 2015, Ecology and Environment, Rastogi Publications, Meerut
6. Kormondy, Edward J, 2012, Concept of Ecology, PHI Learning Pvt.Ltd, New Delhi
7. Singh R.B.(Eds) 2009, Biogeography and Biodiversity, Rawat Publications, Jaipur
8. Singh S, Prayag, 1997, Environment Geography, Pustak Bhawan, Allahabad
9. Chandana R.C. 2002, Environmental Geography, Kalyani Publication, Ludhiana
10. Goudie A, 2001, The Nature of The Environment, Blackwell, Oxford
11. Gholap T. N., 2000, Environment Science, Nishikant Publications, Pune. (Marathi)
12. Choudhar A.H., & et. al., 2014, Disaster Management, Atharv Publication, Pune. (Marathi)
13. Musmade A. H., More J. C. 2014, Geography of Disaster Management, Diamond Publication, Pune. (Marathi)
14. Saptarshi P. G., More J. C., Ugale V. R., 2009, Geography and Natural Hazards, Diamond Publishing, Pune. (Marathi)

S.Y.B.A. Geography (G2) Syllabus for Semester IV**Name of Subject: Environmental Geography- II, Subject Code: Gg.210 (B)****Objectives:**

1. To create awareness about dynamic environment among the students.
2. To acquaint students with the fundamental concepts of Environmental Geography.
3. To acquaint students about the past, presents and future utility and potentials of natural resources.
4. To make aware students about the problems of environment, its utilization and conservation in the view of sustainable development.

Sr. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Environmental Disaster	1. Meaning and concepts of environmental disaster 2. Classification of Disaster 3. Natural Disaster a) Earthquake b) Flood 4. Biological Disaster a) Swine flu b) Novel Corona (COVID-19)	12	03
2	Environmental Problems	1. Global Warming and climate change 2. Ozone Depletion 3. Acid rain 4. Over use of chemical fertilizers, pesticides and insecticides	12	
3	Environmental Planning and Management	1. Need of Planning and Management 2. Micro, macro and meso level Planning and Management with reference to India 3. Environmental impact assessment	12	
4	Environmental Policies	1. Introduction of environmental policies 2. Environmental education in India 3. Kyoto Protocol	12	

Reference Book:

1. Saxena, 2007, Environmental Geography, Rawat Publications, Jaipur
2. Miller G.T., 2004, Environmental Science Working with the Earth, Thomson Books Cole, Singapore
3. Saxena H.M., 2004, Environmental Geography, Rawat Publications, Jaipur
4. Odum E.P. et al. 2005, Fundamentals of Ecology, Cengage Learning, India
5. Sharma P.D. 2015, Ecology and Environment, Rastogi Publications, Meerut
6. Kormondy, Edward J, 2012, Concept of Ecology, PHI Learning Pvt. Ltd, New Delhi
7. Singh R.B.(Eds) 2009, Biogeography and Biodiversity, Rawat Publications, Jaipur
8. Singh S, Prayag, 1997, Environment Geography, Pustak Bhawan, Allahabad
9. Chandana R.C. 2002, Environmental Geography, Kalyani Publication, Ludhiana
10. Goudie A, 2001, The Nature of The Environment, Blackwell, Oxford
11. Gholap T. N., 2000, Environment Science, Nishikant Publications, Pune. (Marathi)
12. Choudhar A.H., & et. al., 2014, Disaster Management, Atharv Publication, Pune. (Marathi)
13. Musmade A. H., More J. C. 2014, Geography of Disaster Management, Diamond Publication, Pune. (Marathi)
14. Saptarshi P. G., More J. C., Ugale V. R., 2009, Geography and Natural Hazards, Diamond Publishing, Pune. (Marathi)

S.Y.B.A. Geography (G2) Syllabus for Semester III**Name of Subject: Economic Geography- I, Subject Code: Gg.210 (A)****Objectives:**

1. To introduce students to the basic principles and concepts of economic geography
2. To acquaint students with the applications to economic geography for development in different areas
3. The students should be able to integrate various factors of economic development and dynamic aspect of economic geography.

Sr. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Introduction to Economic Geography	<ol style="list-style-type: none"> 1. Definition, nature and scope of economic geography. 2. Approaches of the study of economic geography 3. Need and significance of economic geography 4. Economic geography and its relation with social sciences 	12	03
2	Economic Activity	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introduction and concept of economic activity 2. Primary activity 3. Secondary activity 4. Tertiary activity 	12	
3	Concept and classification of resources	<ol style="list-style-type: none"> 1. Concept of resources 2. Renewable Resources <ol style="list-style-type: none"> i. Hydro electricity ii. Solar energy iii. Wind energy 3. Non-renewable Resources <ol style="list-style-type: none"> i. Coal, ii. Iron ore iii. Mineral oil 4. Conservation of resources 	12	
4	Agriculture	<ol style="list-style-type: none"> 1. Role of Agriculture in Indian economy 2. Factors influencing agriculture in India <ol style="list-style-type: none"> a) Physical b) Socio-economic c) Political and cultural 3. Agro-based industries in India <ol style="list-style-type: none"> a) Cotton industry b) Sugar industry 4. Agro –Tourism 	12	

Reference Books :

1. Gautam A., 2010, Advance Economic Geography, Sharda Pustak Bhavan, Allahabad
2. Chauhan R. N., 2007, Basic Principles of Economic Geography, ABD Publishers, Jaipur
3. Padey P. N., Economic Geography, Nirali Publication ,Pune
4. Sadhukhan S. K., 1994, Economic Geography An Appraisal of Resources, S Chand & Campany Ltd ,New Delhi
5. Roy P., Mukherjee S., 1993, Economic Geography: Resource Appraisal of resources- New Central Book Agency, Calcutta
6. Mannur H. G., 2008, International Economics, Vikas Publishing House PvtLtd,Noida
7. Siddharth K., 2003, Economic Geography, Theories, Processes &Patterns, Kisalaya Publications Pvt, Ltd, Noida
8. Husain M., 2008, Geography of India, Tata McGraw Hill, New Delhi
9. Bhat L. S., 1973, Regional Planning in India, Statistical Publishing Society, Kolkata
10. Desai V,1991, Fundamentals of Rural Development, Rawat Publications, NewDelhi
11. Paranje, Hupte, Karmarkar, 1974, Economic & Commercial Geography, Nirali Publication, Pune.
12. More J. C., 2014, Geography & Agriculture For MPSC Examination, Atharv Publication, Pune
13. Pagar S.D., Thorat A. M., More J. C., 2015, Agriculture Geography, Atharav Publication, Pune.

S.Y.B.A. Geography (G2) Syllabus for Semester IV**Name of Subject: Economic Geography- II, Subject Code: Gg.210 (B)****Objectives:**

1. To acquaint students with the basic principles and concepts of economic geography
2. To acquaint the students with the applications to economic geography for development in different areas.
3. The main aims are to integrate the various factors of economic development and to acquaint the students with this dynamic aspect of economic geography.

Sr.No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Trade and Transport	1.Modes of Transportation and their cost effectiveness Significance of a) Road b) Rail c) Air d) Water e) Pipeline 2.Importance of transportation for economic development 3,Types of Trade a)National b) International 4.International trades in India	12	03
2	Industries	1. Factors influencing of industries. 2. Weber's theory of industrial location 3. Major industrial regions in India 4. a) Iron and steel industry in India b) Sugar Industry in Maharashtra	12	
3	Regional Development	1. Concept of regional planning and their importance 2. Objectives of regional planning 3. Regional and sectoral imbalance in India	12	
4	Rural Development in India	1. Concept of rural development 2. Index of rural development 3. Various schemes of government for rural development a) IRD Programme b) DPAD Programme	12	

Reference Books :

1. Gautam A., 2010, Advance Economic Geography, Sharda Pustak Bhavan, Allahabad
2. Chauhan R. N., 2007, Basic Principles of Economic Geography, ABD Publishers, Jaipur
3. Padey P. N., Economic Geography, Nirali Publication ,Pune
4. Sadhukhan S. K., 1994, Economic Geography An Appraisal of Resources, S Chand &Company Ltd ,New Delhi
5. Roy P., Mukherjee S., 1993, Economic Geography: Resource Appraisal of resources- New Central Book Agency, Calcutta
6. Mannur H. G., 2008, International Economics, Vikas Publishing House Pvt Ltd, Noida
7. Siddharth K., 2003, Economic Geography, Theories, Processes & Patterns, Kisalaya Publications Pvt, Ltd, Noida
8. Husain M., 2008, Geography of India, Tata McGraw Hill, New Delhi
9. Bhat L. S., 1973, Regional Planning in India, Statistical Publishing Society, Kolkata
10. Desai V,1991, Fundamentals of Rural Development, Rawat Publications, New Delhi
11. Paranje, Hupte, Karmarkar, 1974, Economic & Commercial Geography, Nirali Publication, Pune.
12. More J. C., 2014, Geography & Agriculture For MPSC Examination, Atharv Publication, Pune
13. Pagar S.D., Thorat A. M., More J. C., 2015, Agriculture Geography, Atharav Publication, Pune.

S.Y.B.A. Geography (S1) Syllabus for Semester III**Name of Subject: Population Geography, Subject Code: Gg.220 (A)****Objectives:**

1. To understand the history of population.
2. To introduce the basic concepts in Population Geography.
3. To understand the types of Population data.

Sr. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Introduction	1. Definition, Nature and Scope, 2. Contextual significance of Population Geography, 3. Relation between Population Geography and other social Sciences.	12	03
2	Population Data & Presentation	1. Census of India 2. National Sample Survey, Sample Registration Survey, NFHS, DLHS, 3. Presentation of Population Data – Maps, Graphical Presentation, Computer Application	12	
3	Population Growth and Demographic Attributes	1. Factors affecting Growth of Population 2. Fertility, Mortality - (Concept, Measurement) 3. Migration - Concept, Causes, Types	12	
4	Composition of Population	1. Age-Sex pyramid, Age Structure 2. Occupational Structure, Dependency Ratio 3. Longevity, Life Expectancy. (with Reference to India)	12	

Reference Books:

1. Barrett H. R., 1995, Population Geography, Oliver and Boyd Publication,
2. Bhende A. and Kanitkar T., 2000, Principles of Population Studies, Himalaya Publishing House.
3. Chandna R. C. and Sidhu M. S., 1980, An Introduction to Population Geography, Kalyani Publishers.
4. Clarke J. I., 1965, Population Geography, Pergamon Press, Oxford.
5. Jones, H. R., 2000, Population Geography, 3rd ed., Paul Chapman, London.
6. Lutz W., Warren C. S. and Scherbov S., 2004, The End of the World Population Growth in the 21st Century, Earth scan
7. Newbold K. B., 2009, Population Geography Tools and Issues, Rowman and Littlefield Publishers.
8. Pacione M., 1986, Population Geography-Progress and Prospect, Taylor and Francis.
9. Wilson M. G. A., 1968, Population Geography, Nelson Publishers.
10. Panda B P , 1988, Population Geography, GranthAcademy, Bhopal (Hindi)
11. Maurya S D, 2009, Population Geography, ShardaPutakBhawan, Allahabad (Hindi)
12. Chandna, R C, 2006, Population Geography, Kalyani Publishers, Delhi. (Hindi)
13. Sawant, Athavale, Musmade, Population Geography, Mehta Publication, Pune. (Marathi)
14. More J. C., 2014, Geography & Agriculture For MPSC Examination, Atharv Publication, Pune (Marathi)
15. Musmade A.H., Sonawane A.E., More J.C., 2015, Population & Settlement Geography, Diamond Publication Pune. (Marathi)

S.Y.B.A. Geography (S1), Syllabus for Semester IV**Name of Subject: Population Geography, Subject Code: Gg.220 (B)****Objectives:**

1. To introduce students to the Population Policy of India and China.
2. To understand the Health indicator in India.
3. To acquaint students with the concept of urbanization in population geography.
4. To understand population theories.

Sr. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Concept and theories of Population	1. Population and space: over Population, Optimum Population, UnderPopulation 2. Malthusian Theory 3. Marxian Theory	12	03
2	Problems of Population and Population Polices	1. Population Problems in India. 2. Population Problems in developed countries 3. Population Policies in India and China	12	
3	Population as a Resources Contemporary Issues	1. Health Indicator in India 2. Population as Social Capital 3. Human Development Index.	12	
4	Urbanization	1. Concept of urbanization 2. History of urbanization in India, Trends of World urbanization. 3. Problems of Urbanization in India	12	

Reference Books:

1. Barrett H. R., 1995, Population Geography, Oliver and Boyd Publication,
2. Bhende A. and Kanitkar T., 2000, Principles of Population Studies, Himalaya Publishing House.

3. Chandna R. C. and Sidhu M. S., 1980, An Introduction to Population Geography, Kalyani Publishers.
4. Clarke J. I., 1965, Population Geography, Pergamon Press, Oxford.
5. Jones, H. R., 2000, Population Geography, 3rd ed., Paul Chapman, London.
6. Lutz W., Warren C. S. and Scherbov S., 2004, The End of the World Population Growth in the 21st Century, Earth scan
7. New bold K. B., 2009, Population Geography Tools and Issues, Rowman and Littlefield Publishers.
8. Pacione M., 1986, Population Geography-Progress and Prospect, Taylor and Francis.
9. Wilson M. G. A., 1968, Population Geography, Nelson Publishers.
10. Panda B P , 1988, Population Geography, Granth Academy, Bhopal (Hindi)
11. Maurya S D, 2009, Population Geography, Sharda Putak Bhawan, Allahabad (Hindi)
12. Chandna, R C, 2006, Population Geography, Kalyani Publishers, Delhi. (Hindi)
13. Sawant, Athavale, Musmade, Population Geography, Mehta Pubication, Pune. (Marathi)
14. More J. C., 2014, Geography & Agriculture For MPSC Examination, Atharv Publication, Pune (Marathi)
15. Musmade A.H., Sonawane A.E., More J.C., 2015, Population & Settlement Geography, Diamond Publication Pune. (Marathi)

S.Y.B.A. Geography (S1), Syllabus for Semester III**Name of Subject: Geography of Maharashtra, Subject Code: Gg.220 (A)****Objectives:**

1. To acquaint students with Geography of our State.
2. To make students aware of the magnitude of problems and prospectus at state level.
3. To help students understand the inter relationship between the subject and the society.
4. To help students understand the recent trends in regional studies

Sr. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Hours	Total Credits
1	Administrative Set up of Maharashtra	<ol style="list-style-type: none"> 1. Historical and Political Background of the state 2. Geographical location of State 3. Adjoining States 4. Administrative Divisions 	12	03
2	Physical settings	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geological Structure of Maharashtra. 2. Physical Structure (Mountain, plateau, Plains) 3. Drainage Pattern (East and West flowing rivers) 4. Major Soil types and Distribution. 	12	
3	Climate	<ol style="list-style-type: none"> 1. Climatic Regions of Maharashtra 2. Distribution of Rainfall 3. Draught prone areas- Problems and Management 4. Flood areas - Problems and Management 	12	
4	Recourses	<ol style="list-style-type: none"> 1. Water 2. Forest 3. Mineral Power Resources (hydro, Thermal, Atomic) 	12	

Reference Book:

1. Dikshit K.R ., Maharashtra in Maps,
2. Deshpande C. D. , Maharashtra
3. Sadhu Arun, Maharashtra, National Book Trust
4. Savadi A. B., Geography of Maharashtra: NiraliPrakashan, Pune.
5. Dastane S., Maharashtra, Ramchandra and company, Pune
6. Sawadi A. B., The Mega State Series : Nirali Publication, Pune.
7. Maharashtra state Agricultural Atlas
8. Karve I., Maharashtra its Land and people,
9. More J. C., 2014, Geography & Agriculture For MPSC Examination, Atharv Publication, Pune (Marathi)

S.Y.B.A. Geography (S1), Syllabus for Semester IV**Name of Subject: Geography of Maharashtra, Subject Code: Gg.220****(B)Objective :**

1. To make students aware about the Agriculture problems and prospects of Maharashtra.
2. To understand the population distribution and settlement pattern in Maharashtra.
3. To understand the concept of rural development.
4. To understand the prospectus in Tourism activity in Maharashtra and the role of MTDC in industrial development in rural area of Maharashtra

Sr. No.	Topic	Sub Topic & Learning Point	Hours	Credits
1	Agriculture	<ol style="list-style-type: none"> 1. Importance of Agriculture in Economy of Maharashtra 2. Major Crops - Wheat, Rice, Jawar, Bajra. 3. Cash Crops and Horticulture - Cotton, Sugarcane, Pomegranate, Grapes. 4. Problems of agriculture in Maharashtra. 	12	03
2	Population and Settlement	<ol style="list-style-type: none"> 1. Population distribution of Maharashtra 2. Population composition - Sex Ratio, Literacy, Occupational structure, Migration 3. Rural, Urban Settlement 4. Potential of Major Cities in Maharashtra – Mumbai, Pune, Nagpur 	12	
3	Rural Development of Maharashtra	<ol style="list-style-type: none"> 1. Concept of Rural Development 2. Parameters of Rural Development 3. Schemes For Rural Development 4. Case Studies – Hivare Bazar and Ralegan Siddhi (Ahmednagar), Patoda (Aurangabad) 	12	
4	Tourism	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tourism Potential of Maharashtra 2. Growth and development of tourism in Maharashtra 3. MTDC 4. Agro-Tourism 	12	

Reference Book:

1. Dikshit K.R ., Maharashtra in Maps,
2. Deshpande C. D. , Maharashtra
3. Sadhu Arun, Maharashtra, National Book Trust
4. Savadi A. B., Geography of Maharashtra: NiraliPrakashan, Pune.
5. Dastane S., Maharashtra, Ramchandra and company, Pune
6. Sawadi A. B., The Mega State Series : Nirali Publication, Pune.
7. Maharashtra state Agricultural Atlas
8. Karve I., Maharashtra its Land and people,
9. More J. C., 2014, Geography & Agriculture For MPSC Examination, Atharv Publication, Pune (Marathi)

S.Y.B.A. Geography (S2), Syllabus for Semester III**Name of the Subject: Scale and Map Projection, subject Code: Gg. 201 (A)****Practical Geography-I No. of Credits: 04**

Workload: Six Periods per week per batch consisting of 12 Students; however the last batch needs to have more than six students.

(Examination for the course will be conducted at the end of the semester)

Objectives of Course:

1. To introduce the basic concepts in Practical Geography
2. To enable students to use various Scales and Projection Techniques in Geography.
3. To acquaint students with the utility of various Projections in Geographical knowledge.
4. To explain the elementary and essential principles of practical work in Geography.

Course Outcome:

After the successful completion of the course, the students will be able to:

1. Develop practical skill and use of map scale and projection.
2. To make students aware of the new techniques, accuracy and skills of map making.

Note:

1. Use of Map stencils, Log tables, Calculator, computer, Statistical Tables is allowed at the time of Examination.
2. Students must check the practical's regularly and Journal should be certified by practical in-charge and Head of the Department before the examination.
3. Students without a certified journal should not be allowed for the practical examination.
4. Each of the practical batches needs a separate question paper.

Sr. No.	Topic	Sub Topic & Learning Point	Hours	Credits
1.	Introduction of Maps	1. Definition of Map 2. Elements of Map 3. Classification of Map: a. On the basis of scale: i) Small scale ii) Large Scale b. On the basis of function: i) Physical ii) Cultural 4. Use of map	03	03
2.	Map Scale	1. Definition of Map Scale. 2. Types of Map Scale a. Verbal Scale b. Numerical Scale c. Graphical Scale 3. Conversion Scale (British and Metric System) a. Verbal scale to Representative fraction b. Representative fraction into Verbal scale 4. Construction of Simple Graphical scale (At least two examples from each)	06	
3.	Basic of map projection	1. Definition and types of map projection 2. Basic Concepts of Projection: Latitude, Longitude, Parallel of latitude, Meridian of longitude, Prime meridian, Equator, Direction 3. Calculation of time basis on meridian and GMT (Calculation of minimum two examples)	04	
4.	Construction, properties and use of map projections	1. Zenithal Projection a. Zenithal Polar Gnomonic Projection 2. Conical Projection a. Conical projection with one standard parallel/Simple conical projection 3. Cylindrical Projection a. Cylindrical equal area projection 4. Mercator projection (At least two examples from each projection)	07	

Reference Books:

1. Sharma J. P., 2010, Prayogic Bhugol, Rastogi Publishers, Meerut.
2. Singh R. L. and Singh R. P. B., 1999, Elements of Practical Geography, Kalyani Publishers.
3. Slocum T. A., McMaster R. B. and Kessler F. C., 2008, Thematic Cartography and Geovisualization (3rd Edition), Prentice Hall.
4. Tyner J. A., 2010, Principles of Map Design, The Guilford Press.
5. Sarkar A., 2015, Practical Geography: A Systematic Approach, Orient Black Swan Private Ltd., New Delhi
6. Singh R. L. and Duttta P. K., 2012, Prayogatama Bhugol, Central Book Depot, Allahabad
7. Ahirrao Y., Karanjkehele E. K., 2002, Practical Geography, Sudarshan Publication, Nashik
8. Saptarshi P. G., Jog S. R., Statistical Methods ,
9. Karlekar S. N., 2008, Statistical Methods, Diamond Publication, Pune
10. Kanetkar T. P., Kulkarni S. V., 1986, Surveying and Leveling, Pune Vidyarthi Griha Publication, Pune
11. Kumbhare A., Practical Geography,
12. Saha P., Basu P., 2007, Advanced Practical Geography, Books and Allied (P) Ltd, Kolkata

S.Y.B.A. Geography (S2), Syllabus for Semester IV

Name of the Subject: Cartographic Techniques, Surveying and Excursion / Village / Project Report subject Code: Gg. 201 (B)
Practical Geography-II No. of Credits: 04

Workload: Six Periods per week per batch consisting of 12 Students; however the last batch needs to have more than six students.

(Examination for the course will be conducted at the end of the semester)

Objectives of Course:

1. To introduce the students to the basic and contemporary concepts in Cartography.
2. To acquaint the students with the utility and applications of various Cartographic Techniques.
3. To introduce the latest concepts regarding the modern cartography in the field of Geography.
4. To explain the elementary and essential principles of practical work in Geography.

Course Outcome:

After the successful completion of the course, the students will be able to:

1. Develop practical knowledge and application of cartographical techniques.
2. To make students aware of the new techniques, accuracy and skills of Map Making.

Note :

1. Use of Map stencils, Log tables, Calculators, Statistical Tables is allowed at the time of Examination.
2. Journal completion by the students and the certified by practical in-charge and Head of the Department is compulsory.
3. Students without a certified journal should not be allowed for the practical examination.
4. Each of the practical batches needs a separate question paper.

Sr. No.	Topic	Sub Topic & Learning Point	Hours	Credits
1.	Introduction to Cartography	1. Definition of Cartography 2. Development of cartography a. Traditional b. Modern 3. Use of Cartography	02	03
2.	Cartographic techniques	1. Techniques of representation of data (Use and limitations) a. Simple line graph b. Simple bar Graph c. Pie diagram d. Choropleth Map e. Isopleth Method (Isoheight or Isothermal) f. Flow diagram (At least 01 example of each manually and using computer)	06	
3.	Surveying	1. Definition of Surveying 2. Types of North Direction (True, Magnetic and Grid North) 3. Types of Survey (Any three) a. Plane Table Survey : (Radiation Method and Intersection Method) b. GPS Survey and plotting c. Dumpy level / Auto level survey i) Rise and Fall Method ii) Collimation Method d. Demonstration of Total Station 4. Measurement of land: i) Measurement of survey field ii) Example on measurement of area (Circle, Square, Rectangle, Triangle, Uneven shape) iii) Conversion of area (hector into Acer, Square km into square meter, Square meter to Square feet)	08	
4.	Excursion / village/city survey and report writing	Study tour to places of geographical interest anywhere in the country Or Socio- economic survey of village/city	04	

Reference Books:

1. Sharma J. P., 2010, Prayogic Bhugol, Rastogi Publishers, Meerut.
2. Singh R. L. and Singh R. P. B., 1999, Elements of Practical Geography, Kalyani Publishers.
3. Slocum T. A., McMaster R. B. and Kessler F. C., 2008, Thematic Cartography and Geovisualization (3rd Edition), Prentice Hall.
4. Tyner J. A., 2010, Principles of Map Design, The Guilford Press.
5. Sarkar A., 2015, Practical Geography: A Systematic Approach, Orient Black Swan Private Ltd., New Delhi
6. Singh R. L. and Duttta P. K., 2012, Prayogatama Bhugol, Central Book Depot, Allahabad
7. Ahirrao Y., Karanjkehele E. K., 2002, Practical Geography, Sudarshan Publication, Nashik
8. Saptarshi P. G., Jog S. R., Statistical Methods ,
9. Karlekar S. N., 2008, Statistical Methods, Diamond Publication, Pune
10. Kanetkar T. P., Kulkarni S. V., 1986, Surveying and Leveling, Pune Vidyarthi Gruha Publication, Pune
11. Kumbhare A., Practical Geography,
12. Saha P., Basu P., 2007, Advanced Practical Geography, Books and Allied (P) Ltd, Kolkata
13. Advanced Practical Geography: 2007, Saha P., Basu P., Books and Allied (P) Ltd, Kolkata

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

(Formerly University of Pune)

S. Y. B. A. Sociology

Syllabus

(Semester & Choice Based Credit System)

(To be implemented from the Academic Year, 2020-21)

SYBA Revised Syllabus (2020-2021)

SOCIOLOGY

CBCS Semester Pattern

S. R.	Title	Semester	Paper		Credits
1	Foundations of Sociological Thoughts	Sem III	S-1	DSE 1 A	3
2	Development of Sociology in India	Sem IV	S-1	DSE 1 B	3
3	Society in India: Understanding Issues	Sem III	S-2	DSE 1 A	3
4	Indian Society: Understanding Issues	Sem IV	S-2	DSE 2 B	3
5.	a) Introduction to Population and Society or b)Welfare Justice and Citizenship	Sem III	G-3	SEC 1 A	3
6.	a) Population and Indian Society or b)Welfare Justice and Citizenship	Sem IV	G-3	SEC 1 B	3
7.	Gender spectrum and Media	Sem III	Credit Course	SEC 2 A	2
8.	Research Projects: Steps and protocols	Sem IV	Credit Course	SEC 2 B	2

Special -1 Foundations of Sociological Thought

Semester III

Objectives:

1. To familiarize the students to the social background of emergence of sociological thoughts.
2. To introduce the students to the works of classical sociologists that shaped the discipline.

Unit I: The Emergence of Sociological Thought: Intellectual and Social Context (10)

1. Enlightenment
2. French Revolution
3. Industrial Revolution

Unit II: The Positivist School (7)

August Comte

1. Positivism
2. Law of three stages

Emile Durkheim

1. Theory of social facts
2. Theory of suicide

Unit III: Other Important Schools:

A. Conflict School: Karl Marx (14)

1. Historical Materialism
2. Theory of Alienation

B. The Interpretative School: Max Weber (14)

1. Theory of Social Action
2. Ideal Type

Development of Sociology in India

Semester IV

Objectives:

1. To expose the students to the processes that shaped the discipline of sociology in India.
2. To familiarise the students to major perspectives and works of some Indian sociologists.

Unit I: Emergence of Sociology in India (12)

1. The Colonial Background
2. Nationalism
3. Development of Sociology in India

Unit II: Perspectives to Study Indian Society: (15)

1. **The Indological Perspective:**
G.S. Ghurye - Indology and Theory of Caste
2. **The Structural Functional Perspective:**
M. N. Srinivas - Dominant Caste and Sanskritization

Unit III: The Dialectical and The Marxist Perspective and Non Brahminical Perspective: (18)

1. **The Dialectical and The Marxist Perspective.**
A. R. Desai – Social Background of Indian Nationalism
2. **The Non Brahminical Perspective: (Sociology from Below)**
B.R. Ambedkar - Theory of Origin of Caste

Essential Readings

- 1) Abraham, M.F. 1990. Modern Sociological Theory: An Introduction, New Delhi. Oxford University Press, Pp 72- 143.
- 2) Abraham M.F. and Morgan J.H., 1996. Sociological Thought, Madras. MacMillan India, Pp 7-17, 28- 45,103-126, 156-183
- 3) Aron Raymond, 1982. Main Currents in Sociological Thought, Vol. 1 and 2, New York. Penguin Books. 4) Coser Lewis, 1979. Masters of Sociological thought, New York, Harcourt, Harcourt Brace Jovanovich, . Pp-7-13,129-139, 43-53, 217-224.
- 5) Cuff, E., Sharrock, W. and Francis, D. 1992. Perspectives in Sociology, London, Routledge 3rd Ed.
- 7) Haralombus M and Holborn, 2000. Sociology: Themes and Perspectives, London. Collins pub, Pp 1035-1056.
- 8) Judge Paramjit, 2012. Foundations of Classical Theory, Delhi. Pearson Pub, Pp-42-46, 54-60, 92-103, 111-115, 116-119
- 9) Kundu Abhijit, 2012. Sociological Theory, Delhi. Pearson Pub, Pp-8-21, 66-74, 77-79 5
- 13) Ray Larry J., 2010. Theorizing Classical Sociology, New Delhi. Tata MaGraw-Hill, Pp 1-57

- 14) Ritzer George, 1996. Sociological Theory, New Delhi. Tata-McGraw Hill, 6th.Ed. Pp 39-58, 73-91, 108- 121
- 15) Dhanagare D.N., 1999. Themes and Perspectives in Indian Sociology, Jaipur. Rawat Publications, Pp 31-77
- 16) Nagla B. K., 2008. Indian Sociological Thought, Jaipur. Rawat Pub, Pp 8-28, 67-70, 93-111, 138-153, 212-225, 303-327
- 17) Patel Sujata, (ed) 2011. Doing Sociology in India, New Delhi. Oxford, Pp- 11-29
- 18) Pramanik S. K. 2001. Sociology of G. S. Ghurye, Jaipur., Rawat, Pp-19-30

Reference Books

- 1) Das Veena, (ed), 2003. Oxford India Companion to Sociology and Social Anthropology, New Delhi. Oxford University Press,
- 2) Morrison Ken, 1995. Marx, Durkheim, Weber: Formation of Modern Social Thought, London. Sage,
- 3) Oommen and Mukherji (ed) 1986. Indian Sociology: Reflections and Introspections, Bombay. Popular Prakashan, Pp 16 – 55
- 4) Singh Yogendra, 1986. Indian Sociology: Social Conditioning and Emerging Concerns, New Delhi. Vistaar, Pp 1 – 31.
- 5) Vivek P.S., 2002. Sociological Perspectives and Indian Sociology, Mumbai. Himalaya Publishing House. 6) Speeches and Writings of Dr. B.R. Ambedkar, 1990. Education Department, Govt. of Maharashtra volume. 7., Pp-114-131, 156-185, 178-280, 370-379.

मराठी पुस्तके

1. आगलावे प्रदीप, २००१.
2. सोमण, एम. एस., सावळे एस. डी.. २०१६. समाजशास्त्रीय विचार. पुणे, डायमंड प्रकाशन
3. मोटे दादासाहेब, २००५. समाजशास्त्रीय विचारांचे आधार, औरंगाबाद. नक्षत्रप्रकाशन
4. वैद्य, एन.एस., १९८७. सामाजिकविचारवंत, नागपुर. महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मितीमंडळ.
5. गर्गे, एस. एम. १९८९. भारतीयसमानविज्ञानकोश, पुणे समाज विज्ञान मंडळ.
6. आगलावे प्रदीप, २००१.
7. समाजशास्त्र डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, पुणे.सुगावाप्रकाशन, ५१-१३२
8. गजेंद्रगड आणि मारूलकर, २०००. समकालीन भारतीय समाजशास्त्रज्ञ, कोल्हापुर, फडके प्रकाशन, ५७-१२३, १४६-१६९, २३६-२५८, ३१६-३२२.
9. गर्गे, एस. एम. १९८९. भारतीय समान विज्ञानकोश, पुणेसमाज विज्ञान मंडळ.
10. सहारे पद्माकर. २०१५. भारतीय समाजविषयक दृष्टिकोन. औरंगाबाद, विद्या बूक्स

Special -2 Society in India: Understanding Issues

Semester III

Objectives:

1. To familiarize the students to various issues and problems of Indian society
2. To enable students to analyze social issues using different sociological perspectives.
3. To encourage students to think critically about the constructions of social issues

Unit I: Social Problems-Concept and Approaches **15**

1. Concept, Definitions and Characteristics and consequence of Social Issues
2. Approaches to social problems – structural functional, conflict, interactionist, recent trends

Unit II: Issues related to Structural, Ethnic and religious dissonance **15**

- 1 Caste Inequality and Discrimination – Meaning, Nature, types and Causes
- 2 Issues of Religious minorities: Nature and Causes (religious fundamentalism, and intolerance. etc.)

Unit III: Gender Inequality and Discrimination **15**

1. Aspects of gender inequality and discrimination – Economic, Cultural, Political, Familial.
2. Violence against women – Domestic and sexual violence- Causes and Consequences
Sex selective abortion and Human Trafficking– Causes and Nature

Special -2 Society in India: Core Issues

Semester IV

Objectives:

1. To acquaint the students to the changing nature of social Issues in India
2. To encourage students to think critically about the constructions of social issues

Unit I: Developmental: Idea and Issues (15)

1. Development – meaning
2. Issues of Development – (growing inequality and displacement of Indigenous People, and environmental degradation)- Causes and Consequences
- 3 Poverty (Rural and Urban) – Meaning, Nature and Causes

Unit II: Issues of Youth and Senior Citizens. (12)

1. Issues of Youth – unemployment, education, sexuality, drug abuse and suicide.
2. Issues of the Aged – Economic, social, psychological and Related to health

Unit III: Dealing with social Issues (18)

1. Role of Sociology (Critical analysis and dissemination) and Social Work (social action)
2. Role of State: Policies, Planning and Legislations (Take any single issues to explain)
3. Role of Civil Society Organizations (social auditing, advocacy, mobilizing, empowering and enabling good governance, justice and democracy)

Essential Readings

- 1) Mills, C. Wright (2000). The Sociological Imagination. Oxford University Press.
- 2) Nelson B. (1984) Making an Issue of Child Abuse. London. Chicago Press
- 3) Totten S., Pedersen J. (ed) Teaching and Studying Social Issues: Programs and Approaches. USA. Information Age Pub.
- 4) Manis, J. (1974) Assessing the Seriousness of Social Problems. *Social Problems*, Vol. 22, No. 1, (Oct., 1974), pp. 1-15 Published by University of California Press
- 5) Samaddar, R. and Samaddar R. (2009) State of Justice in India: Issues of Social Justice. Sage Publications

- 6) Mooney , L., Knox, D. and Schacht C. (2011) *Understanding Social Problems* . USA. Wadsworth Publishing
- 7) Parrillo, V. (2008) *Encyclopedia of Social Problems (Two Volume Set)*. SAGE Publications
- 8) Kornblum W., Julian J. (2011) *Social Problems* (14th Edition) Prentice Hall
- 9) Heraud B. and Nursten J. (1970) *Sociology and Social Work. Perspectives and Problems*. Elsevier Ltd, Pergamon Press
- 10) AhujaRam, 1993. *Indian Social System*. Jaipur.Rawat Publications.
- 11) Ahuja Ram, 2000. *Social Problems in India*. Jaipur.Rawat Publications, pp- 1-26, 27-69,70-90, 193-217, 119-127, 308-341,
- 12) Deb,Sibnath., 2005. *Contemporary Social Problems in India*. New Delhi,Anmol Publications.
- 13) Tripathi. R. N., 2011. *Indian Social Problems*, Pinnacle Technology, New Delhi
- 14) Prasad B.K., 2004. *Social Problems in India*, Vol. I and II, New Delhi.Anmol Publications Pvt. Ltd.
- 15) Selwyn Stanley., 2004. *Social Problems in India*. New Delhi.Allied Publishers,
- 16) Jogan Shankar., 1992. *Social Problems and Welfare in India*. US South Asia Books.
- 17) Madan G. R., 2009. *Indian Social Problems*. Vol. I and II. New Delhi. Allied publishers,pp-
- 18) PandeyRajendra., 1994. *Social Problems in Contemporary India*. New Delhi. Ashish Publishing House
- 19) Purushottam G. S., 2003. *Social Problems in India*, Mumbai.Himalaya Publishing House,
- 20) Murthy, V and Thakur, J., 2013. 'Scheduled Caste Women: Problems and Challenges'
- 21) D. Swarupa Rani, Sadu Rajesh,2014. March:'Socio - Economic Status of Dalit Women-A Study In Andhra Pradesh', *Indian Streams Research Journal*, Vol 4, Issue 2, Pp 1- 6 Available at <http://www.isrj.net/UploadedData/4287.pdf>
- 22) Ramnath Sharma ,1982 *Indian Social Problems : A Sociological Perspective* ,Atlantic Publisher and Distributors , New Delhi
- 23) Ramnath Sharma ,Bhartiya Samaj Samasyay aur Saskriti ,Atlantic Publisher and Distributors , New Delhi
Indian Streams Research Journal, Vol 3, Issue 11, Pp 1-7 (2013). Available at <http://www.isrj.net/UploadedData/3378.pdf>

Reference Books

- 1) Dandanean Steven P., 2001. *Taking it Big: Developing Sociological Consciousness in PostmodernTimes*. New Delhi. London. Pine Edge Press.
- 2) GadgilMadhav and GuhaRamchandra, 1996. *Ecology and Equity*. New Delhi. Oxford University Press
- 3) Giddens Anthony (ed)., 2001. *Sociology: Introductory Readings*. Cambridge, Polity Press.
- 4) Gupta M. and Chen Martha Alter. 1996. *Health, Poverty and Development in India*. New Delhi. Sage Publications.
- 5) Mckinney Kathleen and Beck Frank (ed)., 2001. *Sociology through Active Learning*. New Delhi. Pine Edge Press. London.

- 6) Sen Amartya, 1992. *Inequality Reexamined*. Russell New York. Sage foundation,
- 7) Vivek P. S., 2002. *Sociological Perspectives and Indian Sociology*. Mumbai. Himalaya Publishing House.
- 8) Tribhuvan Robin D., 2014, *Social Problems and Developmental Issues of Youth*. New Delhi. Discovery Publishing House Pvt. Ltd

मराठी पुस्तके

1. साळुंखे सर्जेराव. . भारतीय समाज आणि सामाजिक समस्या.
२. खडसे भा. कि.. भारतातील सामाजिक समस्या.
3. लोटे रा. ज., २००३. भारतीय समाज आणि सामाजिक समस्या , पिंपळापुणे प्रकाशन ,नागपूर
- 4) पाटे सुमन, १९९१. भारतीय सामाजिक समस्या ,विद्या प्रकाशन ,नागपूर
- 5) ओमन टी के , २००५. भारतीय समाजातील समस्या व वाद, अनुवाद- संगीता फाटक, पुणे, डायमंड प्रकाशन.
- 6) माने माणिक, १९९९, गुन्हेगारीशास्त्र फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
- 7) खडसे भा. कि., १९९९, भारतातील सामाजिक समस्या मंगेश प्रकाशन नागपूर
- 8) काळदाते सुधा , गव्हाणे गोटे शुभांगी, २००५. गुन्हा आणि समाज पिंपळापुणे प्रकाशन ,नागपूर
- 9) कोंडेकर ए.वाय ,मारुलकर विजय २०१२. भारतातील सामाजिक समस्या फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
- 10) साळुंखे सर्जेराव ,जत्राटदार ,मारुलकर २०००. समकालीन भारतातील सामाजिक समस्या ,नरेंद्र प्रकाशन

G-2 Introduction to Population and Society

Semester – III

Objectives:

1. To introduce the significance of population studies and explain theories and basic concepts.
2. To understand the impact of population on various institutions of society.
3. To introduce students to various debates around sources of population data.

Unit I- Introduction, theories and perspectives related to population studies (20)

A) Introduction:

1. Population Studies – Meaning, Scope and Importance
2. Evolution of Population Studies - Micro Demography to Macro Demography.

B) Theories and perspectives:

- Malthusian theory
- Demographic Transition theory
- Marxist Thoughts on Population
- Feminist perspective on demography (it was there in earlier version)

Unit II – Sources of population data (15)

1. Census – definition and importance
2. Registration of vital events (birth, death, marriage, adoption, divorce)- meaning and importance
3. Recent trends in collection of population data – Adhar (Unique Identification Data), NPR, NRC and CAA and the debate around them

Unit III - Population and Development (10)

1. Population as a constraint on and a resource for development
2. Relationship between population and poverty

General -2 Population and Indian Society

Semester IV

Objectives:

1. To understand the importance of population studies for policy and development.
2. To familiarise students to the dynamics of Indian Population.

Unit-I Population Growth, Distribution and Population dynamics in India (20)

1. Growth of population since 1901
2. Nature and characteristics of Indian population (Age, Sex, Missing Girl child, Education, Literacy, Religion)
3. Fertility - Definition and factors (Biological, Physiological, Social, Economic and Cultural)
4. Mortality - (Mortality, Infant Mortality, Maternal Mortality, Sex Selective Abortions) Definition and factors
5. Migration - Definition, Causes, Types and Consequences
6. Socio-cultural factors of population dynamics- gender, religion, education, caste, class and tribe

Unit II-- Population policy in India (16)

1. Population policy and Role of state
2. Population policy in India- Pre- and post-independence
 - (i) Family planning – 1961; ii) Family welfare 1977; iii) National Population Policy 2000 and development thereafter)

Unit III- Legislative measures to enhance the quality and quantity of population in India (12)

1. Ban on sex determination and sex-selective abortions
2. PCPNDT
3. National Rural Health Mission

Essential Readings:

1. Bhende A. And Kanitkar T. 2003. Principles of Population Studies. Himalaya Publishing House.
2. Bose Ashish. 1991. Demographic Diversity in India. Delhi. B.R. Publishing Corp.
3. Chandna R. C. 1998. Population. Delhi. Kalyani Publications.
4. Cox Peter. 1976. Demography. London. Cambridge University Press. (For 'why demography')
5. Demeny Paul and McNicoll Geoffrey (eds). 1998. Population and Development. Earthscan Pub. Ltd. (For relationship between population growth and economic growth)
6. Dreze Jean and Sen Amartya. 2011. India: Development and Participation. New Delhi. Oxford University Press. (Chapter 6 and 7 for population, health and environment; and for gender inequality and women's agency)
7. Nam Charles B. and Philliber Susan Gustavus. 1984. Population: A Basic Orientation. New Jersey: Prentice-Hall. (Chap 7 and 8 for population impact on education, economy, environment, polity, religion, family; Chap 9 for population policy)
8. Perveen Shama. 2004. Population Growth and Sustainable Development. Economic and Political Weekly. February 14, 2004. Pp. 629-633
9. Poston Dudley L. and Micklin Michael (eds). 2006. Handbook of Population. Springer.
10. Raju B. Joseph, Gadde Annie Anitha and Rao D.B. 2004. Population Education. New Delhi. Sonali Publication.
11. Rathi Prateek, Mukherjee Arnab, Sen Gita. 2012. Rashtriya Swasthya Bima Yojana. Economic and Political Weekly. September 29, 2012. Pp. 57-64
12. Shukla Ravi. 2010. Reimagining Citizenship: Debating India's Unique Identification Scheme. Economic and Political Weekly. January 09, 2010. Pp. 31-36
13. Trovato Frank (ed.). 2002. Population and Society – Essential Readings. Oxford University Press. (For Marxism and Population Question, political economy of fertility)

References:

1. Agarwal S.N. 1989. Population Studies with Special Reference to India. New Delhi. Lok Surjeet Publication.
2. Bloom David E. 2011. Population Dynamics in India and Implications for Economic Growth. PGDA Working Paper No. 65 <http://www.hsph.harvard.edu/pgda/working.htm>

3. Bose Ashish. 2000. North-South Divide in India's Democratic Scene. Economic and Political Weekly. May 13, 2000. Pp. 1698-1700
4. Bose Ashish. 2005. Beyond Hindu-Muslim Growth Rate: Understanding socio-economic reality. Economic and Political Weekly. January 29, 2005. Pp. 370-374
5. Chattopadhyaya Aparajita. 2004. A Comprehensive Look at Ageing. Economic and Political Weekly. October 02.
6. Gender Development Reports (see UNDP websites)
7. Heer David M. And Grigsby Jill S. 1994. Society and Population. New Delhi. Prentice-Hall of India Pvt. Ltd.
8. Human Development Reports (see UNDP websites)
9. Krishnaraj M., Sudarshan Ratna M., Shariff Abusaleh. (eds) 1998. Gender, Population and Development. Delhi. Oxford University Press.
10. Kundu Amitabh. 2009. Exclusionary Urbanization in Asia: A Macro Overview. Economic and Political Weekly. Vol. 44, Issue No. 48, November 28, 2009. Pp. 48-58
11. National Population Policy 2000 (<http://india.unfpa.org/drive/nationalpopulation-policy2000.pdf>) <http://conservancy.umn.edu/bitstream/11299/50283/1/Agrawal,%20Sandhya.pdf>
12. Sen Amartya. 2000. Development as Freedom. Delhi. Oxford University Press.
13. Srivastava O.S. 1994. Demography and Population Studies. New Delhi. Vikas Publishing House.
14. World Development Reports (see UNDP websites)

मराठी पुस्तके

ब्रम्हे सुलभा. . वाढत्या लोकसंख्येची भिती कोणाला? पुणे. ब्रम्हे प्रकाशन

General-2 Welfare, Justice and Citizenship

Objectives:

1. To understand the dimensions of social welfare and its concern with Justice and Citizenship in India with special relation with the Indian Constitution and Social Legislations.
2. To sensitise students to the dynamics of society in India over the issues and legislations associated with Social Welfare, Justice and Citizenship.

Semester III

Unit I - Introduction to Main Concepts

(15 Lectures)

1. Social Welfare History of social welfare –Mercy, Donation (Dana), Charity, Zakat to right
2. Why Welfare? Idea of Citizenship and Issues of citizen, Inequalities, exploitation and issues of vulnerable sections of society.
3. concepts and approaches; social justice (Rawls' Justice as Fairness approach), human rights, development, empowerment, Entitlements, Capability approach, HDI, GDI

Unit II- State. Constitution and Rights

(15 Lectures)

1. Welfare State, Role of State in Welfare
2. Idea of Welfare in the constitution of India: Preamble, Fundamental Rights, Duties and Directive Principles of state policy; Post independence state mechanisms for social welfare: Five Year Plans, and 73rd and 74th Amendment
3. Liberalization in India: Reforms of 1991 and emerging challenges (socio economic impact on Indian society and welfare)

Unit III- Civil Society and Changes in Social welfare and Justice in India (15 Lectures)

Recent developments: role of state and social movements (CSO) post 2000 in social welfare: Role of state governments pushed by progressive movements in Maharashtra and Tamil Nadu to start Mid Day Meal and Employment Guarantee Schemes, as well MGNREGA by MKSS in Rajasthan; rights and welfare of women, children, adivasis, dalits, and minorities, Alter Globalization Movements and restructuring of welfare and justice, Corona Pandemic and re-emergence of welfare

Welfare, Justice and Citizenship

Semester IV

Objectives:

1. To understand the dimensions of issues of vulnerable sections of Indian society and its concern with Justice and Citizenship in India with special relation with the Social Legislations.
2. To sensitise students to the dynamics of society in India over the issues and legislations associated with Social Welfare, Justice and Citizenship.

Unit I- Vulnerable sections of society: Women and Transgender (15 Lectures)

1. Discrimination and Issues of women : Property, employment, violence, health, representation and issues of LGBTQ
2. Civil Society and Important legislation for women in India: PCPNDT, reservations, Vishakha law, Law against Trafficking, Adopted in 2019.
3. Amendment in Section 377, the Transgender Persons (Protection of Rights) Act, 2019

Unit II- Vulnerable sections of society: Workers (15 Lectures)

1. Neoliberalism and Issues of workers in India- unemployment, casualisation, migrant labour, child labour, devaluation of labour laws, impact of Corona pandemic
2. Constitutional rights articles 14-16, and Art 41-43A
3. Important legislation and provisions for Workers: The Factories Act, 1948, The Payment of Wages Act, 1936 and other important acts, Unorganized Workers Social Security Act, 2008, Pradhan Mantri Suraksha Bima Yojna

Unit III- Vulnerable sections of society: Minorities (15 Lectures)

1. Challenges and Issues of Minorities in India, Discrimination, issues of freedom identity and Citizenship (CAA and NRC), human rights, Pseudo Nationalism, Xenophobia
2. Article 29-30, Article 347 and 350, National Commission for Minorities (NCM)
3. Future of India towards a Just Society

References:

1. Abha, Vijai, Prakash, 2000. Voluntary Organizations and Social Welfare, Jaipur. ABD Pub., Pp 65-73
2. Bhatia, K.L., 1994. Law and Social Changes towards 21st Century, New Delhi, Deep and Deep.
5. Kohli A. S. and Sharma S. R., 1997, The Welfare State, New Delhi, Anmol Publication, Pp 1-9
6. Kohil A. S. (ed), 1996. Social Welfare, New Delhi. Anmol Publication.
7. Katalia and Majumar, 1981. The Constitution of India, New Delhi, Orient Publishing Company,
8. Kulkarni, P.D., 1979. Social Policy and Social Development in India, Madras ASSWI.
9. Mishra Brijesh . 2006. Glimpses Of Social Welfare In India, ABD Publishers. Jaipur
10. Pathak, S. , 1981. Social Welfare: An Evolutionary and Development Perspective, Delhi, McMillan,
11. Panwar Ramesh (ed), 2011. Tribes and the Indian Society, Delhi. Signature books International Pub, Pp 215-239.
12. Prabhat Patnaik, 2013. A Critique of the Welfare-Theoretic Basis of the Measurement of Poverty ,Economic and Political Weekly, April 6, 2013, Vol. 48, Issue No. 14.
13. The Provisions of the Panchayats (Extension To The Scheduled Areas) Act, 1996 No.40 of 1996, Govt. of India.
14. Jayram N. 2005. On Civil Society: Issues and Perspectives. New Delhi. Sage
15. Sen A. (2000) Development as Freedom. Alfred A. Knopf, Inc. Pub
16. Patil, B.R., 1978, The Economics of Social Welfare in India, Bombay. Somayya,
17. Sachdeva D. R., 1992. : Social Welfare Administration in India, New Delhi, Kitab Mahal
18. Shams Shamsuddin, 1991, Women, Law and Social Changes, New Delhi Asish Publishing House.
19. Thorat Sukhdev. 2008. Dalits in India, Search for a Common Destiny, New Delhi, SAGE Publications India Private Limited
20. UNDP, Human Development Reports (introduction only)
21. . Boylan, M. (2004). A Just Society. Rowman & Littlefield.
22. Carlton, E. (2006). Politeia: Visions of the Just Society. Fairleigh Dickinson Univ Press.
23. Cameron, C.(2011). "The Grammar of a Just Society" (PDF). Centre for Global Political Economy, Simon Fraser University.
24. Fazal, T. (2014) Nation-State and Minority Rights in India: Comparative Perspectives on Muslim and Sikh Identities. India. Routledge
25. Jawaid, M., Jehangir, K., and Bose, S.(2007) Minorities of India: problems & prospects Indian Council of Social Science Research in association with Manak Publications,
26. Mohapatra, B. (2014) Minority Question in India, In: Becoming Minority: How Discourses and Policies Produce Minorities in Europe and India Edited by: Tripathy, J & Padmanabhan, S., Sage Pub
27. Pathak, B. and Srivastava, B.(1999) Constitutional Safeguards for Weaker Sections and the Minorities in India. New Delhi. Concept Publishing Company

मराठी पुस्तके

१) खडसे भा. भा. कि. १९९९. भारतातील सामाजिक समया, नागपूर श्री मंगेश प्रकाशन,
२) आपटे, ज. शं., रोडे , २००८. भारतातील महिला विकासाची वाटचाल, पुणे, डायमंड प्रकाशन,

३) भारताचे संविधान,

<http://www.khapre.org/portal/url/pages/i121219031914/view> 16

४) काळदाते सुधा , गव्हाणे-गोटे शुभांगी, २००५. गुन्हा आणि समाज, नागपूर, 'पिंपळापुरे प्रकाशन,

५) धनागरे डी. एन., २००६. संकल्पनांचे विश्व आणि सामाजिक वास्तव, पुणे. प्रतिमा प्रकाशन, १७८-२०२

६) गारे गोविंद, २०००. महाराष्ट्रातील आदिवासी जमाती, पुणे , कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, प्रकाशन,, १-३८

७) माइकेल एस. एम., २००७. आधुनक भारतातील दलित: अनुवाद- 'वजयाआके, पुणे, डायमंड, २७७-२९७.

८) मुरुगकर मि. (२०२०) CAA कायदा

http://rajbhavan.maharashtra.gov.in/pdf/pesa_1996.pdf

<http://swd.up.nic.in/>

<http://mr.vikaspedia.in/social-welfare/>

<http://planningcommission.nic.in/reports/publications/index.php?repts=pub>

http://delhi.gov.in/wps/wcm/connect/doit_socialwelfare/SocialWelfare/Home/

<http://wcdel.in/wd.html>

<http://mr.vikaspedia.in/health/92a94b93793e93993e930>

<http://mr.vikaspedia.in/social-welfare>

http://marathivishwakosh.in/khandas/khand13/index.php?option=com_content&view=article&id=106

<https://mr.vikaspedia.in/social-welfare/>

Official government documents regarding various policies (to be specified in due time)

Credit Course- Gender Spectrum and Media

Semester III

Unit I- Need to study media.

10 Lectures

Unit II: Post Truth Politics and Media?

1. Capitalists and companies, Government, Market, Audience, Political parties and their intentions. (Why?)

2. The Filter Bubble, Fake News, Post Truth and Role of Psychological Factors. **8 Lectures**

Unit III: Gender Spectrum and Media (construction of gender)

1. Representation of Feminine identities in Indian cinema, TV and Advertisements
2. Representation of masculine identities in Media.
3. Representation of Alternate sexualities in Media.

12 Lectures

References:

1. Gauntlett D. . 2002. Media, Gender and Identity: An Introduction. London. Raoutledge pub.
2. Cynthia Carter, Linda Steiner.2003. Media and Gender: Reader. England. Open University Press.
3. Rosemarie Buikema, Iris van der Tuin. 2009. Doing Gender in Media, Art and Culture. London. Routledge
4. Seth Stephens Davidowitz, 2017. *Everybody Lies: Big Data, New Data, and What the Internet Can Tell Us About Who We Really Are*, Bloomsbury Publishing.
5. The Handbook of Gender, Sex, and Media. 2011. Wiley-Blackwell
6. Kosut Mary E. 2012. Encyclopedia of Gender in Media. UK. SAGE Publications
7. MissRepresentation- A documentary directed by Jennifer Siebel Newsom
8. Understanding Gender- Kamala Bhasin/ Trans. Shruti Tambe
9. Beasley, C., 2008. Rethinking Hegemonic Masculinity in a Globalizing World. Men and Masculinities, 11(1), pp.86-103.
10. Generation M: Misogyny in Media and Culture- A documentary by SAGE

Credit Course- Research: Steps and Protocols

Semester IV

Research Project: Steps and Protocols

Unit I: Basic Concepts: Research, Methodology, Technique, Concept, and Variable. **10 lectures**

Unit II: Steps in Research: Formulation of Research Problems, Secondary Source Analysis, Research Questions, Data/Narrative Collection, and Data. Narrative Analysis, Report Writing, Bibliography, References. **10 Lectures**

Unit III: Thinking Through Process, Socio-Historical Context, and Ethics- Permissions of Authority, Privacy and Protection of respondents, Copyright issues. **10 Lectures**

Essential Readings:

1. Young P., 1984, Scientific Surveys and Research, New Delhi Prentice Hall of India.
2. Bryman, A., 2001, Social Research methods, Oxford.
3. Babby E., 2012. The Practice of Social Research, Wadsworth .
4. मालशे, स. गं., १९७०; शोधनिबंधाची लेखनपध्दती, मराठी साहित्य परिषद, पुणे.
5. संत दु. का. , संशोधन पध्दती: प्रक्रिया, अंतरंग, पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे
6. सोमण मा. शं. , (१९८४), सामाजिक संशोधनाची तंत्रे, पुणे विद्यार्थीगृह, पुणे
7. तांबे श्रुती, 2017 समाजविज्ञानकोश, मेहता प्रकाशन, पुणे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

Modern Indian Languages Syllabus

Choice Based Credit System [CBCS]

(To be implemented from the Academic Year, 2020-21)

मराठी विषयाचा अभ्यासक्रम- जून २०२० पासून

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

निवड आधारित श्रेयांक पद्धत

Choice Based Credit System [CBCS]

सत्र	विषयाचे नाव	संकेतांक
पहिले	मराठी भाषिक संज्ञापनकौशल्ये	MIL 2 (2)
दुसरे	नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांसाठी मराठी	MIL 2 (2)

द्वितीय वर्ष कला (S. Y. B. A.)

अनिवार्य अभ्यासक्रम

पहिले सत्र

विषयाचे नाव

मराठी भाषिक संज्ञापनकौशल्ये [MIL 2 (2)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. प्रगत भाषिक कौशल्यांची क्षमता विकसित करणे.
२. प्रसारमाध्यमांतील संज्ञापनातील स्वरूप आणि स्थान स्पष्ट करणे.
३. व्यक्तिमत्त्व विकास आणि भाषा यांच्यातील सहसंबंध स्पष्ट करणे.
४. लोकशाहीतील जीवनव्यवहार आणि प्रसारमाध्यमे यांचे परस्पर संबंध स्पष्ट करणे.
५. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखनक्षमता विकसित करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	१. भाषा आणि व्यक्तिमत्त्व विकास : सहसंबंध २. लोकशाहीतील जीवनव्यवहार आणि प्रसारमाध्यमे	१	१५
२	प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन १ वृत्तपत्रासाठी बातमीलेखन आणि मुद्रितशोधन २ नभोवाणीसाठी भाषणाची संहितालेखन ३ दूरचित्रवाणीसाठी माहितीपटासाठी संहितालेखन	१	१५

संदर्भ ग्रंथ :

१. भाषांतर मीमांसा, संपा. डॉ. कल्याण काळे, डॉ. अंजली सोमण
२. सायबर संस्कृती, डॉ. रमेश वरखेडे
३. उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
४. ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, टिमोथी जे. ओ लिअरी
५. संगणक, अच्युत गोडबोले, मौज प्रकाशन, मुंबई.
६. इंटरनेट, डॉ. प्रबोध चोबे, मनोरमा प्रकाशन, मुंबई.
७. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
८. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात शिकरापूर दीपक, मराठे उज्ज्वल, उत्कर्ष प्रकाशन, पुणे.
९. भाषांतरमीमांसा, कल्याण काळे, अंजली सोमण.
१०. व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे.
११. व्यावहारिक मराठी, डॉ. कल्याण काळे, डॉ. दत्तात्रेय पुंडे, निराली प्रकाशन, पुणे.
१२. व्यावहारिक मराठी, डॉ. लीला गोविलकर, डॉ. जयश्री पाटणकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
१३. व्यावहारिक मराठी, डॉ. सयाजीराजे मोकाशी, डॉ. रंजना नेमाडे

१४. व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
१५. प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्य, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नाशिक.
१६. प्रसार माध्यमे आणि मराठी भाषा, संपादक, डॉ.भास्कर शेळके
१७. व्यावहारिक व उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमांची कार्यशैली, संपादक, डॉ. संदीप सांगळे
१८. व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी, डॉ. मनोहर रोकडे
१९. मराठी भाषा उपयोजन आणि सर्जन, प्रा. सुहासकुमार बोबडे
२०. व्यावहारिक मराठी, संपादक डॉ. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
२१. भाषांतरमीमांसा, संपादक डॉ. रमेश वरखेडे, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
२२. <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.mkcl.solar.itmarathi&hl>
२३. <http://www.youtube.com/watch?v=oXAWMH5PDxY>

दुसरे सत्र
विषयाचे नाव

नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांसाठी मराठी [MIL 2 (2)]

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :

१. संज्ञापनातील नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांचे स्वरूप आणि स्थान स्पष्ट करणे.
२. भाषा, जीवनव्यवहार आणि नवमाध्यमे, समाजमाध्यमांचे परस्परसंबंध स्पष्ट करणे.
३. नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांसाठी लेखनक्षमता विकसित करणे.
४. नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांविषयक साक्षरता निर्माण करणे.
५. नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांचा वापर आणि परिणाम याबद्दल चर्चा करणे.

घटक	तपशील	श्रेयांक	तासिका
१	१. भाषा, जीवन व्यवहार आणि नवमाध्यमे, समाजमाध्यमे २. नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांचे प्रकार : ब्लॉग, फेसबुक, ट्विटर. ३. नवमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांविषयक साक्षरता, दक्षता, वापर आणि परिणाम	१	१५
२	१. वेबसाईट आणि ब्लॉग, ट्विटरसाठी लेखन २. व्यावसायिक पत्रव्यवहार	१	१५

संदर्भ ग्रंथ :

- १ सायबर संस्कृती, डॉ. रमेश वरखेडे
- २ उपयोजित मराठी, संपादक डॉ. केतकी मोडक, संतोष शेणई, सुजाता शेणई
- ३ ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची, टिमोथी जे. ओ लिअरी
- ४ संगणक, अच्युत गोडबोले, मौज प्रकाशन, मुंबई.
- ५ इंटरनेट, डॉ. प्रबोध चोबे, मनोरमा प्रकाशन, मुंबई.
- ६ व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
- ७ आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात, शिक्रापूरकर दीपक, मराठे उज्ज्वल, उत्कर्ष प्रकाशन, पुणे.
- ८ भाषांतरमीमांसा, कल्याण काळे, अंजली सोमण.
- ९ व्यावहारिक मराठी, पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे.
- १० व्यावहारिक मराठी, डॉ. कल्याण काळे, डॉ. दत्तात्रेय पुंडे, निराली प्रकाशन, पुणे.
- ११ व्यावहारिक मराठी, डॉ. लीला गोविलकर, डॉ. जयश्री पाटणकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
- १२ व्यावहारिक मराठी, डॉ. सयाजीराजे मोकाशी, डॉ. रंजना नेमाडे
- १३ व्यावहारिक मराठी, डॉ. ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
- १४ प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ नाशिक.

- १५ प्रसार माध्यमे आणि मराठी भाषा, संपादक, डॉ.भास्कर शेळके
- १६ व्यावहारिक व उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमांची कार्यशैली, संपादक, डॉ. संदीप सांगळे
- १७ व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी, डॉ. मनोहर रोकडे
- १८ मराठी भाषा उपयोजन आणि सर्जन, प्रा. सुहासकुमार बोबडे
- १९ व्यावहारिक मराठी, संपादक डॉ. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
- २० भाषांतरमीमांसा, संपादक डॉ. रमेश वरखेडे, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
- २१ <https://coe.maharashtra.gov.in/index.php?lang=mr>
- २२ https://coe.maharashtra.gov.in/index.php?option=com_content&view=article&id=116&Itemid=586&lang=mr
- २३ <https://play.google.com/store/apps/details?id=org.mkcl.solar.itmarathi&hl>
- २४ <http://www.youtube.com/watch?v=oXAWMH5PDxY>

हिंदी पाठ्यक्रम Hindi Syllabus

अनुक्रम

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला/बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान
तृतीय एवं चतुर्थ अयन (Third & Fourth Semester)
शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ से

कोर्स नं.	तृतीय एवं चतुर्थ अयन	क्रेडिट	पृष्ठ क्रमांक
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला			
MIL (Hindi)	हिंदी भाषा शिक्षण (तृतीय अयन)	२	०३
MIL (Hindi)	हिंदी भाषा शिक्षण (चतुर्थ अयन)	२	०५

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षणिक वर्ष २०२०-२०२१ से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : MIL (Hindi) हिंदी भाषा शिक्षण

२ कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

१. छात्रों में हिंदी भाषा श्रवण कौशल विकसित करना।
२. छात्रों में हिंदी भाषा संवाद कौशल विकसित करना।
३. छात्रों में हिंदी भाषा वाचन कौशल विकसित करना।
४. छात्रों में हिंदी भाषा लेखन कौशल विकसित करना।
५. हिंदी भाषा-विधि तथा भाषा-व्यवहार से अवगत करना।
६. लघुकथा सृजन कौशल विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई— I	वर्ण विचार : १) हिंदी वर्णमाला — परिचय २) लिपि — परिचय ३) वर्णों का उच्चारण और वर्गीकरण ४) स्वराघात ५) संधि : स्वर संधि, व्यंजन संधि, विसर्ग संधि।	१५ तासिकाएँ
इकाई— II	भाषा कौशल शिक्षण : लघुकथाओं द्वारा भाषा कौशल शिक्षण (श्रवण, संवाद, वाचन, लेखन) १) शिक्षा — ज्योति जैन २) पानी के पेड़ — ज्योति जैन ३) पशुभाषा — ज्योति जैन ४) अपशगुन — ज्योति जैन	१५ तासिकाएँ

	ॡ) डडतल — डॉ. लतल अगुरवल	
	ॢ) गरीब कल लंऑ डॉक्स — डॉ. लतल अगुरवल	
	ॣ) डैं ही कृषुण हूँ — डॉ. लतल अगुरवल	
	।) सतुतु की अगुन डरीकुषल — डॉ. लतल अगुरवल	

संदर्भ ग्रंथ :

१. हिंदी डलषल शलकुषण — संडल. हिंदी अधुतुतुडन डंडल, सलवलतुरीडलई डुले डुणे वलशुवलदुतुडललडु, डुणे, रलकुडडल डुरकलशन, नई दललुली।
२. हिंदी वुतुलकरण — डं. कलडतलडुरसलद गुरु, डुरकलशन संसुथलन, नई दललुली।
३. डुरडुऑऑनडुूलक हिंदी — डॉ. डलधव सुुनऑकुके, लुकडलरती डुरकलशन, नई दललुली।

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षणिक वर्ष २०२०—२०२१ से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : MIL (Hindi) हिंदी भाषा शिक्षण

२ कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

१. छात्रों में वाक्य के भेद से अवगत करना।
२. छात्रों में विशेष प्रकार के वाक्यों से परिचित करना।
३. छात्रों में हिंदी भाषा श्रवण कौशल विकसित करना।
४. छात्रों में हिंदी भाषा संवाद कौशल विकसित करना।
५. छात्रों में हिंदी भाषा वाचन कौशल विकसित करना।
६. छात्रों में हिंदी भाषा लेखन कौशल विकसित करना।
७. हिंदी भाषा—विधि तथा भाषा—व्यवहार से अवगत करना।
८. हिंदी काव्य—गीत सृजन कौशल विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई— I	वाक्य विचार : वाक्य और वाक्य के भेद १) साधारण वाक्य २) मिश्र वाक्य ३) संयुक्त वाक्य ४) संक्षिप्त वाक्य ५) विशेष प्रकार के वाक्य (विधानार्थक, प्रश्नार्थक, निषेधवाचक, आज्ञार्थक, विस्मयादिबोधक, इच्छाबोधक, संदेशसूचक, संकेतार्थक) ६) विरामचिह्न।	१५ तासिकाएँ
इकाई— II	भाषा कौशल शिक्षण : गोपालदास : 'नीरज' के काव्य—गीत (०८ गीत) द्वारा श्रवण, संवाद, वाचन, लेखन कौशल शिक्षण। १) आदमी हूँ आदमी से प्यार करता हूँ २) राधा ने माला जपी श्याम की	१५ तासिकाएँ

	३) फूलों के रंग से ४) खिलते हैं गुल यहाँ ५) जीवन की बगिया महकेगी ६) लिखे जो खत तुझे ७) आज मदहोश हुआ जारे ८) कारवाँ गुजर गया, गुबार देखते रहे।	
--	--	--

संदर्भ ग्रंथ :

१. हिंदी भाषा शिक्षण — संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली।
२. हिंदी व्याकरण — पं. कामताप्रसाद गुरु, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली।
३. प्रयोजनमूलक हिंदी — डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, नई दिल्ली।

Urdu Language

Total Credit : 02

Total Teaching Hours: 30

AIMS & OBJECTIVES

1. To enhance the communication skill of Urdu language among the students.
2. To improve the writing and reading skill of Urdu Language among the students.
3. To provide the basic grammar knowledge to the students.
4. To develop the skill of demonstrate and convey the information in Urdu.

UNIT	واکائ	Description	تفصیل	Teaching Hours	اوقات تدریس
I		Recognition of alphabets, words and numeric حروف تہجی ، الفاظ اور اعداد کی شناخت	Grammar: Punctuation قواعد ، رموز اوقاف Making Sentences جملہ بندی	15	
II		Comprehension : Reading Paragraph and answering the question. دہنے گئے اردو پیراگراف کو پڑھ کر سوالات کے جوابات لکھنا۔		15	

Reference Books:

- Let's Study Urdu an Introductory Course
 - Urdu in 30 Days
 - Urdu ka Asan Qaida
 - Teach yourself Urdu
 - Learn Urdu Through English
 - Learn Urdu Through Marathi
- Ali S. Asani & Syed Akbar Hyder
Dr. Anwar Ali Khan
Maulvi Musa Sulaiman Karmadi
David Mathew & Kasim Dalvi
Dr. Madani Mohiuddin Ahmad
Ameen Hazeen

Urdu Language

Total Credit : 02

Total Teaching Hours: 30

..... AIMS & OBJECTIVES

1. To enhance the reading, writing, listening and speaking skills in Urdu among the students.
2. To enhance the communication skill of Urdu language among the students.
3. To improve the appropriate style of grammar and vocabulary.
4. To provide the basic grammar knowledge to the students.

UNIT	اکائی	Description	تفصیلاً	Teaching Hours
			اوقات تدریس	
I		Making sentences Simple sentence Compound sentence & Complex sentence جملہ بندی ، مفرد ، مرکب ، مخلوط جملے Communication Skill مواصلاتی صلاحیت		15
II		Grammar Noun Verb Adjective Pronoun ترجمہ Urdu to English English to Urdu	فواہ اسم فعل صفت ضمیر	15

Reference Books:

- Let's Study Urdu an Introductory Course Ali S. Asani & Syed Akbar Hyder
- Urdu in 30 Days Dr. Anwar Ali Khan
- Urdu ka Asan Qaida Maulvi Musa Sulaiman Karmadi
- Teach yourself Urdu David Mathew & Kasim Dalvi
- Learn Urdu Through English Dr. Madani Mohiuddin Ahmad
- Learn Urdu Through Marathi Ameen Hazeen

--

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे
Savitribai Phule Pune University, Pune

हिंदी पाठ्यक्रम
Hindi Syllabus

संबंध महाविद्यालयों के लिए
For Affiliated colleges

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला / बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान
(तृतीय एवं चतुर्थ अयन)
Third & Fourth Semester

शैक्षिक वर्ष
Academic year

2020-2021

अनुक्रम

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला/बी. एस्सी. द्वितीय वर्ष विज्ञान
तृतीय एवं चतुर्थ अयन (Third & Fourth Semester)

शैक्षिक वर्ष 2020 – 21 से

कोर्स नं.	तृतीय एवं चतुर्थ अयन	क्रेडिट	पृष्ठ क्रमांक
बी. ए. द्वितीय वर्ष कला			
MIL (Hindi)	हिंदी भाषा शिक्षण (तृतीय अयन)	2	03
MIL (Hindi)	हिंदी भाषा शिक्षण (चतुर्थ अयन)	2	05

बी. ए. द्वितीय वर्ष कला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

तृतीय अयन (Third Semester)

पाठ्यचर्या : MIL (Hindi) हिंदी भाषा शिक्षण

2 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों में हिंदी भाषा श्रवण कौशल विकसित करना।
2. छात्रों में हिंदी भाषा संवाद कौशल विकसित करना।
3. छात्रों में हिंदी भाषा वाचन कौशल विकसित करना।
4. छात्रों में हिंदी भाषा लेखन कौशल विकसित करना।
5. हिंदी भाषा-विधि तथा भाषा-व्यवहार से अवगत करना।
6. लघुकथा सृजन कौशल विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई-I	वर्ण विचार : 1) हिंदी वर्णमाला – परिचय 2) लिपि – परिचय 3) वर्णों का उच्चारण और वर्गीकरण 4) स्वराघात 5) संधि : स्वर संधि, व्यंजन संधि, विसर्ग संधि।	15 तासिकाएँ
इकाई-II	भाषा कौशल शिक्षण : लघुकथाओं द्वारा भाषा कौशल शिक्षण (श्रवण, संवाद, वाचन, लेखन) 1) शिक्षा – ज्योति जैन 2) पानी के पेड़ – ज्योति जैन 3) पशुभाषा – ज्योति जैन 4) अपशगुन – ज्योति जैन 5) ममता – डॉ. लता अग्रवाल 6) गरीब का लंच बॉक्स – डॉ. लता अग्रवाल 7) मैं ही कृष्ण हूँ – डॉ. लता अग्रवाल 8) सत्य की अग्निपरीक्षा – डॉ. लता अग्रवाल	15 तासिकाएँ

अंक विभाजन पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन : 30 अंक (लघुत्तरी परीक्षा- 25 अंक, शोध परियोजना/समूहपरियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन- 05 अंक)

सत्रांत परीक्षा : 70 अंक

सत्रांत परीक्षा- प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2020-21 से आगे)

समय : 3 घंटे

अंक : 70

प्रश्न 1. इकाई- I पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 2. इकाई- I पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 3. इकाई- II पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 4. इकाई- II पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 5. इकाई I और II पर चार में से दो प्रश्न।	10 अंक

संदर्भ ग्रंथ :

1. हिंदी भाषा शिक्षण – संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली।
2. हिंदी व्याकरण-पं. कामताप्रसाद गुरु, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली।
3. प्रयोजनमूलक हिंदी – डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, नई दिल्ली।

बी. ए. द्वितीय वर्षकला (शैक्षिक वर्ष 2020–2021 से)

चतुर्थ अयन (Fourth Semester)

पाठ्यचर्या : MIL (Hindi) हिंदी भाषा शिक्षण

2 कर्मांक (Credit)

उद्देश्य :

1. छात्रों में वाक्य के भेद से अवगत करना।
2. छात्रों में विशेष प्रकार के वाक्यों से परिचित करना।
3. छात्रों में हिंदी भाषा श्रवण कौशल विकसित करना।
4. छात्रों में हिंदी भाषा संवाद कौशल विकसित करना।
5. छात्रों में हिंदी भाषा वाचन कौशल विकसित करना।
6. छात्रों में हिंदी भाषा लेखन कौशल विकसित करना।
7. हिंदी भाषा-विधि तथा भाषा-व्यवहार से अवगत करना।
8. हिंदी काव्य-गीत सृजन कौशल विकसित करना।

इकाई	पाठ्यविषय	तासिकाएँ
इकाई- I	वाक्य विचार : वाक्य और वाक्य के भेद 1) साधारण वाक्य 2) मिश्र वाक्य 3) संयुक्त वाक्य 4) संक्षिप्त वाक्य 5) विशेष प्रकार के वाक्य (विधानार्थक, प्रश्नार्थक, निषेधवाचक, आज्ञार्थक, विस्मयादि बोधक, इच्छाबोधक, संदेशसूचक, संकेतार्थक) 6) विराम चिह्न।	15 तासिकाएँ
इकाई- II	भाषा कौशल शिक्षण : गोपालदास : 'नीरज' के काव्य-गीत (08 गीत) द्वारा श्रवण, संवाद, वाचन, लेखन कौशल शिक्षण। 1) आदमी हूँ आदमी से प्यार करता हूँ 2) राधा ने माला जपी श्याम की 3) फूलों के रंग से 4) खिलते हैं गुल यहाँ 5) जीवन की बगिया महकेगी 6) लिखे जो खत तुझे	15 तासिकाएँ

7) आज मदहोश हुआ जारे	
8) कारवाँ गुजर गया, गुबार देखते रहे।	

अंक विभाजन पूर्णांक : 100

आंतरिक मूल्यांकन : 30 अंक (लघुत्तरी परीक्षा- 25 अंक, शोध परियोजना/समूहपरियोजना/मौखिक प्रस्तुति/क्षेत्रीय अध्ययन- 05 अंक)

सत्रांत परीक्षा : 70 अंक

सत्रांत परीक्षा- प्रश्नपत्र का प्रारूप :

(शैक्षिक वर्ष 2020-21 से आगे)

समय : 3 घंटे

अंक : 70

प्रश्न 1. इकाई- I पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 2. इकाई- I पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 3. इकाई- II पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 4. इकाई- II पर दो में से एक प्रश्न।	15 अंक
प्रश्न 5. इकाई I और II पर चार में से दो प्रश्न।	10 अंक

संदर्भ ग्रंथ :

1. हिंदी भाषा शिक्षण - संपा. हिंदी अध्ययन मंडल, सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली।
2. हिंदी व्याकरण - पं. कामताप्रसाद गुरु, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली।
3. प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, नई दिल्ली।

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

Revised Structure and Syllabus of English

T. Y. B. A. Compulsory English (w. e. f- 2015- 2016)

(1) Objectives

1. To introduce students to the best uses of language in literature.
2. To familiarize students with the communicative power of English
3. To enable students to become competent users of English in real life situations
4. To expose students to varied cultural experiences through literature
5. To contribute to their overall personality development by improving their communicative and soft skills

(2) Course Content

Prescribed Text: *Literary Pinnacles* (Ed. Board of Editors, Orient Blackswan)

Literature Components

Prose- 08

Poetry- 08

Language Components

1. Transformation of Sentences
2. An Introduction to Communication Skills
3. Presentation skills
4. Introduction to Soft Skills

Term-wise division of the syllabus:

Term-I

Literature components: - Prose Section: Unit – 1 to 4

Poetry Section: Unit - 9 to 12

Language components:-

**Transformation of Sentences
An Introduction to Communication Skills**

Term-II

**Literature components: - Prose Section: Unit – 5 to 8
Poetry Section: Unit - 13 to 16**

Language components:-

**Presentation skills
Introduction to Soft Skills**

Question Paper Pattern (Term-End Exam)

Time: - Two Hours Total Marks: - 60

- Q 1. Attempt any One from (A) and One from (B) in about 100 words each
(Questions on prose units 01 and 02) Marks 12
- Q 2. Attempt any One from (A) and One from (B) in about 100 words each
(Questions on prose units 03 and 04) Marks 12
- Q 3. Attempt any One from (A) and One from (B) in about 100 words each
(Questions on unit no 9, 10, 11, 12) Marks 12
- Q 4. Reference to the context (**any three**) **Marks 12**
(Unit no 9, 10, 11, 12)
- Q5. A) Questions on **Transformation of sentences (any 08 out of 10)** Marks 08
B) A question on **An Introduction to Communication Skills** (01 out of 02)
Marks 04
- (Questions should be modeled on the exercises given at the end of each unit of the prescribed textbook)

Question Paper Pattern (Annual Exam)

Time:- Three Hours Total Marks:- 80

Q 1. Attempt any One from (A) and One from (B) in about 150 words each
(Questions on prose units 01 to 04- First term) Marks 16

Q 2. Attempt any One from (A) and One from (B) in about 150 words each
(Questions on poetry units 09 to 12- First term) Marks 16

Q. 3) Attempt any One from (A) and One from (B) in about 150 words each
(Questions on prose unit no. 5 to 8 of the second term) Marks 16

Q. 4) Attempt any One from (A) and One from (B) in about 150 words each
(Questions on poetry unit no. 13 to 16 of the second term) Marks 16

Q5.A) A question on **Presentation Skills** (1out of 2) Marks 08

B) A question on **Introduction to Soft Skills** (1out of 2) Marks 08

(Questions should be modeled on the exercises given at the end of each unit of the prescribed textbook)

Revised Course Structure of English

T. Y. B. A. General English (G-3) (w. e. f- 2015- 2016)

**Title of the Paper: Advanced Study of English
Language and Literature**

(1) Objectives:

- a) To expose students to some of the best samples of Indian English Poetry
- b) To make the students see how Indian English poetry expresses the ethos and culture of India
- c) To make them understand creative uses of language in Indian English Poetry
- d) To introduce students to some advanced areas of language study
- d) To prepare students to go for detailed study and understanding of literature and language

e) To develop integrated view about language and literature among the students

2) Course content:

Prescribed Texts:

- 1) *A Collection of Indian English Poetry* –(Ed. Radha Mohan Singh, Orient Blackswan)
- 2) *Linguistics: An Introduction*-(Ed. Board of Editors, Orient Blackswan)

(1) *A Collection of Indian English Poetry* –Ed. Radha Mohan Singh (OBS)

Following poems only:

1. Henry Derozio – Song of the Hindustanee Minstrel
2. Rabindranath Tagore – Silent Steps
3. Swami Vivekananda – Peace
4. Sarojini Naidu – Song of Radha, the Milkmaid
5. Nissim Ezekiel – Poet, Lover, Birdwatcher
6. Kamala Das – An Introduction
7. A.K. Ramanujan –The Striders
8. Adil Jussawala – Sea Breeze Bombay
9. Jayant Mahapatra – The Captive Air of Chandipur-on-Sea
10. Arun Kolatkar – The Bus
11. Agha Shahid Ali – The Season of the Plains
12. Mamta Kalia - Tribute to Papa

2) *Linguistics: An Introduction*- (Ed. Board of Editors, Orient Blackswan)

Following topics from **Chapter – 5, 6 and 7 of the book**)

Syntax -

1. Concept of Phrase, Phrase structure rules/ types of Phrases: Noun phrase, Adjective phrase, Adverb phrase, Prepositional phrase and Verb phrase.
2. Concept of Clause, Parts of Clauses: Subjects and objects, complements and Adverbials, Concept of Subject –verb Concord, Clause patterns.
3. Types of Sentences: Structural Classification - Simple Sentence, Compound Sentence and Complex sentence

4. Types of Sentences: Functional Classification -
(affirmatives/interrogatives/imperatives) Wh –questions, Yes-No Questions, Tag Questions, Negative Sentences, Do-support, Imperatives

Semantics (Introductory) –

1. What is Semantics? Difference between Denotative and Connotative meaning.
2. Lexical relations: Synonymy, Antonymy, Homonymy, Homography and Homophony, Polysemy, Difference between Homonymy and Polysemy, Superordinate terms and Hyponymy, Metonymy.

Pragmatics - (Introductory) –

1. What is Pragmatics?
2. Speech Acts : Types
 - a. Austin’s typology - locutionary, illocutionary, perlocutionary.
 - b. Searle’s typology – the six types
 - c. Direct and Indirect Speech Acts
3. The Co-operative Principle and Its Maxims
4. The Politeness Principle and Its Maxims

Reference Books:

1. Aspects of Indian Writing in English – ed. M.K. Naik, (Delhi: Macmillan, 1979)
2. Problems of Indian Creative Writer in English – C. Paul Verghese, (Somaiya Publications : 1971)
3. Contemporary Indian Poetry in English: An Assessment and Selection – ed. Saleem Peeradina (Bombay :Macmillan, 1972)
4. Indian poetry in English: A Critical Assessment – eds. V.A. Shahane and M. Sivramkrishna (Delhi: Macmillan, 1980)
- 5 A History of Indian Literature in English -ed. Arvind Krishna Mehrotra, (New York: Columbia University Press, 2003)
6. Study of Language: An Introduction – George Yule, (CUP, 1985)
7. English Grammar for Today: A New Introduction – Margaret Deuchar, Geoffrey Leech, Robert Hoogenraad (Palgrave Macmillan, 1982)
8. Semantics – F.R. Palmer (CUP, 1981)
9. Pragmatics - George Yule, (OUP, 2000)

10. Modern Linguistics: An Introduction - Verma and Krishnaswamy (OUP, 1989)
11. Pragmatics and Discourse: A Resource Book for Students - Joan Cutting, (Routledge, 2002)
12. Structure and Meaning in English – Graeme Kennedy (Pearson, 2011)
13. Making Sense of English: A Textbook of Sounds, Words and Grammar – M.A. Yadugiri (New Delhi: Viva Books Pvt. Ltd., 2006)

Term-wise division of the syllabus:

Term-I

- 1. Poems from- A Collection of Indian English Poetry: 01 to 06**
- 2. Syntax part from- Linguistics: An Introduction**

Term-II

- 1. Poems from- A Collection of Indian English Poetry: 07 to 12**
- 2. Semantics part from- Linguistics: An Introduction**
- 3. Pragmatics part from- Linguistics: An Introduction**

Question Paper Pattern (Term-End Exam)

Time: Two Hours

Total Marks: 60

- Q. 1) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **the poems 1, 2, 3, 4** prescribed for the First term) Marks 12
- Q. 2) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **the poems 5, 6, 7, 8** prescribed for the First term) Marks 12
- Q. 3) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **topics from Syntax prescribed** for the First term) Marks 12
- Q. 4) A) Write short notes on the following (Any 2 out of 4)
(Questions on **topics from Syntax prescribed** for the First term) Marks 12
- Q.5) A) Reference to the context: (2 out of 4) Marks 06
B) Practical/objective questions on **topics from Syntax prescribed** for the
First term Marks 06

Question Paper Pattern (Annual Exam)

Time: Three Hours

Total Marks: 80

- Q. 1) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **the poems** 01 to 08 prescribed for the First term) Marks 16
- Q. 2) Short notes on any 4 out of 6 questions in about 100 words each
(Questions on **Syntax part prescribed** for the First t term) Marks 16
- Q. 3) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **Poems 9, 10, 11, 12 prescribed** for the Second term) Marks 16
- Q. 4) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **Semantics part prescribed** in the Second term) Marks 16
- Q.5) Attempt any 2 out of 4 questions in about 100 words each
(Questions on **Pragmatics part** prescribed in the Second term) Marks 16
-

Revised Course Structure of English

T.Y.B.A. Special Paper III (S-3) (w. e. f. 2015-16)

Title of the Paper: Appreciating Novel

1) Objectives:

- a) To introduce students to the basics of novel as a literary form
- b) To expose students to the historical development and nature of novel
- c) To make students aware of different types and aspects of novel
- d) To develop literary sensibility and sense of cultural diversity in students
- e) To expose students to some of the best examples of novel

b) Course content:

Term- I

A) Theory of Novel

- (a) What is Novel? A brief history of novel as a literary form
- (b) Elements of Novel: Theme, Characters, Plot, Structure Narrative Techniques, Point of view, Conflict, Setting and atmosphere, Dialogue
- (c) Types of Novel: epistolary, picaresque, bildungsroman, historical, regional, Psychological, satire, realistic, experimental novel, science fiction
- (d) In addition to this other literary terms related to novel/fiction be considered for background study

B) Animal Farm- George Orwell

Term –II

A) The Old Man and the Sea – Ernest Hemingway

B) The Guide – R. K. Narayan

Reference Books:

- 1)E. M. Forster. *Aspects of the Novel*. Harcourt, Inc. 1955
- 2)Terry Eagleton. *The English Novel: An Introduction*. Blackwell, 2005
- 3)Walter Allen. *The English Novel*. (London, 1954)
- 4)Arnold Kettle. *Introduction to the English Novel*. (2 vols., London, 1951)
- 5)Ian Watt. *The Rise of the Novel*. London,1957
- 6)J. Davis. *Factual Fictions: The Origins of the English Novel*. (New York, 1983)
- 7)Geoffrey Day. *From Fiction to the Novel*. (London, 1987)
- 8)Dominic Head. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. Cambridge, 2002
- 9)Walter L. Reed. *An Exemplary History of the Novel: The Quixotic versus the Picaresque*. (Chicago, 1981)

- 10) Richard Chase. *The American Novel and its Tradition*. New York, 1957
- 11) Gross, Miriam. *The World of George Orwell*. London. Weidenfeld & Nicholson, 1971.
- 12) Bowker, Gordon, *Inside George Orwell*. New York: Palgrave Press, 2003.
- 13) Nadel, Ira Bruce, *Biography: Fiction, Fact and Form*. London: Macmillan, 1984.
- 14) Jonathan Greenberg. *Modernism, Satire and the Novel*. Cambridge University Press, 2011
- 15) Afzal-Khan, Fawzia. *Cultural Imperialism and the Indo-English Novel: Genre and Ideology in R.K. Narayan, Anita Desai, Kamala Markandaya, and Salman Rushdie*. University Park (Pennsylvania State UP) 1993.
- 16) Kermode, Frank [1966]. *The Sense of an Ending: Studies in the Theory of Fiction*. Oxford (OUP) 2000.
- 17) Mukherjee, Meenakshi. *Realism and Reality: The Novel and Society in India*. Delhi (OUP) 1985.
- 18) Brian W. Shaffer. *Reading the Novel in English 1950–2000*. Blackwell Publishing, 2006
- 19) Dirk Wiemann. *Genres of Modernity Contemporary Indian Novels in English*. Amsterdam - New York, NY 2008
- 20) Jesse Matz. *The Modern Novel: A Short Introduction*. Blackwell, 2004
- 21) John Mullan. *How the Novel Works*. OUP, 2006
- 22) Meenakshi Mukherji. *The Twice Born Fiction*. Heinemann Educational Books, New Delhi, 1971
- 23) A. J. Sebastian & N. D. R. Chandra. *Literary Terms in Fiction and Prose*. Authors Press, 2004

Question Paper Pattern (Term End Exam)

Time: Two Hours

Marks: 60

Q. 1) Questions on the elements of novel (3 out of 5)	Marks 12
Q. 2) Questions on the types of novel (3 out of 5)	Marks 12
Q. 3) Questions on <i>Animal Farm</i> (1 out of 2)	Marks 12
Q. 4) Questions on <i>Animal Farm</i> (2 out of 3)	Marks 12

Q. 5) Questions on the application of the theory of novel (prescribed novel) (4 out of 6) Marks 12

Question Paper Pattern (Annual Exam)

Time: Three Hours

Marks: 80

- Q. 1) Questions on the theory of novel (4 out of 6) Marks 16
- Q. 2) Questions on *Animal Farm* (1 out of 2) Marks 16
- Q. 3) Questions on *The Old Man and the Sea* (2 out of 3) Marks 16
- Q. 4) Questions on *The Guide* (2 out of 3) Marks 16
- Q. 5) Questions on the application of the theory of novel (prescribed novels) (4 out of 6) Marks 12

=====

Revised Course Structure of English

T.Y.B.A. Special Paper IV(S-4) (w. e. f. 2015-16)

Title of the Paper: Introduction to Literary Criticism

a) Objectives:

- a) To introduce students to the basics of literary criticism
- b) To make them aware of the nature and historical development of criticism
- c) To make them familiar with the significant critical approaches and terms

- d) To encourage students to interpret literary works in the light of the critical approaches
- e) To develop aptitude for critical analysis

b) Course Content:

TERM-I

UNIT-I

Definition, origin, principles, types, and functions of literary criticism

UNIT-II

Short survey of literary criticism- critical approaches/movements: Classical criticism (Plato's charges against poetry, Aristotle's theory of imitation, Longinus's sources of the sublime), Neo-classical criticism (Pierre Corneille's reinterpretation of three unities, John Dryden's interpretation of classical ideas, Samuel Johnson's justification of Shakespeare's intermingling of tragedy and comedy and Alexander Pope's views on wit and Nature), Romanticism (William Wordsworth's definition of poetry, S. T. Coleridge's concept of fancy and imagination) and Victorian criticism (Matthew Arnold's views about the function of criticism and Walter Pater's concept of art for art's sake). This short survey is expected to be introductory in nature and should be strictly limited to the study of the salient features of the above mentioned approaches, the critics and the brief account of their seminal works.

UNIT-III

Short survey of literary criticism- critical approaches/movements: Modernism (T. S. Eliot's concept of tradition, I. A Richards's four kinds of meaning and F. R. Leavis's concept of completeness of response), New Criticism (J. C. Ransom's concept of texture, Allen Tate's concept of tension and Cleanth Brooks's notion of paradox as the structure of poetry) and Marxist criticism (Goerge Lucaks' concept of realism and Raymond Williams's redefinition of hegemony). This short survey is expected to be introductory in nature and should be strictly limited to the study of the salient features of the above mentioned approaches and the concepts/theories of critics.

UNIT-IV

Literary/Critical Terms: catharsis, plot, the sublime, three unities, classic, decorum and nature, diction, fancy and imagination, author, canon, style, subjective and objective

TERM-II

UNIT-I

Critical Essays: 1) John Dryden: An Essay of Dramatic Poesy

2) S. T. Coleridge: Chapter 14 (from Part II- *Biographia Literaria*)

3) Walter Pater: Style

UNIT-II

Critical Essays: 1) W. K. Wimsatt Jr. & M. C. Beardsley: The Intentional Fallacy

2) Helen Gardner: The Sceptre and the Torch

3) Northrop Fry: Criticism: Visible and Invisible

(These essays are available in *The English Critical Tradition: An Anthology of Literary Criticism* Vol. 1 & 2, Macmillan, edited by S. Ramaswami & V. S. Seturaman)

UNIT-III

Literary/critical terms: allegory, allusion, ambiguity, setting, satire, genre, irony, metaphor, connotation and denotation, point of view, round and flat characters, text

(Teachers are advised to explain and apply these terms in the context of the prescribed poems and novels).

UNIT-IV

Practical criticism of poems, passages from novels and plays, etc.

(Teachers are advised to preferably deal with poems, prose passages from the prescribed poems and novels (from General Paper-III) for practical criticism).

Reference Books:

- 1) Kulkarni Anand B. & Chaskar Ashok G. *An Introduction to Literary Criticism and Theory*. Orient Blackswan, Hyderabad, 2015
- 2) Atherton Carol. *Defining Literary Criticism*. Palgrave, 2005
- 3) Dorsch T. S. *Classical Literary Criticism*. Penguin, 1981 (reprinted version)
- 4) Kennedy George A. *A New History of Classical Rhetoric*. Princeton: Princeton University Press, 1994.
- 5) Ross Andrew. *The Origins of Criticism*. Princeton Univ. Press, 2002
- 6) Habib M. A. R. *A History of Literary Criticism: from Plato to the Present*. Blackwell Publishers Ltd, 2005
- 7) Hardison Jr., O. B. (ed.). *Medieval Literary Criticism: Translations and Interpretations*. New York: Frederick Ungar, 1974.
- 8) Brown Marshall (ed.). *Cambridge History of Romanticism*. Vol. 5, Cambridge Univ. Press, 2000
- 9) Thorat Ashok and others. *A Spectrum of Literary Criticism*. (Frank Bros.) 2001.
- 10) Hickman Miranda B. and McIntyre John D. *Rereading the New Criticism*. The Ohio State University Press, 2012
- 11) Levenson Michael .*The Cambridge Companion to Modernism*. Cambridge, 1997
- 12) Litz A. Walton and others. *The Cambridge History of Literary Criticism (Modernism and the New Criticism)*, Vol. 7. Cambridge Univ. Press, 2008
- 13) Ross Stephen. *Modernism and Theory*. Routledge, 2009

14) Whitworth Michael (ed.). *Modernism*. Blackwell, 2007

Question Paper Pattern (Term End Exam)

Time: Two Hours

Marks: 60

Q. 1) Questions on principles, types and functions of criticism (2 out of 3)

Marks 12

Q. 2) Questions on Classicism, Neoclassicism and Romanticism (2 out of 3)

Marks 12

Q. 3) Questions on Victorian criticism and Modernism (2 out of 3)

Marks 12

Q. 4) Questions on Formalism and New Criticism (2 out of 3)

Marks 12

Q. 5) Questions on literary terms (4 out of 6)

Marks 12

Question Paper Pattern (Annual Exam)

Time: Three Hours

Marks: 80

Q. 1) Questions on **Unit II of First Term** (2 out of 4)

Marks 16

Q. 2) Questions on **Unit III of First Term** (2 out of 4)

Marks 16

Q. 3) A) Questions on Dryden and Coleridge's essay (2 out of 4)

Marks 8

B) Questions on Pater and Wimsatt and Beardsley (2 out of 4) Marks 8

Q. 4) A) Questions on Gardner and Fry's essay (2 out of 4) Marks 8

B) Questions on literary terms of the second term (4 out of 6) Marks 8

Q. 5) A) Questions on literary terms of the second term (4 out of 6) Marks 8

B) Practical criticism of a poem or prose passage (4 sub-questions out of 6)

Marks 8

=====

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे

तृतीय वर्ष साहित्य

हिंदी सामान्य-3

पाठ्यक्रम

(शैक्षिक वर्ष: जून 2015 से)

उद्देश्य:-

1. छात्रों को हिंदी आत्मकथा विधा तथा हिंदी की दीर्घ कविता/काव्य नाटक के विकास तथा उनके स्वरूप का परिचय देना।
2. छात्रों को पारिभाषिक शब्द तथा संक्षिप्तियों के माध्यम से सरकारी कार्यालय में प्रयुक्त की जानेवाली कार्यालयीन हिंदी से परिचित कराना।
3. छात्रों को सरकारी पत्रलेखन की पद्धति से अवगत कराना।
4. छात्रों को पत्रकारिता के विभिन्न पहलुओं से परिचित कराना।
5. छात्रों में अंग्रेजी से हिंदी में अनुवाद करने की कला को विकसित करना।

अध्यापन पद्धति:-

1. स्वाध्याय।
2. व्याख्यान तथा विश्लेषण।
3. ग्रंथालय के माध्यम से छात्रों को विभिन्न आत्मकथाकारों तथा कवियों की मौलिक कृतियों से परिचित कराना।
4. सरकारी कार्यालयों को भेंट।
5. दृक-श्राव्य माध्यमों/संगणक तथा इंटरनेट आदि साधनों का प्रयोग।
6. शैक्षिक अध्ययन यात्रा का आयोजन।
6. कथ्य एवं भाव के अनुसार आत्मकथा विधा तथा काव्य-नाटक का अध्यापन।

पाठ्यपुस्तकें:

1. सृजन संदर्भ और मैं : आत्मकथांश
संपादक: डॉ. पी. व्ही. कोटमे, डॉ. व्ही. एन. भालेराव
प्रकाशक: हिंदी साहित्य निकेतन,
16 साहित्य विहार,
बिजनौर (उ. प्र.) 246701
फोन: 01342- 263232, 09368141411

2. काव्यनाटक - एक कंठ विषपायी - दुष्यंत कुमार

प्रकाशक - लोकभारती प्रकाशन,

पहली मंजिल, दरबारी बिल्डिंग,

महात्मा गाँधी मार्ग, इलाहाबाद

संस्करण: 2013

पाठ्यपुस्तकेतर पाठ्यक्रम :-

तृतीय वर्ष साहित्य के भविष्य को ध्यान में रखते हुए समाचार पत्र और रेडियो लेखन से जोड़ने हेतु प्रस्तुत पाठ्यक्रम में उससे संबंधित अंश रखा गया है, क्योंकि आज के भूमंडलीकरण के दौर में भाषा एवं साहित्य के अध्ययन के लिए केवल भाषाई अभिमान एवं साहित्य के प्रति रुचि पर्याप्त नहीं है। इसके साथ यह भी देखा जाना चाहिए कि संबंधित भाषा छात्रों को जीविका प्राप्ति की दृष्टि से कितनी सहायक सिद्ध होती है। इस हेतु प्रस्तुत पाठ्यक्रम में व्यावहारिक हिंदी से संबंधित पाठ्यक्रम रखा गया है।

पाठ्यक्रम प्रथम सत्र

सृजन संदर्भ और मैं: आत्मकथांश : संग्रह में से निम्नलिखित आत्मकथांश अध्ययन के लिए हैं-

1. मेरा-जीवन	- प्रेमचंद
2. क्या भूलूँ क्या याद करूँ	- हरिवंशराय बच्चन
3. टुकड़े टुकड़े दास्तान (मैं लेखक कैसे बना)	- अमृतलाल नागर
4. जो कहा नहीं गया (प्रेम एक इच्छा है)	- कुसुम अंसल
5. शब्दकाया	- सुनीता जैन
6. गुमशुदा दोस्त की तलाश (भाग 1)	- सुधा अरोड़ा
7. अपने अपने पिंजरे	- मोहनदास नैमिशराय
8. संतप्त (दलित पीड़ा का दंश)	- सूरजपाल चौहान

पाठ्यपुस्तकेतर पाठ्यक्रम:-

क. पारिभाषिक शब्दावली (पदनाम) सूची संलग्न।

ख. कार्यक्रम संयोजन कौशल का परिचय:

{ इसमें संकल्पना एवं स्वरूप, उद्देश्य, कार्यक्रम की प्रस्तावना, परिचय, स्वागत, सम्मान, सूत्रसंचालन, अभिमत, आभार ज्ञापन, कार्यक्रम पत्रिका आदि का परिचय अपेक्षित है। }

ग. अनुवाद लेखन: (मराठी/अंग्रेजी)

पाठ्यक्रम
द्वितीय सत्र

2. काव्यनाटक - एक कंठ विषपायी - दुष्यंत कुमार

प्रकाशक - लोकभारती प्रकाशन,
पहली मंजिल, दरबारी बिल्डिंग,
महात्मा गाँधी मार्ग,
इलाहाबाद
संस्करण: 2013

पाठ्यपुस्तकेतर पाठ्यक्रम :-

- क. संक्षिप्तियाँ:- सूची संलग्न
ख. समाचार पत्र और रेडियो के लिए वार्ता लेखन।
ग. सरकारी पत्रलेखन -
1. परिपत्र
2. कार्यालय आदेश
3. अधिसूचना

क) पारिभाषिक शब्दावली : (पदनाम)

अ. क्र.	अंग्रेजी	हिंदी
1	Accounts Officer	लेखा अधिकारी
2	Acting Director	कार्यकारी निदेशक
3	Additional Secretary	अपर सचिव
4	Administrator General	महाप्रशासक
5	Allotment Officer	आबंटन अधिकारी
6	Ambassador	राजदूत
7	Assistant	सहायक
8	Cashier	रोकड़िया
9	Chairman	सभापति, अध्यक्ष
10	Claims Officer	दावा अधिकारी

1 1	Convener	संयोजक
1 2	Customs Officer	सीमा शुल्क अधिकारी
1 3	Director General	महानिदेशक
1 4	District Judge	जिला न्यायाधीश
1 5	Editor	संपादक
1 6	Educational Advisor	शिक्षा सलाहकार
1 7	Field Officer	क्षेत्राधिकारी
1 8	Forest Officer	वन-अधिकारी
1 9	Gazetted Officer	राजपत्रित अधिकारी
2 0	Hindi Adviser	हिंदी सलाहकार
2 1	Hindi Officer	हिंदी अधिकारी
2 2	Income Tax Officer	आयकर अधिकारी
2 3	Information Officer	सूचना अधिकारी
2 4	Interpreter	दुभाषिया
2 5	Judge	न्यायाधीश
2 6	Labour Officer	श्रमिक अधिकारी
2 7	Manager	प्रबंधक
2 8	Medical Officer	चिकित्सा अधिकारी
2 9	Member	सदस्य
3 0	Minister	मंत्री
3 1	News Editor	समाचार संपादक
3 2	News Reporter	संवाददाता
3 3	Operating Superintendent	प्रचालन अधीक्षक
3 4	Planning Officer	योजना अधिकारी
3 5	Prime Minister	प्रधानमंत्री
3 6	Private Secretary	निजी सचिव
3 7	Probationer	परखाधीन, परिवीक्षाधीन
3 8	Project Officer	परियोजना अधिकारी
3 9	Proof Reader	पूफ शोधक, पूफ रीडर

40	Public Relations Officer	जन-संपर्क अधिकारी
41	Purchase Officer	क्रय अधिकारी
42	Receptionist	स्वागती
43	Regional Officer	क्षेत्रीय अधिकारी
44	Resident Officer	निवासी अधिकारी
45	Returning Officer	निर्वाचन अधिकारी
46	Supervisor	पर्यवेक्षक
47	Translator	अनुवादक
48	Treasurer	कोषाध्यक्ष
49	Verification Officer	सत्यापन-अधिकारी
50	Welfare Officer	कल्याण अधिकारी

(ख) संक्षिप्तियाँ:

अ.क.	अंग्रेजी	हिंदी
1	AIR- All India Radio	आकाशवाणी
2	AH- Army Headquarters	थल सेना मुख्यालय
3	BPRD- Bureau of Police Research and Development	पुलिस अनुसंधान तथा विकास ब्यूरो
4	BPE- Bureau of Public Enterprises	सरकारी उद्यम कार्यालय
5	CS- Cabinet Secretariat	मंत्रिमंडल सचिवालय
6	CBR- Central Board of Revenue	केंद्रीय राजस्व बोर्ड
7	CBI- Central Bureau of Investigation	केंद्रीय जाँच ब्यूरो
8	CHD- Central Hindi Directorate	केंद्रीय हिंदी निदेशालय
9	CIA- Central Investigation Agency	केंद्रीय अन्वेषण एजेन्सी

1 0	CPWQ- Central Public Works Department	केंद्रीय लोक निर्माण विभाग
1 1	CRP- Central Reserve Police	केंद्रीय रिजर्व पुलिस
1 2	CSWB- Central Social Welfare Board	केंद्रीय समाज कल्याण बोर्ड
1 3	CSD- Central Storage Depot	केंद्रीय संचयन डिपो
1 4	CTO- Cenral Telegraph Office	केंद्रीय तार घर
1 5	CC- Chamber Commerce	वाणिज्य मंडल
1 6	CC- Computer Centere	कम्प्यूटर केंद्र
1 7	DC- Documenation Centre	प्रलेख केन्द्र
1 8	DK- Dooradarshan Kendra	दूरदर्शन केन्द्र
1 9	EC- Election Commission	निर्वाचन आयोग
2 0	EI- Embassy of India	भारतीय राजदूतावास
2 1	FPL- Family Planning Centre	परिवार नियोजन केन्द्र
2 2	FD- Films Division	फिल्म प्रभाग
2 3	FC- Finance Commission	वित्त आयोग
2 4	GSI- Geological Survey of India	भारतीय भूगर्भ सर्वेक्षण
2 5	GIP- Government of India Press	भारत सरकार मुद्रणालय
2 6	LI- Legation of India	भारतीय दूतावास
2 7	LA- Legislative Assembly	विधान सभा
2 8	LIC- Life Insurance Corporation	जीवन बीमा निगम
2 9	LSS- Lok Sabha Secretariat	लोकसभा सचिवालय

30	MLCD- Military Lands and Cantonments Directorate	सैनिक भूमि तथा छावनी निदेशालय
31	MTE- Military Trunk Exchange	सैनिक ट्रंक-टेलीफोन केन्द्र
32	NAI- National Archives of India	भारत का राष्ट्रीय अभिलेखागार
33	NBO- National Buildings Organisation	राष्ट्रीय भवन निर्माण संगठन
34	NDC- National Defence College	राष्ट्रीय रक्षा कॉलेज
35	NDS- National Discipline Scheme	राष्ट्रीय अनुशासन योजना
36	NRDC- National Research & Development Corporation	राष्ट्रीय अनुसंधान तथा विकास निगम
37	OLC- Official Language [Legislative] Commission	राजभाषा (विधायी) आयोग
38	PO- Passport Office	पारपत्र/पासपोर्ट कार्यालय
39	PSD- Printing & Stationery Deptt.	मुद्रण तथा लेखन सामग्री विभाग
40	PAC- Public Accounts Committee	लोक लेखा समिति
41	PAI- Public Administration Institute	लोक प्रशासन संस्थान
42	PSC- Public Service Commission	लोक सेवा आयोग
43	PWD- Public Works Department	लोक निर्माण विभाग
44	RB- Railway Board	रेलवे बोर्ड
45	RPF- Railway Police Force	रेलवे पुलिस दल
46	SFL- School of Foreign Languages	विदेशी भाषा विद्यालय

47	TO- Tourist Office	पर्यटन कार्यालय
48	UGC- Unversity Grant Commission	विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
49	WEC- Workers Education Centre	कामगार शिक्षा केन्द्र
50	ZP- Zoological Park	चिड़ियाघर

संदर्भ ग्रंथ:

1. प्रशासनिक हिंदी- टिप्पण, प्रारूपण और पत्रलेखन- डॉ. हरिमोहन
2. व्यावहारिक पत्रलेखन कला - डॉ. डी. एस. पोखरिया
3. व्यावहारिक हिंदी - रवींद्रनाथ श्रीवास्तव/भोलानाथ तिवारी
4. व्यावहारिक हिंदी और रचना - कृष्णकुमार गोस्वामी
5. व्यावहारिक हिंदी - डॉ. प्रेमचंद पातंजलि
6. व्यावसायिक हिंदी - प्रो. रहमतुल्लाह
7. सामान्य हिंदी - डॉ. केदार शर्मा/डॉ.महेन्द्र मिश्रा
8. मानक हिंदी व्याकरण - शशि शेखर तिवारी
9. पत्र-व्यवहार निर्देशिका- भोलानाथ तिवारी
10. प्रयोजनमूलक हिंदी - विनोद गोदरे
12. व्यावहारिक हिंदी - रवीन्द्रनाथ श्रीवास्तव, भोलानाथ तिवारी
13. व्यावहारिक हिंदी और रचना- कृष्णकुमार गोस्वामी
14. हिंदी खंडकाव्य परंपरा - रामेश्वर दयाल दुबे
- 15 आधुनिक गद्य की विविध विधाएँ - उदयभानु सिंह
16. आधुनिक खंडकाव्यों में युग चेतना - डॉ. एन. डी. पाटील
17. गद्य के रूप - संपा. शशिभूषण सिंहल
18. नई कविताएँ प्रबंध काव्य शिल्प और जीवन दर्शन - डॉ. उमाकांत गुप्ता वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
19. नए प्रतीक नाटक डॉ. सूरज प्रसाद पचौरी, जवाहरलाल पुस्तकालय, मथुरा
20. समकालीनता के अतीतोन्मुखी नाटक- डॉ. रमेश गौतम, नचिकेता प्रकाशन, दिल्ली
21. दुष्यंतकुमार और उनका काव्य - डॉ. सुरेश साळुंके
22. आत्मकथा विधा: शास्त्र और इतिहास- डॉ. बापूराव देसाई, गरिमा प्रकाशन, कानपूर
23. आत्मकथा साहित्य, सिद्धांत और समीक्षा- डॉ. आनंद सिन्दल, अमन प्रकाशन, कानपुर
24. हिंदी लेखिकाओं की आत्मकथाएँ- डॉ. सरजूप्रसाद मिश्र, अमन प्रकाशन, कानपुर
25. बच्चन का आत्मकथा साहित्य- अंजु शर्मा, आस्था प्रकाशन, भोपाल
26. प्रतिरोध का दस्तावेज: महिला आत्मकथाएँ - नीरू संजय प्रकाशन, नई दिल्ली -2
27. हिंदी दलित आत्मकथाएँ: एक अनुशीलन - डॉ. अभय परमार, ज्ञान प्रकाशन, कानपुर
28. हिंदी का दलित आत्मकथा साहित्य- संजय मुनेश्वर, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर
29. बच्चन की आत्मकथा-संक्षेपण- अजितकुमार, नेशनल बुक ट्रस्ट, इंडिया
30. एक कहानी यह भी- मन्नू भंडारी, राधाकृष्ण प्रकाशन, इलाहाबाद
31. अपने अपने पिंजरे- मोहनदास नैमिशराय, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
32. अन्या से अनन्या - प्रभा खेतान, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली

33. संतप्त- सूरजपाल चौहान, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
34. हादसे- रमणीका गुप्ता, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
35. डॉ. हरिवंशराय बच्चन का आत्मकथात्मक साहित्य- प्रा. श्रीनिवास, अभय प्रकाशन, 6ए/540, आवास विकरस, हंसपुरम, कानपुर- 208 021
36. हम अनिकेतन- श्री नरेश मेहता, लोकभारती प्रकाशन, पहली मंजिल, दरबारी बिल्डिंग, महात्मा गांधी मार्ग, इलाहाबाद-1
37. मुक्त गगन में- विष्णु प्रभाकर, राजपाल एण्ड सन्ज़, कश्मीरी गेट, दिल्ली-6
38. जो कहा नहीं गया- कुसुम अंसल, राजपाल एण्ड सन्ज़, दिल्ली-6

प्रश्नपत्र का स्वरूप तथा अंक विभाजन
प्रथम सत्र

समय : 2 घंटे	पूर्णांक : 60
.....	
(सूचना: सभी प्रश्न अनिवार्य हैं)	
प्रश्न 1. दीर्घोत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	20
प्रश्न 2. लघूत्तरी प्रश्न (4 में से 2)	10
प्रश्न 3. ससंदर्भ व्याख्या (4 में से 2)	10
प्रश्न 4. अ) पारिभाषिक शब्दावली (12 में से 10)	10
आ) कार्यक्रम संयोजन कौशल का परिचय:(2 में से 1)	05
इ) अनुवाद लेखन मराठी/अंग्रेजी)	05
कुल अंक: 60	

वार्षिक परीक्षा

समय: 3 घंटे	पूर्णांक: 80
.....	
(सूचना: सभी प्रश्न अनिवार्य हैं)	
प्रश्न 1. अ) गद्य पर दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	10
आ) पद्य पर दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	10
प्रश्न 2. अ) गद्य पर लघूत्तरी प्रश्न (4 में से 2)	10
आ) पद्य पर लघूत्तरी प्रश्न (5 में से 3)	15
प्रश्न 3. ससंदर्भ व्याख्या (4 में से 2) (द्वितीय सत्र पर)	10
प्रश्न 4. अ) संक्षिप्तियाँ (7 में से 5)	10
आ) वृत्तांत लेखन (2 में से 1)	05
प्रश्न 5. अ) पत्रलेखन (2 में से 1)	05
आ) अनुवाद लेखन (मराठी/अंग्रेजी)	05
कुल अंक: 80	

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे
तृतीय वर्ष साहित्य
हिंदी सामान्य - 3
वैकल्पिक पाठ्यक्रम:
प्रयोजनमूलक हिंदी
पाठ्यक्रम
(शैक्षिक वर्ष: जून 2015 से)

उद्देश्य-

1. छात्रों को कार्यालयीन कार्यपद्धति की जानकारी देना ।
2. छात्रों को सरकारी पत्राचार के प्रकारों, स्वरूप, भाषा शैली आदि की जानकारी देना ।
3. छात्रों को अनुवाद प्रक्रिया तथा कार्यालयीन अनुवाद से अवगत कराना ।
4. छात्रों को क्षेत्र-कार्य प्रणाली से परिचित कराना ।
5. छात्रों को प्रतिवेदन, संचार क्रांति एवं सूचना प्रौद्योगिकी, ई-कैश, साक्षात्कार के स्वरूप से परिचित कराना ।
6. छात्रों को राजभाषा हिंदी का संवैधानिक प्रावधान, हिंदी प्रचार प्रसार कार्य से परिचित करना ।
7. छात्रों को पारिभाषिक वाक्य एवं संक्षिप्तियों से अवगत कराना ।

अध्यापन प्रणालियाँ:

1. स्वाध्याय ।
2. विवेचन, विश्लेषण, फलक तथा चार्ट्स ।
3. राजभाषा अधिकारियों के अतिथि व्याख्यान ।
4. पूर्वानुमति से केंद्रीय तथा अन्य सरकारी कार्यालयों में जाकर प्रात्यक्षिकों, मॉडलों की व्यावहारिक जानकारी देना ।
5. प्रात्यक्षिक स्वाध्याय व परियोजना ।
6. दृक-श्राव्य माध्यमों/संगणक तथा इंटरनेट आदि साधनों का प्रयोग ।
7. शैक्षिक अध्ययन यात्रा का आयोजन ।

पाठ्यक्रम
प्रथम सत्र

1. प्रयोजनमूलक हिंदी प्रयुक्त के माध्यमः
खड़ीबोली, मानक भाषा, संपर्क भाषा, राष्ट्रभाषा, राजभाषा।
 2. कार्यालयीन हिंदी पत्राचारः
 - अ. सरकारी पत्र की विशेषताएँः
शुद्धता, सरलता, निर्वेयविक्रता, तथ्यों में स्पष्टता, असंदिग्धता, संक्षिप्तता, कमबद्धता, शिष्टता, प्रभावोत्पादकता, वैशिष्ट्यपूर्ण भाषा आदि।
 - ब. सरकारी पत्रों के विविध रूप और प्रकारः
सरकारी पत्र, अधिसूचना, प्रेस विज्ञप्ति, निविदा, परिपत्र, कार्यालय आदेश, आवेदन पत्र।
 3. राजभाषा हिंदी: संवैधानिक प्रावधानः संक्षिप्त परिचय।
 4. अनुवाद प्रक्रिया तथा कार्यालयीन अनुवाद :
 - अ. अनुवाद स्वरूप, महत्व : अनुवाद प्रक्रिया, हिंदी में अनुवाद का महत्व, सूचना तकनीक में अनुवाद का महत्व।
 - ब. अनुवाद के प्रकारः
शब्दानुवाद, भावानुवाद, छायानुवाद, मशीनी अनुवाद, वैज्ञानिक एवं तकनीकी साहित्य का अनुवाद, बैंकिंग अनुवाद, कंप्यूटर अनुवाद।
 - क. अनुवादक के गुण।
 - ड. कार्यालयीन अनुवादः 100 शब्दों का परिच्छेद, अंग्रेजी अथवा मराठी से हिंदी में अनुवाद।
 5. पारिभाषिक वाक्यों का हिंदी अनुवाद। (क. सूची संलग्न)
-

द्वितीय सत्र

6. जनसंचार माध्यम एवं हिंदी:
- क. दूरदर्शन और प्रयोजनमूलक हिंदी- दूरदर्शन भाषा की विशेषताएँ, दूरदर्शन के लिए समाचार-लेखन।
 - ख. आकाशवाणी और प्रयोजनमूलक हिंदी- आकाशवाणी भाषा की विशेषताएँ, आकाशवाणी के लिए समाचार-लेखन।
7. क्षेत्र कार्य (फील्ड वर्क):
- क. क्षेत्र कार्य का अर्थ एवं महत्व।
 - ख. क्षेत्र कार्य की प्रणालियाँ।
 - ग. क्षेत्र कार्य की प्रक्रियाँ- अनुसंधान क्षेत्र का चयन, साक्षात्कार प्रश्नावली तैयार करना, साक्षात्कार प्रश्नावली का संचलन।
 - घ. प्रतिवेदन रिपोर्ट : परिभाषा और स्वरूप, प्रारूप, शीर्षक।
- 8 पृष्ठ-सज्जा: पृष्ठभूमि-
- अ. पृष्ठ-सज्जा (मेक-अप) के विविध अंग।
 - आ. सामग्री का संयोजन एवं पृष्ठ निर्धारण।
 - इ. कलापक्ष एवं मुद्रण।
9. संचार क्रांति एवं सूचना प्रौद्योगिकी का भविष्य:
- अ. ई-कैश, ई-कैश तथा डिजिटल हस्ताक्षर, फायरवाल।
 - आ. ई-बिजिनेस, ई-फैक्स, वेबसाइट बनाना।
 - इ. ई-प्रोक्चोरमेंट, ई-गवर्नेंस, ई-प्रशासन।
 - ई. विभिन्न क्षेत्रों में सूचना प्रौद्योगिकी की उपादेयता का संक्षिप्त परिचय।
 - उ. सायबर शिक्षा की सार्थकता।
10. पारिभाषिक संक्षिप्तियाँ। (ख. सूची संलग्न)

क. वाक्य (अंग्रेजी से हिंदी)

अ.क्र	अंग्रेजी	हिंदी
1	A draft of reply is put up for approval	उत्तर का मसौदा अनुमोदनार्थ प्रस्तुत है।
2	Agenda is sent herewith	इसके साथ कार्य-सूची भेजी जा रही है।
3	Board's sanction is necessary to regularise the matters.	इस मामले को नियमित करने के लिए बोर्ड की मंजूरी जरूरी है।
4	Certificate by the competent authority is required.	सक्षम प्राधिकारी का प्रमाण-पत्र आवश्यक है।
5	Compliance of orders is still awaited.	आदेशों के अनुपालन की अभी प्रतीक्षा है।
6	Copy enclosed for ready reference.	सुलभ संदर्भ के लिए प्रतिलिपि संलग्न है।
7	Draft of circular put up for signature.	परिपत्र का मसौदा हस्ताक्षर के लिए प्रस्तुत है।
8	Early reply is solicited.	शीघ्र उत्तर भेजने की प्रार्थना है।
9	Ordered of enquiry has been issued	जाँच का आदेश दे दिया गया है।
10	Funds are available within sanctioned budget.	स्वीकृत हुए बजट में राशि उपलब्ध है।
11	Further report is awaited.	अगली रिपोर्ट की प्रतीक्षा है।
12	Give necessary facilities.	आवश्यक सुविधाएँ दी जाएँ।
13	Liable to disciplinary action.	अनुशासनात्मक कार्रवाई की जा सकती है।
14	Will be replied to accordingly.	तद्नुसार उत्तर भेजा जाएगा।
15	You may like to discuss.	संभवतः आप को विचार-विमर्श करना चाहिए।
16	Yours attention is drawn.	आपका ध्यान आकर्षित किया जाता है।
17	Acting in official capacity.	आधिकारिक हैसियत से काम करते हुए,
18	Please let us know about the action taken at your end.	कृपया आपकी ओर से की गई कार्रवाई से हमें अवगत कराएँ।

19	I know far as my knowledge is concerned	जहाँ तक मेरी जानकारी है/ मुझे ज्ञात है।
20	It is not possible to sanction due the reasons enumerated above.	ऊपर बताये गये कारणों से मंजूरी नहीं दी जा सकती/ देना सम्भव नहीं है।
21	In anticipation of your approval.	आपके अनुमोदन की प्रत्याशा में।
22	Individual case will be decided on merits.	हर एक/प्रत्येक मामले पर अलग-अलग उसके गुण-दोषों के आधार पर निर्णय लिया जाएगा।
23	Objections have been dealt with	अगले मास की पहली तारीख के पहले देय नहीं है।
24	Objections have been over ruled.	आक्षेपों/आपत्तियों पर विचार कर लिया गया है।
25	On such terms and conditions as he thinks fit.	ऐसे शर्तों के साथ जिन्हें वह उचित समझे।
26	The file is not readily traceable.	मिसिल तत्काल नहीं मिल रही है।
27	Accepted provisionally	अन्तिम रूप में स्वीकृत।
28	Advise further development	आगे की प्रगति से अवगत कराएँ/ के बारे में सूचित करें।
29	Advise the action taken	की गई कार्रवाई से अवगत कराएँ/सूचित करें।
30	This is with in extant (exustung) rules.	यह वर्तमान नियमों के अनुसार ही है।
31	The case is time barred.	मामला समय बाधित/कालातीत है।
32	As laid down in the rules.	जैसा कि नियमों में निर्धारित किया गया है।
33	As specified in the rules.	जैसा कि नियमों में विनिर्दिष्ट किया गया है।
34	As explained in the rules.	जैसा कि नियमों में स्पष्ट किया गया है।
35	Check and give remarks.	जाँच करें और कैफियत दें।
36	Funds will be provided.	धन की व्यवस्था की जाएगी।

37	Action is under way.	कार्रवाई की जा रही है।
38	Copy enclosed for the ready reference.	तत्काल हवाले के लिए प्रतिलिपि संलग्न है।
39	Fair endorsement is put up for signature.	स्वच्छ पृष्ठांकन हस्ताक्षर के लिए प्रस्तुत है।
40	This is inconfermity with rules.	यह नियमों के अनुरूप है।

ख. संक्षिप्तियाँ

अ. क.	अंग्रेजी	हिंदी
1	AIR- All India Radio	आकाशवाणी
2	AFMS- Armed Forces Medical Services	सशस्त्र सेना चिकित्सा सेवा
3	AFIO- Armed Forces Information Office	सशस्त्र सेना सूचना कार्यालय
4	ASH- Airforce Station Headquarters	वायुसेना स्टेशन मुख्यालय
5	AMD- Atomic Minerals Division	परमाणु खनिज प्रभाग
6	ASI- Archaeological Survey of India	भारतीय पुरातत्व सर्वेक्षण
7	ACED- Appellate Collector of Estate Duty	संपदा शुल्क अपील नियंत्रक
8	BARC- Bhabha Atomic Research Centre	भाभा अणु अनुसंधान केन्द्र
9	CBI- Central Bureau of Investigation	केन्द्रीय जाँच ब्यूरो
10	CGHS- Central Government Health Scheme	केन्द्रीय सरकार स्वास्थ्य योजना
11	CBR- Central Board of Revenue	केन्द्रीय राजस्व बोर्ड
12	CBSE- Central Board of Secondary Education	केन्द्रीय माध्यमिक शिक्षा बोर्ड
13	CVC- Central Vigilance Commission	केन्द्रीय सतर्कता आयोग
14	CS- Cabinete Secretariat	मंत्रिमंडल सचिवालय
15	CCI- Census Commission of India	भारतीय जनगणना कमीशन
16	CCO- Central Claims Organisation	केन्द्रीय दावा संगठन
17	CPWD- Central Public Works Department	केन्द्रीय लोक-निर्माण विभाग
18	CRPF- Central Reserve Police Force	केन्द्रीय रिजर्व पुलिस बल
19	CRCL- Central Revenues Control Laboratory	केन्द्रीय राजस्व नियंत्रण प्रयोगशाला
20	CSWB- Central Social Welfare Board	केन्द्रीय समाज कल्याण बोर्ड

2 1	CHD-Central Hindi Directorate	केन्द्रीय हिंदी निदेशालय
2 2	CSIR-Council of Scientific and Industrial Research	वैज्ञानिक तथा औद्योगिक अनुसंधान परिषद्
2 3	CERT-Council of Educational Research and Training	शैक्षिक अनुसंधान एवं प्रशिक्षण परिषद्
2 4	DA- Department of Agriculture	कृषि विभाग
2 5	DE- Department of Education	शिक्षा विभाग
2 6	DR- Department of Revenue	राजस्व विभाग
2 7	DAH- Directorate of Animal Husbandary	पशुपालन निदेशालय
2 8	DIO- Defence Inspection Organisation	रक्षा निरीक्षण संगठन
2 9	DGSD- Directorate General of Supplies and Disposals	आपूर्ति एवं निपटान महानिदेशालय
3 0	DT- Directotate of Training	प्रशिक्षण निदेशालय
3 1	DNSS- Directorate of National Sample Survey	राष्ट्रीय नमूना सर्वेक्षण निदेशालय
3 2	FTII- Film and Television Institute of India	भारतीय फिल्म और टेलीविजन संस्थान
3 3	FCI - Food Corporation of India	भारतीय खाद्य निगम
3 4	GICI - General Insurance Corpration of India	भारतीय साधारण बीमा निगम
3 5	HAL - Hindustan Aeronautics Ltd.	हिंदुस्तान एयरोनॉटिक्स लिमिटेड
3 6	ITI - Industrial Training Institute	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थान
3 7	LICI - Life Insurance Corporation of India	भारतीय जीवन बीमा निगम
3 8	LC - Language Commission	भाषा आयोग
3 9	MHA - Ministry of Home Affairs	गृह मंत्रालय

40	MESW- Ministry of Education and Social Welfare	शिक्षा और समाज-कल्याण मंत्रालय
41	MHRD - Ministry of human resource Development	मानव संसाधन विकास मंत्रालय
42	MIB - Ministry of Information and Broadcasting	सूचना एवं प्रसारण मंत्रालय
43	NBO - National Building Organisation	राष्ट्रीय इमारत संगठन
44	NSC - National Seeds Corporation	राष्ट्रीय बीज निगम
45	OLC - Official Language Commission	राजभाषा आयोग
46	PRC - Postal Research Centre	डाक अनुसंधान केंद्र
47	UGC - University Grants Commission	विश्वविद्यालय अनुदान आयोग
48	UNO - United Nations Organisation	संयुक्त राष्ट्र संघ
49	WHO - World Health Organisation	विश्व स्वास्थ्य संगठन
50	ZSI - Zoological Survey of India	भारतीय प्राणी सर्वेक्षण

संदर्भ ग्रंथ

1. अनुवाद: प्रक्रिया और स्वरूप: डॉ. कैलाशचंद्र भाटिया, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली, प्र. सं. 2004 मूल्य - 250/-
2. प्रयोजनमूलक हिंदी: सिद्धांत एवं प्रयोग: दंगल झाल्टे, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली, मूल्य -100/-
3. अनुवाद कला: डॉ. एन. ई. विश्वनाथ अय्यर, प्रभात प्रकाशन, दिल्ली, प्र. सं. 1998, मूल्य -100/-
4. आधुनिक जन-संचार और हिंदी: डॉ. हरिमोहन, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली, प्र. सं. 2003 मूल्य- 200/-
6. समाचार, फीचर- लेखन एवं सम्पादन- कला: डॉ. हरिमोहन, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली, प्र. सं. 2003 मूल्य-200/-
7. प्रकाशकीय हिंदी: डॉ. हरिमोहन, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली, प्र. सं. 2002 मूल्य- 150/-
8. संपादन कला एवं प्रूफ पठन: डॉ. हरिमोहन, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली, प्र. सं. 2003 मूल्य- 150/-
9. प्रयोजनमूलक हिंदी के विविध रूप: डॉ. राजेंद्र मिश्र/राकेश शर्मा, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली, प्र. सं. 2005
10. पत्रकारिता प्रशिक्षण एवं प्रसार विधि: डॉ. सुजाता वर्मा, आशीष प्रकाशन, कानपुर, प्र. सं. 2005, मूल्य-250/-
11. जनसंचार माध्यमों में हिंदी - चंद्रकुमार, क्लासिक पब्लिशिंग कम्पनी, नई दिल्ली, मूल्य- 250/-
12. दूरसंचार एवं सूचना प्रौद्योगिकी - डी. डी. ओझा/सत्यप्रकाश, ज्ञान गंगा, दिल्ली, संस्करण: 2004, मूल्य-200/-

प्रयोजनमूलक हिंदी

प्रश्नपत्र का स्वरूप तथा अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

पूर्णांक: 60

सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्रश्न 1. अ) अंग्रेजी वाक्यों का हिंदी अनुवाद (10 में से 7)	14
आ) अनुवाद मराठी/अंग्रेजी (2 में से 1)	06
प्रश्न 2. सरकारी पत्र (4 में से 2)	10
प्रश्न 3. लघूत्तरी प्रश्न (4 में से 2)	14
प्रश्न 4. टिप्पणियाँ (6 में से 4)	16
कुल अंक:	60

वार्षिक परीक्षा

समय : 3 घंटे

पूर्णांक: 80

सूचना: सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्रश्न 1. आकाशवाणी या दूरदर्शन के लिए समाचार लेखन(2 में से 1)	08
प्रश्न 2. सरकारी पत्र (4 में से 2)	16
प्रश्न 3. अ) अंग्रेजी संक्षिप्तियों का हिंदी रूपांतर (14 में से 10)	10
आ) अनुवाद मराठी/अंग्रेजी (2 में से 1)	06
प्रश्न 4. लघूत्तरी प्रश्न (6 में से 4)	20
प्रश्न 5. टिप्पणियाँ (6 में से 4)	20
कुल अंक:	80

(विशेष सूचना: वार्षिक परीक्षा के प्रश्नपत्र में 40 प्रतिशत प्रश्न प्रथम सत्र के पाठ्यक्रम पर होंगे)

.....

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे
तृतीय वर्ष साहित्य
हिंदी विशेष- 3

हिंदी साहित्य का इतिहास

पाठ्यक्रम

(शैक्षिक वर्ष: जून 2015 से)

उद्देश्य:-

1. हिंदी साहित्य के इतिहास की लेखन परंपरा से अवगत कराना।
2. हिंदी साहित्य के इतिहास के कालखंडों के नामकरण एवं पृष्ठभूमि का परिचय देना।
3. हिंदी साहित्य की प्रतिनिधि रचनाओं और रचनाकारों का महत्व, प्रदेय, पूर्ववर्ती तथा परवर्ती प्रभाव विशद करना।
4. हिंदी साहित्य के विकासक्रम तथा साहित्य के परिवर्तनों के कारणों का परिचय देना।
5. हिंदी साहित्य के इतिहास के माध्यम से साहित्य और युग जीवन का संबंध विशद करना।
6. आधुनिक युग की सामाजिक, राजनीतिक, धार्मिक, साहित्यिक तथा आर्थिक परिस्थितियों के बदलाव के परिपेक्ष्य में हिंदी साहित्य में आए हुए बदलाव से छात्रों को अवगत कराना।

अध्यापन पद्धति:-

1. व्याख्यान तथा विश्लेषण।
2. साहित्य कृतियाँ और साहित्यकारों पर छात्रों द्वारा स्वाध्याय एवं आलेख लेखन।
3. हिंदी साहित्य के इतिहास पर वस्तुनिष्ठ एवं लघूत्तरी-प्रश्न।
4. हिंदी पत्र-पत्रिकाओं में प्रकाशित साहित्येतिहास की सामग्री छात्रों द्वारा संकलित करना।
5. दृक-श्राव्य माध्यमों/संगणक तथा इंटरनेट आदि साधनों का प्रयोग।
6. अतिथियों के व्याख्यान, संगोष्ठी तथा समूह चर्चा का आयोजन।
7. शैक्षिक अध्ययन यात्रा का आयोजन।

पाठ्यक्रम
आदिकाल से आधुनिक काल तक

प्रथम सत्र

1. हिंदी साहित्य का काल विभाजन और नामकरण।

2. आदिकाल :

1. आदिकाल की पृष्ठभूमि- राजनीतिक, सामाजिक, धार्मिक साहित्यिक परिस्थितियाँ।
2. आदिकालीन वीरगाथा तथा रासो साहित्य की प्रवृत्तियाँ।
3. आदिकालीन रचनाकारों का परिचय- चंदबरदाई, अमीर खुसरो।
4. आदिकालीन रचनाओं का परिचय- ढोला मारू-रा दूहा, बीसलदेव रासो।

3. भक्तिकाल (पूर्वमध्यकाल) :

1. भक्तिकाल की पृष्ठभूमि संक्षेप में।
2. निर्गुण भक्ति साहित्य और उसकी शाखाएँ- ज्ञानाश्रयी तथा प्रेमाश्रयी शाखा की विशेषताएँ।
3. सगुण भक्ति साहित्य और उसकी शाखाएँ- कृष्णभक्ति और रामभक्ति शाखा की विशेषताएँ।
4. निम्नलिखित रचनाकारों का संक्षिप्त परिचय- कबीर, जायसी, सूरदास, तुलसीदास, मीराबाई, रहीम।
5. निम्नलिखित रचनाओं का संक्षिप्त परिचय- रामचरित मानस, भ्रमरगीत।

4. रीतिकाल (उत्तर मध्यकाल)

1. रीतिकाल की पृष्ठभूमि संक्षेप में।
2. रीतिकाल का नामकरण।
3. रीतिकालीन साहित्य की प्रवृत्तियाँ।
4. रीतिकालीन कवियों का परिचय: केशवदास, बिहारी, घनानंद।
5. रीतिकालीन रचनाओं का परिचय: रामचंद्रिका, बिहारी सतसई।

द्वितीय सत्र

आधुनिक काल सन 2000 ई. तक

1. काव्य :-

क. निम्नलिखित काव्यधाराओं का संक्षिप्त परिचय:

भारतेंदु युग, द्विवेदी युग, छायावादी युग ।

ख. निम्नलिखित काव्यधाराओं की विशेषताओं का परिचय:-

प्रगतिवाद, प्रयोगवाद, नई कविता, साठोत्तरी कविता, उत्तरशती की कविता ।

ग. निम्नलिखित कवियों का परिचय:

मैथिलीशरण गुप्त, जयशंकर प्रसाद, महादेवी वर्मा, अज्ञेय, भवानीप्रसाद मिश्र, मुक्तिबोध, धूमिल, केदारनाथ सिंह, नरेश मेहता, मंगेश डबराल, चंद्रकांत देवताले, निर्मला पुत्तुल ।

घ. निम्नलिखित रचनाओं का परिचय:

प्रियप्रवास, कुकुरमुत्ता, उर्वशी ।

2. गद्य साहित्य :-

क. निम्नलिखित गद्य विधाओं का विकासात्मक संक्षिप्त परिचय-

1. नाटक
2. उपन्यास
3. कहानी
4. निबंध

ख. निम्नलिखित गद्यकारों का परिचय:

महावीरप्रसाद द्विवेदी, रामचंद्र शुक्ल, प्रेमचंद, जैनेंद्र कुमार, यशपाल, वृंदावनलाल वर्मा, भीष्म साहनी, जयप्रकाश कर्दम, मोहन राकेश, श्रीलाल शुक्ल, ममता कालिया, मेहरुनिसा परवेज़ ।

ग. निम्नलिखित रचनाओं का स्थूल परिचय:

गोदान, मैला आँचल, पहला सूरज, तुम चन्दन हम पानी, अंधायुग ।

संदर्भ ग्रंथ:-

1. हिंदी साहित्य का इतिहास - आचार्य रामचंद्र शुक्ल
2. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी
3. हिंदी साहित्य का इतिहास - संपा. डॉ. नगेंद्र
4. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णेय
5. हिंदी साहित्य और उसकी प्रवृत्तियाँ - डॉ. गोविंदराम शर्मा
6. हिंदी साहित्य युग और प्रवृत्तियाँ - डॉ. शिवकुमार शर्मा
7. हिंदी साहित्य की प्रवृत्तियाँ - डॉ. जयकिशन प्रसाद खंडेलवाल
8. हिंदी साहित्य का विवेचनात्मक इतिहास - डॉ. राजनाथ शर्मा
9. हिंदी साहित्य का सुबोध इतिहास - बाबू गुलाबराय
10. हिंदी साहित्य का दूसरा इतिहास - डॉ. बच्चन सिंह
11. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. विजयपाल सिंह
12. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. श्रीनिवास शर्मा
13. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. रामरतन भटनागर
14. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. माधव सोनटक्के
15. हिंदी साहित्य का वैज्ञानिक इतिहास - भाग 1-2 डॉ. गणपतिचंद्र गुप्त
16. हिंदी साहित्य का अद्यतन इतिहास - डॉ. मोहन अवस्थी
17. हिंदी गद्य का उद्भव और विकास - डॉ. मोहन शास्त्री
18. हिंदी का गद्य इतिहास - डॉ. रामचंद्र तिवारी
19. हिंदी साहित्य का इतिहास - आचार्य हजारी प्रसाद द्विवेदी
20. भक्ति आंदोलन - डॉ. शिवकुमार मिश्र
21. रीतिकाल - डॉ. जगदीश गुप्त, वसुमती इलाहाबाद, 1968
22. समकालीन: कवि और काव्य - कल्याण चंद्र, चिंतन प्रकाशन कानपुर
23. आधु. हिंदी साहित्य का इतिहास- डॉ बच्चनसिंह, लोकभारती प्रका. इलाहाबाद
24. साहित्य की दिशाएँ- डॉ मृत्युंजय उपाध्याय, अमर प्रकाशन, मथुरा
25. हिंदी उपन्यास की प्रवृत्तियाँ- डॉ. शशिभूषण सिंहल, प्रेम प्रका. मंदिर, दिल्ली
26. हिंदी साहित्य का विवेचनात्मक इतिहास- मोहन अवस्थी, वाणी प्रका.
27. अन्तिम दशक की हिंदी कहानियाँ संवेदना और शिल्प-डॉ. नीरज शर्मा
28. हिंदी साहित्य का संक्षिप्त इतिहास- शिवकुमार मिश्र, वाणी प्रका.दिल्ली
29. नई कविता के सात अध्याय- डॉ. देवेश ठाकुर, मौलिक साहित्य प्रका. दिल्ली.
30. बीसवीं शताब्दी का हिंदी साहित्य-विनयमोहन सिंह, राजकमल प्रका. दिल्ली
31. साहित्य और समय अन्तः संम्बन्धों पर पुनर्विचार- सं. बद्री नारायण, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
32. हिंदी साहित्य में युगीन बोध- डॉ शैलजा भारद्वाज, चिंतन प्रकाशन, कानपुर

33. आधुनिक कविता का इतिहास- डॉ. लक्ष्मी नारायण चातक, विश्वभारती प्रकाशन, दिल्ली
33. आधुनिक कविता की मुख्य प्रवृत्तियाँ-डॉ. नगेन्द्र, नेशनल पब्लि. हाउस, दिल्ली
35. हिंदी साहित्य का आधा इतिहास - डॉ. सुमन राजे
36. स्वातंत्र्योत्तर हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णेय

हिंदी साहित्य का इतिहास

हिंदी विशेष- 3

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन प्रथम सत्र

समय 2 घंटे

पूर्णांक: 60

सूचना: सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्रश्न 1. आदिकाल पर दीर्घोत्तरी	14
अथवा आदिकाल पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	
प्रश्न 2. भक्तिकाल पर दीर्घोत्तरी प्रश्न	14
अथवा भक्तिकाल पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	
प्रश्न 3. रीतिकाल पर दीर्घोत्तरी प्रश्न	14
अथवा रीतिकाल पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	
प्रश्न 4. अ. वस्तुनिष्ठ प्रश्न-(10 में से 8) (आदिकाल-3/भक्तिकाल-4/रीतिकाल-3)	08
आ. संक्षिप्त उत्तरवाले प्रश्न- (7 में से 5) (आदिकाल-2/भक्तिकाल-3/रीतिकाल-2)	10

कुल अंक: 60

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

वार्षिक परीक्षा

समय 3 घंटे

पूर्णांक: 80

सूचना: सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्रश्न 1. आदिकाल पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अथवा रीतिकाल पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	14
प्रश्न 2. भक्तिकाल पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अथवा भक्तिकाल पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	14
प्रश्न 3. आधुनिक कालीन पद्य पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अथवा आधुनिक कालीन पद्य पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	14
प्रश्न 4. आधुनिक कालीन गद्य पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अथवा आधुनिक कालीन गद्य पर टिप्पणियाँ (4 में से 2)	14
प्रश्न 5. अ. आधुनिक काल पर वस्तुनिष्ठ प्रश्न (गद्य पर-6/पद्य पर-6) (12 में से 10)	10
आ. आधुनिक काल पर संक्षिप्त उत्तरवाले प्रश्न (पद्य पर-5/गद्य पर-5) (10 में से 7)	14
कुल अंक:	80

सावित्रीबाई फुले पुणे विश्वविद्यालय, पुणे
तृतीय वर्ष साहित्य
हिंदी विशेष- 4
काव्यशास्त्र
पाठ्यक्रम

(शैक्षिक वर्ष: जून 2015 से)

उद्देश्य:

1. छात्रों को काव्य, साहित्य की परिभाषाओं द्वारा काव्य के स्वरूप के साथ काव्य हेतु तथा काव्य के प्रयोजनों का ज्ञान कराना।
2. छात्रों को काव्य के तत्व, काव्य के भेद तथा शब्दशक्ति का ज्ञान कराना।
3. छात्रों को अलंकार, छंदों के स्वरूप के साथ उनका सोदाहरण परिचय कराना।
4. छात्रों को गद्य-भेदों के साथ नाटक, एकांकी और निबंध के स्वरूप एवं तत्वों की जानकारी देना।
5. छात्रों को रस का स्वरूप, रस के अंगों एवं भेदों का परिचय देना।
6. छात्रों को आलोचना का स्वरूप, आलोचना की उपयोगिता और आलोचक के गुणों से परिचित कराना।

अध्यापन पद्धति:

1. स्वाध्याय।
2. भारतीय काव्यशास्त्र का सैद्धांतिक एवं अनुप्रयोगात्मक अध्ययन।
3. व्याख्यान, विवेचन तथा विश्लेषण।
4. दृक-श्राव्य माध्यमों/संगणक तथा इंटरनेट आदि साधनों का प्रयोग।
5. काव्यशास्त्र पर संगोष्ठी तथा समूह चर्चा का आयोजन।
6. शैक्षिक अध्ययन यात्रा का आयोजन।
7. अतिथियों के व्याख्यान।

प्रथम सत्र
पाठ्यक्रम

1. काव्य (साहित्य) का अर्थ, स्वरूप, काव्य की संस्कृत, हिंदी तथा अंग्रेजी की सर्वाधिक प्रचलित परिभाषाएँ।
2. काव्य-हेतु (कारण) और काव्य प्रयोजन (उद्देश्य) का सामान्य परिचय।
3. काव्य के तत्व - भाव-तत्व, बुद्धि-तत्व, कल्पना-तत्व, शैली तत्व।
4. शब्दशक्ति - अभिधा, लक्षणा, व्यंजना का सामान्य परिचय।
5. काव्य के भेद (प्रकार):
काव्य के निम्नलिखित भेद :
प्रबंध काव्य : महाकाव्य, खंडकाव्य।
: मुक्तक काव्य, गीतिकाव्य।
6. अलंकार अ) अलंकार का स्वरूप, काव्य में अलंकार का महत्व।
आ) निम्नलिखित अलंकारों का सोदाहरण परिचय-
 1. शब्दालंकार : अनुप्रास, यमक, श्लेष, वक्रोक्ति।
 2. अर्थालंकार : उपमा, दृष्टान्त, रूपक, उत्प्रेक्षा, अतिशयोक्ति, भ्रांतिमान।

द्वितीय सत्र पाठ्यक्रम

1. गद्य के भेद: उपन्यास, कहानी, निबंध, रेखाचित्र।
(इन विधाओं का केवल तात्विक परिचय तथा उपन्यास और कहानी की तुलना।)
2. दृश्य काव्य: अ) नाटक की परिभाषा और तत्व (भारतीय दृष्टि से तत्वों का स्थूल परिचय)
आ) माध्यम के आधार पर नाटक के भेद: रंगमंचीय नाटक, रेडियो नाटक, दूरदर्शन नाटक का सामान्य परिचय।
इ) काव्य नाटक/गीतिनाट्य: स्वरूप एवं तात्विक परिचय।
ई) एकांकी: परिभाषा और तत्व, नाटक और एकांकी की तुलना।
3. रस: अ) रस की परिभाषा एवं स्वरूप।
आ) रस के अंग: स्थायी भाव, विभाव, अनुभाव और संचारी भाव।
इ) रसों का सोदाहरण परिचय: शृंगार रस, करुण रस, वीर रस और हास्य रस।
4. आलोचना: स्वरूप, उद्देश्य एवं आवश्यकता तथा आलोचक के गुण।
5. छंद: अ) काव्य में छंद का महत्व।
आ) वर्णिक और मात्रिक छंदों का स्वरूप।
इ) निम्नलिखित छंदों का सोदाहरण परिचय—
क) मात्रिक छंद: दोहा, सोरठा, रोला, चौपाई, बरवै।
ख) वर्णिक छंद: शिखरिणी, द्रुतविलंबित, भुजंगप्रयात, मनहरण कवित्त, दुर्मिल सवैया।

संदर्भ ग्रंथः

1. काव्यशास्त्रः डॉ. भगीरथ मिश्र
2. काव्य के तत्वः आ. देवेंद्रनाथ वर्मा
3. साहित्य विवेचनः क्षेमचंद्र सुमन/योगेंद्र कुमार मल्लिक
4. साहित्यशास्त्र परिचयः डॉ. सुधाकर कलवडे
5. भारतीय काव्यशास्त्रः डॉ. गोविंद त्रिगुणायत
6. भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्रः डॉ. सुरेश कुमार जैन/प्रा. महावीर कंडारकर (अन्नपूर्ण प्रकाशन, कानपुर)
7. भारतीय काव्यशास्त्रः डॉ. जितेंद्रनाथ मिश्र
8. भारतीय काव्यशास्त्रः डॉ. शांतिस्वरूप गुप्त
9. भारतीय काव्यशास्त्रः डॉ. योगेंद्र प्रताप सिंह
10. भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांतः डॉ. कृष्णदेव झारी
11. भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांतः डॉ. सुरेश अग्रवाल
12. समीक्षा शास्त्र के भारतीय मानदंडः डॉ. रामसागर त्रिपाठी
13. भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्रः डॉ. यतींद्र तिवारी
14. भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्रः डॉ. देवराजसिंह भाटी
15. काव्य-प्रदीपः पं. रामबहोरी शुक्ल
16. काव्यांग प्रकाशः डॉ. विजयपाल सिंह
17. काव्यांग-कौमुदीः पं. विश्वनाथ प्रसाद मिश्र
18. भारतीय काव्यशास्त्र का अध्ययनः डॉ. विश्वंभरनाथ उपाध्याय
19. भारतीय तथा पाश्चात्य काव्यशास्त्रः डॉ. सत्यदेव चौधरी
20. काव्यशास्त्रः डॉ. सुरेशकुमार जैन/डॉ. गोरक्ष थोरात
21. आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना - डॉ. वासुदेवनंदन प्रसाद
22. भारतीय काव्यशास्त्रः डॉ. व्ही. एन. भालेराव
23. काव्यशास्त्रः प्रा. माधुरी नगरकर, क्षितिज प्रकाशन, पुणे

.....

काव्यशास्त्र
हिंदी विशेष- 4
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन
प्रथम सत्र

समय 2 घंटे

पूर्णांक: 60

सूचना सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्रश्न 1. वस्तुनिष्ठ प्रश्न (12 में से 10)	10
प्रश्न 2. टिप्पणियाँ (अलंकारों पर) (4 में से 2)	10
प्रश्न 3. लघूत्तरी प्रश्न (6में से 4)	20
प्रश्न 4. दीर्घोत्तरी प्रश्न (4में से 2)	20

कुल अंक: 60

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन
वार्षिक परीक्षा

समय 3 घंटे

पूर्णांक: 80

.....
सूचना: सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।

प्रश्न 1. वस्तुनिष्ठ प्रश्न (12 में से 10) (केवल द्वितीय सत्र पर)	10
प्रश्न 2. संक्षिप्त उत्तरवाले प्रश्न (12 में से 10)	20
प्रश्न 3. टिप्पणियाँ (छंदों पर) (4 में से 2)	10
प्रश्न 4. लघूत्तरी प्रश्न (6 में से 4)	20
प्रश्न 5. दीर्घोत्तरी प्रश्न (4 में से 2)	20

(प्रथम सत्र पर 40 प्रतिशत प्रश्न होंगे।)

कुल अंक: 80

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ

मराठी

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)

सन २०१५—१६ पासूनचा पुनर्रचित अभ्यासक्रम

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)

मराठी (सामान्यस्तर पेपर –३)

पुनर्रचित अभ्यासक्रम आराखडा

सन २०१५–२०१६ पासून

आधुनिक मराठी साहित्य आणि व्यावहारिक व उपयोजित मराठी

➤ अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे :-

१. आधुनिक मराठी साहित्यातील विविध साहित्यप्रकारांचा परिचय वाढविणे. त्यांचे आकलन करून घेणे साहित्याबद्दलची अभिरुची विकसित करून कलाकृतींचा आस्वाद घेण्याची क्षमता वाढविणे.
२. नेमलेल्या कलाकृतींच्या संदर्भात साहित्यपरंपरेचा स्थूल परिचय करून देणे.
३. भाषेचे यथोचित आकलन करण्याची व वापर करण्याची यथायोग्य क्षमता विकसित करणे.
४. 'निबंध' व 'प्रवासवर्णन' या साहित्यप्रकारांचे तात्त्विक विवेचन करणे
५. विद्यार्थ्यांची वाचन व लेखन क्षमता विकसित करून त्यांना ग्रंथपरीक्षणाची आवड निर्माण व्हावी, यासाठी प्रवृत्त करणे.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी (सामान्यस्तर पेपर —३)
प्रथम सत्र

एकूण तासिका— ४८

एकूण गुण — ६०

घटक अ — ग्रंथ परीक्षण

गुण — १५

तासिका — १२

- ग्रंथ परीक्षणाचे स्वरूप स्पष्ट करून ग्रंथ परीक्षणाच्या घटकांचे विवेचन करणे.
- विविध साहित्यप्रकारातील साहित्यकृतींचे परीक्षण कसे करावे ते विद्यार्थ्यांना समजावून सांगणे.
- ग्रंथ परीक्षणांच्या तात्त्विक विवेचनासाठी एकूण ८ गुण असतील तर प्रत्यक्ष साहित्यकृतीच्या परीक्षणासाठी एकूण ७ गुण असतील.

सूचना :-

१. विविध साहित्यप्रकारांतील पुस्तकांचे परीक्षण कसे करावे, यासंबंधी सप्रमाण विवेचन वर्गात केले जावे अशी अपेक्षा आहे.
२. विद्यार्थ्यांनी पदवी पर्यंतच्या विद्यापीठीय अभ्यासक्रमात समाविष्ट असलेल्या साहित्यकृतीं व्यतिरिक्त पुस्तकाचे परीक्षण करावे.

घटक ब — निबंध : तात्त्विक विवेचन

गुण — १५

तासिका — १२

- निबंध या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप व व्याख्या
- मराठीतील इतर साहित्यप्रकारांच्या तुलनेत निबंधाचे वेगळेपण
- निबंधाचे प्रकार
- निबंध या साहित्यप्रकारामागील प्रेरणा व प्रयोजने

घटक क — निबंधसंग्रह

गुण — ३०
तासिका — २४

‘विचारधारा’ — संपा— डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. भास्कर शेळके

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)

मराठी (सामान्यस्तर पेपर — ३)

द्वितीय सत्र

एकूण तासिका— ४८

घटक अ — प्रवासवर्णन : तात्त्विक विवेचन

गुण — १५
तासिका — १२

- प्रवासवर्णन या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप व व्याख्या
 - इतर साहित्यप्रकारांच्या तुलनेत प्रवासवर्णनाचे वेगळेपण
 - प्रवासवर्णन या साहित्य प्रकारामागील प्रेरणा व प्रयोजने
-

घटक ब — प्रवासवर्णन साहित्यप्रकाराची वैशिष्ट्ये, व्याप्ती आणि वाटचाल

गुण — १५
तासिका — १२

घटक क — प्रवासवर्णनसंग्रह

गुण — ३०
तासिका — २४

‘देशविदेश’ — संपा— डॉ. स्नेहल तावरे
डॉ. अशोक शिंदे
डॉ. अरुण कोळेकर

संदर्भ ग्रंथ :-

१. लघुनिबंध ते मुक्तगद्य — वि.शं. चौगुले
२. ग्रंथसंवाद — वि.शं. चौगुले
३. मराठी लघुनिबंधाचा इतिहास — डॉ. आनंद यादव
४. निबंध : शास्त्र व कला — डॉ. प्र. न जोशी
५. निबंधलेखन — निर्मला किराणे
६. मराठी निबंध — प्रा. म. वि फाटक
७. प्रतिभासाधन — ना. सी फडके
८. 'प्रदक्षिणा' मधील लेख — वि. ह कुलकर्णी
९. आधुनिक मराठी वाङ्मय इतिहासाचे खंड
१०. मराठी प्रवासवर्णनांची वाटचाल — डॉ. नीला पांढरे
११. प्रवासवर्णने — वसंत सावंत

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)

मराठी (सामान्यस्तर पेपर — ३)

प्रथम सत्र

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुणविभागणी आराखडा

वेळ — २ तास

एकूण गुण — ६०

प्रश्न. १ ला. खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

१० प्रश्न विचारावेत पैकी कोणतेही ७ प्रश्न सोडवावेत. गुण — १४.

प्रश्न. २ रा. खालील प्रश्नांची ५०शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

४ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत. गुण — ०८.

प्रश्न. ३ रा. खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

४ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणतेही ३ प्रश्न सोडवावेत. गुण — १८.

प्रश्न. ४ था. खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

४ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत. गुण — २०.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी (सामान्यस्तर पेपर – G-3)
द्वितीय सत्र

वार्षिक प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुणविभागणी आराखडा

अभ्यासक्रम:—१) ग्रंथपरीक्षण

२) 'विचारधारा' — संपा. डॉ. स्नेहल तावरे / डॉ. भास्कर शेळके

३) 'देशविदेश'— संपा. डॉ. स्नेहल तावरे / डॉ. अशोक शिंदे / डॉ. अरुण कोळेकर

वेळ — ३ तास

एकूण गुण — ८०

प्रश्न. १ ला. खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

अ) ग्रंथ परीक्षण : तात्त्विक विवेचन या घटकावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी गुण — ०८
कोणताही १ सोडवावा.

ब) कोणत्याही एका ग्रंथाचे परीक्षण करावे. गुण — ०८

प्रश्न. २ रा. खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण — १२.

अ) प्रवासवर्णन तात्त्विक विवेचन यावर ५ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणतेही ३ सोडवावेत.

ब) 'देशविदेश' या प्रवासवर्णनसंग्रहावर ५ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणतेही ३ सोडवावेत.

प्रश्न. ३ रा. खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण— १२.

अ) प्रवासवर्णन — वैशिष्ट्ये, व्याप्ती आणि वाटचाल यावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी
कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) 'देशविदेश' या प्रवासवर्णनसंग्रहावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

प्रश्न. ४ था. खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण — २०

अ) 'विचारधारा' या निबंधसंग्रहावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) 'देशविदेश' या प्रवासवर्णनसंग्रहावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

प्रश्न. ५ था. खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण— २०

अ) 'विचारधारा' या निबंधसंग्रहावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) 'देशविदेश' या प्रवासवर्णनसंग्रहावर २ प्रश्न विचारावेत पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी
(पर्यायी अभ्यासक्रम)
व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी

❖ **अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये :-**

१. संज्ञापनातील भाषेची भूमिका, स्वरूप समजावून घेणे. भाषिक कौशल्ये, क्षमता विकसित करणे
२. भाषिक कौशल्याचे विविध आविष्कार आणि संपर्कमाध्यमे यांचा परस्परसंबंध समजावून घेणे व उपयोजन करणे.
३. मराठीचा कार्यालयीन, व्यावसायिक कामकाजात होणारा वापर, गरज व स्वरूप विशेषांची माहिती घेणे.
४. कार्यालयीन व व्यावसायिक भाषाव्यवहारासाठी आवश्यक लेखनकौशल्याचे संपादन करणे.
५. मुद्रित व इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांच्या कामकाज पद्धतीचा आढावा घेणे.

प्रथम सत्र
उपयोजित मराठी
(पर्यायी अभ्यासक्रम)

एकूण तासिका : ४८

१. विविध प्रसारमाध्यमांची ओळख – (Print and Electronic Media) वृत्तपत्रे, आकाशवाणी, दूरदर्शन, माध्यमांचे सामर्थ्य व मर्यादा – जनसंपर्क, माध्यमांचा जनमानसावर होणारा परिणाम – प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन स्वरूप, तंत्रे व कौशल्ये, प्रसारमाध्यमातील भाषेचे स्वरूप.
२. वृत्तपत्रांसाठी लेखन— बातमी, स्तंभलेखन, अग्रलेख, मुलाखत.

३. प्रसारमाध्यमांतील जाहिरातींचे लेखन —विविध प्रसारमाध्यमांतील जाहिरातींमध्ये लेखन — विविध प्रसारमाध्यमांतील जाहिरातींमध्ये मराठी भाषेचे स्थान. जाहिरात — स्वरूप व मांडणी, जाहिरातींचा मसुदा, घोषवाक्य, बोधचिन्ह इत्यादी — प्रभावी जाहिरातींचे रसग्रहण — जाहिरात लेखन.

द्वितीय सत्र

एकूण तासिका : ४८

४. आकाशवाणीसाठी लेखन :-

भाषण, मुलाखत, रूपक, संवाद, बातम्यांचे लेखन — विशेष वृत्तान्ताचे लेखन — श्रुतिका, नभोनाट्य रूपांतर, शैक्षणिक कार्यक्रमांचे लेखन इ.

५. दूरचित्रवाणीसाठी लेखन :-

दूरचित्रवाणी या माध्यमाचे वेगळेपण — तांत्रिक माहिती, दृश्यभाषा — भाषण, मुलाखत, संवाद, बातम्या— निवेदन, सूत्रसंचालन, माहितीपट, रूपक (स्थूलदर्शनात्मक, व्यक्तिदर्शनात्मक, माहितीपर इ.) लघुपट मालिका इ. साठी लेखन.

❖ स्वाध्याय :-

१. एकाच घटनेबद्दल विविध वृत्तपत्रांत आलेल्या बातम्यांचे संकलन करणे.
२. कार्यक्रमांना उपस्थित राहून त्यावर विविध माध्यमांसाठी बातमी लेखन करणे.
३. वर्तमानपत्रातील आकर्षक वृत्तलेखकांचे तसेच स्फुट—अग्रलेख आणि परीक्षणांची कात्रण काढून परिशीलन करणे.
४. विविध माध्यमांसाठी प्रत्यक्ष मुलाखत घेणे.
५. आकाशवाणीवरील बातम्या ऐकून त्यांचे पुनर्लेखन करणे.
६. सभोवतालच्या घडामोडी जाणून घेऊन, विविध कार्यक्रमांना उपस्थित राहून त्याआधारे आकाशवाणीसाठी वार्तापत्र तयार करणे.

७. वर्तमानपत्रांच्या बातम्यांच्या आधारे आकाशवाणीसाठी जिल्ह्याचे वार्तापत्र लिहिणे.
 ८. आकाशवाणीचे विविध कार्यक्रम ऐकणे.
 ९. दूरदर्शवरील बातम्या, चर्चा व अन्य माहितीपर कार्यक्रमांचे अवलोकन करणे.
 १०. वर्तमानपत्रातील बातम्यांच्या आधारे दूरदर्शनसाठी जिल्हा वार्तापत्र लिहिणे
 ११. परिसरातील वैशिष्ट्यपूर्ण स्थळांवर माहितीपट लेखन.
 १२. विविध माध्यमांतील जाहिरातीचे नमुने संग्रहित करून अभ्यासणे.
-

संदर्भ पुस्तके:—

१. व्यावहारिक मराठी पाठ्यपुस्तक — पुणे विद्यापीठ प्रकाशन. प्रथम वर्ष वाणिज्य व द्वितीय वर्ष विज्ञान
२. व्यावहारिक मराठी — डॉ. कल्याण काळे आणि डॉ. द. दि. पुंडे
३. व्यावहारिक मराठी — ल. रा. नसिराबादकर
४. व्यावहारिक मराठी (संपा.) डॉ. स्नेहल तावरे
५. वृत्तपत्र तत्त्वज्ञान — डॉ. सुधाकर पवार, महाराष्ट्र विद्यापीठ, ग्रंथनिर्मिती मंडळ, नागपूर.
६. वार्तासंकलन मराठी — चंद्रकांत ताम्हाणे
७. व्यावहारिक मराठी — प्रकाश परब.
८. उपयोजित अभ्यासक्रम — मराठी भाषेची संवादकौशल्ये — यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ — नाशिक.
९. व्यावहारिक, उपयोजित मराठी आणि प्रसारमाध्यमे — संपादक — डॉ. संदीप सांगळे
१०. आजच्या ठळक बातम्या — समीरण वाळवेकर
११. पत्रकारिता विद्या — एस.के. कुलकर्णी
१२. व्यावहारिक मराठी भाषा — शरदिनी मोहिते

१३. व्यासपीठ — महादेव वाळुंज
१४. व्यावहारिक मराठी — डॉ. लीला गोविलकर व डॉ. जयश्री पाटणकर
१५. माध्यम चित्रवाणी — लेखक — आकाशानंद, ग्रंथघर प्रकाशन, मुंबई.
१६. व्यावहारिक मराठी — डॉ. सयाजीराजे मोकाशी व डॉ. रंजना नेमाडे
१७. व्यावहारिक आणि उपयोजित मराठी — डॉ. मनोहर रोकडे
१८. जाहिरातशास्त्र — डॉ. वंदना खेडीकर
१९. व्यावहारिक व व्यावसायिक लेखन प्रणाली — डॉ. मधुकर मोकाशी
-

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)

व्यावहारिक व उपयोजित मराठी — (पर्यायी अभ्यासक्रम)

प्रथम सत्र

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुणविभागणी आराखडा

वेळ — २ तास

एकूण गुण — ६०

प्र. १ला — खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — १४

यामध्ये एकूण १० प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही ७ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न २रा — खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — ८

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ३रा — खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — १८

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही ३ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ४ था — खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — २०

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
व्यावहारिक व उपयोजित मराठी
(पर्यायी अभ्यासक्रम)
वार्षिक प्रश्नपत्रिका स्वरूप आणि गुणविभागणी आराखडा
(सन २०१५ - १६ पासून)

वेळ - ३ तास

गुण - ८०

प्र. १ला - खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - २०

यामध्ये द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण १३ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही १० प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न २रा - खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - १०

यामध्ये द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ३रा - खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - २०

अ) प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

प्रश्न ४ था - खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - ३०

अ) प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी (विशेषस्तर पेपर –३) (S-3)
पुनर्रचित अभ्यासक्रम आराखडा
सन २०१५-२०१६ पासून

साहित्यविचार – S-3

❖ अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये:-

- १) साहित्याचे स्वरूप समजावून घेणे.
 - २) साहित्याची प्रयोजने समजावून घेणे.
 - ३) साहित्यनिर्मितीची प्रक्रिया समजावून घेणे.
 - ४) साहित्याची भाषा समजावून घेणे.
 - ५) साहित्याची आस्वाद प्रक्रिया समजावून घेणे.
 - ६) साहित्यिक अभिरुची समजावून घेणे.
 - ७) साहित्य आणि समाज यातील परस्परसंबंध समजावून घेणे.
 - ८) साहित्यप्रकाराची संकल्पना समजावून घेणे.
 - ९) वाङ्मयीन मूल्ये समजावून घेणे
-

प्रथम सत्र

एकूण तासिका— ४८

१. साहित्याचे स्वरूप:—

- १) शास्त्रीय साहित्य आणि ललित साहित्य यांमधील भेद
- २) साहित्याचे शब्दरूप
- ३) साहित्यातून व्यक्त होणाऱ्या अनुभवांचे विशेष — वास्तव आणि कल्पित यांचा संबंध, संवेदनात्मकता — भावनात्मकता — वैचारिकता, सेंद्रियत्व, सूचकता, विशिष्ट आणि विश्वात्मकता.

२. साहित्याचे प्रयोजन:—

- १) प्रयोजन म्हणजे काय?
- २) प्रयोजन आणि परिणाम यांमधील भेद.
- ३) साहित्याची प्रयोजने —
 - अ) मम्मटाची प्रयोजने
 - ब) पाश्चात्यांची प्रयोजने:— इच्छापूर्ती — जिज्ञासातृप्ती — विरेचन — आत्माविष्कार अनुभवविश्वाची समृद्धी — स्वप्नरंजन—उद्बोधन—प्रचार—मनोरंजन—आनंद.
- ४) या प्रयोजनांचा लेखक व वाचक तसेच कलावादी, जीवनवादी या दृष्टीने विचार.

३. साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया:—

- १) साहित्याच्या निर्मितीचे स्वरूप
- २) साहित्यनिर्मितीच्या शक्ती—१) प्रतिभा २) कल्पनाशक्ती ३) स्फूर्ती
- ३) प्रतिभाव्यापार व स्वप्नव्यापार
- ४) साहित्याची निर्मिती प्रक्रिया आणि साहित्यकाचे व्यक्तिमत्त्व — १) संवेदनक्षमता

२) शैशववृत्ती ३) अनुभव समृद्धी ४) विद्वत्ता ५)लेखकाचा जीवनविषयक दृष्टिकोण. ६) लेखकाचा साहित्यविषयक दृष्टिकोण.

४. साहित्याची भाषा:—

- १) व्यवहारभाषा, शास्त्रीय साहित्याची भाषा व साहित्याची भाषा यांच्यातील भेद.
- २) शब्दार्थाचा वक्रव्यापार
- ३) भाषेचे नादरूप
- ४) अलंकार
- ५) रूपक
- ६) प्रतिमा
- ७) प्रतीक
- ८) प्राक्कथा
- ९) शैली विचार — १) लेखक तशी शैली २) आशय तशी शैली ३) साहित्यप्रकार तशी शैली.

द्वितीय सत्र

एकूण तासिका— ४८

५. साहित्याचा आस्वाद:—

- १) आस्वाद म्हणजे काय ?
- २) आस्वाद प्रक्रिया
- ३) आस्वादकाला आवश्यक असणारे गुण
- ४) आस्वादातील अडथळे

६. साहित्याची सामाजिकता:—

- १) साहित्य आणि समाज यांचे परस्परसंबंध
- २) लेखकाची सामाजिकता

- ३) भाषेची सामाजिकता
- ४) कलात्मक अनुभवातील सामाजिकता
- ५) वाचकाची सामाजिकता
- ६) साहित्यातील सामाजिकतेला वैश्विक रूप प्राप्त होते काय?
- ७) बांधीलकीची संकल्पना व साहित्यिकाची बांधीलकी.

७. साहित्यिक अभिरुची

- १) अभिरुची म्हणजे काय?
- २) अभिरुची आणि सौंदर्यदृष्टी.
- ३) अभिरुची आणि औचित्य.
- ४) अभिरुची भिन्नतेची कारणे.
- ५) अभिरुची नियत करणारे घटक — सांस्कृतिक पर्यावरण, आर्थिक पर्यावरण, वाङ्मयीन पर्यावरण.

८. साहित्यप्रकाराची संकल्पना:—

- १) साहित्याच्या वर्गीकरणाची शक्यता
 - २) साहित्याच्या वर्गीकरणाची आवश्यकता
 - ३) साहित्याच्या वर्गीकरणाची तत्त्वे— माध्यमभिन्नता, प्रस्तुतीकरणाची पद्धती, प्रस्तुतीकर्त्याचा दृष्टिकोण व प्रस्तुतीकरणाचा काळ
 - ४) साहित्याचे ठळक प्रकार — कथा, कादंबरी, काव्य, नाटक.
-

संदर्भ साहित्य

- १) साहित्यविचार — डॉ. अ. वा कुलकर्णी
- २) साहित्यविचार (संपा.) डॉ. द.दि.पुंडे, डॉ.स्नेहल तावरे
- ३) काव्यशास्त्र प्रदीप — डॉ. स.रा.गाडगीळ
- ४) वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र — म.द.हातकणंगलेकर,
- ५) साहित्यविचार — भालचंद्र खांडेकर

- ६) साहित्य व सामाजिक संदर्भ — रा.ग.जाधव
 - ७) साहित्य व समाज — संपादक डॉ. विलास खोले
 - ८) साहित्य व सामाजिक संदर्भ — डॉ. अंजली सोमण
 - ९) कविता आणि प्रतिमा — सुधीर रसाळ
 - १०) सृजनात्मक लेखन — डॉ. आनंद पाटील
 - ११) काव्याची भूषणे— प्रा.म.वा.धोंड
 - १२) साहित्यशास्त्र स्वरूप व समस्या — डॉ. वसंत पाटणकर
 - १३) आधुनिक मराठी साहित्य व सामाजिकता —संपादन—डॉ.विद्यागौरी टिळक,
डॉ. मृणालिनी शहा.
 - १४) साहित्यमीमांसा व समाजदर्शन — डॉ. स.रा.गाडगीळ
 - १५) भारतीय साहित्यविचार — ग.त्र्यं. देशपांडे
 - १६) भारतीय साहित्यविचार — डॉ. लीला गोविलकर
 - १७) साहित्यविचार — डॉ. चं.वि.जोशी, डॉ. वेदश्री थिगळे
 - १८) पाश्चात्य साहित्यविचार — बालशंकर देशपांडे
 - १९) साहित्य स्वरूप आणि समीक्षा— वा. ल. कुलकर्णी
-

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)

साहित्यविचार S-3

प्रथम सत्र

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुणविभागणी आराखडा

वेळ — २ तास

एकूण गुण — ६०

प्र. १ला — खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — १४

यामध्ये एकूण १० प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही ७ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न २रा — खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — ८

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ३रा — खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — १८

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही ३ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ४ था — खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — २०

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
साहित्यविचार S-3
वार्षिक प्रश्नपत्रिका स्वरूप आणि गुणविभागणी आराखडा
(सन २०१५ - १६ पासून)

वेळ - ३ तास

गुण - ८०

प्र. १ला - खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - २०

यामध्ये द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण १३ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही १० प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न २रा - खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - १०

यामध्ये द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ३रा - खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - २०

अ) प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

प्रश्न ४ था - खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा.

गुण - ३०

अ) प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी (विशेषस्तर पेपर -४)
भाषाविज्ञान - S₄
पुनर्रचित अभ्यासक्रम आराखडा
सन २०१५-२०१६ पासून
भाषाविज्ञान- वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक

❖ अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट्ये:-

- १) भाषेचे स्वरूप व कार्य, भाषेच्या अभ्यासाचे महत्त्व, भाषेच्या अभ्यासाची प्रमुख अंगे जाणून घेणे.
 - २) भाषा म्हणजे काय व तिचे मानवी जीवनातील कार्य व महत्त्व जाणून घेणे.
 - ३) वेगवेगळ्या भाषाअभ्यासपद्धतींचे वेगळेपण व महत्त्व जाणून घेणे.
 - ४) स्वननिर्मितीची प्रक्रिया समजावून घेणे.
 - ५) वागिंद्रियांची रचना व कार्ये समजावून घेणे.
 - ६) स्वनविज्ञान, स्वनिम संकल्पना आणि मराठीची स्वनिम व्यवस्था जाणून घेणे.
 - ७) मराठीची रूपिमव्यवस्था समजावून घेणे.
 - ८) वाक्यविन्यास व अर्थविन्यास या भाषावैज्ञानिक संकल्पनांचा मराठीच्या संदर्भात स्थूल परिचय.
 - ९) ऐतिहासिक भाषाभ्यासपद्धतीचे स्वरूप व महत्त्व लक्षात घेणे.
 - १०) भाषाकुलाची संकल्पना जाणून घेवून मराठी भाषेच्या उत्पत्तीचा अभ्यास करणे.
 - ११) मराठी भाषेचा उत्पत्तीकाळ जाणून घेवून तत्कालीन भाषिक स्थित्यंतरांचा आढावा घेणे.
 - १२) टप्याटप्याने भाषा म्हणून मराठीच्या वाटचालीचा ऐतिहासिक आढावा घेणे.
-

प्रथम सत्र

एकूण तासिका— ४८

१. **भाषेचे स्वरूप व कार्य** :-भाषा एक सहज क्रिया — भाषा : एक अर्जित वस्तू — संज्ञापन : भाषेचे मुख्य कार्य — संकेत : भाषेचा आधार — शारीरिक आणि मानसिक क्रियांचा संयोग — ध्वनिसंकेत : चिन्ह आणि चिन्हित — संज्ञापनाची अन्य साधने: शरीरस्थित — संज्ञापनाची साधने: शरीरबाह्य — भाषा हे सर्वश्रेष्ठ संज्ञापन साधन — संज्ञापनातील क्रिया प्रतिक्रिया — मानवेतर प्राण्यांची भाषा — भाषा : एक सामाजिक संस्था — भाषा आणि व्यक्तिस्वातंत्र्य — भाषेच्या अभ्यासाची आवश्यकता. भाषाअभ्यासाची अंगे, भाषाभ्यास पद्धती —वर्णनात्मक भाषाभ्यासपद्धती, ऐतिहासिक भाषाभ्यासपद्धती, तौलनिक भाषाभ्यासपद्धती, समाजभाषाभ्यासपद्धती.
२. **स्वनविज्ञान आणि स्वननिर्मिती** :- वागिंद्रियाची रचना व कार्ये स्वनविज्ञानाचे स्वरूप—स्वन निर्माण करणारी इंद्रिये—जिभेचे महत्त्व—स्वननिर्मितीची प्रक्रिया—मुखमार्ग, नासिकामार्ग आणि पडजीभ— दात आणि ओठ यांचे कार्य—तालुपटाची रचना व कार्य—स्वरांचे स्वरूप, लक्षणे व प्रकार—व्यंजनांचे स्वरूप लक्षणे व प्रकार—स्वरांच्या वर्गीकरणाची तत्त्वे— स्वननिर्मितीमधील 'प्रयत्ना'चे स्वरूप.
३. **स्वनिम विचार** :- स्वनिम निश्चितीचे तत्त्वे, विनियोग संकल्पनेचा स्थूल परिचय, स्वन, स्वनिम व स्वनांतर यामधील परस्परसंबंध, मराठी स्वनिमव्यवस्थेची रूपरेषा, स्वरस्वनिम, अर्धस्वरस्वनिम, व्यंजनस्वनिम यांचे वर्गीकरण.
४. **रूपिम विचार** :- रूपिमचे तत्त्व, रूपिका—रूपिम आणि रूपिकांतर यामधील परस्परसंबंध, रूपिकांचे प्रकार प्रकृति (धातू) आणि प्रत्यय यांचे वर्गीकरण (आशयबोधक रूपिम व कार्यकारी रूपिम)

द्वितीय सत्र

एकूण तासिका— ४८

५. **वाक्यविचार** — वाक्यविन्यास संकल्पना आणि मराठीतील वाक्यविन्यास व्यवस्था, वाक्याचे घटक
 ६. **अर्थविचार** — अर्थविन्यास व मराठीतील त्याचे स्वरूप, अर्थ ही संकल्पना, अर्थाचे विविध प्रकार
 ७. **ऐतिहासिक भाषाभ्यासपध्दती** — सर विल्यम जोन्स यांचा सिद्धांत — ऐतिहासिक भाषाविज्ञानाचे स्वरूप — कार्य, **भाषाकुलाची संकल्पना** — भाषांचे वर्गीकरण — जगातील प्रमुख भाषाकुले — इंडो युरोपियन भाषाकुल — आर्य भाषाकुल व मराठी भाषा — होन्ल्ले यांचा अंतर् बहिर् वर्तुळ सिद्धांत.
 ८. **मराठी भाषेची उत्पत्ती** :— मराठी भाषेची उत्पत्ती व त्यासंबंधीची साधने — मराठी भाषेच्या उत्पत्ती संबंधी विविध सिद्धांत — वैद्य—गुणे वाद, मराठीचे कालिक भेद
-

❖ संदर्भ साहित्य

१. भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक व ऐतिहासिक — संपादक— मालशे, इनामदार, सोमण.
 २. भाषा: इतिहास आणि भूगोल — डॉ. ना. गो कालेलकर.
 ३. ऐतिहासिक भाषाशास्त्र — डॉ. र. रा गोसावी
 ४. वर्णनात्मक भाषाविज्ञान— स्वरूप आणि पध्दती — संपादक— डॉ. काळे, डॉ. सोमण.
 ५. भाषा — अंतःसूत्र आणि व्यवहार— संपादक— मुं. ग पानसे.
 ६. भाषा व संस्कृती — डॉ. ना. गो. कालेलकर.
 ७. अभिनव भाषाविज्ञान — डॉ. गं. ना. जोगळेकर
 ८. भाषाविज्ञान परिचय — डॉ. मालशे, डॉ. सोमण, डॉ. पुंडे
 ९. वर्णनात्मक भाषाविज्ञान — डॉ. लीला गोविलकर
 १०. भाषाशास्त्र विचार — डॉ. र. बा मंचरकर
 ११. मराठी भाषेचा आर्थिक संसार — अशोक केळकर
 १२. मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान — डॉ. महेंद्र कदम
 १३. मराठीचा भाषिक अभ्यास — संपादक मु. श्री. कानडे
 १४. सुबोध भाषाशास्त्र — डॉ. प्र. न. जोशी
 १५. मराठी भाषेचा इतिहास — डॉ. गं. ना जोगळेकर
 १६. सुलभ भाषाविज्ञान — डॉ. द. दि. पुंडे
 १७. सामाजिक भाषाविज्ञान — संपादक डॉ. जयश्री पाटणकर
 १८. सामाजिक भाषाविज्ञान व बोली— डॉ. शशिकला कांबळे
-

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी (विशेषस्तर पेपर -४)
भाषाविज्ञान — S-4
सन २०१५-२०१६ पासून
प्रथम सत्र

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुणविभागणी आराखडा

(सन २०१५-२०१६ पासून)

वेळ — २ तास

एकूण गुण — ६०

प्र. १ला. खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — १४

यामध्ये एकूण १० प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही ७ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न २रा. खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — ०८

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ३रा. खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — १८

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही ३ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ४ था. खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण — २०

यामध्ये एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

तृतीय वर्ष कला (T.Y.B.A)
मराठी (विशेषस्तर पेपर -४)
भाषाविज्ञान - S-4

वार्षिक प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुणविभागणी आराखडा

(सन २०१५-२०१६ पासून)

वेळ - ३ तास

गुण - ८०

प्र. १ला. खालील प्रश्नांची २० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण - २०

यामध्ये द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण १३ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही १० प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न २रा. खालील प्रश्नांची ५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण - १०

यामध्ये द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण ४ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणतेही २ प्रश्न सोडवावेत.

प्रश्न ३रा. खालील प्रश्नांची १५० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण - २०

अ) प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

प्रश्न ४ था. खालील प्रश्नांची ३०० शब्दांपर्यंत उत्तरे लिहा. गुण - ३०

अ) प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

ब) द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमाशी संबंधित एकूण २ प्रश्न विचारावेत, पैकी कोणताही १ प्रश्न सोडवावा.

Savitribai Phule Pune University

T.Y.B.A. Economics Revised Syllabus (*NEW*)

From 2015-16

Code No.	Title of the Paper
G. 3	Economic Development & Planning
S. 3	International Economics
S. 4	Elementary Quantitative Technique OR Public Finance

Savitribai Phule Pune University

T.Y. B.A. Economics

General Paper III

G.3 Economic Development & Planning

(From June 2015)

Revised Syllabus

PREAMBLE:

The Study of Economic Development has gained importance because of stained interest of the developing countries in uplifting their economic conditions by restructuring their economics to acquire greater diversity, efficiency and equity in Consonance with their priorities. While few success stories can be counted, many have grappled with chronic problems of narrow economic base, inefficiency and low standard of living. For this and other reasons, their have been many approaches to economic development. In recent times, besides hard core economic prescriptions to development, concern hitherto relegated to background, like education, health, sanitation and infrastructural development, have found place of pride in explaining the preference of various economies incorporated in this paper are devoted to the theories of economic development, approaches to economic development, social and institutional aspects of development, constraints on development process, macro economic policies, roll of foreign capital and economic planning etc. in developing countries.

Section I	Lectures
1. Economic Development and Growth	10
1.1 Meaning of Economic Development and Growth	
1.2 Indicators of Economic Growth	
1.3 Indicators of Economic Development	
1.4 Differences between Economic Development & Growth	
2. Developing Countries	14
2.1 Concept- Developed, Developing Countries	
2.2 Characteristics of Developing Countries	
2.2.1 Economic Characteristics	
2.2.2 Demographic Characteristics	
2.2.3 Technological Characteristics	
2.2.4 Socio - Cultural Characteristics	
2.2.5 Other Characteristics	
3. Constraints on Development Process	12
3.1 Vicious Circle of Poverty	
3.2 Population Explosion	
3.3 Low Productivity of Agriculture	

- 3.4 Scarcity of Capital
- 3.5 Inappropriate Technology
- 3.6 Socio- Cultural Constraints
- 3.7 Political and Administrative Constraints
- 3.8 External Bottleneck

4. Theories of Economic Development 12

- 4.1 Classical Theories- Adam Smith, Ricardo & Malthus
- 4.2 Karl Mark's Theory of Economic Development
- 4.3 Schumpeterian Theory of Economic Development

Section II

5. Approaches to Economic Development 10

- 5.1 Big Push Theory
- 5.2 Balanced Growth
- 5.3 Imbalanced Growth

6. Foreign Capital and Development 14

- 6.1 Meaning & Role of Foreign Capital in Economic Development
- 6.2 Problems of Foreign Capital
- 6.3 Private Foreign Investment- Types & Role
- 6.4 Public Foreign Investment-Types
- 6.5 Foreign Aid- Tide and Untied

7. Macro Economic Policy 12

- 7.1 Monetary Policy- Objectives, Instruments and Limitations
- 7.2 Fiscal Policy- Objectives, Instruments and Limitations
- 7.3 Fiscal Policy in Cyclical Fluctuations

8. Economic Planning

- 8.1 Meaning & Definition
- 8.2 Need of Planning
- 8.3 Objective of Economic Planning- Economic, Social and Political
- 8.4 Inclusive Growth Approach & 11th five year plan
- 8.5 National Institution for Transforming India Aayog (NITI AYOOG)

Basic Reading List

- Adelman, I. (1961) Theories of Economic Growth and Development, Stanford University Press, Stanford.
- Behrman, S. and T.N Srinivrsan,(1995) Handbook of Development Economic, Vol. 1 to 3, Elsevire, Amsterdam,

- Chenery H. and T.N.Shrinivasan, (1989) Handbook of Development Economics Vo1&2, Elsevier. Amsterdam.
- Dasgupta p. (1993) An Enquiry into Well Being and Destitution.
- Ghatak,S.(1986) An Introduction to Development Economics,Allen and Unwin, London,
- Grillis M., D H. Perkins, M.Romer and D.R.Snodgrass (1992) Economic of Development (3rdEdition) W.W.Norton, New York.
- Higgins, Benjamin. (1959) Economic Development, W.W.Norton , New York
- Meier, G.M. (1995) Leading Issue in Economic Development,6ed,Oxford University Press ,New Delhi,
- Todaro M.P. (1996) Economic Development (6th Edition) Lonman, london.

Additional Reading List

- Kindalberger C.P.(1977) Economic Development (3rd Edition) MCGraw Hill, New York.
- Zhingam M.L.(1982) The Economics Of Development and Planning. Vrindo Publication (P) Ltd.
- Mahata J.K.(1964) Economic of Growth, Asia.
- Ghosh. B.N.(1982) Economic Development and Planning National Book House.
- Mishra & Puri, Development and Planning- Theory And Practice, Himalaya.
- Jagdish Bhagwati,The Economics Of Underdeveloped Countries.
- Ragnar Nurkse,Problem of Capital Formation in Underdeveloped Countries.
- Sen Amartya(1970) Growth Economics, Penguin.
- Meaer and Baldwin(1970) Economic Development, Asia .
- Mehata J.K.(1971) Economic Development , Chaitanya.
- Avhad Suhas (2015), 'Economics of Growth and Development' (Marathi Edition) Success Prakashan, Pune
- Datir R.K.(2013) Vikas ani Paryavarniy Arthshastra, Nirali Prakashan, pune.
- World Bank, World Development Report -2001 to 2011.

Savitribai Phule Pune University

T.Y. B.A. Economics

Special Paper III

S.3 International Economics

(From June 2015)

Revised Syllabus

PREAMBLE

This course provides the students a thorough understanding and deep knowledge about the basic principles that tend to govern the free flow of trade in goods and services at the global level. The contents of the Paper spread over various modules, lay stress both on theory and applied nature of the subject that have registered rapid changes during the last decade. Besides this, the contents prepare the students to know the impact of free trade and tariffs on the different sectors of the economy as well as at the macro level. The students would also be well trained about the rationale of recent changes in the export import policies of India. This paper has become relatively more relevant from the policy point of view under the present waves of globalization and liberalization both in the North and in the South.

Section I	No of Lectures
1. Introduction	12
1.1 International economics- meaning, Scope & Importance	
1.2 Inter-regional and international trade	
1.3 Importance of International Trade	
2.Theories of International Trade	12
2.1 Theory of absolute cost advantage and comparative cost advantage	
2.2 Heckscher-Ohlin theory	
2.3 Leontief's paradox, Rybczynski theorem, Intra-Industry Trade	
3. Gains from Trade	12
3.1 Measurement of gains, static and dynamic gains	
3.2 Terms of trade – Importance, types and determinants	
3.3 Causes of unfavorable terms of trade to developing countries.	
4. Balance of Payments	12
4.1 Balance of trade and Balance of payments- Concepts and components	
4.2 Equilibrium and disequilibrium in balance of payments; causes and consequences	
4.3 Measures to correct deficit in the balance of payments	
Section II	
5. Trade policy & Exchange Rate	12
5.1 Free trade policy - case for and against	
5.2 Protection Policy – case for and against	
5.3 Types of tariffs and quotas	
5.4 Exchange rates-Fixed and flexible	

6. India's Foreign Trade and Policy	12
6.1 Growth of India's foreign trade	
6.2 Changes in the composition and direction of foreign trade since 2000-2001	
6.3 Foreign Trade policy 2015-2020.	
6.4 India and WTO	
7. Export Promotion measures	12
7.1 Export promotion - Contribution of SEZ	
7.2 Role of multinational corporations in India.	
7.3 FEMA-provisions and impact	
7.4 Convertibility of Indian rupee	
8. Regional and International Co-operation	12
Nature and Functions of-	
8.1 South Asian Association for Regional Co-operation (SAARC)	
8.2 Brazil, Russia, India, China and South Africa (BRICS)	
8.3 European Economic Community (EEC)	

BASIC READING LIST

1. Kenan, P.B. (1994), The International Economy, Cambridge University Press, London.
2. Kindlberger, C.P. (1973), International Economics, R.D. Irwin, Homewood.
3. Krugman, P.R. and M. Obstfeld (1994), International Economics : Theory and Policy, Glenview, Foresman.
4. Salvatore, D.L. (1997), International Economics, Prentice-Hall, Upper Saddle River, N.J.
5. Sodersten, Bo (1991), International Economics, Macmillan Press Ltd., London.
6. International Economics , M.L. Jhingan

ADDITIONAL READING LIST

1. Bhagwati, J. (Ed.) (1981), International Trade, Selected Readings, Cambridge University Press, Mass.
2. Greenaway, D. (1983), International Trade Policy, Macmillan Publishers Ltd., London.
3. Joshi V. and I.M.D. Little (1998), India's Economic Reforms, 1999-2001, Oxford University Press, Delhi.
4. Panchmukhi, V.R. (1978), Trade Policies of India : A Quantitative Analysis, Concept Publishing Company, New Delhi.
5. Patel, S.J. (1995), Indian Economy Towards the 21st Century, University Press Ltd., India.
6. Misra and Puri, Indian Economy, Himalaya Publishing House
7. Dangat Nilesh (2015), 'International Economics' Success Publication, Pune.
8. Gite T.G. (2015), 'International Economics' (Marathi Edition), Success Publication, Pune.

Savitribai Phule Pune University

T.Y. B.A. Economics

Special Paper IV

S.4 Elementary Quantitative Technique

(From June 2015)

Revised Syllabus

PREAMBLE

The main objective of this paper is to train the students to use the techniques of statistical analysis, which are commonly applied to understand and analyze economic problems. The emphasis of this paper is on understanding economic concepts with the help of statistical methods. Hence in this paper a student will be initiated into various economic concepts, which are amenable to statistical tools. The paper also deals with simple tools and techniques, which will help a student in data collection, presentation, analysis and drawing inferences about various statistical hypotheses.

Section I	No. of Lectures
1. Introduction to Statistics	12
1.1 Origin and Growth of Statistics	
1.2 Definition of Statistics	
1.3 Scope of Statistics	
1.4 Functions of Statistics	
1.5 Limitations of Statistics	
1.6 Basic concept of Population	
2. Collection of Data	18
2.1 Primary data and Secondary data	
2.2 Methods of Collecting Primary data	
2.3 Sources of Secondary data	
2.4 Methods of Sampling	
2.5 Classification of data	
2.6 Tabulation of data	
3 Measures of Central Tendency	18
3.1 Arithmetic Mean: Meaning, Merits and Demerits	
3.2 Computation of Arithmetic Mean - Individual, Discrete and Continuous series	
3.3 Median: Meaning, Merits and Demerits	
3.4 Calculation of Median - Individual, Discrete and Continuous series.	
3.5 Mode: Meaning, Merits and Demerits	
3.6 Calculation of Mode - Discrete and Continuous series	
3.7 Dispersion: Meaning	
3.8 Variation: Merits and Demerits	
3.9 Mean Deviation	
3.10 Standard Deviation	
3.11 Co-efficient	

Section II

4	Correlation	16
4.1	Meaning of correlation	
4.2	Significance of Correlation	
4.3	Types of correlation	
4.4	Karl Pearson's Coefficient of Correlation (Simple)	
5	Economics Application	16
5.1	Calculations of rate of interest	
5.2	Simple & compound rate of interest	
5.3	Construction of Index Number	
5.4	Concepts of slop	
5.5	Concept of equilibrium application to consumer surplus	
5.6	Application to elasticity of Demand	
5.7	relationship among total marginal & average functions	
5	Hypothesis	16
6.1	Definition of Hypothesis	
6.2	Formulation of Hypothesis	
6.3	Testing of Hypothesis - chi square test	

BASICREADING:

1. S. P. Gupta - Statistical Methods, Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Spiegel, M.R.-Theory and Problems of Statistics, McGraw Hill Book, London.
3. Gupta, S.C. and Kapoor V.K.-Fundamentals and Applied statistics, S. Chand & Sons; New Delhi.
4. Suklaand Gulshan - Statistics, S. Chand &Company Ltd., New Delhi
5. Shenoy, Srivastav and Sharma- Business Statistics, New Age International Publishers, Mumbai.
6. Elhance and Aggarwal- Fundamentals of Statistics, Kitab Mahal, Allahabad.
7. Pillai and Bagavathi- Statistics Theory and Practice, S. Chand & Company, New Delhi.
8. Y. R. Mahajan- Problems in Statistics, Pimpalpure and Company Publishers, Nagpur.
9. AllanR.G.D - MathematicalAnalysisofEconomistsMacmillanPress, London
- 10 BlackJ.&J.F.Bradley - EssentialMathematicsforEconomists,John Wileyand Sons
11. ChiangA.C.FundamentalMethodsofMathematics.McGrawHillNewDelhi
12. CroxtionF.D.-AppliedGeneralStatistics,Prenticehall,NewDe
13. डॉ .पुष्पा रानडे -गणिती तंत्रे आणि संशोधन पध्दती ,डायमंड प्रकाशन ,पुणे ,२०१०.
14. एस .एम .कोलते -सांखिकी तत्व आणि व्यवहार ,पिंपळापुरे अन्ड कंपनी ,नागपूर.
15. वाय .आर .महाजन -सांखिकी ,पिंपळापुरे अन्ड कंपनी ,नागपूर.

Savitribai Phule Pune University

T.Y. B.A. Economics
Special Paper IV
S 4. Public Finance

(From June 2015)
Revised Syllabus

PREAMBLE

Role and functions of the Government in an economy has been changing with the Passas of time. The term 'Public Finance' has traditionally been applied to the package of those policies and operations which involve the use of tax and expenditure measures while budgetary policy is an important part to understand the basic problems of use of resources, distribution of Income, etc. There are vast array of fiscal institutions -tax systems, expenditure programs budgetary procedures, stabilization instruments, debt issues, levels of government, etc., which Raise a spectrum of issues arising from the operation of these institutions. Further, the existence of externalities, concern for adjustment in the distribution of income and wealth, etc. require political processes for their solution in a manner which combines individual freedom and justice.

	Section I	No of Lectures
1 Public Finance		10
1.1 The role of Government in an economy		
1.2 Meaning, Nature, Scope and Importance of Public Finance		
1.3 Private Finance and Public Finance		
1.4 Principle of Maximum Social Advantage- Dr. Dalton		
2. Public Expenditure		12
2.1 Meaning and Principle of Public Expenditure		
2.2 Classification of Public Expenditure		
2.3 Trends of Public Expenditure in India.		
2.4 Causes of increase in Public Expenditure		
2.5 Effects of Public Expenditure		
3. Public Revenue		14
3.1 Sources of Public Revenue		
3.2 Meaning and Objectives of Taxation		
3.3 Principles of taxation- Benefit approach, Ability to pay		
3.4 Concepts- Impact of Tax, incidence of Tax, Shifting of Tax and Taxable Capacity		
3.5 Indian Tax Structure- Direct and Indirect tax, Progressive, proportional and Regressive		
4. Public Debt		12
4.1 Meaning and types of Public Debt		
4.2 Sources of internal and external Public Debt		
4.3 Effects of Public Debt		
4.4 Methods of repayment		

Section II

5. Budget	12
5.1 Meaning, nature and objectives of Budget	
5.2 Types of Budget – Revenue, Capital, Surplus, Deficit and Balance Budget	
5.3 Preparation of Indian Central Budget	
5.4 Gender Budget	
6. Deficit Financing	12
6.1 Meaning, Objectives	
6.2 Need, Process and Causes	
6.3 Trends in India Deficit finance since 2001	
6.4 Effects of Deficit Financing	
7. Centre-State Financial Relationship	12
7.1 Constitutional Provisions	
7.2 Role and Working of finance Commission	
7.3 Recommendation of 13th and 14th finance Commission	
7.4 Centre- State Conflict	
8. Fiscal Policy	12
8.1 Meaning, Role and Objectives of Fiscal Policy	
8.2 Review of Indian Fiscal Policy since 2001	
8.3 Fiscal Policy in developing economy	
8.4 Limitations of Fiscal policy	

BASIC READING LIST

1. Jha R., (1998) Modern Public Economics, Routledge London
2. Bhargavre P.K., (1984) some Aspects of Indian Public Finance, Uppal Publishing House New Delhi.
3. Government of India (1985) Long Term Fiscal Policy, New Delhi.
4. Government of India (1992) Reports of the tax Reforms committee- interim and Final, (chairman: Raja J. Chelliah).
5. Srivastava, D.K., (Ed) (2000) Fiscal Federalism in India, Har-Anand Publication, Ltd. New Delhi.
6. Datt R., (2001), second Generation Economics Reforms in India, Deep and Deep Publications, New Delhi
7. Bhatia H.L. (1984) Public Finance, Vikas Publishing House Pvt.Ltd. New Delhi

ADDITIONAL READING LIST:-

1. Musgrave and Musgrave, (1989) Public Finance in Theory and Practice Mc Graw- Hill International Edition
2. Tyagi B.P., (1992-93), Public Finance, jai Prakash Nath Co. Meerat, U.P.
3. Datta / Sundaram (2009), Indian Economy S.Chand And Co. Ltd New Delhi.
4. Rasal Rajendra (2015), 'Public Finance'(Marathi Edition), Success Publication, Pune

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY, PUNE.

POLITICAL SCIENCE

Syllabus for TYBA

80:20 Pattern to be implemented from 2015-16

General Course

Paper No

Paper Title

G - 3

Political Ideologies

OR

G - 3

Local Self Government In Maharashtra

Special Course

S - 3

Public Administration

S - 4

International Politics

SYLLABUS FOR TYBA POLITICAL SCIENCE (G-3)

POLITICAL IDEALOGIES

Course Rationale:

This paper studies the role of different political ideologies and their impact in politics. Each ideology is critically studied in its historical context. In course of its evolution and development, the different streams and subtle nuances within each ideology, the changes and continuities in its doctrine and its relevance to contemporary times are highlighted. The close link between an idea and its actual realization in public policy needs to be explained as well. The philosophical basis of the ideologies is emphasized with special emphasis on key thinkers and their theoretical formulations. The legacy of all the major ideologies is to be critically assessed.

SECTION-I

UNIT-I: - Ideology **08**

- a) Origin, Meaning, Definition
- b) Nature and Scope

UNIT-II: - Nationalism **14**

- a) Meaning, Definitions and Elements
- b) Progressive and Reactionary
- c) Internationalism

UNIT-III: - Democratic Socialism **14**

- a) Meaning, Nature and Features
- b) Achievements and Limitations
- c) Types : Fabianism, Syndicalism, Guild Socialism

UNIT-IV: - Fascism **12**

- a) Factors responsible for the rise of Fascism
- b) Principles
- c) Corporate State

SECTION-II

UNIT-V: - Marxism **12**

- a) Historical Materialism
- b) Theory of Surplus Value
- c) Marxian State

UNIT-VI: - Phule-Ambekarism **12**

- a) Equality
- b) Religion
- c) Democracy

UNIT-VII: - Gandhism **12**
a) Truth and Non-Violence
b) Theory of Satyagraha
c) Gram Swaraj

UNIT-VIII: - Feminism **12**
a) Meaning and Nature
b) Liberal Feminism
c) Feminism in India : Caste, Patriarchy, Women's Representation

Readings:

- L. P. Baradat, Political Ideologies: Their Origins and Impact, Englewood Cliffs NJ, Prentice Hall, 1989.
. ———, The Liberal Tradition in China, Hong Kong and New York, Chinese University of Hong Kong Press, 1983.
D. Bell, The End of Ideology, New York, The Free Press, 1960.
R. N. Berki, Socialism, London, John Dent and Sons, 1975.
Sir I. Berlin, "Nationalism: Past Neglect and Present Power" in H. Hardy (ed.) Against the Current, Oxford, Oxford University Press, 1981.
J. Bondurant, Conquest of Violence: the Gandhian Philosophy of Conflict, Berkeley, University of California Press, 1965.
R. M. Christenson, et al., Ideologies and Modern Politics, London, Thomas Nelson and Sons, 1971.
P. Gay, The Dilemma of Democratic Socialism: Eduard Bernstein's challenge to Marx, New York, Columbia University Press, 1952.
E. Gellner, Nations and Nationalism, Oxford, Blackwell, 1983. Political Science 76 J. Gray, Liberalism, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1986.
J. Gray, Liberalisms: Essays in Political Philosophy, London, Routledge, 1989.
D. Ingersoll and R.K. Mathews, The Philosophic Roots of Modern Ideologies: Liberalism, Communism and Fascism, Englewood Cliffs NJ, Prentice Hall, 1991.
R. N. Iyer, The Moral and Political Thought of Mahatma Gandhi, New York, Oxford University Press, 1973.
M. Kitchen, Fascism, London, Dent, 1979.
D. J. Manning, Liberalism, London, John Dent and Sons, 1976.
H. C. Mansfield, The Spirit of Liberalism, Cambridge, Harvard University Press. Political Science 77
D. McLellan, Marxism after Marx, London, Macmillan, 1975.
———, On Nationality, Oxford, The Clarendon Press, 1995.
Dr. Lodhi Kaniz Fatma Niyaz Ahmed, Modern Political Ideologies, Success Publication, Pune, 2015.
Dr. Benke Suvarna, Political Theory (Marathi), Peasant Publication, Jalgaon, 2014.
Dr. Chavan Shankar, Modern Political Ideology (Marathi), Pratima Prakashan, Pune.
Dr. Devare P.D., & Dr. D.S. Nikumbh, Modern Political Ideologies (Marathi), Prashant Publication, Jalgaon, 2008.
Dr. Date Sunil & Dr. Dhobale Ramesh, Political Ideologies (Marathi), Vidya Book Publishers, Aurangabad, 2009.
Dr. Rathi Shubhangi, Modern Political Ideologies (Marathi), Atharva Publication, Jalgaon, 2014.
Kulkarni A.N., Modern Political Ideologies, Vidya Prakashan Nagpur, 2014

OR

SYLLABUS FOR TYBA POLITICAL SCIENCE (G-3)

LOICAL SELF GOVERNMENT IN MAHARASHTRA

Objectives :-

The content of this course are designed with following objectives.

- 1) To introduce the students to the structure of Local Self Government of Maharashtra.
- 2) To make students aware of the various Local Self Institutions, their functions, compositions and importance.
- 3) To identify the role of Local Government and Local Leadership in development.

SECTION-I

UNIT-I: - Evolution of Local Self Government 10

- a) Pre-Independence Period : British Period
- b) Post-Independence Period :Community Development Programme, Balwantrao Mehta Committee.

UNIT-II: - Various Committees of Local Self Government in Maharashtra 12

- a) Vasantao Naik Committee
- b) L. N. Bongirwar Committee
- c) Prin. P. B. Patil Committee

UNIT-III: - 73rd and 74th Amendments 12

- a) 73rd Amendment
- b) 74th Amendment
- c) Importance

UNIT-IV: - Rural Local Bodies : Composition, Power and Functions 14

- a) Gram Sabha and Gram Panchayat
- b) Panchayat Samiti
- c) Zillah Parishad

SECTION-II

UNIT-V: - Urban Local Bodies: Composition, Power and Functions 14

- a) Nagar Panchayat
- b) Municipal Council
- c) Municipal Corporation

UNIT-VI: - State Election Commission 12

- a. Structure, Power and Functions
- b. Election Reforms

UNIT-VII: - Role of Leadership in Development 12

- a) Emerging patterns of Leadership
- b) Impact of leadership on development

UNIT-VIII: - Challenges before Local Self Government 10

- a) Issues in local finance
- b) Issues of participation

Reference Books :-

1. Maheshwari S. R., Local Self Government in India, Orient Longman, 1971.
2. Avasthi A. (ed.), Municipal Corporation in India, L. N. Agarwal, Agra, 1972.
3. Sharma M.P., Local Self Government in India, Munshiram Manoharial, New Delhi, 1978.
4. Inamdar N.R., Educational Administration in the Zillah Parishad in Maharashtra, Popular Publication, Mumbai, 1974.
5. Venkatesan V., Institutionalising Panchayati Raj in India, Institute of Social Sciences, New Delhi, 2002.
6. Dr. Khandve Eknath, Government and Politics of Maharashtra (Marathi), Pearson Publication, Delhi, 2013.
7. Birajdar T.S. & Dr. Ghodake Sharad, Local Self Government in India (Marathi), Anshul Prakashan, Nagpur, 1999.
8. Dr. Shirsath Shyam and Bainade, Panchayati Raj and Urban Development (Marathi), Vidya Books, Aurangabad, 2014.
9. Dr. Rathi Shubhangi, Socio-political Movement and Administration in Maharashtra (Marathi), Atharv Publication, Jalgaon, 2014.
10. Bang K.R. Local Self Government in India : Special reference to Maharashtra (Marathi), Mangesh Prakashan, Nagpur, 2005.
11. Dr. Nalawade Pandit, Decentralization of Power and 73rd Constitutional Amendment (Marathi), Chinmay Publication, Aurangabad, 2008.
12. Aawale Manoj, Local Self Government in India (Marathi)

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

T.Y.B.A. HISTORY SYLLABUS

From 2015 -2016

HISTORY OF THE WORLD IN 20TH CENTURY (1914-1992)

LEVEL: G3

HISTORY OF THE WORLD IN 20TH CENTURY (1914-1992)

OBJECTIVES

- 1. To help the student to know Modern World. To acquaint the student with the Socio-economic & Political developments in other countries. And understand the contemporary world in the light of its background History.**
- 2. To orient the students with political history of Modern World.**
- 3. To acquaint Students about the main developments in the Contemporary World (To understand to important development in 20th century World.)**
- 4. Impart knowledge about world concepts.**
- 5. To enable students to understand the economic transition in World during the 20th Century.**
- 6. Become aware of the principles, forces, processes and problems of the recent times.**
- 7. To acquaint the students with growth of various political movements that shaped the modern world.**
- 8. To highlight the rise and growth of nationalism as a movement in different parts of the world.**

FIRST TERM

1. CONCEPTUAL STUDY (08)

1.1 Capitalism

1.2 Economic Imperialism

1.3 Dictatorship

1.4 Communism

1.5 Socialism

1.6 Nazism

1.7 Fascism

1.8 Cold War

1.9 Non – Alignment

1.10 Globalization

1.11 Feminism

1.12 Humanism

2. FIRST WORLD WAR (10)

2.1 Causes

2.2 Impacts / Consequences

2.3 Paris Peace settlement (1919)

2.4 League of Nations

3. RUSSIAN REVOLUTION (10)

3.1 Socio – Economic and Political background of revolution

3.2 Contribution of Lenin and New Economic Policy (NEP)

3.3 Contribution of Stalin and Five Year Plan

4. RISE OF DICTATORSHIP (10)

4.1 Italy

4.2 Germany

4.3 Turkestan

5. GREAT DEPRESSION (10)

5.1 Nature

5.2 Causes

5.3 Consequences

SECOND TERM

6. WORLD WAR II (12)

6.1 Causes

6.2 Emergence and Scope

6.3 Consequences

6.4 United Nations

7. RISE OF WORLD POWERS (12)

7.1 America

7.2 Russia

7.3 Star War

8. THIRD WORLD (12)

8.1 Roll of India in Non – Alignment Movement

8.2 SAARC

8.3 OPEC

9. TOWARDS GLOBALIZATION (12)

9.1 End of Cold War and Disintegration of USSR

9.2 Liberalization

9.3 GATT and WTO

9.4 Fundamentalism – As a World Problem (Terrorism)

BOOKS FOR STUDY

ENGLISH

- 1.Carr E.H., International Relations between the two World Wars.
- 2.Corwall R.D. : World History in 20th Century, Longman, London, 1976.
- 3.Dev Arjun and Indira Dev, History of the World, Orient BlackSwan, Delhi, 2009.
- 4.Gooch V.P., History of Modern Europe.
- 5.Grant and Temperley, Europe in the 19th and 20 centuries.
- 6.Hazen, Modern Europe
- 7.Jain H. and K. Mathur, A History of the Modern World 1500 – 2000 A.D., Jain Prakashan Mandir, Jaipur, 2014.
- 8.Rao B.V. : World History (3rd edition) from early time to AD 2000, New Dawn Press INC, V.S.A. U.K.,India, 2006.

MARATHI

- १ . आचार्य धनंजय, विसाव्या शतकातील जग, श्री साईनाथ प्रकाशन, नागपूर .
- २ . कुलकर्णी अ.रा ., प्र.न.देशपांडे व अ.म.देशपांडे, आधुनिक जगाचा इतिहास (भाग १ व २), स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे .
- ३ . कुलकर्णी, फडके, आधुनिक युरोपचा इतिहास
- ४ . कोलारकर शं.गो ., आधुनिक युरोप
- ५ . गायकवाड, कदम, थोरात, पाटील, आधुनिक जगाचा इतिहास
- ६ . जोशी पी.जी ., विसाव्या शतकातील जगाचा इतिहास, विद्या प्रकाशन, नागपूर .

- ७ . भामरे आर .पी .व एम .डी .पवार, जगाचा इतिहास (१९१८ ते १९९२), बेन टॉनिक प्रकाशन गृह, नाशिक, २००८ .
- ८ . वैद्य सुमन, आधुनिक जग, साईनाथ प्रकाशन, नागपूर .
- ९ . वैद्य सुमन व शांता कोटेकर, आधुनिक जग, साईनाथ प्रकाशन, नागपूर .
- १० . शिरगावकर शरावती, आधुनिक युरोप
- ११ . शेख गफूर, आधुनिक जगाचा इतिहास, प्रिंम पब्लिकेशन्स, जळगाव, २००३ .

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

T.Y.B.A. HISTORY SYLLABUS

From 2015 -2016

INTRODUCTION TO HISTORY

LEVEL: S3

INTRODUCTION TO HISTORY

OBJECTIVES

- 1. To orient students about how history is studied, written and understood.**
- 2. To explain methods and tools of data collection**
- 3. To understand the meaning of Evolution of Historiography.**
- 4. To study the Various Views of Historiography.**
- 5. To study the approaches to Historiography.**
- 6. To study the types of Indian Historiography.**
- 7. To describe importance of inter-disciplinary research.**
- 8. To introduce students to the basics of research.**
- 9. To acquaint the student with the recent research in History.**
- 10. Learn how to use sources in their presentation.**

FIRST TERM

1. Conceptual Study (08)

1.1 History

1.2 Heuristic

1.3 Archives

1.4 Oral History

1.5 Cronical

1.6 Sanad / Farman

1.7 Marxism

1.8 New Marxism

1.9 Modernism

1.10 Post - Modernism

1.11 Structuralism

1.12 Post – Structuralism

2. NATURE AND SCOPE OF HISTORY (10)

2.1 Meaning and Definition

2.2 Nature and Scope of History

2.3 Importance

3. SOURCES OF HISTORICAL RESEARCH (10)

3.1 Primary and Secondary

3.2 Written and Un- written

3.3 Importance of Sources

4. HISTORICAL RESEARCH (10)

4.1 Selection of Research Problem

4.2 Historical Methods

4.3 External Criticism

4.4 Internal Criticism

4.5 Interpretation

5. MAJOR ARCHIVES IN MAHARASHTRA: BRIEF STUDY (10)

5.1 Mumbai Archives

5.2 Pune Archives

5.3 Bharat Itihas Sanshodhak Mandal, Pune

5.4 Nagpur Archives

5.5 Kolhapur Archives

5.6 V.K.Rajwade Itihas Sanshodhak Mandal, Dhule

5.7 Deccan College

SECOND TERM

6. HISTORY AND SOCIAL SCIENCE (10)

6.1 History and Geography

6.2 History and Political Science

6.3 History and Economics

6.4 History and Sociology

7. SCHOOL OF HISTORIOGRAPHY (10)

7.1 Imperialist

7.2 Nationalist

7.3 Marxist

7.4 Subaltern

7.5 Local History

8. HISTORIANS OF MAHARASHTRA (10)

8.1 V. K. Rajwade

8.2 G. S. Sardesai

8.3 T. S. Shejwalkar

8.4 G. H. Khare

8.5 J. Sarkar

9. INDIAN HISTORIANS

(10)

9.1 R. C. Mujumdar

9.2 K. A. Niolkant Shastri

9.3 D. D. Kosambi

9.4 Romila Thapar

10. HISTORICAL STUDY TOUR OR PROJECT WORK

PROJECT WORK & EVALUATION SCHEME

1. Term end examination of 60 marks shall be held at the end of the first term.
2. Candidate shall submit a report of minimum 3000 words i.e. 10 to 15 pages to the department by end of the February.
3. A viva-voce should be conducted before theory examination and the results should be sent to the University as immediately
4. The result should be prepared as follows:
 - a) 60 marks of term end examination converted in to 20 marks
 - b) 50 marks Annual examination for 2 hours conducted by University of Pune Equal weightage for all topics
 - c) 30 Marks exam should be conducted by the department 20 marks for Project work & 10 marks Viva-voce exam.

BOOKS FOR STUDY

ENGLISH

1. Avneri S., Social and Political Thought of Karl Marx, Cambridge, 1968.
2. Barnes H.E., History of Historical Writing, Dover, New York, 1963.

3. Cannadinen David (Ed.), What is History Now?, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2002.
4. Carr E.H., What is History, Penguin Books, Harmondsworth, 1971.
5. Chitnis K.N., Research Methodology in History
6. Collingwood, R.G., The Idea Of History, Oxford University Press, New York, 1976.
7. Elton G.R., Practice of History, Blackwell, London, 2001.
8. E. Shridharan, A Textbook of Historiography 500 BC to AD 2000, Orient BlackSwan, New Delhi.
9. Grewal J.S., History and Historians of Medieval India, Guru Nanak University, Amritsar, 2000.
10. Langlois Ch, V. And Ch. Seignobos, Introduction to the study of History, Barnes and noble Inc. and Frank Cass and co., New York, 1966.
11. Mujumdar R.C., Historiography in Modern India, 1970.
12. Sarkar Sumit, Writing Social History, OUP, Delhi, 1998.
13. Sen S.P.(Ed.), Historians and Historiography in Modern India, Culcutta, 1973.
14. Shiekh Ali, History : Its Theory and Method, Macmillan Publication, Madras, 1972.
15. Tikekar S.R., On Historiography, Mumbai, 1964.
16. Wilkinson and Bhandarkar, Research Methodology in Social Sciences, Himalaya, New Delhi, 2002.

MARATHI

१. आठवले सदाशिव, इतिहासाचे तत्त्वज्ञान, प्राज्ञ पाठशाळा प्रकाशन वार्ड, १९६७ .
२. कार इ.एच. (अनु.वि.गो.लेले), इतिहास म्हणजे काय?, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, १९९८ .
३. कुलकर्णी अ.रा., मराठ्यांचे इतिहासकार, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २००९ .
४. कोठेकर शांता, इतिहास : तंत्र आणि तत्त्वज्ञान, साईनाथ प्रकाशन, नागपूर, २००५ .
५. कोसांबी डी.डी., पुराणकथा आणि वास्तवता
६. खरे ग.ह., संशोधकाचा मित्र, भा.इ.स.मंडळ, पुणे, १९७० .
७. गर्गे स.मा., इतिहासाची साधने : एक शोधयात्रा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, २००० .
८. गद्रे प्रभाकर, इतिहासलेखनाच्या परंपरा, श्री मंगेश प्रकाशन, नागपूर, २००४ .
९. घाटे वि.द., इतिहास शास्त्र आणि कला, देशमुख आणि कंपनी, पुणे, १९९० .
१०. चितळे श.दा., इतिहास कसा शिकवावा, पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे, १९९० .
११. चौसाळकर अशोक, मार्क्सवाद व नवमार्क्सवाद, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, २००३ .
१२. जोशी लक्ष्मणशास्त्री (संपा.) , मराठी विश्वकोश, खंड २, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई, १९७६ .
१३. टिकेकर अरुण (संपा.) , पुणे शहर : एका सांस्कृतिक संचिताचा मागोवा, पुणे, २००० .
१४. देव प्रभाकर, इतिहासशास्त्र संशोधन, अध्यापन आणि लेखनपरंपरा, बेन टॉनिक प्रकाशन गृह, नाशिक, २००७ .
१५. देशपांडे सुरेश, मराठ्यांच्या इतिहासाचे भाष्यकार, पुणे, १९९२ .
१६. पंडित के.मो., इतिहास संशोधन पद्धत, मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई, १९६५ .
१७. पत्की श्री.मा., इतिहास अध्यापन पद्धती व तंत्र, मिलिंद प्रकाशन, औरंगाबाद, २००० .
१८. पारसनीस, इतिहासाचे अध्यापन, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६० .
१९. बगाडे उमेश (संपा.) , इतिहासलेखन मीमांसा, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, २०१० .
२०. महाजन शां.ग., पुणे शहराचा ज्ञानकोश, पुणे, १९९४ .

- २१ .मालशे स .गं ., शोधनिबंधाची लेखनपद्धती, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, २०११ .
- २२ . राजदेरकर सुहास, इतिहासलेखनशास्त्र
- २३ .वरखडे रमेश, ऐतिहासिक संशोधन पद्धती, नाशिक, २०१३ .
- २४ .वळसंगकर कृ .वा ., इतिहास स्वरूप आणि अभ्यास
- २५ .वांबुरकर जाखंदी (संपा .) , इतिहासातील नवेप्रवाह, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, २०१४ .
- २६ .शेखर गफूर, इतिहासलेखनशास्त्र, प्रिंम पब्लिकेशन्स, जळगाव, २००४ .
- २७ .संत दु .का ., संशोधन : पद्धती, प्रक्रिया अंतरंग, पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे, २०१० .
- २८ .सरदेसाई बी .एन ., इतिहास लेखनशास्त्र, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, २००२ .
- २९ .हनमंते, पाटील, गायकवाड, इतिहासाचे लेखनशास्त्र

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

T.Y.B.A. HISTORY SYLLABUS

From 2015 -2016

HISTORY OF ASIA IN 20TH CENTURY (1914 – 1992)

OR

HISTORY OF USA (1914 – 1992)

LEVEL: S4

HISTORY OF ASIA IN 20TH CENTURY (1914 – 1992)

OBJECTIVES

- 1. To orient the students with political history of Asia.**
- 2. To enable students to understand the economic transition in Asia during 20th Centuries.**
- 3. Understand the important developments in the 20th century Asia in a**

Thematic approach.

- 4. To provide students with an overall view and broad perspective different movements connected with Nationalist aspirations in the region of Asia in general.**
- 5. To empower students to cope with the challenges of globalization.**

FIRST TERM

1. CONCEPTUAL STUDY

(08)

1.1 Long March

1.2 Communism

1.3 Atlantic Charter

1.4 Jenro

1.5 Pan - Islamism

1.6 Yani – Turanism

1.7 Welfare Dictatorship (*Kalyankari Hukumshahi*)

1.8 Mandate System

1.9 White – Paper (*Shwait Patrika*)

1.10 Arab League

1.11 Third World

1.12 Arab Nationalism

2. CHINA

(10)

2.1 Achievement of Dr. Sun – Yet - Sen.

2.2 Communist Revolution (1949)

2.3 Indo China War 1962

2.4 China under Communism (1949 – 1992) with reference to Economic and Foreign (Asian Countries) Policy

3. JAPAN (12)

3.1 Japan between two World War

3.2 America occupation, achievement and General Mac Arthur

3.3 Economic development and Foreign Policy 1950 – 1992 (Brief Survey)

4. EGYPT (10)

4.1 Egypt between two world war

4.2 General Nasser and modernization of Egypt

4.3 Suez Crisis

5. OIL DIPLOMACY (08)

5.1 Iran – Reza shah Pahlavi and Modernization of Iran, Iran and Second World War, Iran and Oil Diplomacy.

5.2 Political development in Iraq, Rise of Rashid Ali, 1958 Revolution, Iraq – Iran Conflict.

5.3 Kuwait – Iraq war and its Impact.

SECOND TERM

6. TURKESTAN (10)

6.1 First World War and Turkestan

6.2 Achievement of Kemal Pasha

7. ISRAEL (10)

7.1 Zionist Movement

7.2 Balfour declaration

7.3 British Mandate

7.4 London Round Table Conference, Peel Commission, Rise of Israel.

8. ARAB ISRAEL CONFLICT (10)

8.1 1948 to 1973 Arab Israel Conflict a brief survey

8.2 Rise of Arab Nationalism

9. SAUDI ARABIYA (ARABIA) (10)

9.1 Wahhabi Movement

9.2 Roll of Ibn Saud

9.3 Foreign Policy

10. SOUTH EAST ASIA

(08)

10.1 Indonesia

10.2 Vietnam

10.3 Asian

10.4 Foreign Policy of Indian with special reference to south east Asia.

BOOKS FOR STUDY

ENGLISH

- 1 Bass Claud, Asia in the Modern World.
- 2 Bernard L: Turkey Today ,The Emergence of Modern Turkey.
- 3 Beasley, W G : The Modern History of Japan
4. Buchanaa P, A History of the Far East.
5. Clyde P.H. and B.F.Beers, The Far East (1830-1965)
6. Fisher S N : The Middle East
7. Gaikwad D.S., Civil Right Movement in America, Deep and Deep Publication, New Delhi, 1987.
8. Main ,E : Iraq: From Mandate to Independence.
9. North M : The History of Israel
10. Yale William, Near West.

MARATHI

१. आंबेकर गो वा, आग्नेय आशियातील घडामोडी
२. गाठाळ साहेबराव, आग्नेय आशियाचा इतिहास, कैलाश पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद, २००० .
३. गुप्ते र.शं. , पूर्व आशियाचा आधुनिक इतिहास
४. दाणी श्रेया, पश्चिम आशियाचा इतिहास, प्राची प्रकाशन, मुंबई, २००२ .
५. देव प्रभाकर, आधुनिक चीनचा इतिहास
६. देवपुजरी , आधुनिक आधुनिक आशियाचा इतिहास
७. बाचल वि.म. , आंतरराष्ट्रीय संबंध

HINDI.

- १ राय कोलेश्वर, आधुनिक आशिया .
- २ .विघ्नालंकार सत्यकेतू, एशिया का आधुनिक इतिहास, सरस्वती प्रकाशन, मसुरी .

HISTORY OF USA (1914 – 1992)

OBJECTIVES

- 1. To acquaint Students about the rise and development of the USA as a world power.**
- 2. To acquaint Students about the main developments in the Contemporary World**
- 3. To comprehend the socio economic reforms in 1914 – 1992.**
- 4. To acquaint the students with the principles of foreign policy.**
- 5. To orient the students with political history of Europe.**

FIRST TERM

1. CONCEPTUAL STUDY (08)

1.1 Non Intervention policy

1.2 Good Neighbor Policy

1.3 Super Power

1.4 New Deal

1.5 Balance of Power

1.6 Apartheid

1.7 Fair Deal Policy

1.8 Sphere of Influence

1.9 Dollar Diplomacy

1.10 Polarization

1.11 Bipolarization

1.12 Civil Right Movement

2. U.S.A. AND FIRST WORLD WAR (10)

2.1 End of Intervention Policy

2.2 Role of U. S. A. in the First World War

2.3 Fourteen Points of Woodrow Wilson

2.4 Paris Peace Conference – 1919

3. U. S. A. BETWEEN TWO WORLD WARS (12)

3.1 League of Nation and America

3.2 The Great Depression of 1929 – Causes, Effect

3.3 New Deal Program

3.4 Foreign Policy

4. U.S.A. AND SECOND WORLD WAR (10)

4.1 Causes for American intervention in the World War II

4.2 Role of U. S. A. in the World War II

4.2 U. S. A. and Foundation of United Nations Origination

5. SOCIO CULTURAL MOVEMENT IN AMERICA (08)

5.1- Civil right Movement and Dr. Martin Luther King Jr.

5.2- Movement for Right for Women.

SECOND TERM

6. FOREIGN POLICY OF U. S. A. AFTER WORLD WAR II (10)

6.1 Marshall and Truman Plan

6.2 Berlin Crisis

6.3 Eisenhower Doctrine

6.4 Cuban Crisis

7. U.S.A.RELATION WITH JAPAN AND CHINA (10)

7.1 Post War Reconstruction in Japan under General Mac. Arthur.

7.2 Communist Revolution in China and America

7.3 Vietnam - America War

7.4 Korean Crisis

8. U. S. A. AND COLD WAR (10)

8.1 Cold War - Concept, Causes, Nature and Scope

8.2 Regional Co – Ordination Organizations and U.S.A.(NATO, SEATO, CENTO, OPEC and ANZUS)

8.3 Computation in Weapons (Nuclear Autonomic weapons) and Space Research (NASA)

8.4 Disintegration of Soviet Russia

9. U. S. A. AND ASIA (10)

9.3 Arab – Israel conflict and America

9.4 Iran, Iraq and Kuwait

9.5 Afghanistan, India, Pakistan

10. U. S. A. AS A WORLD POWER

(08)

10.1 Economic Policy of America - Globalization, Privatization and Liberalization.

10.2 Industrial growth of America.

10.3 America - World Bank and I.M.F.

BOOKS FOR STUDY

ENGLISH

1. Beard, Charles A. The American Spirit.
2. Current Williams and Friedal, A History of the United States
3. Donald D. (Editor) The Making of America, 1607 – 1763, Macmillan New York, 1965.
4. Elson Henry William, History of the United States of America.
5. Faulkner H.U., American Political and Social History.
6. Harries, Owen (ed.), America's Purpose: New Vision of U.S. Foreign Policy, S.G. Wasani, New Delhi, 1991.
7. Hart, Albert Bushnell : American History told by Contemporaries Volume I to IV Macmillan New York, 1964.
8. Hofstadter, Miller and Aron, The Union States.
9. John J. Tevasker (Edt.), Three American Empires, Harper and Row Publishers, New York, 1967.
10. La Feber, Walter, America, Russia, and the Cold War, 1945-1990, McGraw Hill Inc., 1991.

11. May, E. R. (Editor) The American Foreign Policy (Oxford Indian Edition, 1967).
12. Morison Samuel Eliot, The Oxford History of American People.
13. Mowry, George E. The Era of Theodore Roosevelt (Harper, 1958).
14. Nye & Morpurgo : A History U. S. 2 Volumes (Penguin 1965).
15. Osgood : Ideas & Self Interest in America's Foreign Relations, Chicago University Press, 1955.
16. Pringle, Theodore Roosevelt, London, 1932.
17. Randall, The Civil War and Reconstruction, Boston, 1932.
18. Schlessinger, The Rise of Modern America.

MARATHI

१. इंदोपवार दि.वा ., शेख हाशम, प्रचलित विदेश नीती
२. कदम वाय.एन ., आधुनिक जग, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, २००१ .
३. करंदीकर शिवराम, अमेरिकेचे स्वराज्य व मुराज्य
४. कुलकर्णी शिल्पा व श्रेया दाणी, अमेरिकेचा इतिहास, मुरलीधर पब्लिकेशन, पुणे, २००३ .
५. कोठेकर शांता, अमेरिकेच्या संघराज्याचा इतिहास, नागपूर .
६. गोरे ना.ग ., अमेरिकेच्या संघराज्याचा इतिहास
७. जोशी पी.जी ., आधुनिक जग
८. जैन हुकूमचंद, कृष्णचंद माथुर, आधुनिक जगाचा इतिहास १५०० ते २०००, के सागर प्रकाशन, पुणे .
९. देवधर, अमेरिकेच्या संघराज्याचा इतिहास
१०. देशपांडे सुधाकर, अमेरिकेचा इतिहास
११. पाटील एम.पी ., युद्धोत्तर अमेरिका : टुमन ते बुश, मंगल प्रकाशन, कोल्हापूर, २००२ .
१२. भवरे ना.गो, मुं.वा.देवपुजारी, अमेरिकेचा इतिहास, नागपूर, १९७३ .
१३. रायपूरकर वसंत, आंतरराष्ट्रीय संबंध
१४. चव्काणी नि.आ ., आधुनिक अमेरिकेचा इतिहास (१८६० ते १९९५)

HINDI

१. मुजुमदार आर.के ., श्रीवास्तव ए.एन ., अमेरिका का इतिहास
२. शर्मा एम.एल ., बदलती विदेश नीतियाँ

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY

T.Y.B.A. HISTORY SYLLABUS

From 2015 -2016

HISTORY OF CIVILIZATION: WORLD CIVILAZATION

LEVEL: G3

HISTORY OF CIVILIZATION: WORLD CIVILAZATION

OBJECTIVES

- 1. To introduce the student to the culture of various civilizations from ancient times onwards.**
- 2. To highlight how this regional cultural identity forms a part of the main flow of the various cultural traditions.**
- 3. To get acquainted with basic concepts, theories and methodology of social**

Philosophy.

- 4. To enable the students comprehend the transition of World from ancient to**

Modern times and its impact on the world.

- 5. To acquaint the students with growth of various movements that shaped**

the modern world.

- 6. To highlight the rise and growth of different ideologies (nationalism...) as a movement in different parts of the world.**

- 7. To enable the students to understand the Political, Socio-Economic and Cultural Developments of World from Pre Historic times.**

FIRST TERM

1. CONCEPTUAL STUDY (08)

1.1 Homo Sapiens

1.2 Pre history

1.3 Osiris

1.4 Sphinx

1.5 Cuneiform (Fertile crescent)

1.6 Code of Hammurabi

1.7 Taoism

1.8 Confucianism

1.9 Oracles

1.10 Hijri

1.11 Holy Roman Empire

1.12 Renaissance

2. STONE AGE CULTURE (10)

2.1 Early Types of Man

2.2 Paleolithic Age

2.3 Mesolithic Age

2.4 Neolithic Age

2.5 Food Production, Primitive Agriculture and village Settlement

3. ANCIENT CIVILIZATION IN WEST ASIA (10)

3.1 Egyptian Civilization – Government, Socio-Economic Life, Art and Architecture, Contribution of Egyptian civilization

3.2 Mesopotamia (Mesopotamian) – Socio-Economic Life, Art and Architecture, Religion and Literature.

4. ANCIENT CIVILIZATION OF CHINA (10)

4.1 Social Structure

4.2 Economy

4.3 Religion and Philosophy

4.4 Art, Architecture and Science.

5. ANCIENT INDIAN CIVILIZATION (10)

5.1 Harappan Civilization – Town Planning, Socio – Economic and Religious Life, Art and Craft, Decline

5.2 Vedic Civilization – Vedic Literature, Socio - Economic Life, Cultural and Religious belief

SECOND TERM

6. WESTERN CLASSICAL CIVILIZATION (10)

6.1 Greece Civilization – Social Life, Economy, Cultural Life, Religious belief

6.2 Roman Civilization – Philosophy, Socio-Economic Life, Religion and Philosophy, Science and Literature, Art and Architecture, Roman Law

7. ARAB CIVILIZATION (10)

7.1 Economic and cultural Life, contribution in Science and Literature, Art and Architecture, Contribution in History writing

7.2 Impact of Arab in World Civilization.

8. LIFE IN MEDIEVAL EUROPE (10)

8.1 Meaning and nature of feudalism, Church and State

8.2 Economy, Social Life, Rise of Nation States

9. RENAISSANCE AND REFORMATION MOVEMENT (10)

9.1 Impact of Renaissance: Art and Architecture, New trends in Science and Literature.

9.2 Reformation, Counter Reformation

9.3 Consequences of Reformation Movement

10. THE AGE OF DISCOVERIES (08)

10.1 Geographical Explorations - Bartolomeu Dias, Vasco da Gama, Christopher Columbus, Amerigo Vespucci, Ferdinand Magellan

10.2 Scientific Discoveries.

BOOKS FOR STUDY

ENGLISH

1. B. Kumar, Encyclopedic study of World History, Kunal Books, New Delhi, 2012.
2. Bowle, John, Man Through the Ages, Weidenfeld and Nicolson, London, 1977.
3. Craig, A.M., Graham, W.A., Kagan, D., Ozment, S., and Turner, F.M., The Heritage of World Civilization, 2 vols., Macmillan, 1986.
4. Davies H.A., An outline History of the World, Oxford University Press, London, 1964. (Fourth edition).
5. Durant Will, The Study of Civilization, Vol.I, (Our Oriental Heritage).
6. George W. Southgate, An Introduction to World History, J.M.Dent & Sons Ltd. London, 1956.
7. Gerrit P. Judd, A History of Civilization, Collier-Macmillan, New York, 1966, reprinted 1967.
8. Lucas, Henry, A short History of Civilization
9. Nanda S.P, History of the World, Dominant Publishers and distributors. Pvt. Ltd. New Delhi, 2007, (Reprint 2011)
10. Platt & Drummond, Our World through the Ages, Prentice-Hall, New-York, 1959.
11. Sood Vishal, Ancient Civilizations of the World, ABH Publishing Corporation, New Delhi, 2012.
12. Swain James Edgar (1970) -A History of World Civilization, Eurasia publishing House (P) Ltd. Delhi-55.
13. Thapar Romila, India : From the origins to AD 1300, Penguin.

14. Webster, Hutton, History of Civilization – Ancient and Medieval

MARATHI

१. ओतुरकर रा.वि., सी.आर.पोतनिस व जी.एच.महाजन, जगाचा संक्षिप्त इतिहास, भाग १, अनाथ विद्यार्थीगृह प्रकाशन, पुणे, १९५६.
२. १०.कुलकर्णी अ.रा., प्राचीन भारत - इतिहास आणि संस्कृती
३. कुलकर्णी अ.रा., पी.एन.देशपांडे व अ.म.देशपांडे, संस्कृतीचा इतिहास, सुविचार प्रकाशन मंडळ, पुणे, १९७७.
४. कोलारकर शं.गो., पाश्चिमात्य जग, मंगेश प्रकाशन, नागपूर, २००५.
५. जोशी लक्ष्मणशास्त्री, वैदिक संस्कृतीचा विकास,
६. नाईकनवरे वैजयंती, प्राचीन समाज, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, २००८.
७. नातु आर.एन., जगाचा इतिहास,
८. पवार जयसिंगराव, मानव जातीचा इतिहास, अजब पुस्तकालय, कोल्हापूर, १९७२
९. मराठे डी.एस., जगाचा इतिहास, देशमुख आणि कं.प्रा.लि. पुणे १९५६.
१०. सांझगिरी प्रभाकर, मानवाची कहाणी, पी.पी.एच.मुंबई. १९६०.

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY, PUNE

Revised Structure of Syllabus for B.A. Geography to be Effective From

F.Y.B.A. – June, 2013

S.Y.B.A. – June, 2014

T.Y.B.A. – June, 2015

F.Y.B.A.	
G-1	Gg-110 Elements of Geomorphology

S.Y.B.A.	
G-2	Gg-210 Elements of Climatology and Oceanography OR
G-2	Gg-210 Geography of Disaster Management
S-1	Gg-220 Economic Geography OR
S-1	Gg-220 Tourism Geography
S-2	Gg-201 Fundamentals of Geographical Analysis

T.Y.B.A.	
G-3	Gg-310 Regional Geography of India OR
G-3	Gg-310 Human Geography
S-3	Gg-320 Agricultural Geography OR
S-3	Gg-320 Population and Settlement Geography
S-4	Gg-301 Techniques of Spatial Analysis

**Equivalence of Syllabus in Geography (S.Y.B.A.)
Effective From June 2014**

Old Syllabus (June 2009)		New Syllabus (June 2014)		Equivalent (Yes / No)
Gg-210	Geography of Human Resources	Gg-210	Elements of Climatology and Oceanography	No
Gg-210	Geography of Natural Hazards	Gg-210	Geography of Disaster Management	Yes
Gg-220	India: A Geographical Analysis	Gg-220	Economic Geography	No
Gg-220	China: A Geographical Analysis	Gg-220	Tourism Geography	No
Gg-201	Fundamentals of Geographical Analysis	Gg-201	Fundamentals of Geographical Analysis	Yes

**Equivalence of Syllabus in Geography (T.Y.B.A.)
Effective From June 2015**

Old Syllabus (June 2010)		New Syllabus (June 2015)		Equivalent (Yes / No)
Gg-310 (G3)	Geography of Tropical Agriculture	Gg-310	Regional Geography of India	No
Gg-310 (G3)	Geography of Travel and Tourism	Gg-310	Human Geography	No
Gg-320 (S3)	Fundamental Concepts in Geography	Gg-320	Agricultural Geography	No
Gg-320 (S3)	Contemporary Issues and Geography	Gg-320	Population and Settlement Geography	No
Gg-301 (S4)	Techniques of Spatial Analysis	Gg-301	Techniques of Spatial Analysis	Yes

Structure /Pattern of Syllabus- T.Y.B.A

- 1. Title of the Course – Gg.-310: Regional Geography of India (G-3)**
- 2. Preamble of the Syllabus**
 - i. To understand the physical characteristics of India
 - ii. To understand the cultural characteristics of India
 - iii. To sensitize the students with development issues and policies and programmes designed for regional development.
- 3. Introduction: Pattern –Annual (20 marks internal, 80 marks University)**
- 4. Eligibility- S.Y.B.A. with Geography General at S.Y. B. A.**
- 5. Examination-**
 - A. Pattern of examination**
 - i. Internal Term -End and University Exam.**
 - ii. Pattern of Question Paper- 20 : 80**

Internal Exam- 60 Marks = (Converted in to 20 Marks)

University Exam- 80 Marks

- B. Standard of passing- Internal 08- University 32= Annual Marks 40**
- C. All Courses of F. Y. B. A. must be cleared**
- D. A.T.K.T.Rules- Yes**
- E. Award of class- S.Y.B.A. Pass**
- F. External students- S.Y.B.A. Pass with Geography General at S.Y. B. A.**
- G. Setting of Question Papers / Pattern of Question Paper**

Internal Exam- 60 Marks = (Converted into 20 Marks)

- Question 1. Answer in 20 words- 14marks (any 7 out of 10)
- Question 2. Answer in 50 words -08 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 18 marks (any 3 out of 5)
- Question 4. Answer in 300 words- 20 marks (any 1 out of 2)

University Exam- 80 Marks =

- Question 1. Answer in 20 words- 20 marks (any 10 out of 15)
- Question 2. Answer in 50 words -10 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 20 marks (any 2 out of 4)
- Question 4. Answer in 300 words- 30 marks (any 2 out of 4)

G. Verification / Revaluation- Yes

6. Structure of the Course

- a. Compulsory paper- T.Y.B.A. General**
- b. Optional paper- Yes**
- c. Question Paper and Papers etc. - One**
- d. Medium of Instructions- Marathi and English**

7. Equivalence of Previous Syllabus along with Propose Syllabus- Yes

8. University Terms- Annual

9. Subject wise Detail Syllabus – As per attached Sheets

10. Recommended Books- Mentioned in Syllabus

Qualification of Teacher-M.A./M.Sc. (Geography), as per UGC and University norms

Structure /Pattern of Syllabus- T.Y.B.A

- 1. Title of the course – Gg.:310- Human Geography (G-3)**
- 2. Preamble of the Syllabus**
 - i.** The objectives of this course are to acquaint the students with the nature of man-environment relationship and human capability to adopt and modify the environment under its varied conditions from primitive life style to the modern living.
 - ii.** To identify and understand environment and population in terms of their quality and spatial distribution pattern and to comprehend the contemporary issues facing the global community.
- 3. Introduction: Pattern –Annual (20 marks internal, 80 marks University)**
- 4. Eligibility- S.Y.B.A. with Geography General at S.Y. B. A.**
- 5. Examination-**
 - A. Pattern of examination**
 - i. Internal Term -End and University Exam.**
 - ii. Pattern of Question Paper- 20 : 80**

Internal Exam- 60 Marks = (Converted in to 20 Marks)

University Exam- 80 Marks

- B. Standard of passing- Internal 08- University 32= Annual Marks 40**
- C. All Courses of F. Y. B. A. must be cleared**
- D. A.T.K.T.Rules- Yes**
- E. Award of class- S.Y.B.A. Pass**
- F. External students- S.Y.B.A. Pass with Geography General at S.Y. B. A.**
- G. Setting of Question Papers / Pattern of Question Paper**

Internal Exam- 60 Marks = (Converted into 20 Marks)

- Question 1. Answer in 20 words- 14marks (any 7 out of 10)
- Question 2. Answer in 50 words -08 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 18 marks (any 3 out of 5)
- Question 4. Answer in 300 words- 20 marks (any 1 out of 2)

University Exam- 80 Marks =

- Question 1. Answer in 20 words- 20 marks (any 10 out of 15)
- Question 2. Answer in 50 words -10 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 20 marks (any 2 out of 4)
- Question 4. Answer in 300 words- 30 marks (any 2 out of 4)

G. Verification / Revaluation- Yes

6. Structure of the Course

- a. Compulsory paper- T.Y.B.A. General**
- b. Optional paper- Yes**
- c. Question Paper and Papers etc. - One**
- d. Medium of Instructions- Marathi and English**

7. Equivalence of Previous Syllabus along with Propose Syllabus- Yes

8. University Terms- Annual

9. Subject wise Detail Syllabus – As per attached Sheets

10. Recommended Books- Mentioned in Syllabus

Qualification of Teacher-M.A./M.Sc. (Geography), as per UGC and University norms

Structure /Pattern of Syllabus- T.Y.B.A

1. Title of the course – **Gg.-320: Agriculture Geography (S-3)**
2. Preamble of the Syllabus
 - i.To introduce the students to the basic principles and concepts in Agriculture Geography
 - ii. To acquaint the students with the applications of Agriculture Geography in different areas and development.
 - iii. The main aim is to integrate the various factors of Agriculture development and to acquaint the students about this dynamic aspect of Agriculture Geography
3. Introduction: Pattern –**Annual (20 marks internal, 80 marks University)**
4. Eligibility- **S.Y.B.A. with Geography Special at S.Y. B. A.**
5. Examination-
 - A. Pattern of examination
 - i. **Internal Term -End and University Exam.**
 - ii. **Pattern of Question Paper- 20 : 80**

Internal Exam- 60 Marks = (Converted in to 20 Marks)

University Exam- 80 Marks

- B. Standard of passing- **Internal 08- University 32= Annual Marks 40**
- C. **All Courses of F. Y. B. A. must be cleared**
- D. A.T.K.T.Rules- **Yes**
- E. Award of class- **S.Y.B.A. Pass**
- F. External students- **Not Eligible**
- G. Setting of Question Papers / Pattern of Question Paper

Internal Exam- 60 Marks = (Converted into 20 Marks)

- Question 1. Answer in 20 words- 14marks (any 7 out of 10)
- Question 2. Answer in 50 words -08 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 18 marks (any 3 out of 5)
- Question 4. Answer in 300 words- 20 marks (any 1 out of 2)

University Exam- 80 Marks =

- Question 1. Answer in 20 words- 20 marks (any 10 out of 15)
- Question 2. Answer in 50 words -10 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 20 marks (any 2 out of 4)
- Question 4. Answer in 300 words- 30 marks (any 2 out of 4)

G. Verification / Revaluation- Yes

6. Structure of the Course

- a. Compulsory paper- **T.Y.B.A. General**
- b. Optional paper- **Yes**
- c. Question Paper and Papers etc. - **One**
- d. Medium of Instructions- **Marathi and English**

7. Equivalence of Previous Syllabus along with Propose Syllabus- **Yes**

8. University Terms- **Annual**

9. Subject wise Detail Syllabus – **As per attached Sheets**

10. Recommended Books- **Mentioned in Syllabus**

Qualification of Teacher-**M.A./M.Sc. (Geography), as per UGC and University norms**

Structure /Pattern of Syllabus- T.Y.B.A

1. Title of the course – **Gg. 320: Population and Settlement Geography (S-3)**
2. Preamble of the Syllabus
 - i. The course is meant to provide an understanding of spatial and structural dimensions of population.
 - ii. The course is further aimed at familiarizing the students with global and regional distribution of population & equips them for comprehending the Indian situation.
 - iii. The aims of this course are to acquaint the students with the spatial and structural characteristics of human settlement under varied environment conditions.
3. Introduction: Pattern –**Annual (20 marks internal, 80 marks University)**
4. Eligibility- **S.Y.B.A. with Geography Special at S.Y. B. A.**
5. Examination-
 - A. Pattern of examination
 - i. **Internal Term -End and University Exam.**
 - ii. **Pattern of Question Paper- 20 : 80**

Internal Exam- 60 Marks = (Converted in to 20 Marks)

University Exam- 80 Marks

- B. Standard of passing- **Internal 08- University 32= Annual Marks 40**
- C. **All Courses of F. Y. B. A. must be cleared**
- D. A.T.K.T.Rules- Yes
- E. Award of class- **S.Y.B.A. Pass**
- F. External students- **Not Eligible**
- G. Setting of Question Papers / Pattern of Question Paper

Internal Exam- 60 Marks = (Converted into 20 Marks)

- Question 1. Answer in 20 words- 14marks (any 7 out of 10)
- Question 2. Answer in 50 words -08 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 18 marks (any 3 out of 5)
- Question 4. Answer in 300 words- 20 marks (any 1 out of 2)

University Exam- 80 Marks =

- Question 1. Answer in 20 words- 20 marks (any 10 out of 15)
- Question 2. Answer in 50 words -10 marks (any 2 out of 4)
- Question 3. Answer in 150 words- 20 marks (any 2 out of 4)
- Question 4. Answer in 300 words- 30 marks (any 2 out of 4)

G. Verification / Revaluation- Yes

6. Structure of the Course

- a. Compulsory paper- **T.Y.B.A. General**
- b. Optional paper- **Yes**
- c. Question Paper and Papers etc. - **One**
- d. Medium of Instructions- **Marathi and English**

7. Equivalence of Previous Syllabus along with Propose Syllabus- **Yes**

8. University Terms- **Annual**

9. Subject wise Detail Syllabus – **As per attached Sheets**

10. Recommended Books- **Mentioned in Syllabus**

Qualification of Teacher-**M.A./M.Sc. (Geography), as per UGC and University norms**

Structure /Pattern of Syllabus- T.Y.B.A

1. Title of the course – Gg.301:Techniques of Spatial Analysis (S-4)

2. Preamble of the Syllabus

i. To introduce the students SOI Toposheets Arial Photographs & Satellite Image to acquire the knowledge physical & cultural features.

ii. To train the students to handle these statistics towards analyzing the geographical problems.

3. Introduction: Pattern –Annual (100 MarksUniversity)

4. Eligibility- S.Y.B.A. with Geography as a special subject

5. Examination-

A. Pattern of examination-

University Exam- 100 Marks

B. Standard of passing- **University - Annual marks 40**

C. ATKT rules- **Yes**

D. Award of class- **S.Y.B.A. Pass**

E. External students-**Not Eligible**

F. Setting of question papers / pattern of question paper

University Exam- 100 Marks = As per scheme of marking

G. Verification / Revaluation- **No**

6. Structure of the Course

a. Compulsory paper- **T.Y.B.A.**

b. Optional paper- **No**

c. Question paper and papers etc. – **As Per Batch**

d. Medium of instructions- **Marathi and English**

7. Equivalence of previous syllabus along with propose syllabus- Yes

8. University terms- Annual

9. Subject wise detail syllabus – As per attached sheets

10. Recommended books- Mentioned in Syllabus

Qualification of teacher-M.A./M.Sc.(Geography), as per UGC and University norms

Savitribai Phule Pune University, Pune

T.Y.B.A

Gg. 301: Techniques of Spatial Analysis (S-4)

Effective from-June-2015

Workload: Six periods per week per batch (12 students for per Batch)

(Examination for the course will be conducted at the end of academic year).

Objectives:

1. To Introduce the Students with SOI Toposheets and to acquire the Knowledge of Toposheet Reading/Interpretation.
2. To familiarize the students with the weather instruments and their applications in Geographical phenomena.
3. To acquaint the students with IMD weather maps and to gain the knowledge of weather map Reading / interpretation.
4. To train the students in elementary statistics as an essential part of geography.
5. To awareness about GIS among the students.

Section - I

Unit No.	Topic	Learning Points	Periods
1	Toposheets	a. Introduction to Survey of India (SOI) toposheets, Marginal Information, Grid reference, Conventional signs and symbols b. Types of toposheet/Indexing of toposheets i. 1: 1000000/Million sheet ii. 1:250000/Degree sheet/Quarter inch sheet iii. 1:100000/Half inch sheet iv. 1:50000/One inch sheet v. 1:25000 vi. 1: 5000	15
2.	Methods of Relief Representation	1. Methods of Relief Representation a. Qualitative :- Hachures, Hill shading, Layer Tint b. Quantitative:- Contours, Form lines, Bench Marks, Spot Heights, Triangulation Mark, Relative Height (r) 2. Representation of Relief features by Contours a. Concave Slope, Convex Slope, Steep Slope, Gentle Slope, Terraced / Uniform b. Conical Hill, Spur, Plateau, Ridge, Saddle, Pass, Cliff & Waterfall 3. Profile a. Drawing and Description of Cross Profile of any Region from toposheet b. Drawing and Description of Longitudinal Profile of a Road or a River	15
3.	Toposheet Reading, Interpretation & data generation	1. Reading of at least three SOI toposheets one each for Plain, Plateau and Mountainous/hilly Region 2. One day field Excursion for Orientation of toposheet, Observation and Identification of Geographical Features and Preparation of a Brief Report	15

4.	Application of Remote Sensing Techniques in Geography	1. Introduction of Aerial Photographs & Satellite Image 2. Stereoscopic View of Aerial Photographs & Satellite Image and Identification of Geographical features 3. Use of Computer open source software for visualization of Aerial Photographs & Satellite Image	15
----	---	--	----

Section - II

5.	Weather Maps & Reading	a. Introduction to Weather Maps b. Symbols in Daily Weather Report used by India Meteorological Department (IMD) c. Isobaric pattern Cyclones, Anti cyclones, V shaped Cyclones, V Shaped Anti Cyclones , Col a. Reading of Weather Map of Three Seasons i. Summer ii. Monsoon iii. Winter b. One day visit to nearby weather station of IMD	12
6.	Geographical Data & Measures of Central Tendency	a. Spatial and Temporal data b. Discrete and Continuous series c. Grouped and Ungrouped data d. Meaning and description of central tendencies- Mean, Mode, Median e. Calculation of Mean, Mode, Median for ungrouped and grouped data (two examples each)	12
7.	Measures of dispersion	a. Variance and Standard deviation for ungrouped and grouped data (two examples each)	06
8.	Correlation & Regression Testing of Hypothesis,	a. Correlation and regression i. Concept of bivariate correlation and regression ii. Meaning of coefficient of correlation iii. Calculation of Pearson's Product-Moment iv. Correlation Coefficient (Two examples) v. Calculation of Spearman Rank order vi. Coefficient (Two examples) b. Parametric and Non-parametric tests i. Chi-square test (One-sample case only) ii. Student's t-test (Comparison of sample means)	10
9	Field Excursion/ Village Survey Report	a. One short tour of two days duration and preparation of tour report OR One long tour of more than five days duration anywhere in the country and preparation of tour report OR Village survey and preparation of report	20

Suggested Reading:

1. Aher A.B., Chodhari A. P. & Bharambe S.N. Techniques of Spatial Analysis Prashant Publication Jalgaon 2015
2. David Unwin, Introductory Spatial Analysis, Methuen, London, 1981.
3. Gregory, S. Statistical Methods and the Geographer, Longman, London, 1978.
4. Hammond R and P.S. McCullagh Quantitative Techniques in Geography: An Introduction, Clarendon Press, Oxford, 1974.
5. John P.Cole and Cuchlaine A. M. King, Quantitative Geography, John Wiley, London, 1968.
6. Johnston R. J., Multivariate Statistical Analysis in Geography, Longman, London. 1973.
7. Koutsoyiannis, Theory of Econometrics, Mcmillan, London, 1973.
8. Maurice Yeats, An Introduction to Quantitative Analysis in Human Geography, McGraw Hill, New York, 1974.

9. Aronoff S. Geographic Information Systems: A Management Perspective, DDL Publication Ottawa. 1989.
10. Burrough P.A . Principles of Geographic information Systems for Land Resource Assessment Oxford University Press, New York.1986.
11. Fraser Taylor D.R. Geographic information Systems. Pergamon Press, Oxford.1991.
12. Maquire D. J. M.F. Goodchild and D. W. Rhind (eds.). Geographic information Systems:Principles and Application. Taylor & Francis, Washington. 1991.
13. Mark S Monmonier . Computer-assisted Cartography. Prentice-Hall, Englewood Cliff, New Jersey, 1982.
14. Peuquet D.J. and D.F. Marble, Introductory Reading in Geographic Information Systems. Taylor & Francis, Washington.1990.
15. Star J and J. Estes. Geographic Information Systems: An Introduction. Prentice- Hall, Englewood Cliff, New Jersey, 1994.
16. Peter Haggett, Andrew D. Cliff, & Allan Frey, Location Methods Vol. I and II, Edward Arnold, London, 1977.
17. Misra, R.P. and Ramesh, A. Fundamentals of Cartography, McMillan Co., New Delhi,1986.
18. Pal, S.K. Statistics for Geoscientists — Techniques and Applications, Concept, New Delhi,1998.
19. Robinson, A.H. et al.: Elements of Cartography, John Wiley & Sons, U.S.A.,1995.
20. Sarkar A.:K Practical Geography: A Systematic Approach, Oriental Longman, Calcutta, 1997.
21. Singh, R.L. and Dutt, P.K.: Elements of Practical Geography, Kalyani Publishers, New Delhi,1979
22. Choudhar A. H., Choudhari J. V. Practical Geography, K. S. Publication, Pune (2013).

Savitribai Phule Pune University, Pune
T.Y.B.A
Gg.: 310 Regional Geography of India (G-3)
June 2015

Objective :-

1. To acquaint the students with geography of our Nation.
2. To make the student aware of the magnitude of problems and Prospects at National level.
3. To help the students to understand the inter relationship between the subject and the society.
4. To help the students to understand the recent trends in regional studies.

SECTION - I

Sr. No.	Topic	Sup Topic	Learning Points	Periods
1	Introduction	Location , Extent and Geopolitical Significance	1.Historical Background 2.Location and Extent 3.Relationship with Neighboring Countries 4.Geopolitical Importance of Indian Ocean.	10
2	Physiography	Major Physiographic Regions and their Importance	1. The Northern Mountains 2.The North Indian Plains 3.The Peninsular Plateau 4.The Costal low lands 5.The Islands	12
3	Drainage	Drainage System of India The Himalayan River System The Peninsular River System	1.The Indus , The Ganga , The Brahmaputra 2.East Flowing Rivers- Mahanadi, Godavari, Krishna, Kaveri. 3.West Flowing Rivers- Narmada, Tapi, Mahi 4.Rivers of the Sahyadri - Amba & Damanganga	12
4	Climate	Characteristics , Origin and Mechanism of Monsoon, Various Seasons	1. Characteristics of Indian Climate 2.Role of Various Controlling Factors on Climate of India 3.Monsoon: Origin and Mechanism 4.Various Seasons and Weather Associated with them	11

SECTION – II

5	Soils and Natural Vegetation	Types and Distribution	Types of Soils and its Distribution Soil Degradation and Conservation Types of Natural Vegetation and its Distribution	12
----------	------------------------------	------------------------	--	----

			Deforestation and Conservation	
6	Minerals and Energy Resources	Mineral Resources Energy Resources	1.Mineral Resources & its distribution Iron ore, Manganese, Bauxite, Copper 2.Energy Resources- a)Major Conventional & its Distribution Coal, Mineral Oil, Natural Gas b)Non-conventional - Hydroelectricity, Solar energy, Wind energy, Biogas, Atomic energy	12
7	Agriculture	Significance and Recent Trends in Agriculture	1. Significance of Agriculture in Indian Economy 2. Green Revolution 3. White Revolution 4.Blue Revolution 5. Livestock Resources, 6.Tissue Culture & Horticulture 7. Poly House and Agriculture	11
8	Planning and Development	Regional Planning and development	1.Concept, Objectives, Need, Nature of Regional Planning 2.Experience of Regional Planning in India 3.Regional Development of Maharashtra	10

Suggested Readings:

1. Aher A.B , Chaodhari A. P & Chaodhari Archana. Regional Geography of India Prashant Publication Jalgaon 2015
2. Deshpande C.D: India-A Regional Interpretation Northern Book Centre, New Delhi.1992.
3. Farmer, B.H.: An Introduction to South Asia. Methuen, London, 1983.
4. Govt. of India: India - Reference Annual, 2001 Pub. Div, New Delhi, 2001.
5. Govt. of India: National Atlas of India, NATMO Publication, Calcutta..
6. Govt. of India: The Gazetteer of India. Vol I & III Publication Division, New Delhi, 1965.
7. Learmonth, A.T.A. et.al(ed.) : Man and Land of South Asia Concept, New Delhi.
8. Mitra, A.: Levels of Regional Development India Census of India, Vol I, Part I-A (i) and (ii) New Delhi, 1967.
9. Routray, J.K.: Geography of Regional Disparity Asian Institute of Technology, Bangkok, 1993.
10. Shafi, M: Geography of South Asia, McMillan & Co., Calcutta, 2000.
11. Singh, R.L.(ed.): India: A Regional Geography. National Geographical Society. India, Varanasi, 1971.
12. Spate, O.H.K. and Learmonth, A.T.A.; India and Pakistan - Land, People and Economy Methuen & Co., London, 1967.
13. P. G. Saptarshi, J. C. More, V. R. Ugale & A. H. Musmade :A Geographical Region of India : Diamond Publication (2009) (Marathi)
14. Patil S. G., Suryawanshi R. S., Pacharne S., Choudhar A. H. : Economic Geography, Atharav Prakashan, Pune. (2014) (Marathi).
15. Aher A. B. , Arekar R.: Commercial Geography, Atharav Prakashan, Pune. (2013) (Marathi).
16. Datt & Sunderm: Indian Economy (2014)

Savitribai Phule, Pune University, Pune
T.Y.B.A (General Geography) G-3
Gg. 310:HUMANGEOGRAPHY
From June 2015

Objectives:

1. This course is to acquaint the students with the nature of man-environment relationship and human capability.
2. To adopt and modify the environment under its varied conditions from primitive life style to the modern living;
3. To identify and understand environment and population in terms of their quality and spatial distribution pattern.
4. To comprehend the contemporary issues facing the global community.

Section – I

Sr. No.	Topic	Learning Points	Periods
1	Introduction to Human Geography	a) Meaning and Definition of Human Geography. b) Nature, Scope and Importance of Human Geography, approach of Human Geography & Branches of Human Geography	10
2	Development of Human Geography	a) Pre-historical Period. b) Medieval Period of Human Geography. c) Modern Period of Human Geography. d) Concepts of Determinism, Possibilism, Stop and Go Determinism	13
3	Human Evolution and Races	a) Stages of Human Evolution. b) Meaning and Definition of Human Race c) Bases of Human Race d) Griffith Taylor's Theory of Human Race e) Pure and Mixed Races	12
4	Form of Adaptation to the Environment	a) Human life in Cold Region - ESKIMO b) Human life in Tropics - PYGMY and BUSHMEN	10

Section – II

5	Study of Indian Tribes	Regional Distribution of Tribes in India a) Bhill b) Gond c) Naga d) Tribes in Maharashtra	11
6	Human Culture	a) World Languages & their distribution b) World's Major Religions & their distribution d) Distribution of Languages & Religions in India	12
7	Movement of Mankind	a) Meaning and Definition of Migration b) Type of Migration c) Causes & Effects of Migration d) Migration in Modern Period	11
8	Population & Resources	a) World Population Distribution b) Effects of Population Growth on Natural Resources c) Malthus Theory of Population Growth d) Population as a Resource	11

Suggested Readings:

1. Aher A. B , Pail V. J. Human Geography Prashant Publication Jalgaon 2015
2. Aher A. B , Markad D.M. Human Geography Payal Publication Pune 2015
3. Bergwan, Edward E: Human Geography; Culture, Connections and Landscape, Prentice-Hall, New Jersey.1995.
4. Carr, M.: Patterns, Process and change in Human Geography. MacMillan Education, London,1987.
5. Fellman, J.L.: Human Geography—Landscapes of Human Activities. Brown and Benchman Pub., U.S.A., 1997.
6. DeBlij H.J.: Human Geography, Culture, Society and Space John Wiley, New York,1996.
7. Johnston, R.J. (editor): Dictionary of Human Geography Blackwell, Oxford, 1994:
8. Mc Bride, P.J.: Human Geography Systems, Patterns and Change, Nelson, U.K. and Canada,1996.
9. Michael, Can: New Patterns: Process and Change in Human Geography Nelson,1997
10. Rubenstein, J.H. and Bacon R.S.: The Cultural Landscape — an Introduction to Human Geography. Prentice Hall, India, New Delhi,1990.
11. Singh, K.N. :People of India, An introduction Seagull Books, 1992
12. Spate O.H.K. and Learmonth A.T.A. : India and Pakistan Methuen, London.1968.
13. U. V. Jagdale & P. G. Saptarshi: Human Geography (2007), Diamond Publication (Marathi)

SAVITRIBAI PHULE UNIVERSITY OF PUNE
T.Y.B.A. GEOGRAPHY
Gg-320 – AGRICULTURAL GEOGRAPHY (S-3)
From June – 2015

- Objectives:** 1. To Introduce students Agricultural activities and its relation with Geography.
2. To Familiarize the students with new modern technical methods and their applications in Agricultural activities.
3. To enable students to apply Previously knowledge in Problems and Prospects in agriculture

Section- I

Sr. No.	Topic	Units	Sub Units	Periods
1	Introduction of Agricultural Geography	A. Meaning ,Nature & Scope B. Approaches C. Importance D. Trends	Definition, Nature & Scope of Agricultural Geography Approaches 1. Regional approach 2. Systematic approach 3. Commodity approach 4. Recent approaches Importance of Agriculture in Indian Economy Recent Trends in Agriculture Geography	12
2	Determinates of Agriculture	A. Physical Factors B. Economic Factors C. Social Factor D. Technological Factors	1.Relief 2.Climate 3.Soil 1.Capital, 2.Transportation 3.Market, 4.Storage, 5. Export Import 1.Land holding, 2.Land fragmentation 3. Labour, 4.Traditional Methods 5. Farmers view towards agriculture 1. Irrigation 2.Mechanization 3.Manures, Fertilizers 4.Pesticides	15
3	Types of Agriculture	Characteristics of A. Subsistence Agriculture B. Commercial Farming	1.Shifting Cultivation 2.Dry land farming 3.Intensive Subsistent farming 1.Mixed farming 2.Horticulture / Truck farming 3. Community farming	10
4	Problems & Prospects of Agriculture	Problems and Prospects with Indian examples	1.Natural 2.Economical 3.Social 4.Political	08
Section II				
5	Role of irrigation in Agricultural Development	A. Need of Irrigation B. Types of Irrigation C. Methods of Irrigation	1.Importan of irrigation 1.Canals 2.Lake 3.Well 4.Borewell & Tube well 1.Flood irrigation 2.Ring &Basin 3.Drip irrigation 4.Sprinkler irrigation	12
6	Dry Land farming And Watershade Management	A. Concept & Need B. Methods of Watershed Management	1. Concept & Need, Dry Land Farming Management in India 2. Concept of Watershed Management Methods : 1. Continuous Contour Tranches (CCT) 2.Gabian Bunds, 3.Nala Bunding 4. Biological Bunds, 5. Kohlapur Type (K.T.) weir	15

			6. Vanrai Bunds, 7. Percolation Tanks 8. Farm Lake / Ponds, 9. Dams, 10. Barrages	
7	Allied Areas in Agriculture & Agriculture Development	Concept of Agricultural Development with new Techniques	1. Dairy farming 2. Poultry 3. Sheep and Goat farming 4. Nursery 5. Api Culture 6. Fish Farming 6. Poly houses 7. Tissue Culture 8. Food & Fruit Processing 9. Agro-Tourism	10
8	Sustainable Agricultural Development and Agriculture in India	A. Ecological Conservation B. Characteristics of Indian agriculture	1. Waste Land Management 2. Organic farming 3. Crop rotation 4. Group Plantation 5. Pest and Weed Management 6. Agro Forestry 1. Green Revolution in India-Problems Associated with Indian Agriculture 2. National Agricultural Policy 3. Various Schemes of Central and State Govt. for Agricultural Development and Farmers	08

Suggested Readings

1. Aher A. B., Salunkhe V. Agriculture Geography, Diamond Publication, Pune (2015)
2. Bayliss Smith, T.P. : The Ecology of Agricultural Systems. Cambridge University Press, London, 1987.
3. Berry, B.J.L. et. al. : The Geography of Economic Systems. Prentice Hall, New York, 1976.
4. Brown, L.R. : The Changing World Food Prospects - The Nineties and Beyond. World Watch Institute, Washington D.C., 1990.
5. Dyson, T. : Population and Food - Global Trends and Future Prospects. Routledge, London, 1996.
6. Gregor, H.P. : Geography of Agriculture. Prentice Hall, New York, 1970.
7. Grigg, D.B. : The Agricultural Systems of the World. Cambridge University Press, New York 1974.
8. Hartshorn, T.N. and Alexander, J.W. : Economic Geography. Prentice Hall, New Delhi, 1988
9. Mannion, A.M. : Agriculture and Environment Change. John Wiley, London, 1995.
10. Morgan W.B. and Norton, R.J.C. : Agricultural Geography. Methuen, London, 1971.
11. Morgan, W.B. : Agriculture in the Third World - A Spatial Analysis. Westview Press, Boulder, 1978.
12. Sauer, C.O. : Agricultural Origins and Dispersals. M.I.T. Press, Mass, U.S.A., 1969.
13. Singh, J. and Dhillon, S.S. : Agricultural Geography, Tata McGraw Hill Pub., New
14. Singh, J. and Dhillon, S.S. (1988), "Agricultural Geography", 2nd edition, Tata McGraw-Hill, New Delhi
15. Wigley, G.(1981), Tropical Agriculture: The Development of Production, 4th edition, Arnold, London
16. Saptarshi P.G., More J.C., Ugale V.R., Musmade A.H.(2009), "India A Geographical Analysis" Diamond, Pune.
17. Patil S. G., Suryawanshi R. S., Pacharne S., Choudhar A. H. : Economic Geography, Atharav Prakashan, Pune. (2014) (Marathi).

Savitribai Phule, Pune University, Pune

T.Y.B.A

Gg-320: Population and Settlement Geography (S-3)

Effective from-June-2015

Objective:-

1. To provide an understanding of spatial and structural dimensions of population
2. To familiarizing the students with global and regional level problems.
3. To acquaint the students with the spatial, political and structural characteristics of human settlement under varied environmental conditions.

Section-A. Population Geography

Unit No.	Topic	Sub Topic	Learning Points	Periods
1	Introduction	Nature and Scope	Definitions, Nature and Scope of Population Geography	10
		Source of Population Data	Census, National Sample Survey, Sample Registration Survey, NFHS, DLHS Data, Demographic Surveys and other Sources	
2	Population Dynamics	Spatial Pattern of Distribution	1) Determinates of Distribution and Density of Population 2) Distribution of Population – World & Indian Scenario 3) Population Growth- Global & Indian Trend	10
		Composition of Population	Population Composition: Age and Sex, Rural-Urban & Economic	
3	Demographic Attributes	Human Migration	1. Migration-Classification, Determinants and Consequences of Migration. 2.Measures – Fertility, Morbidity and Mortality, Marital Status 3.Human Development Index 4. Illegal Migrations and its Impacts Migration and its Impacts on Smarts Cities and Smart Villages	14
		Theories of Population Growth	1) Demographic Transition Model [DTM] 2) Malthus: Population Theory	
4	Population Policies	Population Policies and Programmes	1.Population Policies in the Context of Growth, Structure, Distribution & Quality Life 2. Evolution of Family Welfare Programme in India 3.National Population Policies in India [After 1991]	11

Section-B- Settlement Geography

5	Introduction of Settlement Geography	Definition, Nature and Scope	Definition, Nature and Scope of Settlement Geography	12
		Characteristics	1) Characteristics of Settlement Geography 2) Branches of Settlement Geography	
6	Man-Environment Relationship	Factors Influencing the Growth and Distribution of Settlements.	1. Physical 2. Economic 3. Social 4. Political	10
7	Settlement	Site and Structure	Site, Situation, Type, Size, Spacing and Patterns	12

	Site and Structure		of Settlements	
8	Concepts of Settlement and Urbanization	Various Concepts with examples	1. Urbanization 2. Centrality 3. City Region 4. Urban Fringe 5. Rank-size Rule 6. Smart City Concept 7. Smart Village 8. C.B.D. 9. Hierarchy of Settlement	11

Suggested Readings

1. Beaujeu-Garnier, J. : Geography of Population (Translated by Beaver, S.H.) Longmans, London, 1966.
2. Census of India 2001 Series-I India Provisional Population Totals. Published by Registrar General & Census Commissioner, India, 2001.
3. Census of India, 1991 India : A State Profile Published by office of the Registrar General of India, Census Operations, New Delhi.
4. Chandna, R.C. : Geography of Population: Concepts, Determinants and Patterns, Kalyani Publishers, New Delhi, 2000.
5. Clark J.I: Population Geography, Permagon Press, New York, 1965.
6. Sundram K.V. & Nangia Sudesh, (editors): Population Geography, Heritage Publishers, Delhi, 1986.
7. Peters: G.L. and Larkim R.P: Population Geography: Problems, Concepts and Prospects Kendele-Hunt Iowa, 1979.
8. Srinivasan K. and M. Vlassoff Population Development nexus in India: challenges for the new millennium. Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd., New Delhi 2001.
9. Trewartha, G.T. : A Geography of Population : World Patterns, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1969.
10. Trewartha, G.T. : The More Developed Realm: A Geography of its Population, Pergamon Press, Oxford, 1978.
11. Trewartha, G.T.: The Less Developed Realm - A Population Geography, McGraw-Hill, New York, 1972.
12. UNDP: Human Development Report, Oxford University Press 2001.
13. Zelinsky, W. : A Prologue to Population Geography, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1966.
14. Carter H.: The Study of Urban Geography, Edward Arnold, London, 1972.
15. Chisholm, M.: Rural Settlement and Land Use, Hutchinson, London,1970.
16. Clout, R.D. :Rural Geography, Pergamon Press, London,1970.
17. Deshpande, C.D.: Shehre, Continental Prakashan, Pune, 1983 (Marathi).
18. Dickinson, R.E. City, Region and Regionalism, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1947.
19. Misra, H.N.(ed.) : Rural Geography, Heritage Publishers, New Delhi,1987.
20. Money, D.C. : Patterns of Settlements, Evan Brothers, London, 1972.
21. Mukerji, R.K. : Man and His Habitation, Popular Books, Bombay, 1968.
22. Nangia S.: Delhi Metropolitan Region, Rajesh Publications, 1976.
23. Perpillou, A.: Human Geography, Longmans, London, 1966.
24. Singh, R.L.: Readings in Rural Settlement Geography, Banaras Hindu University, Department of Geography, Varanasi, 1972.

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERISTY

T. Y.B. A. Sociology

(2013 Pattern)

Work and Society (G-3)

Objectives

1. To develop Sociological understanding of work, it's changing nature and impact on society.
2. To introduce types of organizations in industrial and post-industrial society.
3. To expose students to the impact of New Economic Policies on formal and informal sector.

I TERM

I. Meaning and Significance of Work (10)

- a) Meaning, importance and types of work (Formal and Informal).
- b) Historical overview of work - Gathering-hunting, manorial, guild system, domestic/ putting out system, factory system and post-industrial production.

II. Contemporary Theorization of Work: Major Concepts (14)

- a) Contemporary theorization: George Ritzer - 'Macdonaldization'; Michel Foucault - 'Surveillance'; Harry Braverman - 'Deskilling' and Ulrich Beck Brave - 'New world of work'.
- b) Feminist theorization of work: the domestic labour debate, women's work and the new international division of labour.

III. Types of Organization (10)

- a) Bureaucracy – characteristics and problems.
- b) Taylorism ; Scientific Management, Fordism ; Japanese model and human resource management.

IV. The Information Revolution and the New International Division of Labour (14)

- a) The role of Multi National Companies (MNCs) in global economy and their impact.
- b) Nature and types of work in post-industrial society (e.g. changes from manufacturing to service sector, casualization, flexibility, outsourcing) and effects on human relationships.

II TERM

V. Organized Labour in India (12)

- a) New Economic Policy (1991) and its effects on workers in formal sector.
- b) Trade union movement in India: issues, challenges and future.

VI. The Informal Sector of Work (14)

- a) Meaning, characteristics and classification of informal sector.
- b) Problems of workers in the informal sector.

VII. Issues and problems of informal sector (12)

- a) Issues and problems of service sector employees – Software industries, BPOs, hospitality and retail sectors.
- b) Issues and problems of migrant workers.

VIII. Agricultural Labour in India (10)

- a) Nature of agricultural labour.
- b) Problems of agricultural labourers.

Essential Readings:

1. Breman, Jan. 2008. *Omnibus*. OUP. New Delhi
2. Breman, Jan. *Footloose Labour- Working in India's informal sector*. Cambridge
3. Giddens, Anthony. 2006. *Sociology*. Polity Press. U.K.
4. Macionis, Jhon. 2006. *Sociology*. Pearson Edition.
5. Watson, Tony J. 1996. *Sociology of Work and Industry*. Routledge. New York.

References:

1. Bhowmik, Sharit K. 2002. "India" in *Worlds of Work: Building an International Sociology of Work*. in Cornfield, D. and Hodson, R. (Eds). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
2. Bhowmik, Sharit K. 2004. *Work in globalizing economy: Reflections on outsourcing in India Labour, Capital and Society*. 37 (1&2).
3. Bhowmik, Sharit K. 2009. "India: Labour Sociology Searching for Direction" in *Work and Occupations*. Volume 36, Number 2, Sage Publications.
4. Bhowmik, Sharit K. 2012. *Industry, Labour and Society*. New Delhi: Orient BlackSwan.
5. Bhowmik S.K. (2014) 1. Ed. *The State of Labour: The Global Financial Crisis and Its Impact*. Routledge, New Delhi, 2014. and 2.
6. Dutt, R. (Ed.). 1997. *Organising the unorganized workers*. New Delhi: Vikas Publications.
7. Ramesh, Babu. 2004. "Cyber Coolies in BPO: Insecurities and Vulnerabilities of Non Standard work", *Economic and Political weekly*, 31 January, pp. 492-497.
8. Sinha, B. 1990. *Work Culture in the Indian Context*. Delhi: Sage Publications.

Marathi:

1. घडियाली, रेहाना. समकालीन भारतातील स्त्रीया . डायमंड. पुणे.
2. कराडे, जगन. २००८. जागतिकीकरण: भारतासमोरील आव्हाने. डायमंड प्रकाशन. पुणे.
3. नाडगोंडे, गुरुनाथ. औद्योगिक समाजशास्त्र. कॉन्तिनेन्टल प्रकाशन. मुंबई.
4. पंडित, नलिनी. २००१. जागतिकीकरण आणि भारत. (Lokvangmay gruha) Pune.

Sociology
T.Y.B.A.
Crime and Society (G-3)

Objectives:

1. To acquaint the students with recent trends in criminology, changing profile of crime and criminals.
2. To prepare the students for professional roles of correctional agents in agencies of criminal justice administration.

I Term

1. **Concept of Crime:** (10)
 - a) Crime: Nature and definition
 - b) Characteristics of crime in modern society
 - c) Causes of crime (social, economic, political and cultural.)
2. **Approaches to Crime:** (16)
 - a) A Functionalist perspective: Emile Durkheim (Crime as inevitable), Robert Merton (Social structure and anomie)
 - b) An Interactionist perspective: Howard Becker (Labelling theory)
 - c) Marxist perspective: William Chambliss (Capitalism and crime), Laureen Snider (Corporate crime), David Gordon (Selective law enforcement)
 - d) Neo-Marxist [perspective: Ian Taylor, Paul Walten, Jock Young (The new criminology)
3. **Major Forms of Crime in India:** (14)
 - a) Crime against SCs, STs and DTNTs: Meaning and corms
 - b) Crime against Women: Meaning, forms and causes. (Sex selective abortions, domestic violence, dowry deaths, sexual abuse, sexual harassment at work place, rape, violence, trafficking etc.)
 - c) Juvenile delinquency and crime against children: Meaning and causes
 - d) White collar crime: Meaning and features
4. **Changing Profile of Crime:** (8)
 - A. Organised crime: Meaning and features
 - B. Terrorism: Concept, features and causes
 - C. Custodial crime: Meaning and features

II Term

5. **New Forms of Crime:** (10)
 - a) Corporate crime
 - b) Human Rights Violation
 - c) Cyber crime

6. **Recent Trends in Crime:** (Meaning and Features) (10)
 - a) Criminalization of politics
 - b) Environmental crimes
 - c) International crimes

7. **Theories of Punishment:** (12)
 - A. Deterrent Theory
 - B. Preventive Theory
 - C. Reformatory Theory

8. **Prevention of Crime: Measures and Changing Perspectives:** (16)
 - a) Punishment, Prison and alternative imprisonment (Open prison, Probation, Parole)
 - b) Rehabilitation of prisoners
 - c) Human Right Perspective
 - d) Crime and the role of media

Essential Readings:

1. Ahuja, ram. *Criminology in India*. Jaipur: Rawat Publications.
2. Ahuja, ram. *Social Problems in India*. Delhi and Jaipur: Rawat Publications.
3. Bhosale, Smriti. 2009. *Female Crime in India*. New Delhi: Kalpaz Publications.
4. Gill, S.S. 1998. *The Pathology of Corruption*. New Delhi: Harper Collins Publishers.
5. Haralambos and Holborn. 2007. *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Collins.
6. Sutherland, Edwin and Donald R. Creassy. 1968. *Principals of Criminology*. Bombay: Times of India Press.

Referenses:

1. Bedi, Kiran.1998. *It's Always Possible*. New Delhi: Sterling Publication.
2. Dass, Shankar and Rani Dhavan. 2000. *Punishment and the Prison- India and International Perspective*. New Delhi: Sage Publication.
3. Goel, Rakesh and Manohar Powat. 1994. *Computer Crime: Concept, Control and Prevention*. Bombay: Saymson Computers Pvt.Ltd.
4. Patric, Ryan and George Rush. 1997. *Understanding Organized Crime in Global Perspective*. London: Sage Publication.

Marathi Readings:

१. आगलावे, प्रदीप. २०११. भारतीय समाज: संरचना आणि समस्या. श्री साईनाथ प्रकाशन. नागपुर.
२. काळदाते, सुधा आणि गव्हाणे शुभांगी. २००५. गुन्हा आणि समाज.
३. कुलकर्णी, पी. के. २०१३. गुन्हेगारीचे समाजशास्त्र। विद्या प्रकाशन. नागपुर.
४. कुलकर्णी, शिल्पा. २००७. गुन्हा आणि समाज. डायमंड.

Social Research Methods (S-3)

Objectives

1. To impart basic research skills.
2. To introduce the students to different procedures in conducting social research.
3. To acquaint the students to different types of research and issues in research.
4. To familiarize the students with Sociological approaches to research.

I TERM

I. Introduction to Social Research (10)

- a) Meaning and significance of social research.
- b) Types of social research – pure and applied research.
- c) Ethics in social research. (informed consent, confidentiality, to avoid harm and do good)

II. Approaches in Social Research (12)

- a) Positivist
- b) Critical
- c) Interpretative
- d) Feminist

III. The Research Process (14)

- a) Steps in Social Research.
- b) Selection and formulation of research problem.
- c) Hypothesis (meaning, characteristics and types)

IV. Process of Data Collection (12)

- a) Primary and secondary sources.
- b) Sampling – Meaning, purpose and types of sampling techniques.

II TERM

V. Techniques of Data Collection (14)

- a) Observation – The method, types, advantages and disadvantages.
- b) Interview – The method, types, advantages and disadvantages.
- c) Questionnaire – The method, types, advantages and disadvantages.

VI. Quantitative and Qualitative Methods (12)

- a) Survey- Meaning, nature, advantages and disadvantages.
- b) Case study – meaning, nature, advantages and disadvantage.

VII. Data Analysis and Report Writing (12)

- a) Report writing- Data presentation and interpretation.
- b) Use of tables, graphs, histograms.

VIII. Use of Statistical Methods and Computers in Social Research (10)

- a) Measures of central tendency (mean, median and mode) and dispersion.
- b) Use of computers in social research.

References

English:

1. Ahuja, Ram. 2007. *Research Methods*. Rawat Publication. Jaipur.
2. Babbie, Earl. 2004. *The Practice of Social Research*. (10th edn), Wadsworth-Thomson, C.A.USA
3. Bhandarkar, P. L. and Wilkinson. 2007. *Methodology and Techniques of Social Research*, Himalaya Publishing House, N.Delhi.
4. Bryman, Alan. 2008. *Social Research Methods*. Oxford University Press.
5. Giddens, Anthony.
6. Goode and Hatt. 2006. *Methods in Social Research*. Surjeet Publication. N.Delhi.
7. Haralambos, and Holborn. 2007. *Sociology: Themes and Perspectives*. London: Collins.
8. Newman, Lawrence. 2011. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Pearson Education.
9. Seale, Clive. (ed.) 2004. *Social Research Methods*. Routledge- India publication.
10. Sarantakos, S. 1998. *Social Research*. McMillan Press. UK.

Marathi:

१. आगलावे, प्रदीप. २०००. संशोधन पद्धतीशास्त्र व तंत्रे. विद्या प्रकाशन. नागपुर.
२. भांडारकर, पी. एल. १९७६. सामाजिक संशोधन पद्धती. दत्तसन प्रकाशन. नागपुर.
३. बोरुडे, आर. आर. २००८. संशोधन पद्धतीशास्त्र. पुणे विद्यार्थी प्रकाशन. पुणे.
४. खैरनार, दिलीप. २००९. प्रगत सामाजिक संशोधन पद्धती व सांख्यिकी. डायमंड. पुणे.
५. सोमण, मा. शं. २००८. सामाजिक संशोधनाची तंत्रे. पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन. पुणे.

Contemporary Indian Society (S-4)

Objectives

1. To appreciate the plurality of India, its composite culture and its resilience.
2. To acquaint the students to the issues of contemporary India.
3. To expose the students to the crisis and challenges of contemporary India.

I TERM

I. Forces that contributed to the making of contemporary India (10)

- a. Colonialism, modernization, globalization.
- b. Nation building: Visions of Gandhi and Nehru.

II. Contours of Contemporary India (14)

- a. Indian Democracy – its nature, strengths, weaknesses and challenges.
- b. Economic Development (1.Planned Development. 2. New Economic Policy1991): nature and challenges.

III. Changing Nature of Agrarian Society (12)

- a. Agriculture in Post Independence India: land reforms, green revolution, and MGNREGA.
- b. Impact of globalization on Indian agriculture, land acquisition and displacement.

IV. Changing Nature of Urban Society (12)

- a. Nature of urbanisation in India – uneven development, inequalities and contradictions.
- b. Civic issues –transport, water, garbage, slums.

II TERM

V. Media and Democracy in India (12)

- a. Changing role of media.
- b. Commercialization of media.

VI. Education in Contemporary India: Issues and Challenges (12)

- a. The school education.
- b. Higher education.

VII. Health System in Contemporary India: Nature, Issues and Challenges (12)

- a. The public health sector: Access, quality and impact of globalization.
- b. The private health sector: Access, affordability and ethics.

VIII. Dynamics of Marriage, Family and Household (12)

- a. Changing nature of marriage, family and household.
- b. Debates around lesbian, gay, bisexual, transgender and queer (LGBTQ) and live – in relationships.

References

1. Baxi & Parekh. 1995. *Crisis and Change in Contemporary India*. Sage, N. Delhi. (For Gandhi & Nehru)
2. Binswanger-Mkhize, H. P. 2013. The stunted structural transformation of the Indian economy, agriculture, manufacturing and the rural non-farm sector. *The Economic and Political Weekly*, XLVIII (26, 27), 5-13.
3. Chandok, Neera & Praveen Priyadarshi. 2000. *Contemporary India: Economy, Society and Polity*. Pearsons India
4. Chandra, Bipin, Mridula Mukherjee & Aditya Mukherjee .2008. *India since Independence*. Penguin Books India.
5. Das, Veena. 2003. *Oxford Companion to Sociology and Social Anthropology*. Vol I & II, OUP, N. Delhi.
6. Desai, A.R. 1982. *Social Background of Indian Nationalism*, Popular Publication. Mumbai.
7. Deshpande, Satish. 2003. *Contemporary India: A Sociological View*. Penguin Books India.
8. Deshpande, R.S. & Khalil Shah. 2007. *Agrarian Distress and Agricultural Labour*. Indian Journal of Labour Economics, Vol.50 No.2
9. Jayal, Niraja Gopal. 2001. *Democracy in India*. Oxford university press. New Delhi, 1- 45 (Introduction only)
10. Khilnani, Sunil. 2003. *The idea of India*. Penguin Books India.
11. Menon, Nivedita. 2012. *Seeing like a feminist*. Zubaan. Penguin Book.
12. Narrain Arvind & Gautam Bhan (Ed.) (2005), *Because I have a voice: Queer politics in India*. Yoda Press. New Delhi.
13. Nayyar, Deepak. 1996. *Intelligent person's guide to liberalization*. Penguin Book India.
14. Ramachandran, R. 1997. *Urbanization and urban systems in India*. OUP. New Delhi.
15. Shivaramkrishnan, K.C. and Kundu Amitabh. 2007. *Oxford Handbook of Urbanization in India*, OUP, New Delhi.
16. Thapar, Romila. 2000. *India – Another Millennium*, Penguin. (Chap on Media by N. Ram)
17. Tilak, JBG. (Ed.). 2013. *Higher education in India: In search of equality, quality and quantity*: Orient Black Swan. New Delhi.
18. Social Scientist- September – December 2010. Vol 38; Number 9- 12 (Special issue on Education).
19. *Health system in India: crisis & alternatives*. 2006. by National Coordination Committee, Jan Swasthya Abhiyan.

Marathi:

१. ब्रम्हे, सुलभा. १९९४. डंकेल प्रस्ताव आणि भारतीय शेतीवर हल्ला. शंकर ब्रम्हे समाजविज्ञान ग्रंथालय प्रकाशन. पुणे.
२. गीताली, वी. म. रवींद्र रुक्मिणी पंढरीनाथ. प्रश्न पुरुषभानाचे. २०१०. डायमंड. पुणे.
३. कराडे, जगन. २००८. जागतिकीकरण: भारतासमोरील आव्हाने. डायमंड प्रकाशन. पुणे.
४. रणसुभे, विलास. २००५. शिक्षण. पुणे.
५. शहा, घनश्याम. २००४. भारतातील सामाजिक चळवळी. डायमंड प्रकाशन. पुणे.
६. तेलतुंबडे, आनंद. २००७. साम्राज्यवादविरोध आणि जातीविनाश. सुगावा. पुणे.